ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

avti

Περίοδος Β΄
Τεύχος 697
Παρασκευή
15 Οκτωβρίου 1999
Δρχ. 700

12 ΜΑΡ. 2000

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

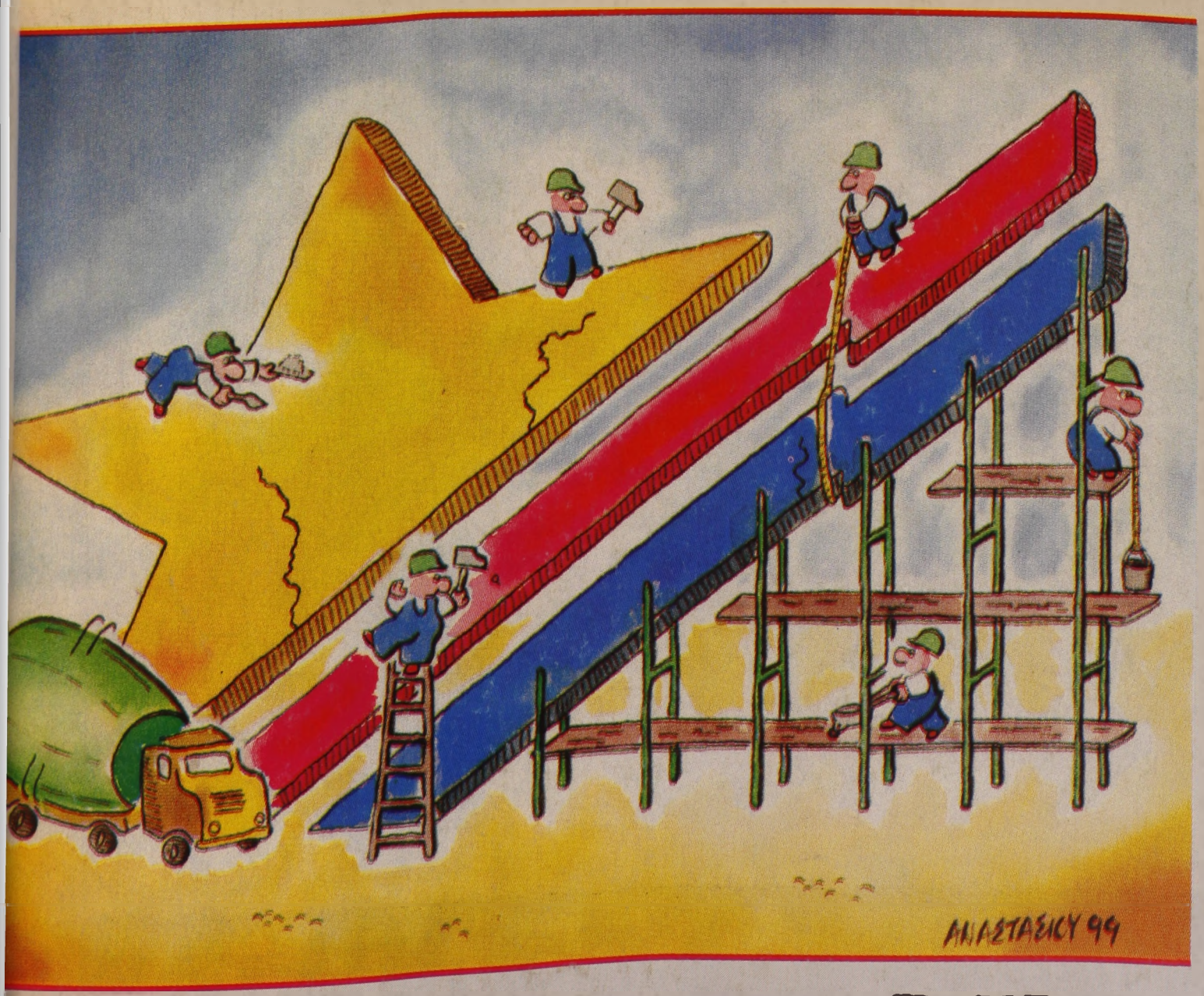
Γράφουν οι:

Αριστόβουλος Μάνεσης
Bob Jessop
Βασίλης Δωροβίνης

Χαμός στα Λύκεια!

Συνέντευξη

με τον τούρκο πρέσβη Ινάλ Μπατού

Η ανασύνταξη του ΣΥΝ

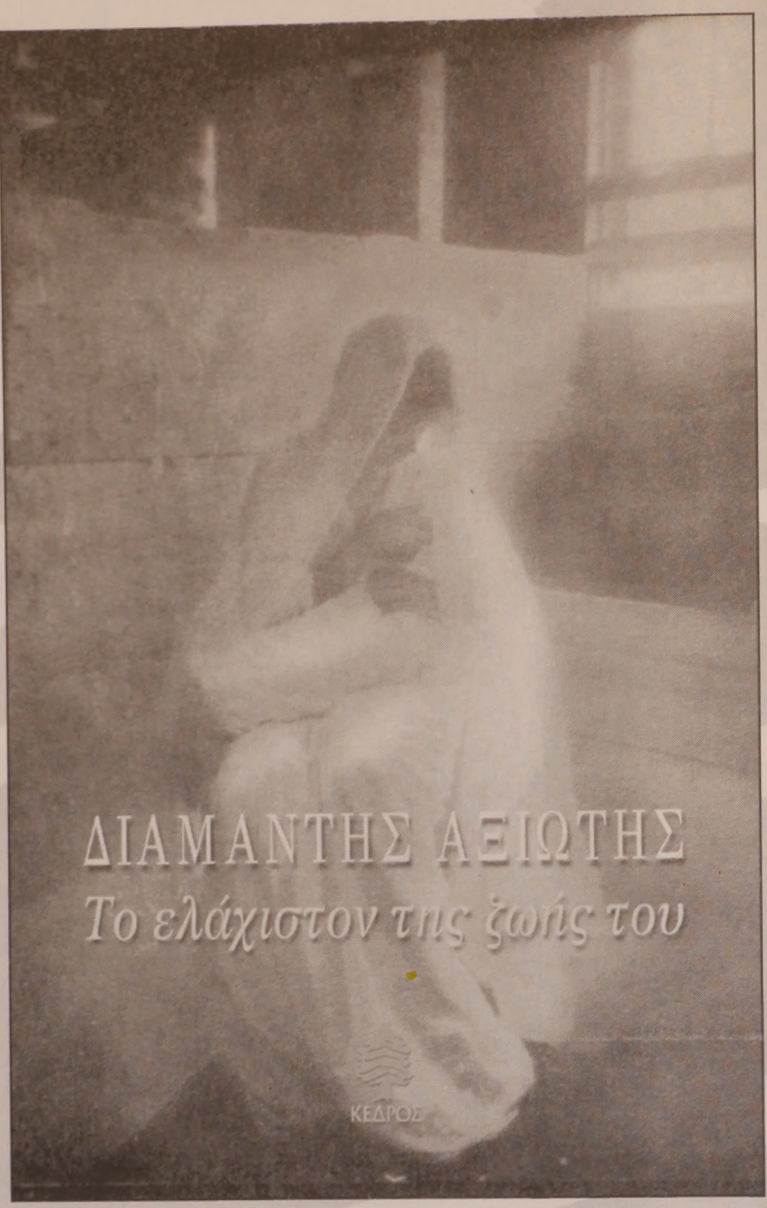
ΕΜΦΥΛΙΟΣ: 50 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Γράφουν οι:

- ✔ Ν. Γουλανδρής
- ✔ Δήμητρα Λαμπροπούλο
- ✔ Η. Νικολακόπουλος
- ✔ Τ. Σακελλαρόπουλος
- ✔ Δ. Χατζής

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Τι σημαδεύει τη ζωή ενός Οθωμανού γεννημένου στα παράλια της Μακεδονίας; Η χριστιανική γαλουχία που του προσφέρθηκε στο νησί της Θάσου; Ο πρώτος, ανεκπλήρωτος έρωτας για μια Χριστιανή; Η συναναστροφή με επιφανείς Γάλλους υποπρόξενους, Έλληνες καπνεμπόρους και αξιωματικούς του τουρκικού στρατού; Τέλος, με ποιον τρόπο θα τον καταδυναστεύει και θα τον σώζει, παράλληλα, αυτό *το ελάχιστον της ζωής του* κατά τη θριαμβευτική και οδυνηρή πορεία του; Όταν, στρατηλάτης του Νείλου, θα δοξαστεί και θα ονομαστεί Μέγας.

Πολιτικά άρθρα, ερωτική και άλλη αλληλογραφία, νοσταλγικά αλλά και βίαια ποιήματα, φωτογραφίες, ακόμη και μια τολμηρή ιστορία επιστημονικής φαντασίας. Μέσα από τις συγκλονιστικές, ή πιο σωστά, *Ωραίες Ημέρες* αυτής της μυθιστορηματικής προσωπικότητας σκιαγραφείται ο περίκλειστος κόσμος των ανδρών που επιμένουν πεισματικά στις ιστορικές αξίες της αγωγής τους. Ο Βενιαμίν Σανιδόπουλος, υπήρξε μια μυθική φυσιογνωμία, εφάμιλλη, στη σπατάλη του πνεύματος και στα πάθη της ψυχής, με εκείνες του Τζούλιο Καΐμη, του Νικολάου Κάλας, του Γιώργου Μακρή ή του Στέλιου Αναστασιάδη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Περίοδος Β' • Έτος 26ο • Τεύχος 696
Παρασκευή 15 Οκτωβρίου 1999 • Δρχ. 700
ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: http://www.otenet.gr/anti
e-mail: chpapou@otenet.gr
ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι
Τηλ. 57.22.201
ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:
ήσια συνδρομή: 26 τεύχη,. Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 6.500 δρχ., Ετήσια 13.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 50.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 10.000 δρχ.
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:
Εξαμ.: 41 δολ., Ετήσια: 82 δολ.,
ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
Εξαμ. 48 δολ., ετήσια 96 δολ.
ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 700,
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.400
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,
για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.
Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 237. 463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η προεκλογική περίοδος άρχισε. Από μήνες βέβαια συζητείται το ενδεχόμενο αδιέξοδο που θα προκύψει με την εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας, αλλά το «χαρτί Στεφανόπουλος» φαίνεται ότι δεν θα κερδίσει, και τελικά θα πάμε για εκλογές. Ωστόσο, τίποτα δεν αποκλείει «πρωιμότερες εξελίξεις», εφόσον μια συζητούμενη κρίση στο Χρηματιστήριο θα αποδειχθεί ισχυρότερο χαρτί. Προεκλογική, λοιπόν, περίοδος με ανοιχτά τα θέματα των σεισμοπαθών, της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, των ελληνοτουρκικών σχέσεων που θα πάρουν μιαν «άλλη» χροιά μετά την επικείμενη επίσκεψη Κλίντον.

ΣΕΛ. 13-15 Ο **Γρ. Ρουμπάνης** γράφει για τα προβλήματα που έχουν ανακύψει στον ΣΥΝ. Ο **Απόστολος Διαμαντής** συζητεί για τα γκάλοπ και ο **Ρεπόρτερ** αναφέρεται στη χειραγώγηση της πολιτικής και οικονομικής από τον ΔΟΛ.

ΣΕΛ. 16 Η **Χριστίνα Πετροπούλου** γράφει για την απορρύθμιση του δημόσιου σχολείου και την κατάργηση του παιδευτικού του ρόλου.

ΣΕΛ. 24 **Ο τούρκος διπλωμάτης Ινάλ Μπατού,** σε μια ενδιαφέρουσα συνέντευξη που παραχώρησε στον Αλή Ταρτάνογλου, εκθέτει μία από τις τουρκικές απόψεις για **την προσέγγιση Ελλάδας-Τουρκίας.**

ΣΕΛ. 27 Με την ευκαιρία του Συνεδρίου στη μνήμη του Νίκου Πουλαντζά δημοσιεύεται η εισηγητική ομιλία του ακαδημαϊκού **Αριστόβουλου Μάνεση,** του καθηγητή **Bob Jessop** καθώς και άρθρο του **Βασίλη Δωροβίνη** για έναν διάλογο μεταξύ Πουλαντζά - Καστοριάδη που δεν έγινε ποτέ.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ
Στόχοι του πολιτικού κατεστημένου, σελ. 4

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ
Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ
Σχόλια, σελ. 8

E-MAIL
Απόστολος Διαμαντής, σελ. 12

ΕΜΦΥΛΙΟΣ
50 χρόνια μετά, σελ. 38

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ
Πολιτισμός, σελ. 52

ΒΙΒΛΙΟ
Κριτική, σελ. 64

Σκίτσο Εξωφύλλου
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ «ΣΤΟΧΟΙ» ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΥ

ΜΕΤΑ την «θερινή» ραστώνη και τον αιφνιδιασμό των σεισμών, μεσούντος του Οκτωβρίου, το πολιτικό παιχνίδι σκλήρυνε απότομα.

Η ΠΑΡΑΤΕΤΑΜΕΝΗ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ περίοδος και τα όσα διακυβεύονται στο τέλος της έχουν καταστήσει τους μονομάχους επιρρεπείς σε χτυπήματα κάτω απ' τη ζώνη. Έτσι ο Κώστας Καραμανλής μίλησε, τάχα μου, για ανενδοίαστο κυβερνητικό τζόγο και ο Κώστας Σημίτης για ανεπαρκέστατη αντιπολίτευση. Επιπλέον, ο αρχηγός της Ν.Δ. κήρυξε –πάλι– πόλεμο εναντίον των διαπλεκομένων και υποστήριξε ότι θ' αναδείξει τη διαφάνεια σε μείζον θέμα της προεκλογικής περιόδου. Μακάρι. Απ' την άλλη πλευρά, όλοι βάλλουν εναντίον του κ. Μπακούρου και των ολυμπιακών έργων που δεν πραγματοποιούνται, ενώ οι σκηνίτες του Μενιδίου διαδηλώνουν εναντίον της κυβερνητικής κοροϊδίας. Και σαν να μην έφτανε αυτό, «αριστεροί» επιφυλλιδογράφοι επιχαίρουν για την «αλλαγή» που συντελέστηκε, ενώ συγχρόνως αισιοδοξούν για «τις αλλαγές που εκκρεμούν», εφόσον πλέον η Ελλάδα των εκσυγχρονιστών έχει καταστεί σεβαστή στους φίλους και τρομερή στους εχθρούς! Τρομάρα μας. Κρίμα μόνο που αυτήν την έκρηξη του ελληνικού καπιταλισμού την παρακολουθούν αμήχανα τόσο η Ν.Δ. όσο και ο ΣΥΝ (sic). Η «κατασκευή του πολιτικού θεάματος», όπως θα 'λεγε ο M. Edelman, λοιπόν θα καθίσταται όλο και περισσότερο «θέαμα». Τι συμβαίνει τελικά; Η Αριστερά της διανόησης(;) λοιπόν είτε ευλογεί τον δυναμισμό του ελληνικού καπιταλισμού (ξανά τρομάρα μας) είτε υπογράφει κατά εκατοντάδες υπέρ της μεγαλύτερης προσέγγισης του ΣΥΝ με το ΠΑΣΟΚ; Τέτοια οξυδέρκεια. Φοβόμαστε άρα ότι μπήκαμε ήδη σε μιαν καινούργια δύσκολη και άχαρη περίοδο. Εν ονόματι του «πολιτικού ρεαλισμού» και εμπρός στην διαφαινόμενη εκ νέου επικράτηση των εκσυγχρονιστών, πολλοί πρώην σύντροφοι αλληθωρίζουν προς αυτόν τον ιδιότυπο, πολιτικό χυλό συμπαγών συμφερόντων που είναι σήμερα το κυβερνών κόμμα πιστεύοντας ότι αυτό επιτάσσει το «πνεύμα των ημερών». Εξάλλου και το πρόσφατο συνέδριο για τον Πουλαντζά πολύ λίγο κατάφερε ν' αποκρύψει την έμμεση σπέκουλα προς την κεντροαριστερά και τους ιδεολογικούς της νονούς. Την επικράτηση του ΠΑΣΟΚ, είναι περιττό να επαναλάβουμε, την θέλει και η «οικογένεια» των ευάριθμων μεγαλοεργολάβων του Δημοσίου και το κόμμα του Χρηματιστηρίου, παρά τα σκαμπανεβάσματα της σεισμογενούς Σοφοκλέους, και ο διαρκώς επεκτεινόμενος και διαπεπλεγμένος Άρχων του Συγκροτήματος. Προς επίτευξη του στόχου αυτού, δηλαδή της διαιώνισης στην εξουσία της Δεξιάς που σήμερα εκπροσωπούν οι «εκσυγχρονιστές», ο ΣΥΝ θα ξαναγίνει πάλι ο στόχος πολλών και διαφορετικών συμφερόντων.

ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ και σύγχρονης αριστεράς και του συνεπούς ανανεωτικού προβληματισμού θεωρείται από ποικίλα κέντρα ο εύκολος σύμμαχος για τις επερχόμενες εκλογές, ενώ οι ψηφοφόροι του η άκοπη λεία όσων ψαρεύουν σε θολά νερά... Για τον λόγο αυτό, είμαστε βέβαιοι ότι ο ΣΥΝ θα συκοφαντηθεί, θα χλευασθεί και θα καταβληθεί απίστευτη προσπάθεια για να διασπαστεί και να αλωθεί. Ήδη οι μπηχτές του *Βήματος* αποκαλύπτουν προθέσεις και προεκλογικούς στόχους. Θα τους αφήσουμε;

avti

ΛΟΓΙΚΗ Κ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΕΚΑΝΑ ΜΙΑ ΦΟΒΕΡΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ!
ΤΟ ΑΘΡΟΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΥΒΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΤΙΜΩΝ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΥ, ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΑΡΓΟΣ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΣΤΑΘΕΡΟ!

ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ!

ΜΕΤΑΒΑΛΛΕΤΑΙ ΔΕ ΜΟΝΟΝ ΟΤΑΝ ΑΛΛΑΖΕΙ Η ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ!

Δεκαπενθήμερο

Οι εκλογές ξεκίνησαν...

Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ των *«αποτελεσμάτων»* του σεισμού της 7ης Σεπτεμβρίου συνεχίζεται... Μια πρώτη καταγραφή, λ.χ., σε 33 σεισμόπληκτους δήμους έδειξε να έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές 67.000 περίπου νοικοκυριά και 6.330 επιχειρήσεις, ενώ αυτό το Σαββατοκύριακο θα συνεχισθεί η απογραφή σε άλλους 24 (επίσης σεισμόπληκτους) δήμους. Και, –φυσικά, μιλούμε για σπίτια ή εργοστάσια ή άλλα κτίσματα που χαρακτηρίσθηκαν *«κόκκινα»* ή *«κίτρινα»*.

ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, η ζωή προχωρεί: Ο Οικουμενικός πατριάρχης Βαρθολομαίος εξακολουθεί να πέμπει επιστολές στον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο... Ο πολιτικός σύμβουλος του προέδρου της Ν.Δ., Γ. Λούλης, ανακαλύπτει ότι (με εξαίρεση τον Κ. Καραμανλή), η Νέα Δημοκρατία *«είναι ένα φθαρμένο προϊόν, που απορρίφθηκε στην πλειονότητα των περιπτώσεων»*... Ο πρόεδρος του ΔΗΚΚΙ Δημ. Τσοβόλας δηλώνει ότι αποδέχεται την πρόταση Φλωράκη (για *«κοινό μέτωπο ΚΚΕ-ΣΥΝ-ΔΗΚΚΙ»*), πλην ένα τέτοιο μέτωπο δεν το θέλουν ούτε το ΚΚΕ ούτε ο ΣΥΝ, με εξαίρεση, ίσως, το Αριστερό Ρεύμα του Συνασπισμού... Ο Πύργος ελέγχου του αεροδρομίου της Θεσσαλονίκης βεβαιώνει (ύστερα από *«ενδελεχή έρευνα»*...) ότι δεν υπήρχε περίπτωση να συγκρουσθούν, στις 7 Οκτωβρίου, τα δύο αεροσκάφη της *Ολυμπιακής* και της *Air Greece*, αλλά δεν λέει λέξη για το γεγονός ότι το ραντάρ προσγείωσης του αεροδρομίου εξακολουθεί να **μη** λειτουργεί!

ΚΑΙ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ; *«Οι εκλογές τον ερχόμενο Μάρτιο είναι πλέον αναπόφευκτες»* – δηλώνει ο πρωθυπουργός στους επιτελείς του. Και εφόσον είναι αναπόφευκτες, έπεται ότι ο νέος προϋπολογισμός θα ενσωματώνει –πρέπει να ενσωματώνει– όχι μόνο τις παροχές που ανακοίνωσε ο Κ. Σημίτης, τον περασμένο μήνα, αλλά και *«ένα γενναίο οικονομικό πακέτο για την αποκατάσταση των σεισμοπαθών»*... Όσο για τις εσωκομματικές εκλογές του ΠΑΣΟΚ (που είχαν προγραμματισθεί για τον επόμενο μήνα), φυσικά και αναβλήθηκαν! *«Το ΠΑΣΟΚ* –δηλώνουν τώρα απαξάπασες οι πτέρυγές του– *δεν έχει την πολυτέλεια να αναλώνεται σε διεργασίες που τροφοδοτούν κλίμα εσωστρέφειας και προσωπικών αντιπαραθέσεων»*. Συνεπώς, υπεράνω όλων, *«η νίκη στις βουλευτικές εκλογές»*.

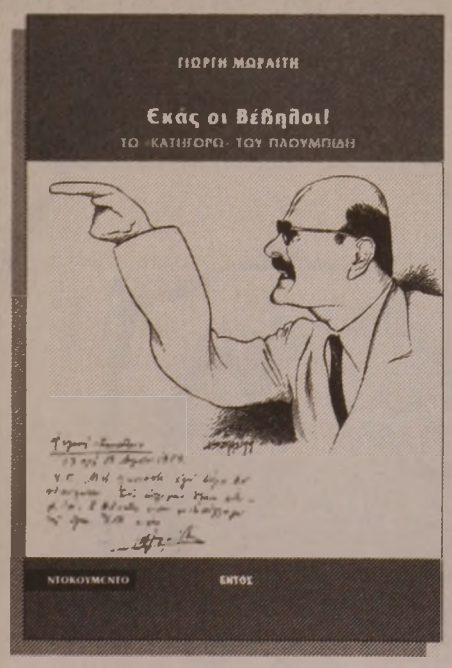
ΓΙΑ ΤΗΝ εξασφάλιση της «νίκης», ο πρωθ πουργός απηύθυνε (μεταξύ άλλων) και ε στολές προς έντεκα υπουργούς, με τις οπο συνιστά σειρά νομοθετικών πρωτοβουλι για την επίλυση προβλημάτων σε διαφορε κούς τομείς, όπως λόγου χάρη: Τη λήψη μ τρων, ώστε *«οι ασφαλισμένοι του ΟΓΑ να εξ πηρετούνται εφεξής από τις υπηρεσίες τ ΙΚΑ»* ή την τροποποίηση του νόμου για τ πρόωρη συνταξιοδότηση *«όχι μόνο των γυν κών* (όπως ισχύει σήμερα), *αλλά και των α δρών»* ή την επέκταση των ρυθμίσεων *«για τ αποκατάσταση του δικαιώματος ιδιοκτησ και στα αστικά ακίνητα των πολιτικών πρ σφύγων του εμφυλίου πολέμου»* ή *«την κατά γηση του ορίου ηλικίας για την εγγραφ ασκουμένων δικηγόρων στους δικηγορικο συλλόγους»* ή την εξασφάλιση εγγυήσεων α ρόληπτης κρίσης από την ΕΥΔΑΠ, *«σε περ πτώσεις αφανούς διαρροής νερού»* ή δυνατ τητα προσαρμογής των αποζημιώσεων τ τους συγγραφείς διδακτικών βιβλίων, ή... ή ο πρωθυπουργός επείγεται –αγχώνεται, έλεγε κανείς– να ρυθμίσει προβλήματα π

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Γιώργης Μωραΐτης

ΕΚΑΣ ΟΙ ΒΕΒΗΛΟΙ!

ΤΟ «ΚΑΤΗΓΟΡΩ» ΤΟΥ ΠΛΟΥΜΠΙΔΗ

*Ένα μοναδικό ντοκουμέντο για την «**υπόθεση Πλουμπίδη**». Ο δημοσιογράφος **Γιώργης Μωραΐτης**, μέσα από κείμενα-ντοκουμέντα (η απόφαση-αποκατάσταση της 9ης ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ, η απολογία του Πλουμπίδη στο Στρατοδικείο και οι επιστολές του από τη φυλακή, άρθρα στο Ριζοσπάστη και την ΚΟΜΕΠ, σχόλια κ.λ.π.), ρίχνει φως στη σκοτεινή περίοδο του αντικομμουνιστικού μένους, της ξένης εξάρτησης και της υπό κηδεμονία «δημοκρατίας».*

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΕΝΤΟΣ» Τηλ.:76.48.900
Internet: www. defacto.gr • e-mail: entos@defacto.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας
Μάνης 5, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: (01) 38 18 372, Fax: 33 01 583

ΦΡΕΝΤΕΡΙΚ ΑΝΤΑΛ

Μελέτες Ιστορίας της Τέχνης

Μετάφραση: Ανδρεας Παππας
Πρόλογος - εκδοτική επιμέλεια: Νικος Χατζηνικολαου

ΤΖΟΥΛΙΟ ΚΑΡΛΟ ΑΡΓΚΑΝ

Η Μοντέρνα Τέχνη

Μετάφραση: Λινα Παπαδημητρη
Πρόλογος: Νικος Κεσσανλης

μούν δεκαετίες ολόκληρες, σε μια προ-
ια να ικανοποιήσει (προεκλογικά) τους
ς – πολιτικούς πρόσφυγες, συγγραφείς
τικών βιβλίων, ασκούμενους δικηγό-
συνταξιούχους, ακόμα και αδικούμε-
καταναλωτές της ΕΥΔΑΠ! Πόσους *«θα*
», για τις ανιδιοτελείς προθέσεις του,
ς θα προφθάσει να ικανοποιήσει. Μέ-
ς βουλευτικές εκλογές μας χωρίζουν
– μόνο πέντε μήνες.

ΙΟΣ ΗΧΟΣ ΤΟΥ ΚΩΔΩΝΟΣ

ΠΑΡΑΠΑΝΩ, δεν έλειψε, φυσικά, ο
ς *ήχος του κώδωνος»* ... Ο αρχιεπίσκο-
Χριστόδουλος, αφού χώρισε το ποίμνιό
ε *«γραικύλους»* και *«πατριώτες»*, σε *«ο-*
ς» και *«ημετέρους»*, βεβαιώνει, τώρα ότι
τοτε το έπαιξε *πατριάρχης*... Δεν επεδίω-
λέει – να μεταβάλω το καθεστώς που διέ-
ην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος,
και δεν δέχομαι να είμεθα *«υπό χειραγω-*
ποδηγεσίαν» ...

ΟΝΕΣ αντιδράσεις, όμως, πρακάλεσε,
κόλπους της Νέας Δημοκρατίας, και η
η του Ιωάννη Λούλη περί *«Νέας δημο-*
ας - *φθαρμένου προϊόντος»* ...Κάποιοι
ηκαν ότι ο σημερινός σύμβουλος του αρ-
υπήρξε, στο παρελθόν, και *«σοβιετολό-*
άρα *«τι να περιμένεις από ένα πρώην σο-*
όγο»...), άλλοι παρατήρησαν ότι *«είναι*
ένας που βγάζει ψωμί από τη Νέα Δημο-
α, να μιλά με τόση περιφρόνηση για το
ι που ίδρυσε ο Κωνσταντίνος Καραμαν-
ενώ άλλοι «ετόλμησαν» να διατυπώσουν
ποψη (σε *«σότο βότσε»*...) ότι ο αρχηγός
ει ν' απαλλαγεί των υπηρεσιών του
ύλου του.

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ του αρχηγού,
είναι άλλα. Και, καθώς οι εκλο-
πίκεινται, επικέντρωσε την προ-
του στο *«Ολυμπιακό Βιντεολότ-*
το νέο ηλεκτρονικό τυχερό παι-
που θ' αντικαταστήσει τους γνω-
«κουλοχέρηδες», για το οποίο
ωνίζονται μεγάλοι επιχειρημα-
που κατά καιρούς έχουν χαρα-
σθεί *«διαπλεκόμενοι»* ... *«Ακόμα*
ετά τους σεισμούς – είπε στη
ή, απευθυνόμενος προς την κυ-
ηση – *όχι μόνο στύβετε τους πολί-*
τη φορολογία, αλλά βρήκατε την
ρία να γεμίσετε την Ελλάδα με
λοχέρηδες"... Είσθε κυβέρνηση
ξόγου». Αναφερόμενος εξ άλλου
έο φορολογικό νομοσχέδιο, ο Κ.
μανλής είπε ότι δεν είναι τίποτε
παρά *«μια προεκλογική και απο-*
ματική παρέμβαση, για να δια-
σθούν οι δυσμενείς επιπτώσεις
η φορολογική λαίλαπα, κ.λπ.

ΣΥΝ: ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΣΕ ΣΥΝΟΔΟ Η ΚΠΕ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, μέλη, στελέχη, αλλά και φίλοι του Συνασπισμού αναμένουν με εύλογο ενδιαφέρον τη νέα σύνοδο της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής, αυτό το Σαββατοκύριακο. Στόχος: Η συζήτηση ενιαίου (συνθετικού – εφόσον διαμορφωθεί) κειμένου για τις θέσεις στο συνέδριο του Δεκεμβρίου.

Η ΣΥΝΟΔΟΣ (το προηγούμενο Σαββατοκύριακο) έκλεισε, όπως είναι γνωστό, με δήλωση του προέδρου του ΣΥΝ, Νίκου Κωνσταντόπουλου, ότι θα υπερασπισθεί την αξιοπρέπεια της Αριστεράς και όλων των μελών του κόμματος (από τις αθλιότητες του *«Βήματος»*) και ότι ο Συνασπισμός δεν πρόκειται να *«συμμορφωθεί προς τας υποδείξεις»* εκείνων των κύκλων που εργάζονται για τη συρρίκνωσή του.

ΠΑΡΑ ΤΗ διαφορετικότητα απόψεων, τα μέλη της ΚΠΕ βρέθηκαν σύμφωνοι ότι η ενότητα του κόμματος δεν κινδυνεύει ούτε από την ύπαρξη τάσεων ούτε από τη διαφορετική ιστορική προέλευση των μελών του, εφόσον ο Συνασπισμός παραμένει δύναμη της σύγχρονης Αριστεράς, χωρίς περιχαρακώσεις και εθνικισμούς.

ΣΤΗ ΣΥΝΟΔΟ διατυπώθηκαν και αρκετά ερωτήματα: Πώς επιζητούμε συνεργασία με άλλες δυνάμεις, όταν *«δεν μπορούμε να τα βρούμε μεταξύ μας;»* Γιατί στη σύγκρουση Πάγκαλου - Παπανδρέου, να μην πούμε καθαρά ότι ο πρώτος έχει άδικο και ο δεύτερος δίκιο; Τι προέχει αυτή τη στιγμή: Η πολιτική των συμμαχιών ή να κοιτάξουμε λίγο περισσότερο το «σπίτι μας», που έχει χαρακτηρισθεί «κίτρινο»; Εντάξει με τις παλινωδίες της κυβέρνησης, τι γίνεται, όμως, με τις δικές μας παλινωδίες; Πώς νομιμοποιείται η αρνητική ψήφος των δύο ευρωβουλευτών μας, όταν έχουμε ταχθεί, ως κόμμα, υπέρ του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας;

ΑΓΚΥΡΑ: ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑ ΑΝΕΥ ΟΡΩΝ

Η Αθήνα, όπως είναι γνωστό, διαμήνυσε στην Άγκυρα ότι υποστηρίζει την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Παράλληλα, όμως, επισήμανε ότι *«αναμένει την έμπρακτη ανταπόδοση της τουρκικής πλευράς, τόσο στα ελληνοτουρκικά, όσο και στο Κυπριακό»*... Πού βρισκόμαστε; Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις εκθέσεις της για τη διαδικασία της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρει ότι οι υποψήφιες για ένταξη χώρες είναι 13, οι δέκα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η Κύπρος, η Μάλτα και η Τουρκία... [Παρά ταύτα, η Επιτροπή δεν παραλείπει να σημειώσει ότι η Τουρκία είναι η μόνη χώρα με την οποία δεν θα ξεκινήσουν ενταξιακές διαπραγματεύσεις, αφού δεν πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης.]

ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ, πάντως, η Άγκυρα δεν φαίνεται διατεθειμένη να δώσει συνέχεια στην «προσδοκία» του έλληνα πρωθυπουργού. Το κατέστησε σαφές ο τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ, όταν, μιλώντας από το βήμα του τουρκικού κοινοβουλίου, δήλωσε ότι *«η Τουρκία δεν δέχεται ούτε προϋποθέσεις ούτε περιοριστικούς όρους»*, προκειμένου να της αναγνωρισθεί η ευρωπαϊκή της ταυτότητα. Σκλήρυνση στάσης εν όψει διαβουλεύσεων, διαπραγματεύσεων ή εμμονή στην πάγια, αδιάλλακτη τουρκική πολιτική; Ιδού η απορία...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΖΟΫΣ ΚΑΡΟΛ ΟΟΥΤΣ

ΤΡΕΛΗ ΓΙΑ ΑΝΤΡΕΣ

Η μικρή Ίνγκριντ Μπουν αγαπάει τον πατέρα της με όλη την αθωότητα και την τυφλή εμπιστοσύνη της παιδικής ηλικίας. Όταν όμως εκείνος ο τρυφερός και μαζί βίαιος άντρας που έμαθε να σκοτώνει στο Βιετνάμ θα εξαφανιστεί από τη ζωή της όμορφης γυναίκας του και της λατρεμένης του κόρης έχοντας διαπράξει ένα αποτρόπαιο έγκλημα, η Ίνγκριντ θα νιώσει τον κόσμο της να καταρρέει.

Βρίσκοντας καταφύγιο, μαζί με τη μητέρα της, σε μια ορεινή κοινότητα, η Ίνγκριντ θα μεγαλώσει απομονωμένη, χωρίς φίλες, με μυριάδες ερωτηματικά, μαθαίνοντας να μην κάνει ερωτήσεις. Η μόνη της ανακούφιση είναι οι ονειροπολήσεις με επίκεντρο τον πατέρα της. Ζητώντας απελπισμένα να ξαναβρεί αυτή τη χαμένη αγάπη, πεινασμένη για λίγη τρυφερότητα, η Ίνγκριντ επιτρέπει στα αγόρια και τους άντρες να την εκμεταλλεύονται ερωτικά, βουλιάζει στο αλκοόλ, τα ναρκωτικά, το ωμό σεξ σε μια κατάπτωση χωρίς τέλος, που θα την οδηγήσει στους κόλπους μιας σατανιστικής ομάδας, στο κατώφλι του θανάτου. Και από εκεί, θα αρχίσει η αργή και βασανιστική ανάδυση στο φως...

SCRIPTA

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

ΤΖΙΧΑΝΤ, ΠΟΥ ΘΑ ΠΕΙ ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Δημοσιεύθηκε η αυστηρή επιστολή προς την Ιεραρχία του Οικουμενικού Πατριάρχη αλλά και οι οργίλες αντιδράσεις αρκετών «χρυσοπηγιτών». Για παράδειγμα, ο κ. Αμβρόσιος Λενής, ο Άγιος Καλαβρύτων και παλαιός –τρομερός– Γ. Γραμματεύς της (χουντικής) Ιεράς Συνόδου ζήτησε να επιστραφεί η επιστολή (του πνευματικού του πατέρα και ποιμενάρχη της μητέρας εκκλησίας της Κων/πολης) ως απαράδεκτη! Αιτία όλων αυτών η αντικανονική απαίτηση του ημετέρου Μακαριώτατου να μνημονεύεται και σε «νέες χώρες», δηλαδή στους ναούς της Β. Ελλάδας που κατ' έθος και από παλαιά ποιμαίνει το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το θέμα όμως δεν είναι απλά εκκλησιαστικό ή τυπολατρικό. Είναι πολιτικό και εθνικό. Ο κ. Χριστόδουλος είναι πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου δεν είναι Πάπας. Και ο Οικουμενικός Πατριάρχης έχει έναν ευρύτερο, δύσκολο και ευαίσθητο ρόλο. Δεν χρειάζονται περισσότερες εξηγήσεις επ' αυτού. Ας κάνει ο κάθε εμπλεκόμενος το καθήκον του χωρίς αλαζονικούς αρχηγισμούς και προς την εκκλησία και προς την ιστορία και προς τον τόπο.

Μ.Σ.

Ω, ΟΙ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΕΣ ΒΡΑΔΙΝΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Προσέξατε τι μας προσφέρουν καθημερινά στα βραδινά τους δελτία ειδήσεων τα μεγάλα ή λιγότερο μεγάλα ιδιωτικά κανάλια; Μια συναυλία ροκ για τους κατατρεγμένους του κόσμου (εκτενή αποσπάσματα), τροχαία δυστυχήματα σε νεοκατοικημένους, ή νεοκατασκευαζόμενους λαμπρούς αυτοκινητόδρομους, οι ευτυχισμένες μέρες του Βοσκόπουλου με την Άντζελα Γκερέκου, ο Σημίτης ή ο Καραμανλής εδώ κι εκεί, ο Στέλιος του λαού για τους καταυλισμούς, ο Μπονάτσος γενικώς, οι χρηματιστηριακοί δείκτες κατεβαίνοντας ή συνηθέστερα ανεβαίνοντας, δυο συμπαθητικά σκυλάκια που χάθηκαν και ξαναβρέθηκαν, μια άλλη συναυλία (σοβαρότερη κατά καιρούς, από Μέγαρο), η κυρία Βαρδινογιάννη μοιράζει δώρα σε κατατρεγμένους της μοίρας, μια φώκια μιλάει την γλώσσα των ερωτευμένων, η Έλενα Ράπτη (που δεν την μιλάει) οργανώνει επίδειξη μόδας με μανεκέν για άλλους κατατρεγμένους (κυρίως MEGA), μια άλλη σκυλίτσα κάνει νάζια (πάντως όχι στο ανατολικό Τιμόρ ή την Τσετσενία), ένας Ουκρανός μαφιόζος πυροβολεί έναν αλβανό ή ρωσοπόντιο μαφιόζο, ανθρωποκυνηγητό στα κατσάβραχα του Ταΰγετου ή κάπου εκεί, γιατί ο Μάικλ Ντάγκλας χωρίζει με την Φάιφερ (σκηνές από ταινίες τους με soundtrack), ο Μάικλ Τζάκσον στη διεθνή συναυλία (τραγουδά επιτυχίες του), ξένες γυναίκες του πρώην σοσιαλιστικού μπλοκ σε ροζ κυκλώματα (σκηνές στρηπ τηζ κτλ.), μια άρρωστη δυστυχισμένη γυναίκα σ' ένα ερειπωμένο δωμάτιο (πρέπει να κινητοποιηθούν οι φιλάνθρωποι κ.τλ.), ένα άλογο του ιπποδρόμου ζαλίζεται και παραπατά, ο ΣΕΓΑΣ πρέπει να καταστραφεί για αντιβαλκανική συμπεριφορά (κυρίως ANTENNA), η προηγούμενη Έλενα ερωτάται πόσους έχει εραστές, ο Σημίτης ξαναπάει στους καταυλισμούς όπου ακουμπά μια γυναίκα, η προηγούμενη φώκια που ενστερνίθηκε τη γλώσσα των ερωτευμένων κ.τ.λ.

Θα μου πείτε αυτό δεν είναι δελτίο ειδήσεων, φιλοδοξεί κάτι σαν show news, κάτι που θα είναι συγκινητικό χαρούμενο και με μια ροπή προς το κενολογικό.

Και γιατί παρακαλώ να μην το αναλάβουν η Ρούλα Κορομηλά ή η Μενεγάκη –γιατί να θεωρηθεί υποτιμητικό ή έστω ίσως απομειωτικό της τηλεοπτικής δημοσιογραφίας. Εφόσον, βέβαια, και οι ίδιοι το βρίσκουν πιο ενδιαφέρον ή συμφερτικό.

Δημ. Κ.

Ο ΠΛΗΘΩΡΙΚΟΣ κ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Η υπερκινητικότητα του **Θ. Πάγκαλου** έχει προβληματίσει πολλούς, έχει θορυβήσει το μέγαρο Μαξίμου και έχει προκαλέσει ζωηρό ενδιαφέρον στις τάξεις του πολιτικού προσωπικού της χώρας. Η αυτόματη, ανακλαστική ανάλυση θέλει τον πρώην υπουργό Εξωτερικών να φλυαρεί ασυστόλως λόγω χαρακτήρα. Πρόκειται για τη συνήθη, τετριμμένη, εν πολλοίς επιπόλαιη και επιφανειακή ερμηνευτική μέθοδο που χρησιμοποιούν διάφοροι για να αξιολογήσουν την εκκωφαντική δημόσια παρουσία και συμπεριφορά του Θ. Πάγκαλου. Είναι βολικό για την ηγετική ομάδα του ΠΑΣΟΚ να χρεώνει την όποια δραστηριότητα του Θ. Πάγκαλου στον πληθωρικό χαρακτήρα του και να «ξεμπερδεύει» μαζί του κάνοντας λόγο για το σύνδρομο αυτοκαταστροφής που τάχα τον χαρακτηρίζει. Τα πράγματα όμως δεν είναι καθόλου έτσι. Ο κ. Πάγκαλος αποφάσισε να επιστρέψει στη μαχόμενη τρέχουσα πολιτική οργανώνοντας τη στρατηγική του με χρονικό ορίζοντα τη μετά Σημίτη εποχή. Εργάζεται μεθοδικά, συστηματικά και χωρίς ιδεολογικούς ενδοιασμούς ή κρατήματα συναισθηματικής φύσεως προκειμένου να σχηματίσει το ηγετικό προφίλ του. «Το 1996 παραμέρισα για να περάσει ο Σημίτης. Τότε έτσι έκρινα ότι έπρεπε να πράξω. Αν θα προκύψει θέμα ηγεσίας, θα δηλώσω παρών» είπε ο πρώην υπουργός σε συνεργάτες του. Ο γράφων είναι σε θέση να γνωρίζει ότι ο κ. Πάγκαλος εννοεί ό,τι λέει...

Τάσος Παππάς

ΜΕΛΛΟΝ, ΩΣΕΙ ΠΑΡΟΝ

Αμείλικτης σύμπτωσης προς τα δραματικά γεγονότα του Σεπτεμβρίου η κυκλοφορία των φισών του ΠΑΣΟΚ λόγω της «εν-όξου» 25ετίας του «κινήματος» και ων «κινηματιών» του.

Σ' αυτήν δεσπόζει, ως ειωθός, η γαπημένη φράση του ιδεολογικού

νστρούκτορα ου κόμματος . **Λαλιώτη**: Το ΠΑΣΟΚ του Μέλλοντός ας». Η μπνευση προανώς έχει να άνει με το ελλοντολογιό ρος του αββόπουλου ι όχι με τις ροκιές 5,9 ρίχτερ με τις οποίες μας χόρεψε ο εγκέλαδος. Στο πρόσφατο, πάλι, Συνέδριο ο γ. ραμματέας κ. **Σκανδαλίδης** προπάθησε να μερακλώσει τους υπναέους –λόγω χώνευσης;– συνέδρους με το διεγερτικό πλην προφητικά υσοίωνο «Σαν ηφαίστειο που ξυνά και σαν ρήγμα που χορεύει». Τα ζοφερά αποτελέσματα, φευ, του Μέλλοντός τους τα είδαμε όλοι και ιάλιστα εν τω παρόντι χρόνω. Ιδιαίτερα τα είδαν όσοι εγκαταβιούν στις υπώρειες της Πάρνηθας και διαπίστωσαν ιδίοις όμμασιν και τον εκσυγχρονισμό του κράτους, και την συνεννόηση δημοσίων υπηρεσιών και τοπικής αυτοδιοίκησης, και το αδιάφθορο των υπευθύνων φορέων κ.λπ.

Και μπορεί βέβαια ο Μαρά του Κινήματος να φθέγγεται κατά το δοκούν άρεσμάρες αλλά όλοι οι υπόλοιποι πρέπει ν' αποφασίσουμε υπεύθυνα και για το μέλλον μας και για το παρελθόν τους. Ιδιαίτερα μάλιστα για το παρελθόν εκείνων που είναι ήδη εξαιρετικά βεβαρημένο...

ΥΓ.: Ευτυχώς που πρόλαβε κατά τις προεκλογικές του προσφορές ο κ. πρωθυπουργός να φτηνύνει τα Ι.Χ. αυτοκίνητα. Έτσι έχουν κάπου να κοιμούνται οι σεισμόπληκτοι. Αλλά και εμείς οι υπόλοιποι, γνωστής ούσης της ταύτισης της libido μας με το Ι.Χ., θα έχουμε κάπου να εκτονώνουμε τον ατομικό ή συλλογικό μας πανικό κατά τις στιγμές της κρίσης.

Μ. Σ.

ΠΟΙΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ;

Ξεχνάμε. Γενικώς. Σιγά την αποκάλυψη. Υπάρχουν όμως κι εξαιρέσεις. Όταν κάνουμε πως ξεχνάμε. Όταν παλεύουμε να ξεχάσουμε. Ξαφνικά βγαίνει το *Αντί* με τεύχος αφιερωμένο στον Εμφύλιο. Και συνειδητοποιείς ότι κανείς δεν κατάφερε να ξεχάσει. Απλώς, πολλοί δεν έμαθαν. Τον λόγο. Τον κρύψαμε καλά. Μας τον έκρυψαν. Για να μας πείσουν πως δεν υπήρχε λόγος. Ούτε νικητής. Κι όμως υπήρξαν και τα δυο. Δεν μπορεί να μην υπήρχαν. Στρατιές ανθρώπων που αγωνίστηκαν με πάθος. Για το δικό τους δίκιο. Για άλλων συμφέροντα, ίσως. Μα, μέσα στο πάθος πάντα γεννιούνται λάθη. Η χώρα, το έθνος, υπερασπιζόμενο και σπαρασσόμενο. Γιατί να μην υπήρχε λόγος; Πάντα υπάρχει. Λόγος κι αιτία για αγώνα. Διάθεση δεν υπάρχει. Ούτε πάθος. Γι' αυτό και διαγράφουμε τον λόγο. Χτυπάμε τους εαυτούς μας στην πλάτη φιλικά και συνεχίζουμε. Κι αντίπαλος υπάρχει. Παντού και πάντα. Δεν μπορεί να μην υπάρχει. Το σύνολο πάντα είχε αντίπαλο. Τον αγώνα φοβόμαστε. Τον βαριόμαστε. Την ησυχία μας λατρεύουμε και την υπερασπιζόμαστε σιωπηλά μέσα από τους τάφους των συνειδήσεών μας. Ντρεπόμαστε αυτούς που αγωνίστηκαν. Γι' αυτό και αφαιρούμε τον λόγο και την αιτία του αγώνα τους. Γιατί αν τα παραδεχτούμε και τ' αναγνωρίσουμε θα πρέπει κι εμείς να αγωνιστούμε. Γι' αυτό και παλεύουμε να ξεχάσουμε. Τον ωραίο αγώνα. Την αξιοπρέπεια που ήταν νικητής. Καλά κάναμε και τα βρήκαμε. Καλά κάναμε και δώσαμε τα χέρια. Αυτή η χώρα ίσως έχασε πολλές μάχες, αλλά κέρδισε ιστορία. Ας μην την προσβάλλουμε υποστηρίζοντας ότι δημιουργήθηκε άνευ λόγου και αιτίας. Ας μην χρεώνουμε την δημιουργία της στις υπερβολές. Ο Εμφύλιος ήταν αναγκαίος και γεγονός που το απαιτούσαν οι συνθήκες. Αν έγιναν λάθη στην εξέλιξή του, συγγνώμη αλλά δεν ήταν κι επιτραπέζιο παιχνίδι τακτικής. Απλώς κάποιοι φοβούνται από την μνήμη. Μπορεί κάποτε να μετατραπεί σε ιστορικό προηγούμενο και να απαιτήσει τον επόμενο αγώνα, σε πιο σωστές ίσως βάσεις. Συνολικότερο. Κι όλοι οι αγώνες γι' αυτό ξεχνιούνται. Κατ' απαίτηση όσων τους φοβούνται.

Βασίλης Μαρουλάς

ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ ΚΑΙ ΜΠΛΑΙΗΖΕΡ

Ο κ. **Αβραμόπουλος** εμφανίστηκε στους σεισμούς της Κωνσταντινούπολης με μπλε μπλαίηζερ, γκρι παντελόνι και σαξ πουκάμισο με Neo Geo γραβάτα, ενώ στους σεισμούς του Μενιδίου εμφανίστηκε με μαύρο μπλαίηζερ, μπεζ παντελόνι και αϊβουάρ πουκάμισο με βιολέ γραβάτα. Αντιθέτως, ο δήμαρχος Κωνσταντινούπολης και στις δύο περιπτώσεις φορούσε γκρι συμβατικό κοστούμι και λαχουρί (sic) γραβάτα. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι η πολιτική υπεροχή του δικού μας ήταν καταφανέστατη. Και ενώ έξω πάμε καλά, στο εσωτερικό ο Δήμαρχος έχει προβλήματα. Γύρω από τον χώρο του ανακτόρου του –εννοώ το δημαρχιακό νεοκλασικό κτίριο– η βρώμα έχει το δικό της dominium, ενώ οι δρόμοι όπως η Μενάνδρου ή οι παράπλευρες της Αθήνας μυρίζουν ουρικό οξύ από χιλιόμετρα. Το πιο σκανδαλώδες πάντως είναι το αθλητικό κέντρο του Ρουφ στο Γκάζι με τους λόφους σκουπιδιών, την αφόρητη δυσωδία, την αφόρητη εγκατάλειψη. Επιπλέον, τα γήπεδα τένις και mini football έχουν μισοερειπωθεί και οι χώροι πρασίνου έχουν αλωθεί από σκηνίτες, αστέγους, ημεδαπούς και αλλοδαπούς, οι οποίοι αφοδεύουν στα πέριξ λυμφατικά δενδρύλλια. Οι δημοτικοί υπάλληλοι όμως δεν καταδέχονται να περισυλλέξουν ούτε καν τα πλαστικά μπουκάλια που βόσκουν γύρω, με αποτέλεσμα το θέαμα λίγο πιο κάτω απ' την Ομόνοια να είναι εξευτελιστικό. Και να σκεφθεί κανείς ότι εκεί ψυχαγωγούνται εκατοντάδες πιτσιρικάδων και ενηλίκων των Πετραλώνων και του Γκαζιού. Βέβαια, η λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας έχει γίνει ένα υποδειγματικό Boulevard, αλλά τι τα θέλετε, κ. Αβραμόπουλε, η Βασιλίσσης Όλγας δεν είναι ολόκληρη η Αθήνα! Ούτε καν η Πατριάρχου Ιωακείμ μπορώ να σας πω. Πάντως τα δύσκολα αρχίζουν από τις κομψές παρυφές του Κολωνακίου με τα ανύπαρκτα πεζοδρόμια, τα καγκελόφρακτα ρείθρα και τον πανζουρλισμό των Ι.Χ. και των δικύκλων. – Πού να περπατήσεις, κ. Δήμαρχε; Βάλτε τώρα και τις κόκκινες κορδέλες που μας προστατεύουν(;) από τα ετοιμόρροπα κτίσματα για να συμπληρωθεί ο παράδεισος του Αθηναίου και της Αθηναίας. Εσείς, βέβαια, μπορείτε να φορέσετε ένα ανθρακί μπλαίηζερ και να κάνετε δηλώσεις συμπαράστασης προς τους χειμαζόμενους δημότες πάσης φύσεως, αλλά ο δημοτικός φύλαξ Θανάσης, που υπηρετεί στο γήπεδο Μπάσκετ του Ρουφ, δεν καταλαβαίνει από τέτοιες αβρότητες και απαγορεύει στους ιδρωμένους πιτσιρικάδες να πιούνε νερό(!) απ' τις βρύσες του δημοτικού καταστήματος. Ο ίδιος όμως αρειμανίως πλένει το Ι.Χ. στους κοινόχρηστους χώρους του πάρκου. Ειδυλλιακές σκηνές με τις σκηνές πάνω στο γκαζόν και χωρίς καμία χημική τουαλέτα στα πέριξ, με αποτέλεσμα να περιττεύουν τα περιττώματα. Επίσης, είναι κλειστοί και οι ανακουφιστικοί χώροι του Σεραφείου Κολυμβητηρίου το οποίο –ειρήσθω εν παρόδω– ανοίγει ο προϊστάμενος του κ. Λυρής κατά βούλησιν. Δημοτική κόλασις! Εσχάτως και με το άλλοθι των σεισμών έστησαν στο πάρκο του Ρουφ τα τζαντήρια τους και οι αδελφοί μας αθίγγανοι ώστε να προσεγγίζουν ευκολότερα τις λαϊκές αγορές του Θησείου και του Ψυρρή. Πού είσαι, Rena Σοφία, να μας δεις!

Γι' αυτό σας λέω, κ. Δήμαρχε αυτής της δύσοσμης πόλης.

– Μήπως έχετε κατά βάθος αποτύχει ως Δήμαρχος, παρά την υψηλή σας δημοτικότητα και την ακόμη πιο υψηλή τηλε-θεαματικότητά σας; Για σκεφθείτε: οικονομικό και χωροταξικό σκάνδαλο με το πάρκινγκ και τα παρκόμετρα, χάος στο κέντρο από το κυκλοφοριακό, τη βρώμα και τις απάνθρωπες συνθήκες για τους πεζούς, έλλειψη στοιχειώδους κοινωνικής μέριμνας για τους αστέγους, τους παρίες, τους μετανάστες, τους ναρκομανείς, γκετοποίηση της άλλοτε καρδιάς του κλεινού άστεως, έμψυχο δυναμικό που καθεύδει αν δεν παρατυπεί –και λίγα λέω–, παρά τις στρατιές των νεοπροσληφθέντων δημοτικών αστυφυλάκων, ελεγκτών και άλλων, εκπαιδευτική και πολιτιστική πολιτική που εξαντλείται στο θεαθήναι λόγω αγνοίας, και πάνω απ' όλα ένας Δήμος καταχρεωμένος και στα όρια του οικονομικού κραχ. Γι' αυτό σας λέω: – Μήπως θα έπρεπε να πάτε για Πρόεδρος;

– Τουλάχιστον εσείς ξέρετε από σακάκια...

ΥΓ.: Τέρμα, όμως, τ' αστεία. Η διαχείριση του πρώτου Δήμου της χώρας είναι μια υπόθεση εξαιρετικά σοβαρή για ν' αφήνεται στην μικροκομματική εκμετάλλευση και τους προσωπικούς διαγκωνισμούς. Όπως είναι εξίσου σοβαρή η διαχείριση του πρασίνου ή των δημοτικών χώρων μαζικής άθλησης και αναψυχής. Θα 'λεγα ακόμη πως η εν γένει συμπεριφορά προς το πράσινο δείχνει τον πολιτισμό και των πολιτών και των ηγετών τους, μακριά από προσωπικές φιλοδοξίες ή διαφημιστικά τρυκ.

Το πρόβλημα μάλλον άπτεται της γενικότερης δυσπραγίας του τόπου. Να πώς το έθεσε πρόσφατα ο λιτός και ευπρεπής Λέων Αυδής: «επί των ελαχίστων ελεύθερων χώρων πρασίνου έχουν επιπέσει τα ποικίλα αφεντικά του τόπου και τους καταξεσκίζουν. Η Εκκλησία, η πρεσβεία, το Μέγαρο, η Γουλανδρή, οι πλουτοκράτες θεωρούν απαραίτητη για τις ευποιίες τους την εκβίαση του Δημοσίου και την εμπλοκή των μηχανισμών του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης...».

Προσυπογράφουμε ασμένως και αναμένουμε απελπισμένως...

Μάνος Στεφανίδης

Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΚΑΙ Η ΥΠΟΤΑΓΗ ή Ο κ. ΧΡ.-ΑΚΗΣ ΕΞΑΓΓΕΛΛΕΙ ΣΥΣΤΗΜΑ

Αυτός ο λαϊκός καπιταλισμός που έτσι πομπωδώς και με αυταρέσκεια μας αναγγέλλουν –π.χ. ο κάποτε αριστερίζων υφυπουργός Οικονομικών κ. **Χριτοδουλάκης**– μπορεί να μην είναι κάτι καινούργιο, αλλά αποκτά μια νέα διάσταση κάτω από το φως της άυλης οικονομίας

δηλ. την ανθοφορία των μετοχικών τίτλων στο Χρηματιστήριο. Λοιπόν, ο πιο τολμηρός, γοητευμένος από τις υπεραξίες των τίτλων αυτών, θα μπορούσε να υποστηρίξει πως έχουμε εδώ μια ανατροπή της έννοιας της υπεραξίας του **Μαρξ** κατά την οποία, ως γνωστόν, ο καπιταλιστής επιχειρηματίας ιδιοποιείται το πλεόνασμα της εργασίας των εργαζομένων.

Τώρα όμως, μπορεί να μας πει, έχουμε κάτι τελείως διαφορετικό: ο εργαζόμενος προσπορίζεται/ιδιοποιείται πλεόνασμα παραγόμενο από το κεφάλαιο του καπιταλιστή ή μάλλον από το τζιράρισμα κεφαλαίου πάνω στο κεφάλαιο.

Αυτή η ιστορία μπορεί να μην έχει ευρύτερες θεωρητικές φιλοδοξίες, αλλά παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι βοηθά να μην διαταραχθεί η υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων π.χ. μαζική ανεργία και κοινωνικά αποκλεισμένοι, διευρυμένη κοινωνική ανισότητα κ.τ.λ.: διευκολύνεται η ενσωμάτωση των εργαζομένων, γίνονται λιγότερο ενοχλητικοί για το σύστημα, πιο κατακερματισμένοι, εγωιστές κ.τ.λ.

Ύστερα σου λένε: μα πού βλέπετε, δεν υπάρχουν ταξικοί ανταγωνισμοί, ορίστε ο μοναδικός τρόπος σκέψης.

Αυτό το σύστημα, σου λένε, προσφέρει σ' όλους την ευτυχία έστω κι αν για να την πληρώσουν πρέπει να είναι υποταγμένοι και πειθήνιοι σ' αυτούς που κατέχουν τη δύναμη και το Μεγάλο Χρήμα.

Ή, όπως θα 'λεγε κάποιος συγγραφέας του 19ου αιώνα, μα, τι εποχή αναξιοπρέπειας!

Δημ. Κ.

Ε-ΜΙΣΑΛΛΟΔΟΞΙΑ

Πριν ολοκληρώσουμε τους πανηγυρισμούς για την πορεία των Ελληνοτουρκικών με την αγαπητική επαφή Παπανδρέου με τον Τούρκομολογό του, καλόν θα ήταν κάποιος από το υπουργείο να μελετούσε την Οικεία Σελίδα του υπουργείου Εξωτερικών Τουρκίας στο Διαδίκτυο.

Εκεί η Τουρκία αυτοπροσδιορίζεται ως η χώρα με την μεγαλύτερη φροντίδα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την δημοκρατία και την διεθνή ειρήνη. Ουδείς ψόγος επ' αυτού, δεδομένου ότι το Διαδίκτυο ατυχώς δίνει δικαίωμα στον καθένα να παρουσιάζει την δική του αλήθεια. Το πραγματικό πρόβλημα φαίνεται ωστόσο καθαρότατα όταν η σελίδα εμπλέκεται με την Ιστορία σε ό,τι αφορά την Ελλάδα.

Η Σελίδα δίνει δώδεκα **κύρια σημεία πολιτικής** της Τουρκίας τα οποία ο αθώος ηλεκτροπλόος μπορεί να εξερευνήσει περαιτέρω. Από αυτά, τα εννέα άπτονται ελληνικών θεμάτων, τα δε έξι έχουν την Ελλάδα ως αποκλειστικό στόχο. Αναγράφω τα περισσότερο απίθανα: «Η Βλαχική μειονότης στην Ελλάδα», «Οι Μακεδόνες ομογενείς στην Ελλάδα», «Οι Αλβανοί ομογενείς στην Ελλάδα», «Η προπαγάνδα στον Πόντο εναντίον της Τουρκίας».

Το περιεχόμενο βεβαίως είναι εξωφρενικό. Αρκούν δύο σημεία για να αντιληφθεί κανείς το χονδροειδές κατά την παραχάραξη: Ο Βλαχικός πληθυσμός με κριτήριο την μητρική γλώσσα φέρεται από διάφορες πηγές να κυμαίνεται από 200.000 έως 1.200.000! Οι Αρβανίτες (λ.χ. οι εγκατασταθέντες στην Αττική εδώ και διακόσια τόσα χρόνια), βιαίως εξελληνισθέντες, ζητούν πλέον τον αυτοπροσδιορισμό τους!

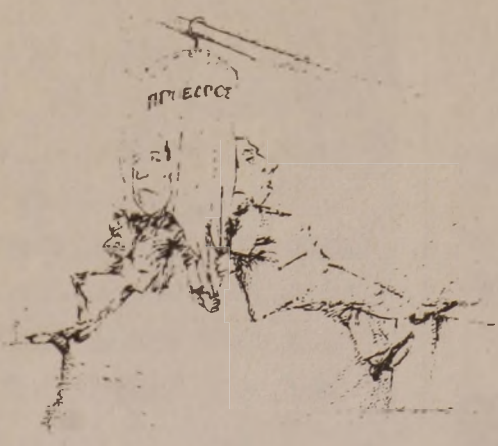
Οι παραποιήσεις αυτές και πάμπολλες άλλες –μετά φωτογραφιών– είναι στη διάθεση του φοιτητή, του ερευνητή, του διπλωμάτη, του κάθε επισκέπτη της Σελίδας της Ημισελήνου.

Ασφαλώς το ζήτημα διέλαθε της προσοχής του ευαίσθητου περί τα ηλεκτρονικά ΥΠΕΞ, αλλιώς θα ήταν αστείο να συνέχιζε τον οιονδήποτε διάλογο για τα μεγάλα και σοβαρά διακυβεύματα χωρίς να θεραπευτεί αυτή η χυδαία ανερμάτιστη ηλεκτρονική επίθεση εναντίον της χώρας.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΠΡΟΕΔΡΟΕΚΛΟΓΙΚΑ

Το «γαϊτανάκι» περί πρόωρων εκλογών καλά κρατεί. Ο πρωθυπουργός σ' όλους τους τόνους δηλώνει ότι στόχος του είναι να διεξαχθούν οι εκλογές στην εκπνοή της κοινοβουλευτικής θητείας της κυβέρνησής του και εμφανίζεται μάλιστα διατεθειμένος να αναζητήσει δρόμους επικοινωνίας με τους αρχηγούς των άλλων κομμάτων, ώστε να αποφευχθεί η αναμέτρηση το Μάρτιο.

Προτάσσει τη θεσμολαγνεία του για να δικαιολογήσει τη σκοπιμότητα της κίνησής του να ανακοινώσει την προτίμησή του στο πρόσωπο του Κωστή Στεφανόπουλου πολλούς μήνες πριν από την έναρξη της διαδικασίας εκλογής. Η πρωτοβουλία του αναντίρρητα στρίμωξε τους αντιπάλους του.

Το «μπαλάκι» τώρα βρίσκεται στο γήπεδο της αντιπολίτευσης. Το ΚΚΕ δεν έχει πρόβλημα. Κινείται σταθερά εκτός του πολιτικού παιγνίου και μπορεί να χαράζει οποιαδήποτε πολιτική χωρίς το άγχος του πολιτικού κόστους. Ο ΣΥΝ εγκαίρως κατέθεσε τη δική του εκδοχή (Λ. Κύρκος) όχι όμως χωρίς τραυματικές συνέπειες, αφού 40 μέλη της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής διαφοροποιήθηκαν. Το ΔΗΚΚΙ ταλανίζεται από το δίλημμα: να συναινέσει στη λύση Στεφανόπουλου, που φαίνεται να συγκεντρώνει την εκτίμηση της πλειονότητας του λαού, δίνοντας όμως παραλλήλως παράταση ζωής σε μια κυβέρνηση που χαρακτηρίζει ενδοτική και ανάλγητη ή να συνταχθεί με τη Ν.Δ. στη γραμμή των πρόωρων εκλογών μένοντας εκτεθειμένο στις κατηγορίες περί ανίερης συμμαχίας; Στη Ν.Δ. τα πράγματα είναι πιο δύσκολα: η ηγεσία της θέλει εκλογές όσο το δυνατόν γρηγορότερα, ο κόσμος όμως της παράταξης συμπαθεί τον κ. Στεφανόπουλο, ο οποίος άλλωστε είναι σαρξ εκ της σαρκός της. Αυτή τη διβουλία της Ν.Δ. θέλουν κάποιοι στο ΠΑΣΟΚ να εκμεταλλευτούν και γι' αυτό σχεδιάζουν επί χάρτου τα σενάρια των πρόωρων εκλογών είτε το Νοέμβριο είτε το Φεβρουάριο. Ο πρωθυπουργός τα αποδοκιμάζει. Οι σεναριογράφοι όμως επιμένουν. Και εμείς πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί γιατί ανάμεσα σ' αυτούς που διακινούν τα εκλογικά σενάρια είναι και κορυφαίοι υπουργοί. Τουλάχιστον δύο...

Τάσος Παππάς

e-mail

του Απόστολου Διαμαντή

ΣΚΙΖΕΙ

Ο στοχαστής-δημοσιογράφος **Ι.Κ. Πρετεντέρης** τάραξε πάλι τα πνευματικά νερά με ένα άρθρο στο *Βήμα* της 3ης Οκτωβρίου. Αυτή τη φορά τον απησχόλησε η κρίση της αριστεράς, την οποία παρότρυνε με κομψό τρόπο «να καμαρώνει σαν γύφτικο σκεπάρνι», επειδή πήγε στο Συνέδριο για τον Πουλατζά ο κ. **Σημίτης**. Και ο θεωρητικός του *Βήματος*, κατέληξε στη φράση-σταθμό: «Κούρευε τ' αβγό και άρμεγε χελώνες». Εγώ τον ζηλεύω που τα προλαβαίνει όλα: Συνέδρια φιλοσοφικά από δω, πολιτική ανάλυση από κει, φιλολογικές εξάρσεις παραπέρα – είναι ένας φωστήρας. Αλλά μ' αυτά και μ' αυτά παραμελεί τη δουλειά του και φοβούμαι πως ο προϊστάμενός του θα τον μαλώσει, βλέποντας πως η εφημερίδα παραμένει δεύτερη.

ΠΡΟΟΔΟΣ

Μεγάλα οικονομικά σκάνδαλα και ανοίγματα 2 δισ. βρίσκουν οι ορκωτοί λογιστές που μπήκαν στην «εκσυγχρονισμένη» και «προοδευτική» Πάντειο. Μάλιστα ο Προϊστάμενος Γραμματείας πήρε –λέει– με λεφτά του Ιδρύματος μια Φερράρι. Να περιμένουμε, δηλαδή, μετά το Συνέδριο Πουλαντζά και ένα συνέδριο Μίκαελ Σουμάχερ; Καημένε Πάντο της Ζαγοράς...

ΜΠΡΑΒΟ ΣΑΣΑΚΗ!

Επανάσταση στην πολιτική επιστήμη επέφερε τις προάλλες στον 9,84 ένα στέλεχος του ΣΥΝ της ομάδος των 28, ο κ. **Σασάκης Γεωργακόπουλος**. Είπε το εξής: «Το ΚΚΕ και το ΔΗΚΚΙ δεν νομίζω πως είναι αριστερά και προοδευτικά κόμματα. Εμείς (ο ΣΥΝ δηλαδή), έχουμε πολιτική συγγένεια με το ΠΑΣΟΚ». Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή έχουμε το εξής σχήμα:

Στα δεξιά τη Ν.Δ., αμέσως μετά το ΔΗΚΚΙ, ύστερα το ΚΚΕ, αριστερότερα τον κ. Σημίτη και στο άκρον αριστερό τον κ. Γεωργακόπουλο.

Μην τα μπερδεύετε όμως τόσο, κ. Γεωργακόπουλε, και πείτε απλώς: Θέλω να ξαναπάω στην ΕΡΤ...

ΚΑΤΩ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Στους μαθητές δίνουν, αντί για βιβλία, φωτοτυπίες. Το υπουργείο είναι –φαίνεται– της μεθόδου Μοντεσόρι – αντιαυταρχικό.

ΚΡΑΤΟΣ ΣΗΜΙΤΗ=ΕΜΑΚ

Πολύ πρωτότυπα απάντησε στην αντιπολίτευση ο κ. Σημίτης. Τους απέδειξε ότι υπάρχει κράτος, διότι, λέει, έχουμε την ΕΜΑΚ και το 166. Δηλαδή, κ. Σημίτη; Θα πρέπει να σας ευγνωμονούμε που υπάρχει δίκτυο ύδρευσης και Πυροσβεστική; Τότε να κάνουμε πρωθυπουργό τον αρχηγό του Πυροσβεστικού Σώματος.

ΤΟ ΓΟΡΓΟΝ

Ο κ. **Λαμπράκης** πέταξε νέο πυροτέχνημα: Εκλογές στις 27 Φεβρουαρίου. Βιάζονται τόσο πολύ να τον ξεφορτωθούν;

ΑΙΝΙΓΜΑ

Ο κ. **Τσίμας** στα *Νέα* της 9ης τρέχοντος, βρήκε νέο σύνθημα για τον κ. Σημίτη: Όταν αισιοδοξούμε ψηφίζουμε ΠΑΣΟΚ και όταν έχουμε τις μαύρες μας επιλέγουμε Ν.Δ.

Ομολογώ ότι δεν το είχα σκεφτεί. Αλλά πάλι, όταν το καλοσκέφτομαι, μελαγχολώ. Είναι δυνατόν, σε έναν λαό εκ φύσεως αισιόδοξο και χαρούμενο, να έχουμε επτά εκατομμύρια καταθλιπτικούς οπαδούς της Ν.Δ., του ΚΚΕ, του ΣΥΝ και του ΔΗΚΚΙ; Κάτι δεν πάει καλά μ' αυτήν την πρωτότυπη ανάλυση. Βρείτε κάτι άλλο, παιδιά, οι μέρες περνάνε...

ΜΗΔΕΝΙΣΤΗΣ

Τα πρωινά του Σαββάτου πηγαίνω στα βιβλιοπωλεία και χαζεύω – ενίοτε αγοράζω κιόλας. Στέκομαι λοιπόν τώρα ένα βήμα μέσα στη «Δωδώνη» και σκαλίζω τις νέες εκδόσεις, αυτές τις αποστράπτουσες φιλολογικές και επιστημονικές πομφόλυγες. Τις μεν με τις αναμνήσεις και τις δε με τις χιλιάδες υποσημειώσεις, που υποδηλώνουν συνήθως έλλειψη ιδέας.

Και ενώ βρίσκομαι σε μια καθαρώς μηδενιστική κατάσταση –άλλο φρούτο κι αυτό, δεν τολμάς να πεις κάτι και αμέσως ξεσηκώνεται ο εκσυγχρονισμένος βιβλιοθηκαρίσκος: «είσαι μηδενιστής»– βλέπω ένα μικρό βιβλίο ντυμένο με κόκκινο πανί. «Κουβέντες του Φορτούνια» γράφει απέξω, και λίγο πιο πάνω: Σπύρου Μελά.

Μέσα έχει χρονογραφήματα και ωραία σχέδια που τα εικονογραφούν. Τα έγραψε ο Μελάς στον μεσοπόλεμο, κυρίως στο *Ελεύθερο Βήμα* και το *Εμπρός*. Κοιτάζω ερωτηματικά τον Τάκη, ο οποίος μου λέει: «Δεκαπέντε χιλιάδες». Δεν συμπαθώ τον Τάκη γι' αυτόν ακριβώς το λόγο – είναι πάντα ασαφής. Του δίνω λοιπόν δέκα ωραία χιλιάρικα, παίρνω τον Μελά υπό μάλης και οράζω απέναντι. «Τι είναι το χρονογράφημα; Κάποιος είπε: ένα γλύκισμα από άμμο, σαν αυτά, που φτιάχνουν οι μικρούλες στις ακτές» – έτσι άρχιζε ο πρόλογός του. Διάβασα μετά αυτά τα θαυμάσια χρονογραφήματα του Μελά και σκέφτηκα –ο «μηδενιστής»– ποιος φτιάχνει σήμερα στις εφημερίδες και τα περιοδικά γλυκίσματα από άμμο; Απάντησα αμέσως: Κανείς. Με τόση βεβαιότητα προόδου, ποιος να σταθεί να μαζέψει τα καθημερινά ψίχουλα του Κονδυλάκη; Όλοι κοιτάζουμε, φανατισμένοι, στο μέλλον. Και φυσικά, όπως πάντα, πίσω έχει η αχλάδα την ουρά. Φ Ο Β Ο Σ.

Η ανασύνταξη του Συνασπισμού

του Γρηγόρη Ρουμπάνη

Ηταν 19 Δεκεμβρίου του 1993, δύο μήνες περίπου μετά το απογοητευτικό ποσοστό που είχε συγκεντρώσει ο Συνασπισμός στις εκλογές του Οκτωβρίου και έμεινε εκτός υλής. Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος, ο άνωπος που μέχρι εκείνη την ώρα είχε υρίσει την πιο έντονη αμφισβήτηση στο μα του, εκλέγεται πρόεδρός του.

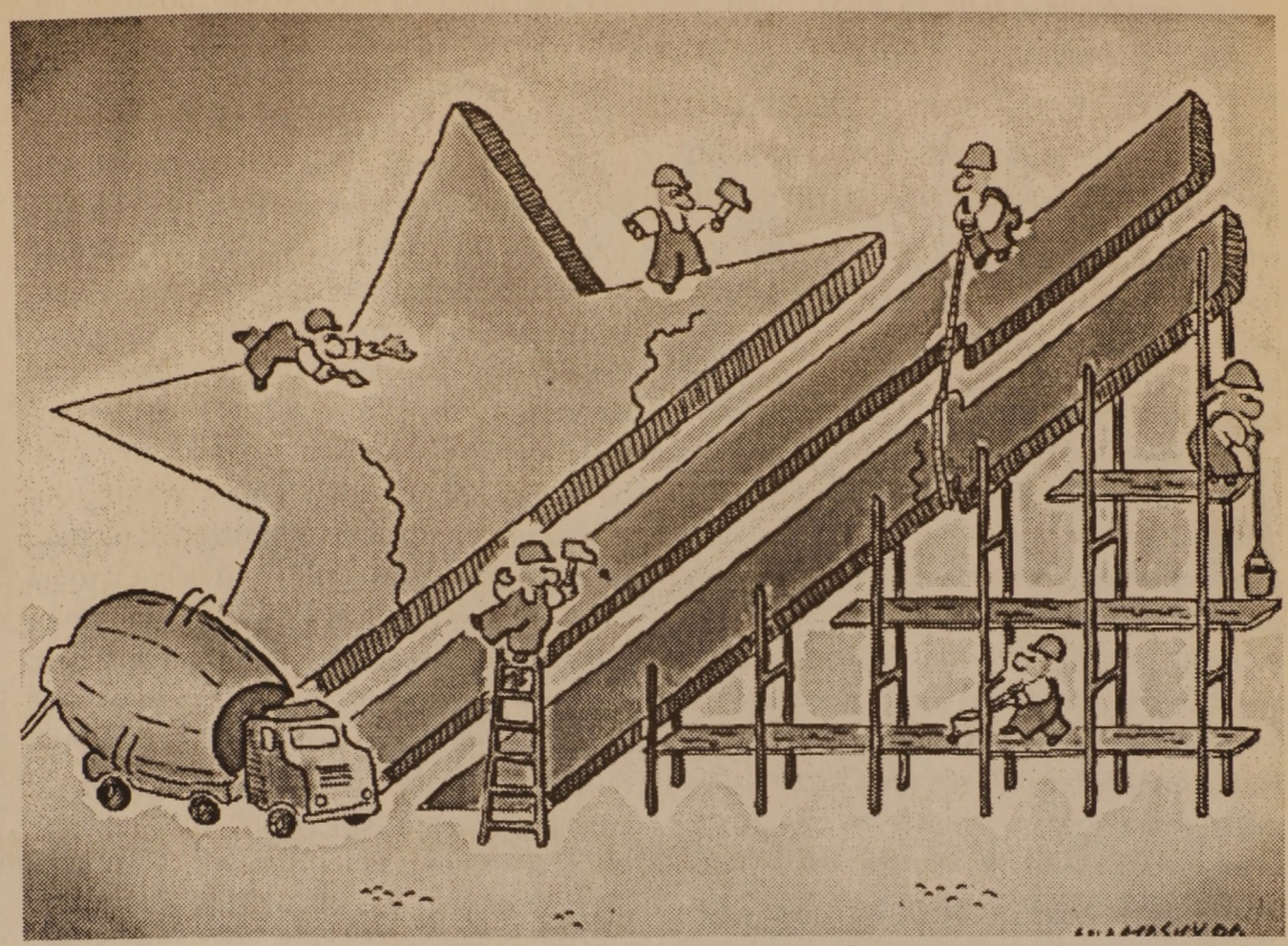
τοίχημά του: Να ξαναφέρει τον Συνα-ισμό στη Βουλή, να του δώσει φυσιο-υμία και να δώσει άλλη πνοή στο εγχεί-μα για μια νέα δημοκρατική αριστερά.

εκέμβριος του 1999. Το πρώτο στοίχη-έχει κερδηθεί. Και μάλλον δύσκολα ορεί να χάσει το επόμενο, τις εκλογές Μαρτίου του 2000, αν και τα προβλή-τα που έχει να αντιμετωπίσει το κόμμα ν διαφέρουν και πολύ από αυτά που το λάνιζαν πριν από έξι χρόνια. Μάλλον αι τα ίδια. Του δέθηκαν στα ποδάρια ν πέτρες και δεν το αφήνουν να πάρει ος. Είναι αυτά που στις πρόσφατες ευ-εκλογές δεν του έδωσαν τον αέρα που ελε για να κερδίσει τις εντυπώσεις και καλή θέση στην αφετηρία για την ανα-τρηση του Μαρτίου.

Παραμονές συνεδρίου και πάλι, και το μμα έχει πέσει σε μια περίεργη περιδίνη-η με έντονες αναταράξεις. Η φυσιογνω-α του ακαθόριστη και η οικοδόμηση της ας δημοκρατικής αριστεράς έχει αναβλη-ί για το μέλλον. Οι σχέσεις του με το ΑΣΟΚ και πάλι το ζητούμενο. Έστω και το ΠΑΣΟΚ δεν είναι (;) το ίδιο με τον τό τον Α. Παπανδρέου πολιτικό σχηματι-ιό, έστω και αν η σοσιαλδημοκρατία έχει αραχωρήσει τη θέση της στην Κεντροαρι-τερά των νεοφιλελεύθερων εφαρμογών.

Παιχνίδια με τις λέξεις. Και με τις ψήφους. ο κυβερνών κόμμα είτε με τον Α. Παπαν-δρέου είτε με τον Κώστα Σημίτη θεωρεί ότι ο χώρος αυτός μάλλον του ανήκει. Το είπε ξάλλου ο πρωθυπουργός στο Στάδιο Ειρή-ης και Φιλίας. Δεν θα χαρίσουμε τον Συνα-πισμό και το ΔΗΚΚΙ στη Ν.Δ. Περίεργη ντίληψη περί ιδιοκτησίας. Αλλά αντίληψη.

Την ίδια ώρα, οι «τάσεις» δίνουν τη δική ους μάχη, αδιαφορώντας μερικά από τα γετικά στελέχη του κόμματος για τον πο-ιτικό περίγυρο. Η επιτροπή θέσεων για Συνέδριο συστάθηκε πριν από περίπου ύο μήνες με εντολή από την ηγεσία να κα-

ταλήξει σε ένα κείμενο πολιτικών εκτιμήσεων και προοπτικής ενόψει των εκλογών του 2000. Η σύνοδος της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής, η οποία συνήλθε για να αποφανθεί επί των προσπαθειών της, απλώς απογοητεύθηκε.

Αντί ενός, εμφανίστηκαν τρία κείμενα με τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις:

* Το ένα, της ισχυρότερης τάσης, του Αριστερού Ρεύματος (παρουσιάστηκε στην ΚΠΕ από τον Π. Λαφαζάνη) σύμφωνα με το οποίο πρέπει να αναζητηθεί άξονας δράσης μεταξύ όλων των εξ αριστερών του ΠΑΣΟΚ δυνάμεων, καθώς ο εκσυγχρονισμός δεν αποτελεί τίποτα περισσότερο από την εγχώρια έκφραση της υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών παγκοσμιοποίησης. Τουτέστιν, ή κυκλοφορεί το δολάριο όπως του γουστάρει ή πέφτει πείνα και δυστυχία. Και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτήν της Γιουγκοσλαβίας, πέφτουν και μπόμπες.

* Το δεύτερο είναι των αποκαλούμενων προεδρικών (το κείμενο υπέγραφαν οι Δ. Παπαδημούλης και Στ. Πιτσιόρλας): οι οποίοι αναζητούν τη χρυσή τομή. Ούτε με το ΠΑΣΟΚ ούτε με τον διαρκή κίνδυνο να μπερδευτούν στα πόδια της παραδοσιακής κομμουνιστικής αριστεράς. Χωρίς, όμως, και με σαφή θέση για το δέον γενέσθαι. Αν αλλάξουν τα πράγματα και αν συνετιστεί το κυβερνών κόμμα στις απαιτήσεις των καιρών, τότε βλέπουμε.

* Σαφέστερη, η νεοϊδρυθείσα τάση του αποκαλούμενου προοδευτικού εκσυγχρονισμού (με ιθύνοντα νου τον Ν. Μπίστη). Ο Συνασπισμός, λένε, οφείλει να αλλάξει γραμμή πλεύσης, να αφήσει κατά μέρος τα πειράματα σύμπλευσης με ΚΚΕ προς προοδευτικότερες κατευθύνσεις.

Κάθε λογικός άνθρωπος, όπως μερικοί από εκείνους που μαζεύτηκαν στην τελευταία σύνοδο της ΚΠΕ, μπορεί να κρίνει ότι η εσωκομματική διαμάχη εξελίσσεται χωρίς αντικείμενο. Πρώτον, κανείς δεν προσκάλεσε τον ΣΥΝ σε συνεργασία. Δεύτερον, κάθε κόμμα έχει τους δικούς του στόχους και δεν ετεροπροσδιορίζεται. Και τρίτον, σε ένα κόμμα μαζεύονται (ή οφείλουν να μαζεύονται) όσοι έχουν κοινές αγωνίες και βλέπουν με ίδιο μάτι το μέλλον.

Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος στοιχηματίζει ότι θα κερδίσει και αυτή τη φορά. Είναι θέμα λογικής, λέει. Και θέτει θέμα εμπιστοσύνης στο πρόσωπό του. Το είπε ξεκάθαρα στους συντρόφους του της ΚΠΕ: Όποιος κερδίσει μένει. Όποιος χάσει φεύγει. Ίσως να είναι η τελική λύση.

Γκάλοπ: Το άσπρο - μαύρο

του Απόστολου Διαμαντή

Ένα δημοσιογραφικό άριστα δέκα με τόνο πήραν τα *Νέα* με το γκάλοπ της VPR-C. Απέξω έγραφαν με πηχυαίους τίτλους πως αλλάζει το τοπίο και πως τα κόμματα ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. είναι στήθος με στήθος και από μέσα έδιναν πάλι προβάδισμα σχεδόν 3 μονάδων στη Ν.Δ.

Αλλά ας έρθουμε στο ζουμί. Τρεις δημοσκοπήσεις κατέγραψαν τη στιγμιαία πολιτική τάση. Τα βασικά τους ευρήματα ήταν τα εξής: 1) Τα κόμματα της αριστεράς διατηρούν τις δυνάμεις τους –όπως περίπου καταγράφηκαν στις ευρωεκλογές– με εξαίρεση μια μικρή κάμψη του ΣΥΝ, την οποία κατέγραψε η μία από τις 3 εταιρείες. 2). Οι 2 από τις 3 έδωσαν προβάδισμα στη Ν.Δ. από μία έως τρεις περίπου μονάδες, ενώ η τρίτη, η εταιρεία που συνεργάζεται με το ΠΑΣΟΚ, έδωσε προβάδισμα μιας περίπου μονάδας στο κυβερνών κόμμα, και 3) κατέγραψαν μια καθαρή μετακίνηση από το ΠΑΣΟΚ προς τη Ν.Δ. της τάξεως του 6% των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ, δηλαδή περίπου ένα 2,5% του εκλογικού σώματος – φαινόμενο απολύτως αντίστοιχο με τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών.

Ταυτοχρόνως και οι 3 δημοσκοπήσεις, έδωσαν και άλλα επιμέρους ποιοτικά στοιχεία για τις δημοτικότητες των πολιτικών, τη λεγόμενη παράσταση νίκης, τη δημοτικότητα της κυβέρνησης ανά τομέα και για την κοινωνική σύνθεση του δείγματος. Όλα αυτά παρουσιάστηκαν με την ίδια ή και μεγαλύτερη βαρύτητα σε σχέση με την πρόθεση ψήφου και βοήθησαν στην εξαγωγή του συμπεράσματος: το ΠΑΣΟΚ ανακάμπτει. Το βασικό επιχείρημα αντλήθηκε από τη μεγαλύτερη δημοτικότητα του κ. Σημίτη –εν σχέσει με εκείνη του κ. Καραμανλή– και με την καλύτερη παράσταση νίκης που έχει το ΠΑΣΟΚ.

Η ΑΝΑΛΥΣΗ

Ας μας επιτρέψουν οι αναλυτές να πούμε και μεις την παρόλα μας. Κατ' αρχάς, η πρόθεση ψήφου είναι εν πολλοίς ανεξάρτητη από τις δημοτικότητες των πολιτικών αρχηγών. Όποιος προσπαθεί να συνδέσει τις δύο μετρήσεις, απλώς προσπαθεί να εκφράσει τον πόθο του. Διότι είναι απολύτως λογικό ο κ. Σημίτης, εκπροσωπώντας ένα κατά τεκμήριο, κεντρώο πολιτικό χώρο, να εισπράττει μεγαλύτερη συμπάθεια στο σύνολο του δείγματος από τον κ. Καραμανλή ο οποίος ηγείται τής –κατά τεκμήριο πάντα– συντηρητικής παράταξης. Αλλά αυτό καθόλου δεν μεταφράζεται και σε πρόθεση ψήφου. Ένας ψηφοφόρος του ΣΥΝ, για παράδειγμα, έχει μεγαλύτερο πιθανώς δείκτη συμπάθειας προς τον κ. Σημίτη, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως θα τον ψηφίσει κιόλας. Αν οι δύο μετρήσεις μπορούσαν να συσχετιστούν, τότε θα περιμέναμε ραγδαία άνοδο του ΣΥΝ, ο πρόεδρος του οποίου έχει από τις πιο υψηλές δημοτικότητες.

Για την παράσταση νίκης ισχύουν περίπου τα ίδια – δύσκολα το εκλογικό σώμα μπορεί να «δει» νίκη της Ν.Δ., καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των ΜΜΕ διάκειται ευμενώς προς την κυβέρνηση, ενώ είναι προφανές πως η μακρά παραμονή του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία έχει δημιουργήσει την εντύπωση του «φυσικού» νικητή. Όμως ούτε αυτό είναι ένδειξη εκλογικού αποτελέσματος, διότι μπορεί ένας ψηφοφόρος του ΔΗΚΚΙ να πιστεύει πως θα νικήσει το ΠΑΣΟΚ, αλλά αυτό καθόλου δεν σημαίνει πως θα το ψηφίσει κιόλας.

Άρα, εκείνο που πρέπει να συμπεράνει κανείς είναι το αυτονόητο: Όλες αυτές οι επιμέρους μετρήσεις αντανακλώνται τελικώς στη μέτρηση που δίνει την πρόθεση ψήφου. Είναι τα εργαλεία που την ερμηνεύουν και σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να την υποκαταστήσουν. Οι μετρήσεις γίνονται για να δώσουν την εκλογική τάση, όχι για να δούμε αν ο κ. Σημίτης είναι δημοφιλέστερος του κ. Τσοβόλα.

ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αλλά ας αφήσουμε τα αυτονόητα και ας έρθουμε στην ουσία. Το πιο ανησυχητικό για το ΠΑΣΟΚ στοιχείο των δημοσκοπήσεων είναι πως το ΚΚΕ, το ΔΗΚΚΙ και ο ΣΥΝ διατηρούν σχεδόν στο ακέραιο τις δυνάμεις τους, παρά την παροχολογία. Αυτό το στοιχείο είναι κίνδυνος-θάνατος για το ΠΑΣΟΚ, το οποίο, εάν δεν καταφέρει να συρρικνώσει δραματικά τη δύναμη αυτών των κομμάτων, απλώς θα χάσει τις εκλογές. Και όταν λέμε συρρίκνωση, εννοούμε της τάξεως των 4 με 5 ποσοστιαίων μονάδων.

Διότι με δεδομένα το 36% της Ν.Δ. στις ευρωεκλογές, τη μη κάθοδο της ΠΟΛΑΝ, που θα προσθέσει ασφαλώς άλλη μια κρίσιμη μονάδα περίπου, και με μια φυσιολογική αύξηση ενόψει βουλευτικών εκλογών της τάξεως του 1%, η Ν.Δ. πιθανολογείται πως δεν θα πέσει κάτω από το λογικό 38- 39%. Είναι σαφές επομένως πως το ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να πλησιάσει περίπου το 40%. Ξεκινώντας από το γλίσχρο 33% και συνυπολογίζοντας μια καλύτερη συσπείρωση των οπαδών του ενόψει βουλευτικών εκλογών, θα πρέπει να καλύψει μια απόσταση τουλάχιστον 5 μονάδων. Από πού; Από τους ψηφοφόρους της Ν.Δ. αποκλείεται, διότι αφενός το κόμμα αυτό βρίσκεται σε τροχιά εξουσίας και αφετέρου διότι οι ίδιες οι δημοσκοπήσεις δείχνουν την ακριβώς αντίθετη τάση.

Από τους ψηφοφόρους των μικρών εξωκοινοβουλευτικών κομμάτων δεν μπορεί κανείς να ελπίζει περισσότερο από ένα 2%. Άρα; Άρα μένει η τριάδα των κομμάτων της αριστεράς, η οποία στα γκάλοπ μοιάζει ακλόνητη. Όχι τις 5 μονάδες δεν δείχνει να εισπράττει το ΠΑΣΟΚ, αλλά αντιθέτως ενδέχεται να χάσει ακόμη περισσότερο. Το γιατί θα το πούμε ευθύς αμέσως.

Η μετακίνηση ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ του '96 προς το ΔΗΚΚΙ, το ΚΚΕ και τον ΣΥΝ δεν είναι μια μετακίνηση διαμαρτυρίας, η οποία στον κίνδυνο επανόδου της Ν.Δ. πρόκειται να αντιστραφεί – έτσι όπως γινόταν μέχρι τώρα. Η πολιτική Σημίτη διέρρηξε τους δεσμούς του κόμματος αυτού με παραδοσιακά αντιδεξιές δυνάμεις, οι οποίες ταυτίζουν πλέον τον κ. Σημίτη με τον κ. Μητσοτάκη. Οι ψηφοφόροι αυτοί δεν πρόκειται να επανέλθουν στο ΠΑΣΟΚ, αφενός διότι το κόμμα αυτό δεν τους εκφράζει και αφετέρου διότι δεν τους απασχολεί το ζήτημα της επανόδου της Ν.Δ. Τους αφήνει παγερά αδιάφορους αυτή η προοπτική και το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι η τιμωρία του κ. Σημίτη. Επομένως οι δυνάμεις των αριστερών κομμάτων είναι περίπου συμπαγείς.

Αυτός είναι ο λόγος που πιθανολογείται ως σφόδρα πιθανή η ήττα του ΠΑΣΟΚ στις επερχόμενες εκλογές. Οι αφελείς αναλύσεις που μιλούν για δημοφιλή Πρόεδρο, για παγίδες Σημίτη και για δίλημμα ΟΝΕ είναι για να γεμίζουν τις στήλες των εφημερίδων. Κανείς δεν προσέρχεται σε βουλευτικές κάλπες προβληματιζόμενος για τον Πρόεδρο – άλλα τον καίνε. Αυτοί που ασχολούνται με την ΟΝΕ και το χρηματιστήριο είναι απελπιστικά λίγοι για να δώσουν τη νίκη στο ΠΑΣΟΚ – και οι μισοί απ' αυτούς είναι Ν.Δ.

Η χειραγώγηση μιας χώρας

Το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, ένα από τα ιαντικότερα πολιτιστικά έργα του 20ού αιώ... με διάρκεια ζωής μεγαλύτερη των 300 ον...». Τέτοια έγραφε ο κ. Λαμπράκης όταν ρυχήρυσσε τον διαγωνισμό για την Β' φάση εργασιών του Μεγάρου. Το οποίο καταβυπτηκε σε όλη την έκταση των 13 στρεμμάτων υ του παραχώρησαν οι ελληνικές κυβερνήες (**Μητσοτάκη, Παπανδρέου, Σημίτη**). Δεν αι βεβαίως «απορίας άξιον ότι ουδείς αρμός αντελήφθη» ότι το 100% του οικοπέδου ει εκσκαφεί. Τέτοια κατασκευή, εκτός του είναι παράτυπη και παράνομη, είναι κυρίως γο διεστραμμένης φαντασίας. Η απορία είι ότι κανείς τεχνικός σύμβουλος δεν βρέθηκε να αποτρέψει τον κ. **Λαμπράκη** από έργο της της κλίμακας στην καρδιά της πόλης.

Αλλά το μεγαλομανιακό σύνδρομο του συροτηματάρχη τρέχει, όσο περνά ο καιρός, ο και πιο γρήγορα. Καθημερινά αγοράζει αιρείες, ιδρύει νέες, συγχωνεύει κάποιες άλς.

Η παρατηρούμενη εντατική απορρόφηση είως εκδοτικών επιχειρήσεων στοχεύει στην δυνάμωση του πρακτορείου διανομής τύπου ΡΓΟΣ, που συνέστησε πρόσφατα με τον κ. **εγόπουλο**.

Τελευταία συγκομιδή του ΔΟΛ είναι η εξαρά του 50% των περιοδικών των εκδόσεων **.Τερζόπουλου** (μαζί και το ραδιόφωνο ΛΙΚ-FM), κατά 49% του εκδοτικού οίκου Ξλληνικά Γράμματα», κατά 30% του βιβλιωλείου και τεχνικών εκδόσεων «Παπασωτηου», κατά 34% της Odeon (σινεμά, βίντεο, ηλεόραση), η αγορά μονάδων συσκευασίας αι η διείσδυσή του σε συνδυασμένο χώρο nternet και τραπεζικών και χρηματιστηριακών συναλλαγών μετά την ίδρυση νέας εταιρείας (Telesis Direct).

Η απλή παρακολούθηση της διαδρομής των υγχωνεύσεων δίνει την γεύση των συναλλαών των ημερών μας: Η «Τέλεσις Τράπεζα πενδύσεων» προήλθε από την συνένωση της ωρικής Τράπεζας με την Χρηματιστηριακή Τέλεσις ΑΧΕ», η οποία μετείχε στον όμιλο ης Alpha Τράπεζας Πίστεως. Ο ΔΟΛ, η elesis ΑΧΕ και ο όμιλος Singular ίδρυσαν τη έα εταιρεία Telesis Direct.

Η τρέχουσα χρηματιστηριακή αξία των μετών του ΔΟΛ αγγίζει το 1,3 τρισ. δραχμές. Δεν ποτελεί εξαίρεση κανόνος. Συμβαίνουν και ε άλλες εταιρείες αυτά!

Στην δραστηριότητα της νέας εταιρείας περιαμβάνονται χρηματοδοτήσεις, έκδοση εγγυητικών επιστολών, διαχείριση χαρτοφυλακίου, διαβίβαση εντολών για χρηματιστηριακές συναλλαγές μέσω Internet κ.λπ., κ.λπ. *«Ακόμα και νεκρός θα κυβερνάω την Ελλάδα»*, φαίνεται ότι λέει ο κ. Λαμπράκης, όπως ισχυρίζεται τουλάχιστον το *Παρόν* (3.10.99). Και το φιλικό του *Ποντίκι* σημείωνε: *«Σε λίγο είδηση θα είναι αν ο ΔΟΛ δεν μετέχει σε κάποια νέα εταιρεία»*.

Ο κ. Χρήστος Λαμπράκης δεν είναι λοιπόν απλώς ο διαχειριστής του Μεγάρου Μουσικής. Ο κ. Λαμπράκης χειραγωγεί τη χώρα. «Σχεδιάζει», αποφασίζει και εκτελεί.

ΘΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΘΟΥΜΕ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ;

Ανοιχτή καταγγελία για τον ρόλο του ΔΟΛ έκανε πριν από λίγες ημέρες ο πρόεδρος του ΣΥΝ **Νίκος Κωνσταντόπουλος** στο κλείσιμο των εργασιών της ΚΠΕ την Κυριακή 10.10. Μεταφέρουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«...Από την πρώτη στιγμή έχουμε επισημάνει ότι μία από τις διαρθρωτικές πολιτικές αλλαγές πρέπει να είναι ο έλεγχος της διαπλοκής μεταξύ πολιτικής και συγκροτημάτων συμφερόντων. Και στην Ελλάδα, δυστυχώς, τα εξωθεσμικά κέντρα ασκούν πρωτογενώς εξουσία. Και το πολιτικό-κυβερνητικό σύστημα έχει υπηρετικό, διεκπεραιωτικό και διανεμητικό ρόλο. Είναι αναγκαίοι οι νέοι θεσμοί δημοκρατικού ελέγχου, διαφάνειας, οι θεσμοί της διευρυμένης δημοκρατίας. Αυτοί οι θεσμοί της διευρυμένης δημοκρατίας, της διαφάνειας και του ελέγχου είναι το πραγματικό αίτημα εξυγίανσης της πολιτικής ζωής του τόπου. Ανάπτυξης της δημοκρατίας, που σήμερα έχει παλιές και νέες σκουριές σωρευμένες, έχει χρόνιες και επίκτητες αναπηρίες, έχει διάχυτη αναξιοπιστία και αναποτελεσματικότητα. Και τελικά έχει μία παραμορφωτική διάβρωση σε όλους τους τομείς.

»Επιμείναμε και επιμένουμε με κόστος για διαφάνεια και έλεγχο στα εξωθεσμικά κέντρα, για προστασία της δημοκρατικής αυτονομίας της πολιτικής, για υγιή ανταγωνισμό, για ορθολογική αξιοποίηση προμηθειών, συμβάσεων, πόρων προγραμμάτων. Η πολιτική άρνηση επί τρία χρόνια της κυβέρνησης να προχωρήσει προς αυτή την κατεύθυνση των αποτελεσματικών θεσμών διαφάνειας και ελέγχου αποτελεί πολιτική πριμοδότηση της διαπλοκής, με αντιαποδοτικές οικονομικο-πολιτικές ρυθμίσεις.

»Ο ΣΥΝ πρέπει να επιμείνει ότι αυτό είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα της πολιτικής μας ζωής. Αυτός ο λαός, ο πλούτος του, ο πολιτισμός του, η παιδεία του "δεν είναι τιμάρια κανενός". Ως κόμμα και ως πρόσωπα πρέπει πραγματικά να μιλήσουμε με το όνομά τους για τα προβλήματα που απασχολούν σήμερα την ελληνική κοινωνία. Είμαστε ανοιχτοί στην κριτική. Θα δεχτούμε κριτική κι από την κοινωνία κι από τους φορείς μέσα από τους οποίους εκφράζεται ο ελληνικός λαός. Έχουμε να κερδίσουμε απ' αυτή την κριτική. Δεν ενοχοποιούμε, ούτε δαιμονοποιούμε καμιά κριτική. Άλλωστε όλοι μας εδώ έχουμε αγωνιστεί μια ζωή για να διευρύνουμε τα όρια και το περιεχόμενο της κοινωνικής και της πολιτικής κριτικής, της δημοσιογραφικής και κοινοβουλευτικής κριτικής. Ακόμα και η πιο σκληρή κριτική, ακόμα και η πολεμική και η πιο αδυσώπητη αμφισβήτηση, η ανελέητη αμφισβήτησή μας πρέπει να μας προβληματίζει και να την αξιοποιούμε θετικά. Ζητάμε την κριτική. Και πρέπει να αξιοποιούμε την κριτική κυρίως από τους φορείς της κοινωνίας και του λαού. Κι από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Τι αρνούμαστε; Αρνούμαστε τη χυδαιολογία. Αρνούμαστε τη χυδαιογραφία. Και θα υπερασπιστούμε την πολιτική αξιοπρέπεια όλων των μελών μας, τη συλλογική αξιοπρέπεια του ΣΥΝ, την αξιοπρέπεια της Αριστεράς, την αξιοπρέπεια των κοινών μας αγώνων, την αξιοπρέπεια της κοινής μας αγωνίας.

»Αρνούμαστε σε ορισμένους ελάχιστους, μετρημένους στα δάχτυλα του ενός χεριού, «ντερμπεντέρηδες», όπως θα επιμένω να τους αποκαλώ, της συγκεκριμένης εφημερίδας το ΒΗΜΑ, να μεταφέρουν την προσωπική τους σήψη στον δημόσιο βίο της χώρας ως πολιτικο-οικονομική εξουσία. Να την μεταφέρουν ως ελευθεριότητα πολιτικο-κοινωνική, για να λοιδωρούν τον ΣΥΝ και κάθε φορά τα στελέχη του, τον Δραγασάκη, τον Παπαγιαννάκη, τον Κουβέλη, τον Αλαβάνο, τη Δαμανάκη, τον Λαφαζάνη, τη Λουλέ, τον Κωνσταντόπουλο, τον Εδιάρογλου και όποιον κάθε φορά επιλέγουν. Και οφείλω να πω, γιατί αυτά τα πράγματα λειτουργούν με ανοιχτές διαδικασίες, ότι σε έναν απ' αυτούς που ως διαγγελέας διαμήνυσε ότι "κανένας που τα έβαλε μαζί τους δεν κέρδισε", μια συγκεκριμένη απάντηση: ευχαριστούμε, αλλά δεν θα συμμορφωθούμε προς τα υποδείξεις»...

Η συμμόρφωση προς τας υποδείξεις του ΔΟΛ πρέπει να παρατηρήσουμε είναι τώρα πια ο γενικός κανόνας. Έχουν μείνει μόνον ελάχιστες νησίδες. Ε, θα περιμένουν άλλα 300 χρόνια...

Ο «εκσυγχρονισμός» του δημόσιου σχολείου

της Χριστίνας Πετροπούλου

Η μετατροπή του Λυκείου σε στυγνό εξεταστικό κέντρο, η βίαιη έξωση μεγάλου αριθμού μαθητών από το Λύκειο, η συρρίκνωση του δημόσιου σχολείου με την κατάργηση 247 Ενιαίων Λυκείων και τη συγχώνευση άλλων 35, η απόγνωση χιλιάδων πρώην μαθητών Λυκείου και νυν περιφερομένων στα προαύλια των ΤΕΕ εν αναμονή έναρξης των μαθημάτων, η άνθηση (όσο ποτέ άλλοτε) των Φροντιστηρίων –ακόμη και για μαθητές Δημοτικού–, ιδιωτικών σχολείων, Κολεγίων και λοιπών επιχειρήσεων προσφοράς «γνώσης» είναι ορισμένα από τα στοιχεία που η πρώτη χρονιά εφαρμογής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης κληροδότησε σ' αυτήν που τώρα βρίσκεται στο ξεκίνημά της. Αν προσθέσουμε και τις μεγάλες καταστροφές που προξένησε ο σεισμός της Αθήνας σε πολλά σχολικά κτίρια με την επακόλουθη αναστάτωση, καταλαβαίνει κανείς ότι και η νέα χρονιά κάθε άλλο παρά αισιόδοξα ξεκινά.

Πρόκειται για τη δεύτερη (επί της ουσίας) χρονιά εφαρμογής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, αφού οι φετινοί απόφοιτοι θα είναι και οι πρώτοι που θα εισαχθούν «χωρίς εξετάσεις» στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Οι περσινές εξετάσεις της Β' Λυκείου, βέβαια, απέδειξαν περίτρανα ότι οι εξετάσεις για την εισαγωγή στα ΑΕΙ όχι μόνο δεν καταργούνται, αλλά, το αντίθετο, υπερδιπλασιάζονται, αφού οι μαθητές τώρα εξετάζονται σε όλα τα μαθήματα για δύο συνεχή χρόνια, γεγονός που σημαίνει και υπερδιπλασιασμό των χρημάτων που οι γονείς καλούνται να πληρώσουν για φροντιστήρια και ιδιαίτερα, δηλαδή για τη «δωρεάν δημόσια» παιδεία! Για το θέμα της παραπαιδείας –ορισμένοι τώρα την ονομάζουν, πιο κομψά και «εκσυγχρονιστικά», «παράλληλη παιδεία»– έχουν γραφτεί αρκετά. Σχετικοί και άσχετοι έχουν πλέξει το εγκώμιο αυτών των «ναών του πνεύματος», οπότε, ό,τι κι αν πούμε εμείς, που είμαστε και εναντίον αυτών των ευαγών ιδρυμάτων, θα φανεί πεζό και παρωχημένο. Τώρα πια, το μόνο που απομένει είναι η ανέγερση ενός μνημείου προς τιμήν του άγνωστου φροντιστή! Η «προσφορά» του στον τόπο είναι ανεκτίμητης αξίας! Ίσως η οδός Μητροπόλεως είναι η πλέον ενδεδειγμένη για την ανέγερση ενός τέτοιου μνημείου, αφού το εκεί εδρεύον Υπουργείο, χρόνια τώρα, με τις συνεχείς μεταρρυθμίσεις φροντίζει πριν από αυτούς γι' αυτούς, εξασφαλίζοντάς τους όλο και περισσότερη πελατεία.

Ας δούμε, όμως, πώς διαγράφεται το τοπίο στα σχολεία. Η νέα χρονιά βρίσκει τους μαθητές μουδιασμένους, αγχωμένους, βαριεστημένους, αναποφάσιστους για την κατεύθυνση που θ' ακολουθήσουν, αφού από τα 16 τους πρέπει να αποφασίσουν για το μέλλον τους, καταπονημένους από ένα καλοκαίρι που αρκετοί από αυτούς πέρασαν στα φροντιστήρια είτε για να αντιμετωπίσουν τις εξετάσεις του Σεπτεμβρίου (όσοι από τους απορριφθέντες της Β' Λυκείου βρήκαν το κουράγιο να ξαναδοκιμάσουν) είτε για να προετοιμαστούν για το Λύκειο (πρόκειται για τους μαθητές που μόλις τέλειωσαν το Γυμνάσιο και τώρα φοιτούν στην Α' Λυκείου). Όσο για τους μαθητές της Γ' Λυκείου (κατά πολύ λιγότερους σε σχέση με όλες τις προηγούμενες χρονιές), η νέα χρονιά τους βρίσκει να προετοιμάζονται πυρετωδώς για το δεύτερο μαραθώνιο των εξετάσεων, έχοντας ήδη αποχαιρετήσει αρκετούς από τους πρώην συμμαθητές τους που η μεταρρύθμιση τους έστειλε ν' αναζητήσουν την τύχη τους αλλού.

Υπάρχει, όμως, και μία κατηγορία μαθητών που ευνοήθηκε ιδιαίτερα. Πρόκειται για τα παιδιά με δυσλεξία, που είναι τα μόνα που ευνοήθηκαν από τα νέα μέτρα, αφού σύμφωνα με το νόμο εξετάζονται μόνο προφορικώς. Το μέτρο βεβαίως και είναι σωστό –ίσχυε και πριν από τη μεταρρύθμιση– και οφείλουμε όλοι τον απόλυτο σεβασμό απέναντι σε αυτά τα παιδιά. Εδώ, όμως, ανακύπτει ένα ερώτημα που από καιρό απασχολεί την εκπαιδευτική κοινότητα, και τώρα με τη νέα τάξη πραγμάτων ακόμη περισσότερο: Οι βεβαιώσεις που εκδίδουν τα αντίστοιχα κέντρα ανταποκρίνονται σε πραγματικές καταστάσεις; Μήπως, από δω και στο εξής, αυξηθεί ο αριθμός των δυσλεξικών, ειδικά στα Λύκεια; Αναμφισβήτητο παραμένει το γεγονός ότι στα φετινά τμήματα της Γ' τάξης φοιτούν αρκετοί μαθητές χαμηλών επιδόσεων που όμως προήχθησαν καθότι δυσλεξικοί, επαναλαμβάνουν όμως τη Β' τάξη ή εγκατέλειψαν την προσπάθεια μαθητές υψηλοτέρων επιδόσεων, που όμως, λόγω της στυγνότητας του νέου συστήματος, δεν κατάφεραν να προαχθούν. Αυτό ας το δουν οι αρμόδιοι με τη δέουσα σοβαρότητα.

Αλλά και για τους καθηγητές η νέα χρονιά δεν είναι ιδιαίτερα ευοίωνη. Τώρα πια όσοι διδάσκουν στα Λύκεια έχουν συνειδητοποιήσει για τα καλά ότι πολλά από αυτά που ήξεραν πρέπει να τα ξεχάσουν και να αρχίσουν να προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα. Ποια είναι αυτά; Το σημαντικότερο απ' όλα είναι ότι το μάθημα είναι πλέον προκατασκευασμένο από τους φορείς υλοποίησης της «μεταρρύθμισης». Αυτοί επιλέγουν και ορίζουν την ύλη, αυτοί φροντίζουν για τον τρόπο αξιολόγησης των μαθητών, για τα βιβλία, για τον αριθμό των διδακτικών ωρών που χρειάζεται ένα μάθημα ώστε να «εμπεδωθεί», αυτοί φροντίζουν για τα πάντα. Απ' ό,τι φαίνεται, το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας έχει μετατραπεί σε βιομηχανία παραγωγής ερωτήσεων (χωρίς τις αντίστοιχες απαντήσεις, φυσικά!), λες και οι καθηγητές που διδάσκουν στα σχολεία είναι ανίκανοι να κάνουν κάτι τέτοιο. Από τη στιγμή όμως που η μεταρρύθμιση είναι εξεταστική και όχι εκπαιδευτική, αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσσει.[1] Οι καθηγητές, λοιπόν, έχουν αναλάβει το ρόλο του διεκπεραιωτή όλων αυτών των διαδικασιών, η γνώμη τους όμως, δεν έχει ζητηθεί ούτε για την τήρηση των προσχημάτων. Περίτρανη απόδειξη της απόλυτης περιφρόνησης και απαξίω

Η Χριστίνα Πετροπούλου είναι φιλόλογος στο 2ο Ενιαίο Λύκειο Κω

ις προς τους καθηγητές του δημόσιου ολείου είναι όχι μόνο ο μεθοδευμένος ασυρμός τους, αλλά και το γεγονός ότι τε ένας από αυτούς δεν κλήθηκε να συμτάσχει στην Επιτροπή που όρισε το τουργείο με σκοπό την υποβολή βελτιωών προτάσεων για την μεταρρύθμιση. μμετέχουν σε αυτήν καθηγητές Πανεπιημίου –ποια η σχέση τους με το σχολικό γνεσθαι;– σχολικοί σύμβουλοι, προϊστάνοι Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας και ευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Διευντές σχολείων.[2] Και για να μην δημιουρηθούν παρεξηγήσεις, μπορεί η επιλογή ων συγκεκριμένων ατόμων να είναι η καίτερη και ο καθένας στον τομέα του να ναι ο καλύτερος. Εκείνο, όμως, που έχει ημασία είναι ότι κανείς από αυτούς δεν χει σχέση με τη σχολική τάξη και τη διδακή διαδικασία. Ο ρόλος των περισσοτέων είναι διοικητικού και συντονιστικού ρακτήρα. Κανείς δεν σκέφτηκε ότι στην πιτροπή θα έπρεπε απαραιτήτως να συμετέχει κι ένας καθηγητής από κάθε ειδιότητα που θα μπορούσε να κάνει συγκεριμένες προτάσεις, αφού θα γνώριζε από ρώτο χέρι για τη νέα τάξη πραγμάτων μέα στα σχολεία; Φυσικά δεν είναι το μόνο ημείο στο οποίο το Υπουργείο, και όχι όνο, υποτιμά, αγνοεί, στην ουσία περιρονεί τους ανθρώπους που το ίδιο έχει ρίσει γι' αυτόν τον σκοπό και που θέλει κόμη να ονομάζει «λειτουργούς».

Κάτι άλλο που πρέπει να ξεχάσουν οι καηγητές, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, ιο σημαντικό από το προηγούμενο, είναι παιδαγωγικός χαρακτήρας του σχολείου αι κατά συνέπεια και ο δικός τους παιδαωγικός ρόλος. Κάτι τέτοιο ανήκει στο παελθόν. Τώρα το μόνο που ενδιαφέρει είαι «να βγει η ύλη για τις εξετάσεις». Η πόλυτη, πλέον, σύνδεση του Λυκείου και ης επίδοσης των μαθητών με την είσοδο την τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει «μολύει» ανεπανόρθωτα τον παιδαγωγικό χαακτήρα του σχολείου και όπως υποστηρίουν οι ειδικοί, *«είναι εγκληματικό να ιφοπλίζουμε το σχολείο από την παιδευτική του δύναμη (...). Οι μαθητές προσαρμόονται στα του σχολείου των εξετάσεων για α επιβιώσουν. Ταυτόχρονα δε, μας «φτύουν» όλους, δηλαδή «φτύνουν» και «ξερούν» κάθε «μάθημα» της κοινωνίας των ηλίκων και του σχολείου. Αν, λοιπόν, συεχίζουμε ως κοινωνία να βλέπουμε το χολείο ως παιδευτικό θεσμό, τουλάχιστον ας συνειδητοποιήσουμε πως με τη «Μεταρύθμιση» αυτός δεν υπηρετείται, δυστυχώς (...). Είναι «α-νόητη» και επικίνδυνη για το μέλλον του τόπου μια τέτοια πολιτική».*[3]

Αλλά και για το θεσμό της ενισχυτικής διδασκαλίας υπάρχει ένα «νέο» δεδομένο. Από τη στιγμή που το αντίστοιχο κονδύλι του ΕΠΕΑΕΚ είναι ιδιαίτερα δελεαστικό, οι «στυλοβάτες» της εκπαίδευσης σ' αυτή τη χώρα, δηλαδή οι φροντιστές, προσπαθούν πάση θυσία να είναι αυτοί εκείνοι που θα το «απορροφήσουν» και όχι το δημόσιο σχολείο! Η ιστορία, λίγο ώς πολύ, είναι γνωστή. Με υπόμνημά τους προς το Υπουργείο έχουν ζητήσει, εδώ και μήνες, να δίνονται χρήματα στην οικογένεια του μαθητή και αυτός να επιλέγει το φροντιστήριο όπου θα ήθελε να παρακολουθεί ενισχυτική διδασκαλία, *«όπως γίνεται με τους ασφαλισμένους του ΙΚΑ και τα φαρμακεία!»*. Μάλιστα έκαναν και μία δελεαστική πρόταση προς το υπουργείο! Εκεί που ο καθηγητής του δημόσιου σχολείου αμείβεται με 5.000 δρχ. την ώρα για την ενισχυτική, αυτοί, εάν τους παραχωρηθεί το πακέτο, *«θα ρίξουν τις τιμές στις 1.000 δρχ. την ώρα»*.[4] Όταν από δημοσιεύματα του Τύπου και δηλώσεις των φροντιστηριούχων φάνηκε ότι το Υπουργείο σκεφτόταν στα πολύ σοβαρά το σχετικό «αίτημα», ο υπουργός Παιδείας με δηλώσεις του απέκλεισε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.[5] Δεν πέρασε ένας μήνας από τις διαψεύσεις του κ. **Αρσένη** και ο Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. **Εξαρχάκος**, εκφράζοντας, όπως είπε, προσωπική του μόνο άποψη, έκανε γνωστό ότι αντί να τρέχουν οι μαθητές στα φροντιστήρια θα μπορούσαν να... τρέχουν οι φροντιστές στα δημόσια σχολεία, *«καθώς είναι αδιανόητο το δημόσιο σχολείο να βγάλει τα παιδιά από τον φυσικό τους χώρο και να τα στείλει στα φροντιστήρια»* και να αναλάβουν μαζί με τους δημόσιους καθηγητές, τους αναπληρωτές και τους ωρομίσθιους την ενισχυτική διδασκαλία.[6] Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Π.Ι., η επιλογή θα γίνεται *«με κριτήρια που θα πρέπει να είναι απαραιτήτως διαφανή και μη αμφισβητούμενα»*. Και εδώ γεννάται το ερώτημα: Ποια θα μπορούσαν να είναι τα κριτήρια αυτά για τους φροντιστές; Μήπως ο μεγάλος αριθμός μαθητών-πελατών; Μήπως τα υψηλά δίδακτρα; Μήπως τα διαπλεκόμενα; Εξαιρετικά δύσκολη η απάντηση. Αν τώρα όλα αυτά τα δούμε σε συνάρτηση με τα όσα ακούστηκαν τελευταία στο 2ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Ενώσεων Ιδιωτικών Σχολείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έγινε στην Αθήνα με θέμα «Εκπαίδευση και Ελευθερία στη Νέα Ευρώπη», όπου μεταξύ των άλλων ειπώθηκε ότι σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες δοκιμάζεται το σύστημα χρηματοδότησης με εκπαιδευτικά «κουπόνια» (επιταγές που δίνονται από το κράτος στους πολίτες για την εκπαίδευση των παιδιών τους και εξαργυρώνονται σε οποιοδήποτε εκπαιδευτήριο, δημόσιο ή ιδιωτικό), γεγονός που συμβάλλει, σύμφωνα με τους συνέδρους *«στην εξασφάλιση της ελευθερίας στην εκπαίδευση»*,[7] τότε δεν πρέπει να μας εκπλήσσουν και τα τεκταινόμενα στη χώρα μας γύρω από τα εκπαιδευτικά. Μάλλον δεν χωράει αμφιβολία ότι, όντως, ανήκουμε και εμείς στην «άγρια Δύση».[8] Εκείνο που είναι πλέον σαφέστατο είναι ότι και η Παιδεία, σύμφωνα με τα νέα εκσυγχρονιστικά δεδομένα, ακολουθεί τις συνταγές της αγοράς. Γι' αυτό και οι έμποροι της γνώσης βρίσκονται στην καλύτερή τους στιγμή. Η φιλοσοφία της μεταρρύθμισης ταυτίζεται απόλυτα με τη δική τους. Οι ανάγκες της αγοράς είναι αυτές που πλέον καθορίζουν και τον αριθμό των κατόχων απολυτηρίου Λυκείου και αργότερα πτυχιούχων.

Κάτι άλλο που αξίζει να σημειωθεί είναι η «λειτουργία» των ΤΕΕ. Μέχρι στιγμής φαίνεται να επιβεβαιώνονται όσοι τα ονόμασαν «χωματερές της εκπαίδευσης». Σε πολλά από αυτά οι μαθητές δίνουν το παρών και στη συνέχεια επιστρέφουν στα σπίτια τους, αφού τελούν ακόμη εν αναμονή της διανομής των «ντοσιέ» σημειώσεων. Πρόκειται για μια νέα «διδακτική» μέθοδο που εφαρμόζεται όταν δεν υπάρχουν βιβλία. Αυτά, εκτός απροόπτων, θα είναι έτοιμα

γύρω στο Δεκέμβρη· 196, όμως, από αυτά «κυκλοφορούν» σε ένα CD απ' όπου θα γίνονται εκτυπώσεις και στη συνέχεια υπό μορφή σημειώσεων θα διανέμονται στους μαθητές.[9] Για το σκοπό αυτό το Υπουργείο έχει στείλει στα 400 περίπου ΤΕΕ της χώρας 1 δισεκατομμύριο 600 εκατομμύρια δραχμές! Όταν φθάσουν τα βιβλία, τα ντοσιέ θα πεταχτούν και μαζί με αυτά θα έχει εξανεμισθεί και το παραπάνω ποσό.

Ένα τελευταίο σημείο που πρέπει να τονισθεί –και που θα έπρεπε στα πολύ σοβαρά να απασχολήσει όλους μας– είναι η παντελής έλλειψη «ιδεολογικού» διαλόγου που θα έπρεπε να συνόδευε την επονομαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, κάτι που κατά το παρελθόν θα εθεωρείτο αδιανόητο. Βέβαια τότε υπήρχαν σπουδαίοι παιδαγωγοί (Γληνός, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης, Κουντουράς, Παπανούτσος, για να σταθούμε στις πιο φωτεινές μορφές) που είχαν, πάνω απ' όλα, όραμα για την Παιδεία. Σήμερα το όραμα είναι ο μεγάλος απών. Και πώς να μην είναι; Σε μια εποχή που το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η απορρόφηση κοινοτικών κονδυλίων μέσω της εκπόνησης «προγραμμάτων» πάσης φύσεως –και η μεταρρύθμιση ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι, το γνωστό ΕΠΕΑΕΚ– πώς να μιλήσει κανείς για όραμα; Οράματα και προγράμματα είναι αδύνατο να συνυπάρξουν.

Βεβαίως και ακούγονται διάφορες φωνές, ελάχιστες όμως θυμίζουν τις φωνές των μεγάλων δασκάλων, και είναι εκείνες που ακούγονται λιγότερο έως καθόλου. Ανήκουν στους δασκάλους εκείνους που σε καιρούς χαλεπούς, όπως είναι οι δικοί μας, συνεχίζουν να έχουν ακόμη όραμα για την Παιδεία, δίνοντας ένα κομμάτι από την ψυχή τους σ' αυτό που κάνουν. Οι δάσκαλοι αυτοί δυσκολεύονται ν' αφήσουν τη φωνή τους ν' ακουστεί παραέξω είτε γιατί νιώθουν κουρασμένοι έχοντας πεισθεί για το μάταιο του εγχειρήματος είτε γιατί έχουν εισπράξει την πλήρη απαξίωση και περιφρόνηση της πολιτείας απέναντί τους είτε γιατί (κι αυτό είναι το τελευταίο που τους απασχολεί) το επίσημο όργανο που τους εκπροσωπεί περί άλλα τυρβάζει. Έτσι, το μόνο που τους απομένει είναι να κάνουν σιωπηρά και αθόρυβα τη δική τους μικρή, καθημερινή «επανάσταση» μέσα στην τάξη, προσφέροντας ό,τι καλύτερο μπορούν στους μαθητές τους, όντας πεπεισμένοι ότι αυτοί θα είναι και οι μόνοι που κάποια στιγμή θα αναγνωρίσουν αυτή τους την προσφορά.

Ο κόσμος της διανόησης ή σιωπά ή κατακεραυνώνει τους «κακούς» καθηγητές των δημόσιων σχολείων, πλέκοντας εγκώμια σε εκείνους των ιδιωτικών ή, το χειρότερο, γίνεται ο ίδιος «διαφημιστής» της «εκπαιδευτικής» μεταρρύθμισης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του κ. Βασίλη Βασιλικού, ο οποίος σε δημοσίευμά του στην εφημερίδα *Τα Νέα* (5.10.99) υποστηρίζει ότι *«η εικόνα που δίνει η χώρα μας στο χώρο της Παιδείας είναι πρωτοπόρα»*. Μόνο που εδώ πρέπει κανείς να προσθέσει ότι πρόκειται απλά περί εικόνας, διότι η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική. Και για του λόγου το αληθές, μια που ο κ. Βασιλικός στο εν λόγω δημοσίευμα επικεντρώνει την προσοχή του στα σχολικά βιβλία της Ιστορίας που, σύμφωνα με τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (από τα οποία ανασύρει ορισμένα αποσπάσματα) στοχεύουν *«στο σεβασμό του διαφορετικού, στην απάλειψη των κοινωνικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων»*, θα του συνιστούσαμε να ρίξει μια ματιά στο βιβλίο Ιστορίας της Α' Λυκείου με τίτλο «Η πολιτισμική προσφορά του Ελληνισμού από την Αρχαιότητα ώς την Αναγέννηση». Εκτός από εμάς που εδώ και τρία χρόνια δεινοπαθούμε να το διδάξουμε, οι πλέον ειδικοί το έχουν χαρακτηρίσει ως αντιεπιστημονικό, εθνικιστικό, ρατσιστικό, και ως σχολικό βιβλίο επικίνδυνο. *«Στο βιβλίο αυτό οι ερμηνείες των ιστορικών γεγονότων αποπνέουν παλαιά εθνικιστικά και πατριδοκαπηλικά στερεότυπα, που επανέρχονται σε οξύτατη μορφή και σε τόνο αντιπαράθεσης με την Ευρώπη»*, έχει επανειλημμένως τονίσει ο ιστορικός κ. Βασίλης Κρεμμυδάς,[10] όμως με το βιβλίο αυτό γαλουχούνται για τρίτη συνεχή χρονιά οι Ελληνόπαιδες!

Η ηγεσία της ΟΛΜΕ, του επίσημου συνδικαλιστικού οργάνου των εκπαιδευτικών, μιλά κι αυτή για τα θέματα της Παιδείας, αλλά με το δικό της τρόπο: ανάλογα με την κομματική ένταξη εκάστου εκ των μελών του Δ.Σ. Οι πολιτικοί μας, κι αυτοί «πονούν» το δημόσιο σχολείο και από τα έδρανα της Βουλής «βγάζουν μαχαίρια» για την υπεράσπισή του. Είναι γνωστό όμως ότι, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, οι υπόλοιποι προτιμούν τα ιδιωτικά για τα βλαστάρια τους![11] Ερωτηθείς σε παλαιότερη συνέντευξή του για το σχολείο της κόρης του (Αμερικανικό Κολλέγιο) ο υπουργός Παιδείας είχε απαντήσει ότι κάτι τέτοιο αποτελεί «οικογενειακή επιλογή».

Ο «διάλογος» για την Παιδεία θα συνεχιστεί. Οι τόνοι θα ανεβαίνουν όσο θα οδεύουμε προς τις εκλογές. Λίγο πριν από τη διεξαγωγή τους θα εξαγγελθούν κάποιες «εκπτώσεις» στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με τον ίδιο τρόπο που εξαγγέλλεται σταθερά στη διάρκεια κάθε προεκλογικής περιόδου η ικανοποίηση διαφόρων αιτημάτων (νομιμοποίηση αυθαιρέτων, «αυξήσεις» μισθών, μονιμοποίηση εκπάκτως απασχολουμένων κ.λπ.). Και αυτός προς αποφυγήν του λεγόμενου πολιτικού κόστους. Εκείνο που σίγουρα δεν θα εξαγγελθεί ούτε σε αυτή την προεκλογική περίοδο είναι μια πραγματική, επί της ουσίας, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η πρόταση της φιλολόγου Μαριέλλας Κορακάκη-Σαμαρά, σύμφωνα με την οποία, οι «μάχιμοι» εκπαιδευτικοί του ΚΕΕ θα έπρεπε *«να σταλούν να δουλέψουν στα σχολεία με τα "εγχειρίδια" που παρήγαγαν!... αλλά να ελέγχονται... ότι τα χρησιμοποιούν με ευλάβεια κάνοντας στοχοθετημένο μάθημα!»* (Βλ. το δημοσίευμά της με τίτλο «Ενστάσεις στη μεταρρύθμιση», *Ελευθεροτυπία*, 30 Σεπτεμβρίου 1999).
2. Για τα ονόματα των μελών της Επιτροπής βλ. την εφημερίδα *Τα Νέα*, 25-26 Σεπτεμβρίου 1999.
3. Βλ. το άρθρο του καθηγητή της Σχεσιοδυναμικής Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας, Α. Κοσμόπουλου με τίτλο «Χρειάζεται ν' αναπνεύσει το Σχολείο της Μόρφωσης» (*Τα Νέα*, 20 Σεπτεμβρίου 1999).
4. Η *Αυγή*, 1 Σεπτεμβρίου 1999.
5. Η *Ελευθεροτυπία*, 7 Σεπτεμβρίου 1999.
6. *Τα Νέα*, 4 Οκτωβρίου 1999.
7. Το *Βήμα της Κυριακής*, 10 Οκτωβρίου 1999.
8. Η διαπίστωση αυτή ανήκει στον Λ. Παπαγιαννάκη, αντιπρύτανη Οικονομικών Υποθέσεων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και την έχει διατυπώσει σε σχόλιό του στην εφημερίδα *Τα Νέα*, 5 Οκτωβρίου 2999.
9. Σύμφωνα με μαθηματικούς υπολογισμούς που δημοσιεύτηκαν στις 29.9.99 στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, ο καθηγητής που θα αναλάβει να κάνει αυτή τη δουλειά χρειάζεται συνολικά 200 εργάσιμες μέρες. Σύμφωνα όμως με ανταπάντηση του Προέδρου του Π.Ι., που έκανε και αυτός λίγο διαφορετικές αριθμητικές πράξεις, οι εργάσιμες ημέρες που χρειάζονται για κάτι τέτοιο πρέπει να είναι κατά τι λιγότερες! (*Ελευθεροτυπία*, 6 Οκτωβρίου 1999).
10. Βλ. τα σχετικά δημοσιεύματά του στην εφημερίδα *Τα Νέα*, 14 Οκτωβρίου 1997 και 7 Νοεμβρίου 1997.
11. Βλ. το ειδικό αφιέρωμα της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* με τίτλο «Χτυποκάρδια στα θρανία!» (12.9.99).

Γέμισε ο βάλτος **ψώνια...**

του Βασίλη Μαρουλά

Όλοι αυτοί που έναν χρόνο ταΐζουν την αλαζονεία τους με μετοχές, με κουράζουν. Η Νέα Τάξη των σαπρόφυτων «επενδυτών». Αυτοί που από δίπλα τους πέρασαν σεισμοί, πόλεμοι και φρίκη δίχως να τους ακουμπήσουν, τώρα γονατιστοί ζητούν και πάλι κρατική προστασία. Και την έχουν. Εμπειροτέχνες οικονομολόγοι και χρηματιστές, γέννημα-θρέμμα του πιο λαϊκίστικου εκσυγχρονισμού που γνώρισε ποτέ η Ευρώπη, αντέχουν. Ο Τσαρούχης ξεπεράστηκε πια. Στην Ελλάδα *ήσουν* ό,τι δηλώσεις. Σήμερα είσαι ό,τι παίζεις. Παπουτσάνης κοινές παίζεις; Παπουτσάνης κοινές είσαι. Η πτώση. Δεν είχαν υπολογίσει καλά. Την πτώση. Των μετοχών και την δική τους. Ψωνάρες αβάστακτες. Άλλαξαν ύφος, ρούχα και συμπεριφορά. Έγιναν γνώστες. Ώς χτες δεν ήξεραν πώς λένε τον πρωθυπουργό, και σήμερα κάνουν πολιτικές αναλύσεις εις βάθος. Βάθος πιάτου σούπας και σε εξαιρετικές περιπτώσεις λίγο πιο βαθύ. Ό,τι ανεβαίνει κατεβαίνει.

Πού να το ήξεραν οι έρμοι; Γνώσεις είπαμε, όχι απαραίτητα ευστροφία. Πού να τα χωρέσει όλα ο νους! Διακόσιες τιμές πηγαινοέρχονται στα δαιδαλώδη σοκάκια του μυαλού. Πιάνουν χώρο, όσο και να πεις. Πώς ν' ασχοληθείς με τα υπόλοιπα; Και στον σεισμό και στον πόλεμο και στην φρίκη, η ζωή γι' αυτούς συνεχιζόταν. Η Σοφοκλέους, παράδεισος και κόλαση μαζί. Σιγά μη θελήσουν εκλογές. Τι να τις κάνουν; Αν ήταν να ψηφίσουν μετοχές, μάλιστα. Σύμφωνα με τους λογιστικούς υπολογισμούς τους και με δεδομένο τον ρυθμό αύξησης του δείκτη, μέσα στον επόμενο χρόνο θα έπαιρναν την Τζάγκουαρ. Τελικά πήραν τα τρία από τα κυβικά της Τζάγκουαρ κι ένα ύφος όλο έκπληξη. «Ώστε λοιπόν οι μετοχές μπορούν και να πέφτουν». Δεν πειράζει, όμως, Να 'ναι καλά ο Σημίτης που θα σκύψει να τις σηκώσει.

Γέμισε ο τόπος ψώνια. Το προσωρινό κι εφήμερο δημοσιογραφικό κρυφolifestyle με ό,τι θυμάται χαίρεται. Ο Παπανδρέου, λένε, είχε ρίζες πολωνικές. Κι εγώ είχα μια πολωνέζα γκόμενα, τι να κάνουμε τώρα; Να αρχίσω να ψάχνω μήπως κανένας πρόγονός της ήταν στην Ελλάδα πρωθυπουργός; Αυτές πάντως οι δημοσιογραφικές αναζητήσεις και αποκαλύψεις με ξεκουράζουν. Μικρή η απόσταση πια από τον πάτο. Κι ο δήμαρχος που «παρήγγειλε» ISO για τον Δήμο του σε εταιρεία πιστοποίησης, λέγοντας «...και που 'στε παλικάρια, όταν φέρετε το ISO, ξεφορτώστε το στην πλατεία για να δουν οι άνθρωποι τι τους αγόρασα» ακόμη δήμαρχος είναι. Διότι στο θέμα του Καποδίστρια μπορεί όλα να τα είχαν σκεφτεί, αλλά κάποιους γραφικούς πρώην κοινοτάρχες που σήμερα έγιναν ξαφνικά μεγαλοπαράγοντες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν τους είχαν υπολογίσει. Κι η τελευταία υποψία μετριοφροσύνης θάφτηκε κάτω από εκατό ψήφους συγχωριανών και συγγενών. Ας ξεφορτώσουν ISO στις πλατείες τώρα τα τζιμάνια του υπουργείου Εσωτερικών κι ας εξηγούν στους δημάρχους ότι τα μεταφορικά δεν είναι δυνατόν να επιχορηγηθούν από προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ρόμπα ο Εγκέλαδος. Πάμε στοίχημα ότι μετάνιωσε για την πατάτα που έκανε και χτύπησε Ελλάδα; Πού πας, ρε Εγκέλαδε, με τόσους σεισμολόγους να σου την έχουν στημένη για μελέτη, ανάλυση και προειδοποίηση; Σεβάσου τόσα χρόνια ιστορίας σου κι αποσύρσου. Πάνω σε πόσα πτώματα πρέπει άραγε να πατήσουν για να φτάσουν το παράθυρο της τηλεόρασης; «Η γνώμη μου, γνώμη σημαντική. Εγώ θα πω για τον σεισμό κι άλλος κανείς». Κι ο καθένας να σέρνει μαζί του κι από μια συσκευή πρόβλεψης, αντίληψης, κι ευαισθησίας σεισμού έως και βαθμού δονήσεων σέικερ για φραπέ. Τα άλλα, τα μεταλλικά του κοκταίηλ, δεν παράγουν σήματα και άρα δεν προβλέπονται. Θέατρα σκιών του Χατζηνικολάου και του Κουίκ. Άνεργος ο Σπαθάρης. Να ανοίξει ο μπερντές, παρακαλώ. Όλες οι φιγούρες στην πίστα. Στο πλάνο ήθελα να πω. Θα φάμε, θα πιούμε κι όρθιοι θα κοιμηθούμε για να ελέγξουμε ποιο μέντιουμ έπεσε στα Ρίχτερ πιο κοντά. Ψωνάρες.

Όσο για μας, τους υπόλοιπους, δεν θα ξεχάσω τους όρθιους θεατές στο τέλος της συναυλίας της ΚΟΕΜ με τον Σταύρο Ξαρχάκο (αφιερωμένη στον Βασίλη Τσιτσάνη) να χτυπούν παλαμάκια και να ζητούν επιτακτικά από τον Στέλιο Διονυσίου να τραγουδήσει το «Ψηλά τα χέρια».

Ας είναι γερός ο Αρκάς να μπορεί σε δυο καρέ να ζωγραφίζει την Ελλάδα. Όπως τότε που ο ένας βάτραχος πρότεινε στον άλλο να πάνε να παίξουν ξιφομαχία κι ο άλλος, αγανακτισμένος, απάντησε «γέμισε ο βάλτος ψώνια που νομίζουν ότι είναι πρίγκιπες». Ωραίος βάλτος η Ελλάς!

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Ο πυρηνικός εφιάλτης

Την τακτική της αποφυγής της ψηφοφορίας στη Γερουσία για την επικύρωση της Συνθήκης για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών (CTBT) επέλεξαν τόσο ο Λευκός Οίκος όσο και οι Ρεπουμπλικανοί, θέλοντας προφανώς ν' αποφύγουν σ' αυτή τη φάση μια σύγκρουση, η οποία θα έθετε σε κίνδυνο τη διεθνή εικόνα των ΗΠΑ.

Οι Ρεπουμπλικανοί, οι οποίοι διαθέτουν μεγάλη πλειοψηφία στη Γερουσία, αντιτίθενται στη Συνθήκη, θεωρώντας ότι εμποδίζει τον εκσυγχρονισμό του πυρηνικού οπλοστασίου της χώρας. Από την άλλη πλευρά, ο αμερικανός πρόεδρος θεωρεί την απαγόρευση της διασποράς πυρηνικών όπλων πρωτεύοντα στόχο της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και υποστηρίζει ότι ενδεχόμενη απόρριψη της Συνθήκης CTBT θα εξασθενίσει την ασφάλεια της χώρας του και θα την αποξενώσει από τους συμμάχους της. Η μη επικύρωση της Συνθήκης θα δώσει το «πράσινο φως» στις «χώρες-ταραξίες» να προχωρήσουν ανεμπόδιστα στην ανάπτυξη των πυρηνικών τους οπλοστασίων, είχε τονίσει πρόσφατα ο Κλίντον θέλοντας να υπογραμμίσει τη σημασία της Συνθήκης CTBT.

Για να τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη CTBT χρειάζεται την επικύρωση και των 44 χωρών που διαθέτουν πυρηνικές δυνατότητες. Ας σημειωθεί ότι η Συνθήκη CTBT προβλέπει την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών στην ατμόσφαιρα, στο διάστημα και υπογείως. Ωστόσο, δεν είναι απαγορευτική όσον αφορά τις σχετικά «μικρότερης κρισιμότητας» πυρηνικές δοκιμές, οι οποίες δεν προκαλούν «αλυσιδωτές πυρηνικές αντιδράσεις».

Η Συνθήκη CTBT προβλέπει την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών στην ατμόσφαιρα, στο διάστημα και υπογείως. Δεν απαγορεύει όμως τις σχετικά «μικρότερης κρισιμότητας» πυρηνικές δοκιμές.

Η πιθανότητα καταψήφισης της Συνθήκης CTBT από την αμερικανική Γερουσία θορύβησε και τους Ευρωπαίους. Μάλιστα, οι Ζακ Σιράκ, Γκέρχαρντ Σρέντερ και Τόνυ Μπλαιρ απηύθυναν πριν από λίγες μέρες (8 Οκτωβρίου) έκκληση προς την αμερικανική Γερουσία να επικυρώσει τη Συνθήκη. Στην επιστολή τους οι ηγέτες της Βρετανίας, της Γερμανίας και της Γαλλίας αναγνωρίζουν τη σκληρή αλήθεια, «ότι η διάδοση των πυρηνικών όπλων παραμένει η μεγαλύτερη απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια». Η αποτυχία μας να επικυρώσουμε τη Συνθήκη θα σημάνει αποτυχία του αγώνα μας εναντίον της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής και ειδικά των πυρηνικών όπλων, τονίζουν οι Σιράκ, Μπλαιρ και Σρέντερ.

Εθνική κυριαρχία και το σύγχρονο δίκαιο της θάλασσας

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

του Αθ. Βαμβούκου

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν πολλές παραμέτρους, μία από τις οποίες είναι ότι η οποιαδήποτε επίλυση του δήθεν πακέτου των εκρεμοτήτων περνάει υποχρεωτικά από την Αθήνα, πράγμα που δεν φαίνεται να έχει γίνει κατανοητό από την Τουρκία.

ναι σαφές ότι η Τουρκία κωλυσιεργεί σε σχέση με ν υπογραφή του συνυποσχετικού (compromis) και προβάλλει την καινοφανή θεωρία των «γκρίζων εριοχών», οπότε δεν απομένει παρά η μονομερής προσφυγή της Ελλάδας. Στην περίπτωση αυτή, νεξάρτητα από το περιεχόμενο της απόφασης, θα δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η διαφορά Ελλάδας-Τουρκίας είναι πολιτική και όχι νομική, άποψη που προβάλλει επίμονα και συστηματικά η Τουρκία. άντως, ανεξάρτητα από την ατελέσφορη λύση της συζήτησης σε επίπεδο εμπειρογνωμόνων, για την τοία υπάρχει ήδη αρνητική εμπειρία, από πλευράς κανόνων διεθνούς δικαίου η διαφορά, κατά την άποψη της Τουρκίας, εστιάζεται στην αιγιαλίτιδα ώνη, τον εναέριο χώρο και την υφαλοκρηπίδα. Στο ιλαίσιο του παρόντος άρθρου θα γίνει μία σύντομη ανάλυση αυτών των διεκδικήσεων με βάση τους κανόνες του θετικού διεθνούς δικαίου και της διεθνούς πρακτικής.

ΑΙΓΙΑΛΙΤΙΔΑ ΖΩΝΗ

α. Πλάτος

ρέπει να επισημανθεί ότι το όριο των τριών λίων ήταν μέχρι πρόσφατα το όριο που ποδεχόταν η πλειονότητα των διεθνολόγων, ωρίς αυτό να σημαίνει ότι ήταν το μόνο όριο ου είχε καθιερώσει η διεθνής πρακτική.

Το όριο των τριών μιλίων δεν υποστηρίζεται ια ούτε από την πλειονότητα των διεθνολό-ων ούτε επιβεβαιώνεται από την διεθνή ρακτική. Πράγματι, μόνο η μειοψηφία των ρατών αποδέχεται σήμερα το όριο των ριών μιλίων. Η πλειονότητα των κρατών ποδέχεται το όριο των δώδεκα ναυτικών μι-ίων, ενώ τα υπόλοιπα κράτη έχουν υιοθετή-ει ενδιάμεσες θέσεις. Πάντως πρέπει να πισημανθεί ότι οι χώρες που εγκαταλείπουν ο όριο των τριών μιλίων αυξάνονται συνε-ώς.

Με το Ν. 230/1936 η Ελλάδα καθιέρωσε αι-ιαλίτιδα ζώνη έξι ναυτικών μιλίων. Παράλ-ηλα, για τις ανάγκες της αεροπλοΐας η αι-ιαλίτιδα ζώνη, σύμφωνα με το Π.Δ. της 6ης Σεπτεμβρίου 1931, που εκδόθηκε σε εφαρμογή του Ν. 5017/1919 και της Σύμβασης του Παρισιού του 1919 για την πολιτική αεροπορία, εκτείνεται στα δέκα ναυτικά μίλια.

Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 έχει ήδη τεθεί σε ισχύ, δεδομένου ότι περισσότερα από εξήντα κράτη την έχουν επικυρώσει και έχουν υιοθετήσει το όριο των δώδεκα μιλίων με την εσωτερική τους νομοθεσία. Σε αντίθεση με την Τουρκία, η χώρα μας έχει υπογράψει την παραπάνω Σύμβαση και αποτελεί κυριαρχικό της δικαίωμα να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη στα δώδεκα ναυτικά μίλια.

β. Αεροπλάνα

Η αναγνώριση της κυριαρχίας του παράκτιου κράτους από τη Σύμβαση του Παρισιού του 1919, τη Σύμβαση του Σικάγου του 1944 και τη Σύμβαση της Γενεύης για την Αιγιαλίτιδα Ζώνη του 1958 στον εναέριο χώρο πάνω από την αιγιαλίτιδα ζώνη πρακτικά σημαίνει ότι η διέλευση πολεμικών τουρκικών αεροπλάνων, χωρίς την προηγούμενη ρητή χορήγηση άδειας από την Ελλάδα, αποτελεί παραβίαση της εθνικής μας κυριαρχίας και είναι αντίθετη προς τους ισχύοντες κανόνες του διεθνούς δικαίου.Τα αεροσκάφη που μεταφέρονται από πολεμικά τουρκικά πλοία πρέπει να βρίσκονται επί του καταστρώματος, ενώ η απαγόρευση για απογείωση ή προσγείωση πολεμικών αεροπλάνων από και επί πολεμικών πλοίων προβλέπεται τόσο από την ελληνική και άλλες εθνικές νομοθεσίες όσο και από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982.

γ. Υποβρύχια

Η Σύμβαση της Γενεύης για την Αιγιαλίτιδα Ζώνη του 1958 και η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 προβλέπουν ότι τα υποβρύχια πρέπει να πλέουν στην επιφάνεια της θάλασσας και να επιδεικνύουν την σημαία τους. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα δικαιούται να υποχρεώνει τα τουρκικά υποβρύχια να αναδυθούν στην επιφάνεια και να εγκαταλείψουν αμέσως την αιγιαλίτιδα ζώνη σε περίπτωση παραβίασης.

2. ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑ

Η Σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα του 1958 και η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 προβλέπουν ότι το παράκτιο κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα για το σκοπό της εξερεύνησης και της εκμετάλλευσης των φυσικών της πόρων. Το πλάτος της υφαλοκρηπίδας ορίζεται στα 200 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης της αιγιαλίτιδας ζώνης, ενώ υφαλοκρηπίδα δικαιούνται και τα νησιά.

Η Τουρκία, αγνοώντας εντελώς την ύπαρξη των νησιών, υποστηρίζει την καινοφανή θεωρία ότι τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα, επειδή λόγω της γειτνίασης τους αποτελούν προέκταση του ηπειρωτικού κορμού της Ανατολίας (prolongation theory), και επικαλείται την αρχή των ειδικών περιστάσεων (principle of special circumstances) για την χάραξη των ορίων κατά τρόπο που αγνοεί εντελώς την διεθνή πρακτική. Αν γινόταν αποδεκτή η παραπάνω άποψη, θα ανέτρεπε τις προγενέστερες χαράξεις των ορίων της υφαλοκρηπίδας σε περιπτώσεις όπως των νησιών του Ιουνίου (με βάση τη διμερή σύμβαση Ελλάδας-Ιταλίας του 1977), των αγγλονορμανδικών νησιών, του νησιού Jan Mayen, της Βόρειας Θάλασσας, της Τυνησίας και της Λιβύης, του Καναδά και των ΗΠΑ (κόλπος του Maine) καθώς και σε πολλές άλλες προηγούμενες ανάλογες περιπτώσεις.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δικαιώνουν τις πάγιες ελληνικές θέσεις για την εθνική κυριαρχία, τόσο στην αιγιαλίτιδα ζώνη και στον εναέριο χώρο όσο και στην υφαλοκρηπίδα. Η προηγούμενη αρνητική εμπειρία του διαλόγου θα πρέπει να προβληματίσει έντονα την ελληνική κυβέρνηση. Ο διάλογος σε σχέση με το δήθεν πακέτο εκκρεμοτήτων θα έχει, κατά την άποψη του υπογράφοντος, ζημιογόνες συνέπειες για την Ελλάδα, που θα πρέπει να στηριχθεί στους ισχύοντες κανόνες του διεθνούς δικαίου, όπως διαμορφώθηκαν από την πρόσφατη διεθνή πρακτική.

Η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Δικαιοσύνης (Χάγης) για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα πρέπει να γίνει υπό μορφή συνυποσχετικού, που θα αναφέρει με σαφήνεια τα ερωτήματα επί των οποίων καλείται να αποφανθεί το Δικαστήριο. Είναι προφανές ότι η απόφασή του θα πρέπει να γίνει σεβαστή από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και θα συμβάλει αποφασιστικά στην εδραίωση της ειρήνης στην περιοχή.

Αθ. Βαμβούκος είναι διεθνολόγος

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση και το τέλος του εθνικού κράτους

του Πάνου Γρηγορίου

Το εθνικό κράτος θεωρείται προϊόν της μεσαιωνικής και σύγχρονης Ευρώπης, που στη συνέχεια υιοθετήθηκε ως οριστικό θεσμικό/πολιτικό σχήμα από όλα τα κράτη του κόσμου.[2]

Για τους ιστορικούς τα πρώτα σπέρματα του εθνικού κράτους μπορούν να αναζητηθούν στην αποδυνάμωση της χριστιανοσύνης και των διαφόρων αυτοκρατοριών, όπως π.χ. η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, στην εμπορική ισχύ των πόλεων-κρατών της μεσαιωνικής και αναγεννησιακής περιόδου αλλά και στη βούληση ορισμένων πριγκίπων να αυξήσουν την επικράτεια των ηγεμονιών τους με πολεμικές επιχειρήσεις, που είχαν ως μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο στόχο την ασφάλεια, τη θέσπιση νόμων, την κοπή νομίσματος αλλά και τη σύσταση αποτελεσματικών διοικητικών υπηρεσιών.

Η απόλυτη και συγκεντρωτική μοναρχία αποτέλεσε το βασικό στήριγμα για την εγκαθίδρυση του εθνικού κράτους. Με την Γαλλική Επανάσταση, όμως, η βασιλική εξουσία υποκαταστάθηκε από την αντίστοιχη λαϊκή και, κατ' επέκταση η διαδικασία συγκρότησης του εθνικού κράτους μπήκε στην τελική ευθεία της.

Ο λαός μετατάσσεται πλέον από την θέση του υποκειμένου του ηγεμόνα σ' εκείνη του κυρίου της ίδιας της ιστορίας του. Η βάση του κράτους δεν βρίσκεται πλέον στο συμβόλαιο που συνάπτουν τα άτομα με τον ηγεμόνα αλλά οι δικαιικά ισότιμοι πολίτες μεταξύ τους, που με τη συναίνεσή τους συγκροτούν ένα έθνος, το οποίο μετεξελίσσεται σε κράτος.

Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο, οι ευρωπαίοι πολιτικοί και νομικοί πιστεύουν ότι έφθασε η ώρα να παραχωρήσει το εθνικό κράτος την θέση του σε άλλα κυβερνητικά σχήματα ικανά να εκφράσουν την κρατική κυριαρχία. Την εποχή αυτή ο εθνικισμός είχε περάσει στη συνείδηση της ανθρωπότητας ως αρνητικό φαινόμενο και έπρεπε πάση θυσία να αποτραπεί η επιβίωσή του.

Σήμερα, το εθνικό κράτος γνωρίζει μια γενική αμφισβήτηση. Η οικονομική και εμπορική παγκοσμιοποίηση ανατρέπει την έννοια της *εθνικής κυριαρχίας* έτσι όπως την όριζε το εθνικό κράτος. Η άρνηση αυτή ενισχύεται και από τις αυξητικές τάσεις που παρουσιάζουν η μετανάστευση, η ανάπτυξη των τεχνολογιών επικοινωνίας, η δημιουργία μεγάλων περιφερειακών θεσμικών οντοτήτων (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση) αλλά και η προοδευτική γένεση δομών διεθνούς δικαιοσύνης.

Η ενδεχόμενη οριστική εξάλειψη του εθνικού κράτους, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, δεν πρέπει να προκαλεί ανησυχίες. Η διαδικασία, που οδηγεί σε βαθμιαία αφομοίωση των εθνικών κρατών από ευρύτερα θεσμικά σύνολα, υπαγορεύεται ως αναγκαία επίπτωση της μετάλλαξης του κράτους δικαίου. Δεν τίθεται αμφιβολία ότι πρόκειται για εξέλιξη που δεν θα εμποδίσει την πραγματοποίηση του καντιανού ονείρου περί *οικουμενικής ομοσπονδίας*. Το θεσμικό αυτό σχήμα αναδεικνύεται σε αποκλειστική προϋπόθεση για την επικράτηση της δημοκρατίας και της ειρήνης, που θεμελιώνονται σταθερά σ' ένα *οικουμενικό/κοσμοπολίτικο δίκαιο* προορισμένο να διέπει και τις σχέσεις των κρατών με τους αλλοδαπούς πολίτες. Στις εξελίξεις αυτές στηρίζει τη συγκρατημένη αισιοδοξία του για το κοινό ευρωπαϊκό μέλλον ο Jürgen Habermas.[3]

Εάν επιχειρήσουμε να μελετήσουμε τις διαρθρωτικές μεταλλάξεις του εθνικού κράτους στη σημερινή Ευρώπη, πρέπει να σταθούμε σε ένα σημείο: *στην ευρύτητα και στην πολυπλοκότητα της Ευρώπης ως γεωπολιτικής ενότητας*. Η Ευρώπη παρουσιάζει δύο διαφορετικές πραγματικότητες: ***τη δυτική**, αφομοιωμένη στο θεσμικό πλέγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την **ανατολική**, που τείνει να υπαχθεί στο παραπάνω πλέγμα.*

Τα κράτη αλλάζουν δομικά πλέον σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στη δυτική Ευρώπη αυτός ο μετασχηματισμός, με κύριο στόχο την κοινοτικοποίηση, άρχισε αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ολόκληρη η χρονική περίοδος από τότε μέχρι σήμερα αποτελεί μια ιστορική πηγή για την άντληση στοιχείων, που θα διευκολύνουν την ανάλυση του θέματος. Στο ανατολικό τμήμα της Ευρώπης οι δομικές μεταλλάξεις του κράτους ξεκίνησαν προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980, αμέσως δηλαδή μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και των κομμουνιστικών καθεστώτων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Οι δομικοί μετασχηματισμοί του κράτους μάς παραπέμπουν στις διαδρομές που έχει αυτό γνωρίσει ως *κοινωνικός οργανισμός* διαμορφωμένος από ανθρώπους. Οι παραπάνω λοιπόν μετασχηματισμοί αντιστοιχούν στις ανάγκες των κοινωνικών ομάδων ή μεμονωμένων ατόμων που, μέσα στον χρόνο, έχουν αναλάβει την ευθύνη της διαχείρισης του κράτους (πρίγκιπας/φεουδάρχης, κοινωνική τάξη, λαϊκή πλειοψηφία...).

Έτσι, το κράτος, που γεννήθηκε το 15ο αιώνα ως *απόλυτο* μετεξελίχθηκε, προοδευτικά και με επαναστατικές πρακτικές, σε *κράτος δικαίου*, σε *δημοκρατία* και, τέ-

---

Ο Πάνος Γρηγορίου είναι διδάκτωρ Διεθνούς Δικαίου και ειδικός σύμβουλος στη Γενική Γραμματεία Ευρωπαϊκών Υποθέσεων του υπουργείου Εξωτερικών. Διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ς, σε *κοινωνική οντότητα.*

Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότη-ς/Ένωσης επηρέασε το μετασχηματι-ιό του κράτους και των θεσμών του, ρού του επέβαλε σημαντικούς θεσμικούς αι πολιτικούς νεωτερισμούς, όπως π.χ. η τεροχή του κοινοτικού δικαίου έναντι υ αντίστοιχου εσωτερικού ή η επιλεκτι-ή κατάργηση των συνόρων.

Από την πλευρά της, η αποκέντρωση, που ταγορεύεται από την κοινοτική ενοποιη-κή διαδικασία, αποτελεί μια σημαντική ηγή μεταλλαγών για το *ενωτικό (συγκε-ρωτικό) ευρωπαϊκό κράτος.*

Στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτή-ων σημειώνουμε δύο σημαντικά στοιχεία, ου χαρακτηρίζουν τη σχέση του οργανι-μού με τα κράτη-μέλη του. *Πρώτον,* ο κοι-οτικός μηχανισμός έχει αναλάβει αρμο-ιότητες που του μεταβιβάσθηκαν με αυ-όνομη απόφαση των κρατών-μελών και α ασκηθούν από τα κοινοτικά όργανα. ιρα λοιπόν το *κέντρο* λήψης αποφάσεων εν βρίσκεται στις αρμοδιότητες του κρά-ους αλλά σ' εκείνες της Ευρωπαϊκής Κοι-ότητας. Η κοινοτική φύση επιβάλλει, κα-ά συνέπεια, περιορισμούς στα κράτη. *Δεύτερον,* ο σχετικός μετασχηματισμός, πισημαίνοντας την απουσία κεντρικής οινοτικής διοίκησης, προβάλλει την ανά-κη προσφυγής στην χρησιμοποίηση των θνικών διοικήσεων με κύριο σκοπό την φαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

Η ενωτική φύση του εθνικού κράτους, μφισβητείται αρκετά σε συνταγματικό πίπεδο. Αντίθετα, η ενωτική φύση προσ-ιορίζει σαφώς την ταυτότητά του μέσω ης εδαφικής, πολιτικής και πολιτιστικής διάστασής της.

Η πορεία της εξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης επηρεάζεται από δύο αντίθετους δεολογικούς πόλους: *την ομοσπονδιοποί-ηση (φεντεραλισμό)* και το *εθνικό κράτος.* Στους δύο αυτούς πόλους θεμελιώνονται και τα δύο ρεύματα που επιχειρούν να προσδιορίσουν το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης: *οι αισιόδοξοι για το κοινό μέλλον των ευρωπαϊκών λαών* και *οι ευρωσκεπτι-κιστές.* Είναι γεγονός πάντως, ότι η Ευρω-παϊκή Ένωση επιβάλλει την εκ νέου μελέ-τη τόσο του ζητήματος της *κυριαρχίας του κράτους* όσο και της στοιχειοθέτησης της *εθνικής ταυτότητας.*

Οι διαδικασίες και πολιτικές, που προ-κλήθηκαν από την εμφάνιση και θεσμική καθιέρωση του κοινοτικού φαινομένου, κρίνονται ως ευκαιρίες για την προοδευτι-κή κατάργηση του εθνικού κράτους.

Το εθνικό κράτος συνεχίζει να επιβιώνει διότι ορισμένα γεγονότα ή θεσμικά ελλείμ-ματα της ενωσιακής εξέλιξης λειτούργησαν επικουρικά. Έχουμε λοιπόν τον άκρατο εθνικισμό, που εκδηλώθηκε αμέσως μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, αλ-λά και την αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένω-σης να συνδέσει το ενιαίο νόμισμα και την ευρωπαϊκή ιθαγένεια με την ομοσπονδιο-ποίηση, περιοριζόμενη απλώς στη λύση της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας. Η αρχή αυτή παραπέμπει στη διάσωση των αρμοδιοτήτων του κράτους-μέλους.

Κατά συνέπεια, η γένεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει τουλάχιστον μέχρι στιγμής προκαλέσει την εξαφάνιση του εθνικού κράτους. Το τελευταίο γνωρίζει απλώς μια διάβρωση των αρμοδιοτήτων του και μια σχετική απώλεια αναφοράς σε συγκεκριμέ-νο εδαφικό πλαίσιο. Εάν πάλι η ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία συνεχίζει να εμμέ-νει στο φαινόμενο της αυξημένης αποπολι-τικοποίησης,. τότε οι συνέπειες επί του εθνι-κού κράτους δεν θα είναι αμελητέες.

Το εθνικό κράτος είναι αποτέλεσμα των αναζητήσεων της αστικής κοινωνίας. Για τον λόγο αυτόν παρουσιάζει δύο σημαντι-κά χαρακτηριστικά γνωρίσματα: *την εθνι-κή συνείδηση* και *την εθνική αγορά.*

Μολονότι το ευρωπαϊκό εθνικό κράτος συνεχίζει να υπάρχει, δεν θεωρείται και εμπόδιο για την ευρωπαϊκή ενοποίηση, που προωθεί τη δημιουργία μιας νέας οντότητας (*Ευρωπαϊκή Ένωση*) διαθέτου-σας *ευρωπαϊκή αγορά* και *ευρωπαϊκή συ-νείδηση.*

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπαγορεύεται από μια μορφή οργάνωσης της διεθνούς κοινωνίας, την *περιφερειο-ποίηση.* Πρόκειται για μια φάση μεταβατι-κού χαρακτήρα της διεθνούς οργάνωσης που καταλήγει στην παγκοσμιοποίηση. Η διαμόρφωση μιας τέτοιας μεταεθνικής οι-κονομίας προσδιορίζεται από τρεις παρά-γοντες: *την επέκταση του πεδίου συναλλα-γών σε πολλές χώρες, την παγκοσμιοποίη-ση των επιχειρήσεων που οργανώνονται στο σύνολο της οικουμενικής αυτής επι-κράτειας και την εμβάθυνση των συναλλα-γών πέρα των εθνικών κανονισμών και πε-ριορισμών.*

Τόσο η παγκοσμιοποίηση όσο και η περι-φερειοποίηση αμφισβητούν την εθνική κυ-ριαρχία ιδιαίτερα λόγω της απόθεσης των μέσων άσκησης οικονομικών αρμοδιοτή-των από τα κράτη και της υπέρβασης των εθνικών περιορισμών από τους οικονομι-κούς παράγοντες.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει μετουσιω-θεί σε Ευρωπαϊκή Ένωση και τείνει να υπερβεί τα κράτη-μέλη της είτε μέσω του οικονομικού χαρακτήρα της είτε μέσω του στόχου της να ενώσει τους ευρωπαϊκούς λαούς.

Η λειτουργική προσέγγιση με οικονομι-κή διάσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας την αναδεικνύει σε μια διαδρομή που προηγείται της παγκοσμιοποίησης. Η πο-λιτική προσέγγιση αποτελεί, από την άλλη πλευρά, ένα βήμα προς τη γένεση μιας νέ-ας κοινοτικής δομής. Εάν η πολιτική προ-σέγγιση δεν αποκτήσει έναν συγκεκριμέ-νο χαρακτήρα, τότε η ευρωπαϊκή αγορά θα έχει μια άμεση επαφή με την παγκο-σμιοποίηση χωρίς να παραπέμπει σε μια πολιτική υπερ-δομή ή σε μια πραγματική ευρωπαϊκή ταυτότητα.

Νομιμοποιώντας το εθνικό κράτος βα-θαίνουμε την κρίση του. Η νομιμοποίηση σήμερα του εθνικού κράτους πηγάζει από την εμπιστοσύνη που του παρέχουν οι πο-λίτες, που ασκούν τμήμα της κυριαρχίας τους μέσω της ψήφου τους. Έτσι, παρέχε-ται η δυνατότητα διακυβέρνησης, η δια-σφάλιση των υλικών αγαθών τους αλλά και η προστασία των δικαιωμάτων τους που είναι καταχωρισμένα στο Σύνταγμα.

Η εξουσία όμως διακυβέρνησης δεν συν-δέεται μόνο με το κράτος. Παραπέμπει και σε άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς θε-σμούς, όπου παρατηρείται η απόλυτη απουσία του πολίτη.

Το τρίπτυχο της δημοκρατίας *εθνική ανε-ξαρτησία, κοινωνική συνοχή, οικονομική ανάπτυξη* διέρχεται βαθιά κρίση. Το παρα-δοσιακό κράτος είναι αδύναμο και δεν μπο-ρεί να αντεπεξέλθει στις κοινωνικές απαιτή-σεις. Υπόσχεται και στη συνέχεια απογοη-τεύει. Η θεμελίωση μιας κοινωνίας πάνω στην βοήθεια και στις παροχές αποτελεί σα-φή παρεκτροπή από την πραγματικότητα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Jean-Jacques Chevallier, *Histoire de la pensée européenne,* Grande bibliothèque Payot, Παρίσι, 1998.
2. Jürgen Habermas, *L'intégration républicaine,* Fayard, Παρίσι, 1999.

«Να δημιουργηθεί ίδρυμα "Ατατούρκ-Βενιζέλου"

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΗ ΙΝΑΛ ΜΠΑΤΟΥ

Ο τούρκος πρέσβης Ινάλ Μπατού, αντιπρόεδρος του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (CHP), που υπηρέτησε στο παρελθόν ως πρέσβης της Τουρκίας στο ψευδοκράτος του Ντενκτάς, στην Πράγα και στα Ηνωμένα Έθνη, ως γραμματέας του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών για θέματα Ελλάδας και Κύπρου και τελικά ως πρέσβης της Τουρκίας στη Ρώμη –την εποχή που κατέφυγε εκεί ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν– παραχώρησε στον συνεργάτη μας Αλή Ταρτάνογλου συνέντευξη για τις εξελίξεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις μετά τα πρόσφατα γεγονότα. «Η αναθέρμανση των σχέσεων των δύο λαών, όπως προέκυψε από τα βιώματα και τις αντιδράσεις τους μετά τους δύο μεγάλους σεισμούς, μπορεί να προκαλέσει ριζικές αλλαγές. Αυτό όμως θα εξαρτηθεί από τους πολιτικούς χειρισμούς και τις αποφάσεις των κυβερνήσεων των δύο χωρών», τονίζει ο κ. Μπατού, ενώ συγχρόνως επισημαίνει το ρόλο που μπορούν να αναλάβουν οι οργανώσεις των πολιτών στις δύο χώρες προκειμένου να μη χαθεί αυτή η ευκαιρία και προτείνει τη δημιουργία ενός ιδρύματος «Ατατούρκ-Βενιζέλου». Το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα στις εκλογές της 18.4 δεν κατόρθωσε να εκλέξει βουλευτή στο τουρκικό κοινοβούλιο. Πιστεύεται όμως ότι το CHP –το πρώτο πολιτικό κόμμα της Τουρκίας που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Μουσταφά Κεμάλ– θα καταφέρει να ανασυγκροτηθεί και να εισέλθει στο κοινοβούλιο στις επόμενες εκλογές. Ο Μπατού θεωρείται ο επικρατέστερος υποψήφιος για τη θέση του υπουργού Εξωτερικών σε μια κυβέρνηση του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος ή σε μια κυβέρνηση συνασπισμού στην οποία το κόμμα αυτό θα συμμετάσχει.

• *Μετά τους πρόσφατους σεισμούς, δημιουργήθηκε μια πολύ ζεστή ατμόσφαιρα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Φυσικά η στάση των δύο λαών στην εξέλιξη αυτή ήταν καθοριστική. Ως ειδικός στα θέματα Ελλάδας-Κύπρου, πιστεύετε ότι αυτό θα οδηγήσει σε μια πραγματικά ριζική αλλαγή;*

– Πράγματι, αυτό μπορεί να συμβεί. Εξαρτάται, όμως, από τις πολιτικές αποφάσεις που θα παρθούν στο εγγύς μέλλον.

• *Εμπιστεύεσθε, στην συγκεκριμένη περίπτωση, τους πολιτικούς των δύο πλευρών;*

– Θα ήθελα κατ' αρχάς να πω το εξής: Είναι προφανές ότι μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας υπάρχουν πολλά προβλήματα: τα θέματα του Αιγαίου, των μειονοτήτων, το θέμα του Πατριαρχείου... Στο κέντρο, ωστόσο, όλων αυτών των ζητημάτων βλέπω ως πρωτεύον ζήτημα το Κυπριακό κι αμέσως μετά το θέμα των σχέσεων της Τουρκίας με την Ε.Ε. και του ρόλου της Ελλάδας στη διαμόρφωση αυτών των σχέσεων: Δύο ουσιαστικά και μεγάλα ζητήματα που συνδέονται μεταξύ τους και με την πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Στο πλαίσιο αυτό διακρίνονται δύο βασικές διαφορετικές προσεγγίσεις· όχι μόνον στην Ελλάδα αλλά και σε όλες τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η πρώτη προσέγγιση είναι αρνητική και αντιμετωπίζει την Τουρκία με βαθιά δυσπιστία. Τροφοδοτείται δε από το σοβαρότατο πρόβλημα των εντυπώσεων, του «ίματζ» της Τουρκίας. Κατά την άποψη αυτή, λοιπόν, η Τουρκία θα πρέπει πρώτα να ικανοποιήσει τα κριτήρια της Κοπενχάγης και να πράξει έτσι ή αλλιώς στο Κυπριακό, και έπειτα θα μπορέσει να υποβάλει υποψηφιότητα για ένταξη στην Ε.Ε., για να γίνει –αν όλα πάνε καλά– κάποτε μέλος της, εφόσον θα επιλυθούν ζητήματα όπως αυτό της ελεύθερης διακίνησης αγαθών κ.λπ.

Η δεύτερη προσέγγιση είναι πιο πρόσφατη· δεν υπήρχε στο παρελθόν παρά μόνον στο μυαλό και τις συζητήσεις κάποιων διανοουμένων, πανεπιστημιακών, συγγραφέων κ.λπ., ενώ δεν είχε καν εκφραστεί ή μελετηθεί ποτέ ως εναλλακτική προσέγγιση από τις γραμματείες των ΥΠΕΞ των δύο χωρών. Κατά την δεύτερη αυτή άποψη, η Τουρκία θα πρέπει κατ' αρχάς να υποβάλει υποψηφιότητα για ένταξη στην Ε.Ε. Πιστεύουν ότι αυτό θα ενεθάρρυνε τους Τούρκους και θα τους έβαζε στο φιλότιμο: «Οι Τούρκοι είναι συναισθηματικοί άνθρωποι. Εάν τους προσφέρουμε αυτή τη δυνατότητα και τους αντιμετωπίσουμε καλόπιστα, θα επισπεύσουν τις διαδικασίες, θα φανούν πιο διαλλακτικοί. Μπορεί να προχωρήσουν γρηγορότερα στην επίλυση του Κυπριακού. Μπορεί, ακόμη, να θελήσουν να λύσουν τα προβλήματά τους με την Ελλάδα γύρω από το Αιγαίο απευθυνόμενοι στη διεθνή διαιτησία...».

Σήμερα, με τη βοήθεια του θετικού κλίματος που δημιουργήθηκε μετά τους σεισμούς, φαίνεται πως η δεύτερη αυτή άποψη κερδίζει έδαφος. Αυτό, κατά τη γνώμη μου, θα καθορίσει την τύχη των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Εάν, όμως, συνεχίσει να επικρατεί η πρώτη άποψη –αν δηλαδή οι Δυτικοί συνεχίσουν να ζητούν από την Τουρκία να αρχίσει πρώτα τις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό και να καταργήσει την θανατική ποινή (προκειμένου να

σωθεί ο Οτσαλάν), ώστε κατόπιν αυτού να μπορέσει να υποβάλει την υποψηφιότητά της– τότε το ρομαντικό κλίμα που δημιουργήθηκε από τους σεισμούς σύντομα θα εκλείψει και εν καιρώ οι εντάσεις θα εμφανιστούν και πάλι.

• *Και όμως, είναι ολοφάνερο ότι η στάση και οι θέσεις των απλών πολιτών και στις δύο χώρες είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες των πολιτικών. Τούρκοι και έλληνες πολίτες που ερωτήθηκαν πρόσφατα για το πώς βλέπουν τις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας επανέλαβαν την άποψη ότι τα προβλήματα τα δημιουργούν οι πολιτικοί. Μήπως οι σεισμοί δεν το απέδειξαν αυτό;*

– Πραγματικά. Ωστόσο, αυτή η διάθεση δεν πρόκειται να διαρκέσει. Ο χαρακτήρας των σχέσεων μεταξύ των δύο λαών θα καθοριστεί από τους πολιτικούς. Διότι όταν δημιουργείται ένταση μεταξύ των πολιτικών, αυτόματα μεταφέρεται και στις ένοπλες δυνάμεις, που είναι μέρος του κράτους: αρχίζουν οι περιπλοκές κ.λπ. Αν η πολιτική των εντάσεων επικρατήσει και πάλι και υιοθετηθεί από την πολιτική ηγεσία των δύο χωρών, τα καλά αυτά αισθήματα μεταξύ των πολιτών θα εξαφανιστούν αμέσως.

Δυνάμει, μπορεί να παραμείνουν στο υποσυνείδητό τους, ωστόσο οι πολιτικοί είναι αυτοί που καθοδηγούν τους λαούς.

• *Ποιες πολιτικές δυνάμεις προωθούν την άποψη αυτή;*

– Πιστεύω ότι σήμερα οι άνθρωποι αυτοί στην Ελλάδα είναι μειοψηφία και έχουν χάσει την επιρροή τους στο στράτευμα. Αντιπαθούν τους Τούρκους και τους θεωρούν «απειλή». Επικαλούνται το παρελθόν, γεγονότα όπως αυτά του 1922 και του 1974. Στις μέρες μας όμως, η Τουρκία δεν αποτελεί κίνδυνο για την Ελλάδα. Άλλωστε υπάρχουν και καλά πράγματα στο παρελθόν, στα οποία θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί. Είναι, για παράδειγμα, γνωστό ότι η Τουρκία κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα, στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, έστελνε με καράβια τρόφιμα στους Έλληνες.

Για να διαρκέσει και να καρποφορήσει, επομένως, αυτός ο δεύτερος (μετά τους Ατατούρκ και Βενιζέλο) μήνας του μέλιτος μεγάλη προσπάθεια θα πρέπει να καταβληθεί από τη μεριά των ΜΜΕ και των οργανώσεων των πολιτών. Είναι ανάγκη να διατηρήσουμε τη φιλία αυτή ζωντανή, περιορίζοντας έτσι τα περιθώρια δράσης των πολιτικών. Θα πρέπει να συνεχίσουμε και να διευρύνουμε αυτόν τον θετικό διάλογο, ώστε να αρχίσουμε να διαπραγματευόμαστε και να συζητούμε καλόπιστα και τα μεγάλα προβλήματά μας. Η Ελλάδα θα πρέπει να γίνει πιο διαλλακτική, να ξεπεράσει τα ταμπού της περί «κυριαρχικών δικαιωμάτων» και την άρνησή της να συζητήσει αυτό ή το άλλο θέμα.

Για τον σκοπό αυτό χρήσιμο θα ήταν να συσταθούν, κάποια ιδρύματα, κάποιοι οργανισμοί. Το Ίδρυμα για την Ανάπτυξη της Τουρκίας (TÜTAN), του οποίου είμαι μέλος, πρότεινε τη σύσταση μιας «Οργάνωσης Ατατούρκ-Βενιζέλου για τη Συνεργασία». Θα συγκεντρώνει διακεκριμένους και καταξιωμένους καλλιτέχνες και διανοούμενους που θα εργάζονται για την προσέγγιση των δύο λαών οργανώνοντας διάφορες εκδηλώσεις. Αυτό είναι μια ευχή...

Θα πρέπει να εκτιμήσουμε και να εκμεταλλευθούμε σωστά τη στιγμή αυτή και την ευκαιρία που μας δίδεται. Αν η Ελλάδα αντιταχθεί και πάλι στη διαδικασία υποβολής υποψηφιότητας της Τουρκίας στην Ε.Ε., το θετικό κλίμα γρήγορα θα εκλείψει. Θα πρέπει, αντιθέτως, τους δυο-τρεις επόμενους μήνες να εργαστούμε σκληρά και να καλλιεργήσουμε τη θετική αυτή ατμόσφαιρα, ώστε να εδραιωθεί η φιλία μεταξύ μας και να είναι πλέον δύσκολο να καταστραφεί.

• *Ήσασταν πρέσβης στη Ρώμη όταν κατέφυγε εκεί ο Οτσαλάν. Η ιταλική κυβέρνηση ακολούθησε μια περίεργη πολιτική. Κατ' αρχάς εμφανίστηκε με υπερβολικό και ποδώδη τρόπο ως προστάτιδα του Άπο. Έπειτα του αρνήθηκε άσυλο και δεν τον κράτησε στην Ιταλία. Πιστεύετε ότι επρόκειτο για μια αδεξιότητα ή αναποφασιστικότητα της ιταλικής κυβέρνησης ή για συνειδητή πολιτική επιλογή;*

– Η αίσθησή μου ήταν ότι ο πρωθυπουργός Ντ' Αλέμα δεν χειρίστηκε σωστά το θέμα. Παρά την αντίδραση της ιταλικής αντιπολίτευσης, ακόμα και προσωπικοτήτων όπως ο υπουργός Εξωτερικών Ντίνι, αλλά και των επιχειρηματικών κύκλων της Ιταλίας, ο Ντ' Αλέμα επέδειξε αρνητική στάση για μερικές ακόμη μέρες. Παρ' όλο που τελικά επέλεξε τη σωστή λύση, ακόμη και την τελευταία στιγμή, όταν ο Άπο εγκατέλειψε την Ιταλία, ο Ντ' Αλέμα δεν είχε την ευγένεια να μας πληροφορήσει πού κατέφυγε ο Οτσαλάν. Με αφορμή το περιστατικό αυτό, οι τουρκοϊταλικές σχέσεις πέρασαν σοβαρή κρίση. Για τον ίδιο λόγο διαταράχθηκαν και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, αφού ο Άπο βρήκε καταφύγιο στην πρεσβεία της Ελλάδας στο Ναϊρόμπι και είχε εφοδιαστεί με ελληνοκυπριακό διαβατήριο.

Ωστόσο, αυτές οι απότομες αλλαγές στις σχέσεις μεταξύ δύο κρατών είναι συχνές στην περιοχή μας, στις χώρες της Μεσο-

«Η αποπομπή του Πάγκαλου από το υπουργείο Εξωτερικών ήταν πολύ σημαντική. Ο διορισμός του Παπανδρέου, ενός πολιτισμένου ευρωπαίου πολιτικού, στη θέση αυτή σχετίζεται με την υπόθεση Οτσαλάν. Αμέσως μετά, ο διάλογος θα άρχιζε ξανά με πρωτοβουλία του Παπανδρέου. Αυτός που έσπασε το ταμπού και μίλησε πρώτος για "Τούρκους" στη Δυτική Θράκη ήταν και πάλι ο Παπανδρέου».

γείου, όπου οι άνθρωποι είναι πολύ συναισθηματικοί: αυτό ισχύει και στις ελληνοτουρκικές και στις τουρκοϊταλικές σχέσεις. Κατά την άποψή μου, στροφή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις σημειώθηκε όχι με αφορμή τους σεισμούς αλλά με το επεισόδιο Οτσαλάν. Κατά τη γνώμη μου οι Έλληνες κατάλαβαν ότι ο Άπο και το ΡΚΚ δεν αξίζουν την συμπαράστασή τους. Η αποπομπή του Πάγκαλου από το υπουργείο Εξωτερικών ήταν πολύ σημαντική. Ο διορισμός του Παπανδρέου, ενός πολιτισμένου ευρωπαίου πολιτικού, στη θέση αυτή σχετίζεται επίσης με την υπόθεση Οτσαλάν. Αμέσως μετά ο διάλογος άρχισε ξανά με πρωτοβουλία του Παπανδρέου. Αυτός που έσπασε το ταμπού και μίλησε πρώτος για «Τούρκους» στη Δυτική Θράκη ήταν και πάλι ο Παπανδρέου. Οι εξελίξεις αυτές σημειώθηκαν πριν από τους σεισμούς, ενώ οι σεισμοί προκάλεσαν αυτή την «έκρηξη φιλίας».

•*Συχνά γίνεται λόγος για εμπόδια στις σχέσεις της Τουρκίας με την Ε.Ε. Το γνωστότερο στην τουρκική κοινή γνώμη «εμπόδιο» είναι η Ελλάδα: έχει δικαίωμα βέτο και πολλές φορές στο παρελθόν έχει κάνει χρήση αυτού της του δικαιώματος. Είναι, όμως, σωστό να συνδέονται όλα αυτά τα εμπόδια με την Ελλάδα;*

– Και βέβαια όχι. Πίσω από την Ελλάδα κρύβονται κάποιες άλλες μεγάλες χώρες. Αυτό συνέβαινε, για παράδειγμα, με τη Γερμανία επί Κολ. Για τους Γερμανούς –και ειδικότερα τη γερμανική δεξιά– η σκέψη της ελεύθερης μετακίνησης τούρκων εργαζομένων στην Ευρώπη ήταν ένας εφιάλτης. Η Τουρκία δέχτηκε να αναστείλει τη χρήση του δικαιώματος αυτού για δέκα, δεκαπέντε ακόμη και είκοσι χρόνια. Ούτε αυτό όμως ικανοποιούσε απολύτως τον Κολ και την γερμανική δεξιά. Δεν το έλεγαν όμως ανοικτά, κρύβονταν πίσω από την Ελλάδα. Ελπίζω ότι η Ελλάδα δεν θα θελήσει να κρυφτεί πίσω από την Σουηδία ή κάποιες άλλες σκανδιναβικές χώρες.

•*Στην Τουρκία είναι ευρύτατα διαδεδομένη η άποψη ότι η Ε.Ε. ψεύδεται: ό,τι και να κάνει η Τουρκία –ακόμη και να δώσει εδάφη στους Κούρδους– δεν θα γίνει ποτέ δεκτή ως πλήρες μέλος στην Ε.Ε. Για λόγους συναισθηματικούς –ή όπως λένε, πολιτισμικούς– αλλά κυρίως για πολύ σημαντικούς οικονομικούς, κοινωνικούς και δημογραφικούς λόγους. Ας ξεχάσουμε λοιπόν την πλήρη αποδοχή μας ως μέλους και ας κοιτάξουμε να επωφεληθούμε κατά το δυνατόν σε επιμέρους τομείς. Πώς κρίνετε την άποψη αυτή;*

– Σέβομαι την άποψη αυτή. Δεν νομίζω ωστόσο ότι είναι εντελώς σωστή, ούτε και εντελώς λανθασμένη. Θα έλεγα ότι είναι υπερβολική. Υπάρχουν πράγματι προκαταλήψεις κατά της Τουρκίας. Και πράγματι είναι πολλά τα προβλήματα που έχουμε στη χώρα μας. Ωστόσο το ζήτημα αυτό του «ίματζ» της Τουρκίας και των προκαταλήψεων που υπάρχουν σε σχέση με αυτή έχει βαθιές ρίζες στο παρελθόν: είναι ένα ιστορικό κατάλοιπο. Μια χώρα εκπροσωπείται στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο ανάλογα με τον πληθυσμό της. Αν η Τουρκία γίνει δεκτή, θα είναι μία από τις ισχυρές χώρες της Ευρώπης σ' ό,τι αφορά το δικαίωμα λόγου και ψήφου: Αυτό ακριβώς είναι που προκαλεί ανησυχία. Είναι σαν να συμμετέχει η

«Οι πολιτικοί, τελικά, θα καθορίσουν την τύχη των σχέσεων των λαών Τουρκίας-Ελλάδας. Όμως, τα ΜΜΕ και οι οργανώσεις των πολιτών στις δύο χώρες μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο, περιορίζοντας τα περιθώρια μέσα στα οποία θα κινηθούν οι πολιτικοί».

χώρα μας σε έναν αγώνα δρόμου εκατό μέτρων ξεκινώντας πενήντα μέτρα πιο πίσω από τους άλλους. Έχω συνείδηση αυτής της αδικίας που μας γίνεται. Όπως έχω συνείδηση και των προβλημάτων και των ελλείψεων που έχουμε – προβλήματα και ελλείψεις που γνωρίζει και ο τουρκικός λαός. Παρ' όλα αυτά, θεωρώ ότι το μέλλον της Τουρκίας είναι η Ευρώπη, και δεν βλέπω εναλλακτική λύση.

•*Αυτό είναι σωστό από την πλευρά της Τουρκίας. Από την πλευρά, όμως, της Ε.Ε.;*

– Είναι πραγματικά δύσκολο, όχι όμως και αδύνατο. Μια Τουρκία με ισχυρούς δημοκρατικούς θεσμούς και υγιή οικονομία, που θα σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως συμβαίνει στην Ευρώπη και που θα επιλύει τα θέματά της με την Ελλάδα με διάλογο και διαπραγματεύσεις δεν μπορεί να παραμείνει για πάντα εκτός Ευρώπης. Όλα αυτά όμως πρέπει να γίνουν – όχι επειδή το θέλουν οι Ευρωπαίοι, αλλά για το όφελος του ίδιου του τουρκικού λαού. Ο λαός αυτός αξίζει μια καλύτερη ζωή: περισσότερη δημοκρατία, σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υγιή οικονομία κ.λπ.

•*Μετά τη σύλληψη του Άπο, οι λόγοι για τους οποίους αυτός παραδόθηκε στην Τουρκία συζητήθηκαν πολύ στη χώρα μας. Αναρωτηθήκαμε ποιο θα ήταν το κόστος. Βέβαια, δεν θα κατάφερνε από μόνη της η Τουρκία να συλλάβει τον Άπο. Την βοήθησαν. Μια πρώτη απάντηση ήταν ότι έγινε για να καμφθεί η τουρκική αντίδραση στην σχεδιαζόμενη από τις ΗΠΑ ίδρυση κουρδικού κράτους στο Β. Ιράκ. Πρόσφατα υπήρξαν και άλλες εξελίξεις: η αποδοχή της διεθνούς διαιτησίας, οι αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα που υπαγορεύθηκαν από το ΔΝΤ και, φυσικά, τις ΗΠΑ για λογαριασμό πολυεθνικών εταιρειών. Ήταν αυτοί οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν στην παράδοση του Άπο στην Τουρκία;*

– Δεν πιστεύω ότι η παράδοση του Άπο έχει κάποια σχέση με τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Επρόκειτο εξαρχής για μια αποκλειστικά αμερικανική πρωτοβουλία. Το ερώτημα είναι γιατί οι ΗΠΑ παρέδωσαν τον Άπο στην Τουρκία. Πιστεύω ότι το έκαναν για να εξασφαλίσουν την συγκατάθεση της Τουρκίας για την ίδρυση ενός κουρδικού κράτους στο βόρειο Ιράκ. Αυτό ήταν το σημαντικότερο για τους Αμερικανούς. Ο Άπο δεν είχε καμιά θέση στα αμερικανικά σενάρια για το βόρειο Ιράκ – αντιθέτως, έπρεπε να βγει από τη μέση. Επιπλέον, οι ΗΠΑ ως κράτος μάχονται τη διεθνή τρομοκρατία. Επιθυμούσαν επομένως την τιμωρία του Άπο –όπως και του Οσάμα Μπιν Λάντεν, του Καντάφι και άλλων ηγετών τρομοκρατικών οργανώσεων– για να ικανοποιήσουν την αμερικανική κοινή γνώμη και να φανούν συνεπείς προς τις υποσχέσεις τους. Γνώριζαν επίσης ότι θα τους ευγνωμονούσαν οι Τούρκοι αν τους συνέδραμαν στη σύλληψη του Οτσαλάν.

Από τις 29.9 έως τις 2.10 έγινε στην Αθήνα
Διεθνές Συνέδριο στη μνήμη του Νίκου Πουλαντζά.

Το ΑΝΤΙ, τιμώντας τη μνήμη του διαπρεπούς μαρξιστή δημοσιεύει το κείμενο του Αριστόβουλου Μάνεση που αποτέλεσε την εισαγωγική ομιλία στο συνέδριο καθώς και απόσπασμα από την ομιλία του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Lancaster Bob Jessop. Δημοσιεύει επίσης άρθρο του Β. Δωροβίνη με τίτλο Ν. Πουλαντζάς και Κ. Καστοριάδης, ένας διάλογος που δεν έγινε.

Θεωρητικοί προβληματισμοί του Νίκου Πουλαντζά για τον ιστορικό ρόλο του σύγχρονου κράτους

του Αριστόβουλου Μάνεση

Ήταν πολύ ευτυχής η πρωτοβουλία του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, την οποία υιοθέτησε ο Πρύτανης, για τη διοργάνωση ενός συνεδρίου, με τη σύμπραξη της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης και του Πανεπιστημίου του Παρισιού VIII, στη μνήμη ενός διαπρεπούς έλληνα διανοουμένου, του οποίου η συμβολή στην κοινωνιολογική θεωρία του κράτους, της εξουσίας και των ταξικών συσχετισμών υπήρξε καίρια και διεθνώς καταξιωμένη. Ο Νίκος Πουλαντζάς, με την υψηλή ποιότητα και τον όγκο του συγγραφικού του έργου, με την πανεπιστημιακή διδασκαλία του, αρχικά ως Chargé de cours στη Νομική Σχολή του Παρισιού, επίσης, ως διευθυντής σπουδών στην Ecole Pratique des Hautes Etudes και στη συνέχεια, βασικά, ως καθηγητής στο αμφισβητησιακό γαλλικό Πανεπιστήμιο της Vincennes, καθώς και με τη συνεργασία του σε εγνωσμένου κύρους περιοδικά, όπως τα *Archives de Philosophie de Droit* και το *Temps Modernes*, αναγνωρίσθηκε και καθιερώθηκε ως ένας πρώτης κλάσεως κοινωνιολόγος και στοχαστής, ανανεωτής της μαρξιστικής πολιτικής θεωρίας

Πολυδιάστατη προσωπικότητα ήταν ο Νίκος Πουλαντζάς. Η κριτική και διεισδυτική σκέψη του καθώς και οι γνώσεις του εκτείνονταν σε ευρύτατα πεδία – κοινωνιολογικά, φιλοσοφικά, νομικά, πολιτικά.

Ξεκίνησε από νομικός· πήρε με άριστα το πτυχίο Νομικής από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το 1957. Αν και η νομική κατάρτισή του δεν έπαυσε να τον συνοδεύει στο ερευνητικό και συγγραφικό του έργο, δεν εκάλυπτε όμως το εύρος των ενδιαφερόντων του. Ανήσυχο πνεύμα, καθώς ήταν, δεν έμεινε ασυγκίνητος από τα πολιτικά δρώμενα της εποχής. Φοιτητής ακόμη μετέχει σε μαχητικές διαδηλώσεις για το εθνικό θέμα της Κύπρου και συλλαμβάνεται από την αστυνομία. Αυτή ήταν μία άμεση προσωπική επαφή του με τους μηχανισμούς καταστολής της κρατικής εξουσίας, εμπειρία η οποία θα αποτελέσει αργότερα το επίκεντρο των θεωρητικών του απασχολήσεων.

Την ίδια εποχή, το φαινόμενο της βίαιης καταναγκαστικής επιβολής της εξουσίας αναδύεται σε διεθνές επίπεδο και ταράσσει συνειδήσεις που είχαν εθισθεί να θαυμάζουν το σταλινικό πρότυπο του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» ή των αποκαλούμενων τότε «δημοκρατιών ανατολικού τύπου». Οι αποκαλύψεις του Χρουστώφ στο 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ για τον αυταρχισμό του καθεστώτος και η εισβολή των σοβιετικών τανκς στην Ουγγαρία, το 1956, παίζουν οπωσδήποτε κάποιον ρόλο για τους μετέπειτα συναφείς θεωρητικούς προβληματισμούς του Πουλαντζά.

***

Ο στοχασμός του πέρασε από πολλά στάδια. Σε μία πρώτη φάση θέλησε να συνδυάσει τα νομικά με τα φιλοσοφικά του ενδιαφέροντα. Η κλίση του προς τη φιλοσοφία του δικαίου τον έφερε αρχικά, για μεταπτυχιακές σπουδές, στη Γερμανία, σύντομα όμως προτίμησε το Παρίσι. Στο mémoire που υπέβαλε στη Νομική Σχολή, το 1961, εξέτασε κριτικά την *Αναγέννηση του φυσικού δικαίου στη Γερμανία μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο*, η δε διδακτορική του διατριβή, η οποία βραβεύθηκε, είχε ως θέμα τη *Φύση των πραγμάτων και το Δίκαιο* με υπότιτλο *Δοκίμιο για τη διαλεκτική ενότητα γεγονότος και αξίας*. Επρόκειτο για μία πρωτότυπη προσπάθεια συνθετικής –υπαρξιστικής, φαινομενολογικής και μαρξιστικής– ανάλυσης του δικαίου.

***

Καθώς είναι γνωστό, ο Μαρξ και οι κλασικοί του μαρξισμού δεν διατύπωσαν κάποια γενική θεωρία για το κράτος. Ο Νίκος Πουλαντζάς, μελετώντας συστηματικά την έννοια της εξουσίας και τη σημασία του εξουσιαστικού φαινομένου, καθώς και τον θεσμικό και λειτουργικό ρόλο του καπιταλιστικού κράτους στο πλαίσιο της πάλης των τάξεων, επεδίωξε να αναζητήσει και να προβάλει τις

κύριες συνιστώσες μιας σύγχρονης μαρξιστικής θεωρίας για το κράτος, μέσα και καθ' υπέρβαση από τις διάσπαρτες συναφείς θέσεις των Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν, αλλά και από τις σχετικές απόψεις νεότερων θεωρητικών, όπως των «αυστρο-μαρξιστών» (Max Adler κ.ά.), του Gramsci, του Sartre, του Althusser. Και προχώρησε, πέρα από αυτές, στη διατύπωση της δικής του, εμπλουτισμένης με πρωτότυπα στοιχεία, θεωρίας για την εξουσία και το κράτος της εποχής μας.

Στο πρώτο μεγάλο σύγγραμμά του *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις* ο Πουλαντζάς εμφανίζεται συνεπής μαρξιστής-λενινιστής, απορρίπτοντας πάντως τον σταλινικό τριτοδιεθνιστικό δογματισμό. Προβάλλει δε την προοπτική της μετωπικής εφόδου για τη συντριβή της κρατικής μηχανής του καπιταλιστικού κράτους, ως προϋπόθεση για τη μετάβαση στον σοσιαλισμό με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου. Σαφώς επηρεασμένος από τη μέθοδο του κοινωνιολογικού «δομισμού» (στρουκτουραλισμού) του Althusser, διακρίνει μεταξύ κρατικής εξουσίας και μηχανισμών –κατασταλτικών και ιδεολογικών– του κράτους και υπογραμμίζει τη σημασία των ιδεολογικών μηχανισμών, που είχαν ήδη επισημανθεί από τον Gramsci. Δεν αρνείται μεν τη θέση του Max Weber, ότι το κράτος έχει το «μονοπώλιο της νόμιμης οργανωμένης φυσικής βίας», επεξεργάζεται όμως περαιτέρω την άποψη του della Volpe, ότι το κράτος δεν είναι απλώς ένα όργανο της άρχουσας τάξης, καθώς και τη συναφή θεωρία του Gramsci για το κράτος ως «ηγεμονία θωρακισμένη με καταναγκασμό». Διατυπώνει δε στα κύρια σημεία της τη βασική θεωρία του για τη «σχετική αυτονομία» του κράτους. Αλλά σ' αυτήν θα επανέλθω.

Το δίτομο αυτό βιβλίο του Πουλαντζά κυκλοφόρησε το 1968 και, καθώς συνέπεσε με τα γεγονότα του γαλλικού Μάη του '68, ανατάραξε ως «αιρετικό» τα βαλτωμένα νερά της δογματικής μαρξιστικής θεωρίας της σταλινικής «ορθοδοξίας» και έγινε αντικείμενο έντονων συζητήσεων και προβληματισμών, αλλά και ευρείας αποδοχής στους κύκλους της Αριστεράς –όχι μόνο στη Γαλλία, αλλά και στη Βρετανία και στην Αμερική και στη Γερμανία– μεταφράσθηκε δε σε οκτώ γλώσσες. Αυτή υπήρξε η πρώτη διεθνής αναγνώριση του έλληνα κοινωνιολόγου ως θεωρητικού του κράτους.

***

Βαθμιαία ο Πουλαντζάς αρχίζει να απομακρύνεται από τον αλθουσεριανό στρουκτουραλισμό, επίσης δε να αντιμετωπίζει κριτικά τις λενινιστικές θέσεις, αφ' ότου ιδίως, μετά την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών στην Ελλάδα, το 1967, την εξέγερση του Μάη του '68 στη Γαλλία και τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία, αναμείχθηκε ενεργά στην πολιτική και είδε έτσι από κοντά –και όχι πλέον μόνον από του ύψους της θεωρίας– την ζέουσα κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα.

Στο δεύτερο βιβλίο του *Φασισμός και δικτατορία* με υπότιτλο *Η Κομμουνιστική Διεθνής αντιμέτωπη στον φασισμό* (1970) ερευνά με διεισδυτικό βλέμμα το φαινόμενο του φασισμού που εκδηλώθηκε κατά τον μεσοπόλεμο, βασικά στην Ιταλία και στη Γερμανία. Εξετάζει εκτενώς την απέναντί του στάση τόσο των αρχουσών τάξεων, όσο και της εργατικής και της μικροαστικής τάξης. Άκρως ενδιαφέρουσες είναι οι αναλύσεις του –επιτυχής συνδυασμός θεωρίας και ιστορικής έρευνας– της στάσης της Γ' Διεθνούς (Κομιντέρν) απέναντι στον φασισμό, καθώς και η διάκριση του φασισμού από άλλες μορφές «κράτους έκτακτης ανάγκης» –βοναπαρτισμού, στρατιωτικών δικτατοριών κ.λπ.– πάντοτε σε συνάρτηση με τα δεδομένα των ταξικών συσχετισμών κάθε εποχής.

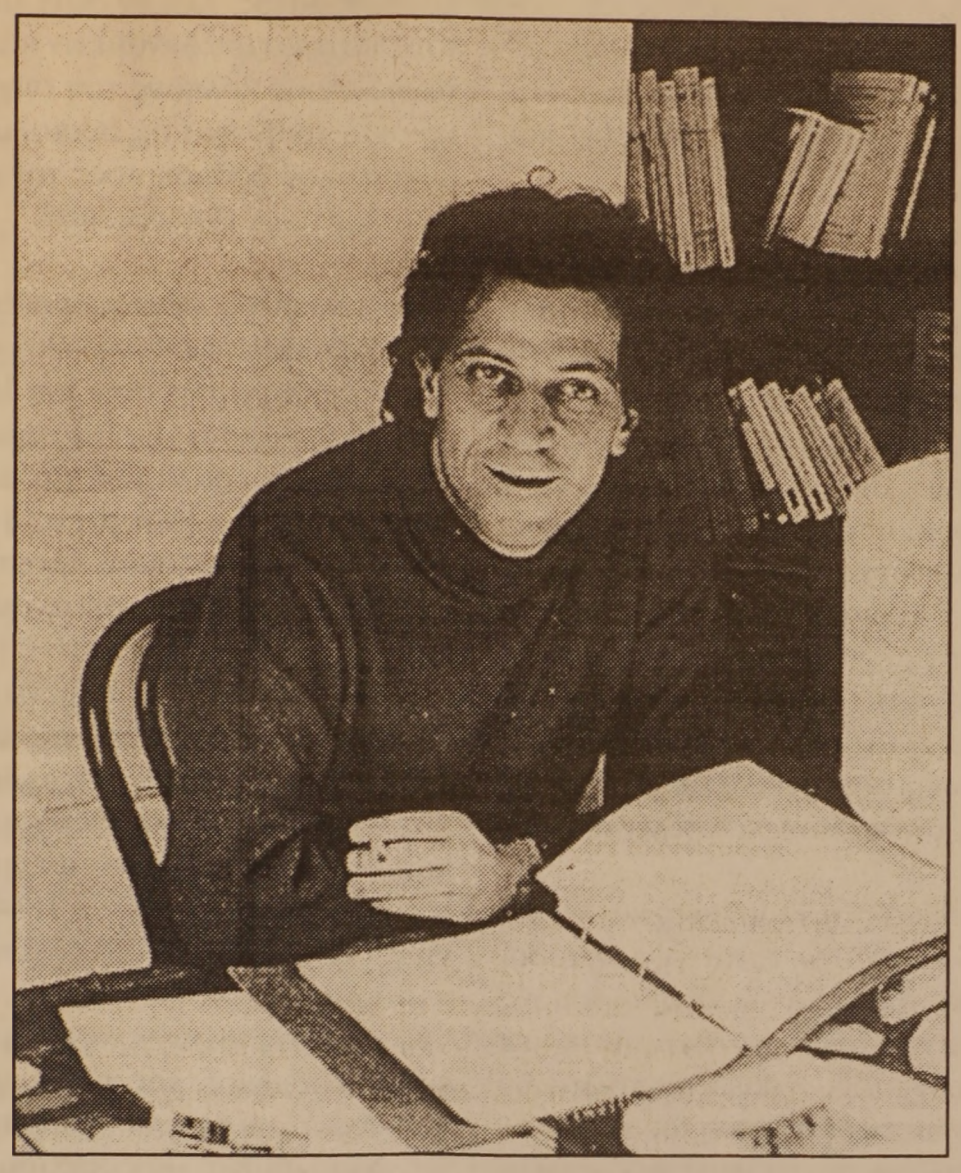
Συνεχίζοντας ο Πουλαντζάς τις θεωρητικές έρευνές του για την υφή και τον ρόλο του καπιταλιστικού κράτους εν γένει, μελετά τη λειτουργία του στο πλαίσιο της διεθνοποίησης των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων και της παγκόσμιας οικονομίας, στο βιβλίο του *Κοινωνικές τάξεις στον σημερινό καπιταλισμό* (1974), όπου αναλύει την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ, μεταπολεμικά, σε σχέση με την Ευρώπη, τη θέση των εθνικών κρατών, τον ρόλο της αστικής και της μικροαστικής τάξης στη σύγχρονη συγκυρία, καθώς και τις δυνατότητες ενεργοποίησης των λαϊκών μαζών. Στη μελέτη του αυτήν ο Πουλαντζάς καθιστά σαφές ότι «το σύγχρονο κράτος δεν είναι ένα απλό εργαλείο που το χειρίζονται κατά το δοκούν οι κυρίαρχες τάξεις... Το κράτος, εξασφαλίζει την ενότητα και τη συνοχή ενός κοινωνικού σχηματισμού διαιρεμένου σε τάξεις, συγκεντρώνει τις ταξικές αντιθέσεις του συνόλου του κοινωνικού σχηματισμού, κατοχυρώνοντας και νομιμοποιώντας τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων ή μερίδων τάξεων έναντι των άλλων τάξεων αυτού του σχηματισμού».

Η ενεστώσα κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα προσελκύει ολοένα και περισσότερο την προσοχή του ριζοσπάστη στοχαστή. Έτσι, σε νεότερο βιβλίο του (1975) ο Πουλαντζάς μελετά την *Κρίση των δικτατοριών. Πορτογαλία, Ελλάδα, Ισπανία*, χώρες τις οποίες δεν αντιμετωπίζει σαν υπανάπτυκτες αλλά ως ανήκουσες, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής δομής τους, στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως το είχε ήδη διαπιστώσει ο αείμνηστος Νίκος Σβορώνος. Στη μελέτη του αυτήν προβάλλει ο προβληματισμός του Πουλαντζά για τον τρόπο μετάβασης από ένα δικτατορικό καθεστώς στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Εν προκειμένω διαγράφεται σαφώς η θέση του ότι το καπιταλιστικό κράτος «δεν είναι μονολιθικό χωρίς ρωγμές και διαιρέσεις». Αντιθέτως, χαρακτηρίζεται από εσωτερικές αντιφάσεις των μερίδων της άρχουσας τάξης και γενικότερα από την ταξική πάλη. Έτσι δε εξηγεί το γεγονός ότι η πτώση των δικτατοριών δεν ήταν αποτέλεσμα ούτε μετωπικής σύγκρουσης των λαϊκών μαζών προς το καθεστώς ούτε εξωτερικής στρατιωτικής επέμβασης. Γράφει ο Πουλαντζάς: «ένα είναι βέβαιο: οι χώρες αυτές απέδειξαν ή αποδεικνύουν ότι η ανατροπή της δικτατορίας συντελείται... κάτω από την ηγεμονία της ενδογενούς αστικής τάξης». Αυτή η θέση προοιωνίζεται και προωθεί τον προβληματισμό για το αν η μετάβαση στον σοσιαλισμό θα μπορούσε να αρχίσει με την εκμετάλλευση αυτών των εσωτερικών αντιφάσεων από τις κυριαρχούμενες τάξεις, δρώσες στο εσωτερικό του καθεστώτος, πολλώ μάλλον όταν πρόκειται για καθεστώς φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας.

***

Και φθάνουμε στο μέγα πρόβλημα του δημοκρατικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό και, στη συνέχεια, της δημοκρατίας στον σοσιαλισμό, ένα πρόβλημα που θα αποτελέσει την εναγώνια επιστημονικοπολιτική αναζήτηση του Πουλαντζά, ιδίως στο τελευταίο βιβλίο του *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός* που κυκλοφόρησε το 1978, ένα χρόνο πριν θέσει τέρμα στη ζωή του.

Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι πριν από το τελευταίο αυτό σύγγραμμά του ο Πουλαντζάς, μετά την πτώση της δικτατορίας, αρχίζει να ενδιαφέρεται εντονότερα για τα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Πιστεύοντας στην ανάγκη να αντιμετωπίζονται θεωρητικά τα προβλήματα της εκάστοτε ιστορικής συγκυρίας, συνδέει και στηρίζει με την κοινωνικοπολιτική θεωρία του την πολιτική πράξη και δεν περιορίζεται, σαν τους παλαιούς φιλοσόφους, να «ερμηνεύει» τον κόσμο, αλλά ενδιαφέρεται «να τον αλλάξει», σύμφωνα

την 11η «θέση για τον euerbach» του Μαρξ. Έτσι, ραστηριοποιείται πολιτικά στον ύρο της ανανεωτικής Αριστε-ίς και συγκεκριμένα του ΚΚΕ σωτερικού. Και αρχίζει να έρ-ται συχνά στην Ελλάδα. Μετέ-ι στην επιτροπή πανεπιστημια-ύν για τη θέσπιση νέου νόμου α τα ΑΕΙ, η οποία είχε συγκρο-θεί με πρωτοβουλία τού τότε υπουργού Παιδείας, του εκλε-τού συναδέλφου και φίλου Δη-ήτρη Τσάτσου, όπου μετείχαν αι οι αξέχαστοι Μανόλης νδρόνικος, Σάκης Καράγιωρ-ις και Νίκος Παπαντωνίου– για αναφέρω μόνο τους εκλιπό-ες. Και κάνει αισθητή την επι-ημονική και πολιτική παρουσία υ από τις στήλες του ημερήσιου αι περιοδικού πολιτικού τύπου άρθρα και συνεντεύξεις, θεω-ώντας καθήκον των διανοουμέ-ων να εισφέρουν τις γνώσεις ους στο πολιτικό γίγνεσθαι. Ως είγμα της υπεύθυνης τοποθέτη-ης του Νίκου Πουλαντζά σε καί-α θέματα αναφέρω το ακόλουθο απόσπασμα άρθρου του που ημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Τα Νέα» της 13ης Απριλίου 1978, το οποίο μιλάει –παραθέτω– «για τη σημασία του εθνικού προ-ήματος της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία». Και προσθέτει αναφώς ότι: «Στο θέμα του Αιγαίου και της διένεξης Ελλάδας-ουρκίας είναι αναμφισβήτητο ότι η εξωτερική πολιτική της Σο-ετικής Ένωσης ...αντιβαίνει σε θεμελιακά εθνικά συμφέροντα ης Ελλάδας (υφαλοκρηπίδα, έκταση χωρικών υδάτων κ.λπ.». Και υνεχίζει: «πώς να μη διαπιστώσει κανείς ότι η στάση των Ηνωμέ-ων Πολιτειών και η στάση της Σοβιετικής Ένωσης παρουσιά-ουν σήμερα, παρ' όλες τις αντιφάσεις τους, ορισμένα κοινά χα-ακτηριστικά που συνοψίζονται σε μία "κατανοητική" στάση απέ-αντι στις ιμπεριαλιστικές κατακτητικές επιδιώξεις της Τουρ-ας». Πάντως, το γεγονός ότι ο Πουλαντζάς έκανε αυτές τις δια-στώσεις για την πολιτική τηςΤουρκίας, δεν σημαίνει βέβαια ότι ταν «εθνικιστής»! Αυτά, το 1978. Σήμερα, στο θέμα της Τουρ-ας, τη στάση της Σοβιετικής Ένωσης έχει διαδεχθεί η όμοια τάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης...

***

Στο σημαντικότατο τελευταίο σύγγραμμά του ο Πουλαντζάς με-τά, με τρόπο συστηματικό και εξαντλητικό, τις κοινωνικές και ολιτικές προϋποθέσεις μιας νέας στρατηγικής για τη μετάβαση τον σοσιαλισμό.

Από τον πλούσιο προβληματισμό αυτού του συγγράμματος, στο τοίο παρουσιάζεται η πιο πρόσφατη μορφή της θεωρίας του ουλαντζά για το κράτος και την εξουσία, θα μου επιτρέψετε να ταθώ σε κάποια κύρια και καίρια σημεία.

Ο Πουλαντζάς επισημαίνει ότι το κράτος, και ειδικότερα το κα-ταλιστικό κράτος, ως μηχανισμός καταναγκαστικών θεσμών, εν ταυτίζεται με την εξουσία. «Εξουσία είναι», λέει, «η ικανότη-ι μιας κοινωνικής τάξης να πραγματοποιεί τα ειδικά αντικειμε-νικά συμφέροντά της». Έτσι, κατά τον Πουλαντζά, «οι σχέσεις εξουσίας υπερβαίνουν κατά πολύ το κράτος». Εξ άλλου οι δραστηριότητες του κράτους δεν εξαντλούνται στην άσκηση της πολιτικής κυριαρχίας, δηλαδή της οργανωμένης βίας, η οποία πάντως αποτελεί καθοριστικό στοιχείο του, ακόμη και όταν δεν ασκείται ανοιχτά. Η κρατική επιβολή, για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να έχει και ιδεολογική κάλυψη, οπότε και εξασφαλίζεται η συναίνεση (consensus) των εξουσιαζομένων, η οποία και νομιμοποιεί την άσκηση του καταναγκασμού. Με κυνισμό είχε παρομοιάσει ο Machiavelli την κρατική εξουσία με Κένταυρο («mezzo bestia-mezzo uomo»). Αλλά θα ήθελα να θυμίσω ότι ο Πλάτων είχε ήδη τονίσει ότι «εξόν δυοίν χρήσθαι προς τας νομοθεσίας, πειθοί τε και βία» (Νόμοι, Δ. 722b).

Τη διευρυμένη έννοια του κράτους, που αρχικά την προέβαλε ο Gramsci και στη συνέχεια ο Althusser τονίζοντας τη σημασία των ιδεολογικών μηχανισμών –τη λειτουργία των οποίων εξήρε κατόπιν ο Foucault, όχι μόνον ως εκμαιεύουσα τη συναίνεση, αλλά και ως επιφέρουσα την «εσωτερίκευση της καταστολής» (le flic dans la tête) –ο Πουλαντζάς δεν την θεωρεί ότι ανταποκρίνεται πλήρως στην κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, όπου οι σχέσεις εξουσίας εκτείνονται πέρα από το δίπτυχο «καταστολή + ιδεολογία».

Στο κεφάλαιο για τον νόμο ξαναβρίσκει ο Πουλαντζάς τον παλαιό εαυτό του ως φιλόσοφο του δικαίου, προβαίνοντας σε οξυδερκείς αναλύσεις της λειτουργίας του νομικού συστήματος σε συνάρτηση με τους ταξικούς ανταγωνισμούς.

Αξιοσημείωτη είναι η εκ μέρους του παραδοχή ότι η αντιπροσωπευτική δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν κατάκτηση των καταπιεζόμενων τάξεων. Ναι μεν ο νόμος αποτελεί τμήμα της οργανωμένης βίας που ασκείται από το κράτος –ο Π. τον αποκαλεί «κώδικα της οργανωμένης δημόσιας βίας»– ο οποίος αφ' ενός οργανώνει τους όρους άσκησης του καταναγκασμού και αφ' ετέρου συμβάλλει στην επίτευξη του consensus, υποκαθιστώντας τη νομιμοποίηση με την (απλή) νομιμότητα, ταυτόχρονα όμως κατοχυρώνει και τα δικαιώματα των κυριαρχούμενων τάξεων μέσω συμβιβασμών, τους οποίους αυτές, στο πλαίσιο του δεδομένου συσχετισμού των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, υπαγορεύουν και επιβάλλουν με τους αγώνες τους.

***

Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι τα ίδια ισχύουν και για το Σύνταγμα, ως θεμελιώδη νόμο του κράτους, το οποίο «εκφράζει νομικώς τον εις ωρισμένην εποχήν υπάρχοντα συσχετισμόν των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων», όπως ήδη έλεγα επί λέξει, το 1962, στο εναρκτήριο μάθημά μου στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, θέση που ανέλυσα σε μεταγενέστερο σύγγραμμά μου. Αξίζει συναφώς να θυμίσω ότι ο Μαρξ είχε πει ότι: «το Σύνταγμα είναι ένα

φρούριο που προστατεύει τους πολιορκητές και όχι τους πολιορκημένους». Είναι προφανές ότι με τη θέση αυτήν δεν συμβιβάζεται η λενινιστική «στρατηγική εφόδου»» που αντιμετωπίζει το καπιταλιστικό κράτος σαν «οχυρό» που πρέπει να καταληφθεί και να συντριβεί εκ των έξω.

***

Μία από τις σημαντικότερες συμβολές του Πουλαντζά στη θεωρία του κράτους είναι η ειδικότερη θεωρία για τη *«σχετική αυτονομία»* του, με την οποία ο Π. γενίκευσε τη θέση του Μαρξ, που είχε κάνει λόγο για αυτονομία σε ορισμένες μόνον ιστορικές συγκυρίες, όπως στην εποχή του «βοναπαρτισμού» του Ναπολέοντα του Γ'. Γενικά η «σχετική αυτονομία» του κράτους, και ειδικότερα του καπιταλιστικού κράτους, είναι βασικά απόρροια της αντιφατικότητας των σχέσεων ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις, τόσο ανάμεσα στις κυρίαρχες και στις κυριαρχούμενες τάξεις, όσο και ανάμεσα στις κυρίαρχες και στις μερίδες των κυρίαρχων τάξεων μεταξύ τους. Κατά τον Π. οι σχέσεις μεταξύ των τάξεων είναι σχέσεις εξουσίας. Απορρέοντας από τις ανταγωνιστικές σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις ή μερίδες τάξεων, η «σχετική αυτονομία» του κράτους αποτελεί τη συνισταμένη αυτών των σχέσεων.

Το κράτος, για να αμβλύνει τις ταξικές συγκρούσεις και να τις συγκρατήσει μέσα στα όρια της «ευταξίας», κατά την κλασική διατύπωση του Ένγκελς, επιδιώκει προσωρινούς συμβιβασμούς και εξισορροπήσεις των αντιτιθέμενων συμφερόντων, οι οποίες εκφράζουν μεν τον υπάρχοντα συσχετισμό κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, αλλά και εγγυώνται πάντως τη διατήρηση του κρατούντος καθεστώτος. Η «σχετική αυτονομία» του κράτους δεν νοείται πλέον ως προς μόνη την οικονομική υποδομή, αλλά και ως προς τις τάξεις ή μερίδες τάξεων ενός συνασπισμού εξουσίας. Η αυτονομία αυτή, που υποδηλώνει ότι η οικονομικά κυρίαρχη τάξη δεν είναι πάντοτε και πολιτικά κυρίαρχη, γίνεται έκδηλη σε ορισμένες μεταβατικές ή κρίσιμες περιστάσεις, όταν η κυρίαρχη τάξη, μη μπορώντας να άρχει άμεσα, «εγκαταλείπει το στέμμα της για να διατηρήσει το χρηματοκιβώτιό της», οπότε τη διαχείριση των συμφερόντων της αναλαμβάνει η κρατική εξουσία, αυτονομούμενη εντονότερα απέναντί της.

Ο Πουλαντζάς συλλαμβάνει την έννοια του κράτους στη δυναμική, διαλεκτική σημασία της και αντικρούει: αφ' ενός την εργαλειακή αντίληψη για το κράτος σαν «αντικείμενο», σαν πράγμα, όργανο ή εργαλείο στα χέρια της κυρίαρχης τάξης: αφ' ετέρου δε την αντίληψη –που ανατρέχει στον Hegel και πιο πρόσφατα στον Max Weber– που θεωρεί το κράτος σαν «υποκείμενο», το οποίο διαθέτει απόλυτη αυτονομία και επομένως μπορεί να υποτάσσει ή να ελέγχει τις κοινωνικές τάξεις. Κατά τον Π. το κράτος, συμπυκνώνοντας τον συσχετισμό των ταξικών δυνάμεων, αποτελεί ενοποιητικό παράγοντα για την επίτευξη μιας «ισορροπίας συμβιβασμών». Επισημαίνοντας τη διαλεκτική υφή της λειτουργίας του κράτους ως «χώρου» ή «πεδίου», στα διάφορα επίπεδα του οποίου διεξάγεται η πάλη των τάξων, ο Π. καθιστά ανάγλυφες τις δυνατότητες που αντικειμενικά υπάρχουν για την προώθηση της ταξικής πάλης με *ρήξεις* μέσα από τις εν γένει λειτουργίες του κράτους της εποχής μας, δηλαδή *στο εσωτερικό των θεσμών του και μέσω αυτών.* Διότι το κράτος δεν συντίθεται μόνον από τις άρχουσες τάξεις, αλλά από το σύνολο της κοινωνίας. Εξ ου και η ιστορική χρησιμότητα του «Κράτους-Έθνους» για τις δημοκρατικές εξελίξεις.

Με τις θεωρητικές αναλύσεις του ο Πουλαντζάς προσπαθεί να προτείνει μεθοδεύσεις εξόδου από το σημερινό αδιέξοδο του λαϊκού κινήματος. Και εν όψει των όποιων δυνατοτήτων μεταβολής του συσχετισμού δυνάμεων και των σχέσεων κυριαρχίας και υποταγής στους κόλπους του σύγχρονου κράτους, αντιμετωπίζει το κρίσιμο πρόβλημα της σοσιαλιστικής στρατηγικής, δηλαδή του δημοκρατικού δρόμου προς τον σοσιαλισμό και την προοπτική του δημοκρατικού σοσιαλισμού.

***

Στο τελευταίο σύγγραμμα του Πουλαντζά βρίσκει κανείς τον απόηχο των θέσεων του νεαρού Μαρξ –ιδίως στα *Οικονομικά και φιλοσοφικά χειρόγραφα* του 1844–, είναι δε σαφής η αποστασιοποίησή του από τις «αντιανθρωπιστικές» θέσεις του αλθουσεριανού στρουκτουραλισμού για τις κοινωνικοοικονομικές δομές που λειτουργούν ανεξάρτητα από την ανθρώπινη πράξη. Άλλωστε η ουσία του σοσιαλισμού έγκειται βασικά στην *απελευθέρωση του ανθρώπου*, δηλαδή «στην ανατροπή όλων των συνθηκών μέσα στις οποίες ο άνθρωπος είναι ένα ταπεινωμένο, σκλαβωμένο, εγκαταλειμμένο και καταφρονεμένο ον», κατά τη διατύπωση του Μαρξ (*Εισαγωγή στην κριτική της Φιλοσοφίας του Δικαίου του Hegel*, 1844), που σημειώνει επίσης ότι «ο άνθρωπος, ο ζωντανός άνθρωπος είναι εκείνος που φτιάχνει την ιστορία ..., η ιστορία δεν είναι παρά η δημιουργία του ανθρώπου που επιδιώκει τους σκοπούς του» (*Η Αγία Οικογένεια*, 1844), δηλαδή τη χειραφέτησή του –πάντως στο πλαίσιο προϋπαρχουσών περιστάσεων, δεδομένων από το παρελθόν.

Κλείνοντας το συγγραφικό του έργο, ο Πουλαντζάς εμφανίζεται ενδιαφερόμενος, και στη θεωρία και στην πράξη, για την *ανθρώπινη διάσταση του σοσιαλισμού*, για ένα σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία –«σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο», όπως έλεγαν την «Άνοιξη της Πράγας»...

Ως ενδιάμεση κατάσταση, στο πλαίσιο της σχετικής ιστορικής διαδικασίας, ο Πουλαντζάς προτείνει την ανάληψη αγώνων για την αξιοποίηση, τη διεύρυνση και την εμβάθυνση των ισχυόντων θεσμών της αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, καθώς και των πολιτικών και ατομικών ελευθεριών, παράλληλα με την ανάπτυξη μορφών άμεσης δημοκρατίας στη βάση, εστιών αυτοδιαχείρισης, καθώς και αυτόνομων νέων κοινωνικών κινημάτων. Και ευλόγως στο τελευταίο κεφάλαιο του τελευταίου βιβλίου του θυμάται τη Rosa Luxemburg, τη θρυλική επαναστάτρια, την άσχετη με τη «σοσιαλδημοκρατία» αλλά και σαφώς αντίθετη προς το αυταρχικό γραφειοκρατικό σοβιετικό πρότυπο του αυτοαποκληθέντος «υπαρκτού σοσιαλισμού».

Θα ήταν ευτύχημα αν γινόταν πράγματι αξίωμα για το λαϊκό κίνημα, η ακόλουθη φράση της Rosa Luxemburg – την οποία επανειλημμένα έχει συμβεί προσωπικά να υπενθυμίσω στο πλαίσιο του συνταγματικού δικαίου, ήδη από το 1962: «Η ελευθερία για μόνους τους οπαδούς της κυβέρνησης ή για μόνα τα μέλη ενός κόμματος, οσοδήποτε πολυάριθμα και αν είναι, δεν είναι ελευθερία. *Η ελευθερία είναι πάντοτε, τουλάχιστον, η ελευθερία εκείνου που σκέπτεται διαφορετικά.* Όχι από φανατισμό για τη δικαιοσύνη, αλλά γιατί η ελευθερία παύει να είναι αποτελεσματική όταν καταντάει προνόμιο».

Σ' αυτά τα συμπεράσματα για την «πολιτική σήμερα» είχε ουσιαστικά καταλήξει με τις επιστημονικές αναλύσεις του ο Νίκος Πουλαντζάς, ο φωτισμένος ακαδημαϊκός δάσκαλος και εμπνευσμένος θεωρητικός της Αριστεράς. Υπ' αυτήν την έννοια η σκέψη του παραμένει επίκαιρη, καθώς και το ιστορικό στοίχημα που το συμπύκνωσε σε μία φράση που αντηχεί σαν εναγώνια κραυγή απελπισμένης λαχτάρας: *«Ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει»*. Και με αυτή την κραυγή έφυγε...

Η στρατηγική επιλεκτικότητα του κράτους

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑ

του Bob Jessop

Το Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός *παίρνει κάποια απόσταση από μια συγκεκριμένη αντίληψη που διατηρούσα παλαιότερα, δηλαδή της χετικής αυτονομίας του κράτους, που θεωρούσε την κοινωνική πραγματικότητα υπό την έννοια περιπτώσεων ή επιπέδων. Αυτή ήταν, εν ολίγοις, η αλτουσσεριανή αντίληψη. Εδώ προσφέρω μια σειρά από κριτικές, διότι ήταν μια αντίληψη που δεν πέτυχε στον ακριβή οσδιορισμό του συγκεκριμένου χαρακτήρα του κράτους, που δεν πέτυχε να συλλάβει τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος, την κοινωνία ι την οικονομία με έναν επαρκώς ακριβή τρόπο... Για παράδειγμα, είναι αλήθεια πως για κάμποσο καιρό, έτεινα να θεωρώ το κράτος ακόμα και στην ευρεία του έννοια, συμπεριλαμβανομένων και των ιδεολογικών μηχανισμών) ως το (σχεδόν) αποκλειστικό πεδίο των σμών εξουσίας. Επρόκειτο για σφάλμα: υπάρχει μια ολόκληρη σειρά από άλλα κέντρα εξουσίας που είναι άκρως σημαντικά μέσα στην ινωνία. (...) Στο βιβλίο αυτό έχω προσπαθήσει να ξεκόψω και από μια αντίληψη που θεωρεί το κράτος ως το σύνολο της εξουσίας και ό μια άλλη αντίληψη που παραμελεί όλως διόλου, το ρόλο του κράτους: αυτή του Φουκώ ή, σε τελική μοίρα, αυτή του* Revue Libre» *[που εξέδιδαν οι Καστοριάδης, Lefort και Gauchet].*

Ν. Πουλαντζάς*, L' etat, le pouvoir, le socialisme, Faire,* 29.3.78

Ο Πουλαντζάς υπήρξε ένας πρωτότυπος στοχαστής που διέθετε πάντοτε την ικανότητα να μας εκπλήσσει τόσο με τις καινούργιες δεισδυτικές ματιές του πάνω στο κράτος όσο και με τις μεταβολές της πολιτικής του θέσης πάνω σε κεφαλαιώδη ζητήματα. Τούτο φαίνεται καθαρά από την παπάνω κρίση που διατύπωσε ο ίδιος κατά τη διάρκεια μιας συνέυξής του για το τελευταίο του μεγάλο έργο, *Κράτος, Εξουσία, σιαλισμός* (1978). Αν και παρέμεινε πάντοτε πιστός στις βασις αρχές του μαρξισμού, επεδίωκε ωστόσο διαρκώς να εξελίσσει ι να επεξεργάζεται τις ιδέες του κάτω από το φως νέων θεωρηών ρευμάτων και πολιτικών γεγονότων. Η προσέγγισή του πάστο κράτος, καθώς και πάνω σε άλλα ζητήματα, επηρεάστηκε σο από μεταβολές στη θεωρητική μόδα όσο και από μεταβολές α κύρια πολιτικά του ενδιαφέροντα. Έτσι, στο θεωρητικό πε, είχε υποστεί αρχικά την έμπνευση του σαρτρικού υπαρξιού, κατόπιν του αλτουσσεριανού στρουκτουραλισμού και, στο τερο έργο του, τις μεθοδολογικές παρατηρήσεις του Φουκώ πάστη σχεσιακή φύση και καθολική εξάπλωση της εξουσίας. Παμοια και στο πολιτικό πεδίο, ο Πουλαντζάς υπήρξε αρχικά σοσιωμένος στη δημοκρατική πολιτική, μετά στο Μαρξισμό-Λενισμό, έπειτα στον αριστερό Ευρωκομμουνισμό και τέλος, σε αν ριζοσπαστικό δημοκρατικό, πολυκομματικό τύπο πολιτικής υ έδινε προτίμηση στις διαταξικές συμμαχίες και στον ανεξάρπο ρόλο των κοινωνικών κινημάτων.

Αυτές οι μεταβολές, ωστόσο, διεξάγονταν πάντοτε μέσα στο αίσιο μιας διαρκούς προσήλωσης στο Μαρξισμό, τόσο ως θεωτικού προγράμματος όσο και ως οδηγού για πολιτική δράση. μως, μέσα από την έγνοια του να κατανοήσει τις ελληνικές και λλικές πολιτικές εξελίξεις ήταν που τελικά ο Πουλαντζάς κατέφθασε στην κεφαλαιώδη θεωρητική του σύλληψη πως *το κράτος είναι κοινωνική σχέση.*[1] Τούτη την οπτική λοιπόν πρόκειται να πραγματεύτω και να διαφωτίσω μέσα από τη συμβολή μου στο συμπόσιο αυτό, επιχειρώντας κυρίως να διερευνήσω τις επιπτώσεις της πάνω στις τρέχουσες θεωρητικές και πολιτικές αναζητήσεις.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Έχω κι αλλού παρατηρήσει ότι το έργο του Πουλαντζά, παρ' όλες τις συχνές επικρίσεις που δέχτηκε κατά του «υπερ-αφηρημένου» του χαρακτήρα και των θεωρητικών του ασαφιών, υπήρξε πρωταρχικά τροφοδοτημένο από τη βαθιά του πολιτική αφοσίωση στην εργατική τάξη και στους λαϊκούς-δημοκρατικούς αγώνες της σύγχρονης Ευρώπης.[2] Γι' αυτό, εκτός από το ενδιαφέρον του για τις θεωρητικές θέσεις των κλασικών κειμένων του Μαρξ, του Ένγκελς και του Λένιν, ο Πουλαντζάς συστηματικά αναμειγνύονταν σε δριμείες κριτικές κατά των εναλλακτικών μαρξιστικών αναλύσεων της εποχής του για τον ιμπεριαλισμό: αυτές που περιλάμβαναν τις θεωρίες του κρατικού μονοπωλιακού καπιταλισμού, του υπερ-ιμπεριαλισμού υπό την ηγεμονία ενός αμερικανικού υπερ-κράτους ή της κυριαρχίας του α-κρατικού μονοπωλιακού κεφαλαίου, της υποτιθέμενης συνέχισης των αντιφάσεων ανάμεσα στα έθνη-κράτη που κινητοποιούνται προς υπεράσπιση των δικών τους αστικών τάξεων, καθώς και την άποψη πως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα όδευε προς το να γίνει ένας υπερεθνικός πολιτικός μηχανισμός στο πλαίσιο του αγώνα της κατά της ηγεμονίας του αμερικανικού κεφαλαίου. Αυτή η έγνοια του για την πολιτική στρατηγική φαίνεται μιδιαίτερα καθαρά μέσα από τις αναλύσεις του για τις μεταβολές του ιμπεριαλισμού και των επιπτώσεών τους πάνω στα έθνη-κράτη και στους ταξικούς αγώνες στην Ευρώπη.

Φαίνεται επίσης και στο ενδιαφέρον του για τα επείγοντα προβλήματα μιας δημοκρατικής μετάβασης στη δημοκρατική κοινωνία μετά την κρίση των δικτατοριών στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία στα μέσα της δεκαετίας του '70. Φαίνεται, τέλος, και στις σκέψεις του σχετικά με την αναδυομένη κρίση του κρατικού σοσιαλισμού και στην ενασχόλησή του με τις προοπτικές εδραίωσης μιας ριζοσπαστικής δημοκρατίας στη βορειο-δυτική Ευρώπη ενόψει της αυξανόμενης μετατόπισης προς τον αυταρχικό κρατισμό.

Ενόσω καταπιανόταν με τούτα τα ζητήματα ήταν που ο Πουλαντζάς κατάφερε να ολοκληρώσει με πιο σφριγηλό και συνεκτικό τρόπο τα εκ μακρών ενδιαφέροντά του για τη θεωρία του κράτους και την πολιτική στρατηγική μαζί με την παραδοσιακή μαρξιστική οικονομική θεματολογία. Αυτή η τελευταία είχε σε μεγάλο βαθμό παραμεληθεί στα πρώτα θεωρητικά του έργα για το κράτος, χάρη στο επιχείρημα ότι η καπιταλιστική οικονομία ήταν, όχι μόνο ξεχωριστή από το καπιταλιστικό κράτος, μα επίσης σε μεγάλο βαθμό ικανή να αντεπεξέλθει από μόνη της αφ' ης στιγμής διασφαλιστεί το «εξωτερικό» πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο συσσώρευσης κεφαλαίου μέσω του κράτους.[3] Η περιεκτική ενασχόληση με τα οικονομικά θέματα άρχισε να παίρνει κυρίαρχο ρόλο στο έργο του Πουλαντζά για τη διεθνοποίηση του κεφαλαίου, που ανατυπώθηκε μαζί με άλλες παρεμφερθείς εργασίες στο *Τάξεις στον Σύγχρονο Καπιταλισμό* (1975). Αργότερα εντάχθηκαν με σχετική επιτυχία στη δική του θεωρία του κράτους στο *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός*...

ΝΕΕΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ

Ο Πουλαντζάς έθεσε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων στο τελευταίο του μεγάλο έργο. Αρχίζοντας από τη φύση του υπαρκτού σοσιαλισμού, πέρασε μέσα από τις μεταβολές στον σύγχρονο καπιταλισμό και την άνοδο ενός νέου τύπου κράτους, και κατέληξε στα θέματα πολιτικής στρατηγικής και ριζοσπαστικής δημοκρατίας.

Πρωτού καταπιαστεί με τα καίρια αυτά ζητήματα όμως, ο Πουλαντζάς παρουσίασε ορισμένες κατευθυντήριες θεωρητικές γραμμές κι επιχειρήματα. Τα περισσότερα από αυτά μπορούν να βρεθούν στο προγενέστερο έργο του, αλλά κάποια άλλα παρουσιάζονταν για πρώτη φορά στο *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός*.

Συγκεκριμένα, ανέπτυξε τη δική του σχεσιακή προσέγγιση της «θεσμικής υλικότητας» του κράτους και καταπιάστηκε με μια μονόπλευρη και κριτική επίπληξη του έργου του Φουκώ. Οι κεντρικές αυτές ιδέες βρίσκονται όλες στην «Εισαγωγή» του βιβλίου. Ως συνήθως, ο Πουλαντζάς απέρριψε τις εργαλειακές και βολονταριστικές προσεγγίσεις της εξουσίας του κράτους, μα παρουσίασε τη δική του προσέγγιση κάτω από νέο πρίσμα. Ιδιαίτερα, πρόβαλε το επιχείρημα πως η πολιτική κυριαρχία των τάξεων είναι εγγεγραμμένη στην υλική οργάνωση και τους θεσμούς του κρατικού συστήματος και πως αυτή η θεσμική υλικότητα είναι εμπεδωμένη με τη σειρά της στις σχέσεις παραγωγής καθώς και στην κοινωνική κατανομή εργασίας μέσα στις καπιταλιστικές κοινωνίες.[4] Κατόπιν προέβη στην εξέταση ορισμένων επιπτώσεων της προσεγγίσεώς του.

Η ΣΧΕΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το τμήμα αυτό της παρουσίασής μου έχει σκοπό να αναπτύξει το θεωρητικό πλαίσιο που αποτέλεσε το υπόβαθρο του ισχυρισμού του Πουλαντζά ότι το κράτος είναι κοινωνική σχέση. Ο Πουλαντζάς υποστήριξε πως το κράτος είναι κοινωνική σχέση με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που το κεφάλαιο είναι κοινωνική σχέση. Τούτη η προσέγγιση αποκλείει οποιαδήποτε σύλληψη του κράτους που να το βλέπει είτε ως απλό εργαλείο είτε ως υποκείμενο. Έτσι, παρ' όλο που στο πλαίσιο της προσέγγισής του για το κράτος ο Πουλαντζάς υπογράμμισε εμφαντικά τη σημασία της μεταβολής στην ισορροπία των ταξικών δυνάμεων, παράλληλα απέρριψε το ίδιο εμφαντικά την ιδέα πως το κράτος θα μπορούσε κατά κάποιο τρόπο να είναι ουδέτερο μεταξύ των τάξεων. Αντίθετα, πρότεινε πως πρέπει να το βλέπει κανείς ως την *υλική συμπύκνωση* της ισορροπίας ανάμεσα στις κοινωνικές δυνάμεις, μιας και το κράτος δεν αντικατοπτρίζει απλά αυτήν την ισορροπία, μα στην πραγματικότητα τη βοηθά και στο να συσταθεί.

Ταυτόχρονα, ο Πουλαντζάς απέρριψε και την άποψη πως το κράτος μπορεί να ιδωθεί ως υποκείμενο. Θεώρησε πως πρέπει να βλέπεται μάλλον ως ένα *θεσμικό σύνολο* παρά ως ένα ενιαίο πολιτικό υποκείμενο, διότι διαπερνάται από εσωτερικές αντιφάσεις και δεν διαθέτει εξουσία δική του. Η εξουσία του κράτους είναι η εξουσία των ταξικών δυνάμεων που δρουν μέσα και μέσω του κράτους. Αν και η διακριτική αξία αυτού του επιχειρήματος είναι σαφής, οι θετικές θεωρητικές επιπτώσεις που περιέχει δεν είναι εντούτοις και τόσο ευδιάκριτες. Προεκτείνοντας τον παραλληλισμό που έκανε ευθέως ο ίδιος Πουλαντζάς με τον εξίσου ελλειπτικό μαρξιακό ισχυρισμό πως το κεφάλαιο είναι κοινωνική σχέση, προτείνω λοιπόν πως εκείνο που ήθελε να υποστηρίξει ήταν ότι η *εξουσία* του κράτους (όχι ο μηχανισμός του κράτους καθ' αυτός), πρέπει να ιδωθεί ως μια *προσδιορισμένης μορφής* συμπύκνωση της ισορροπίας δυνάμεων στην πολιτική και την σχετική με την πολιτική πάλη. Τούτο απαιτεί να εξετάσουμε δύο όψεις του κρατικού συστήματος. Χρειάζεται πρώτα να εξετάσουμε τη μορφή του κράτους ως ένα πολύπλοκο θεσμικό σύνολο το οποίο χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη μορφή «στρατηγικής επιλεκτικότητας» που αφ' ενός αντικατοπτρίζει κι αφ' ετέρου τροποποιεί την ισορροπία των ταξικών δυνάμεων. Δεύτερον, χρειάζεται να εξετάσουμε τα συστατικά αυτών των ταξικών δυνάμεων και τις στρατηγικές τους, συμπεριλαμβανομένης και της αντίστοιχης δυνατότητάς τους να αντικατοπτρίζουν και, με τη σειρά τους, να αντιδρούν κι αυτές στις στρατηγικές επιλεκτικότητες που υπάρχουν μέσα σε ολόκληρο τον κρατικό μηχανισμό.

Εν συντομία, εάν αποδεχτούμε πως το κράτος είναι κοινωνική σχέση, μπορούμε τότε να αναλύσουμε τις δομές του ως στρατηγικής μορφής, περιεχομένου και λειτουργίας. Έπειτα, μπορούμε να αναλύσουμε με τη σειρά της και τη δράση του, που είναι δομικά προσδιορισμένη, λίγο-πολύ επιρρεπής στον περίγυρό της, και δομοπλάστρια. Τούτο περιλαμβάνει την εξέταση του τρόπου με τον οποίο μια δομή μπορεί να υπάρξει προνομιακή για ορισμένους φορείς, ταυτότητες, χωρο-χρονικούς ορίζοντες και τύπους δράσης εις βάρους κάποιων άλλων, καθώς και τους τρόπους, εάν υπάρχουν, με τους οποίους ορισμένοι φορείς (ατομικοί ή/και συλλογικοί) λαμβάνουν υπόψη αυτή τη διαφορά προνομιακής συμπεριφοράς μέσω της «στρατηγικής ανάλυσης του περίγυρού τους» όταν επιλέγουν μια κατεύθυνση δράσης.[5] Με άλλα λόγια, χρειάζεται κανείς να μελετά τις δομές σε σχέση με τις δομικά δοσμένες στρατηγικές επιλεκτικότητές τους, και τις δράσεις σε σχέση με τους (διαφοροποιημένα αντικατοπτριζόμενους) δομικά κατευθυνόμενους στρατηγικούς υπολογισμούς τους.

Ιδωμένο έτσι, το κράτος παύει να εκλαμβάνεται είτε σαν ουδέτερο εργαλείο (εξίσου διαθέσιμο σε όλες τις ταξικές δυνάμεις για οποιουσδήποτε σκοπούς) είτε σαν ένα ορθολογικό υποκείμενο

(με μια εκ των προτέρων δεδομένη ενότητα και σαφή κατεύθυνση). Αντιθέτως, ο Πουλαντζάς συμπέρανε πως η άσκηση και ο τύπος επίδρασης της κρατικής εξουσίας είναι συγκυριακά μεταβαλλόμενες συμπυκνώσεις της εναλλασσόμενης ισορροπίας ανάμεσα στις δυνάμεις της πολιτικής πάλης. Η εξουσία του κράτους είναι το αποτέλεσμα της διαρκούς αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις δομικά δοσμένες στρατηγικές επιλεκτικότητες του κράτους ως θεσμικού συνόλου και στη μεταβολή των δυνάμεων που λειτουργούν μέσα, αλλά και σε απόσταση από το κράτος, και που ενδεχομένως επίσης επιδιώκουν να το μετασχηματίσουν.

Ως θεσμικό σύνολο, το κράτος δεν (και ούτε μπορεί να) ασκεί εξουσία: δεν είναι πραγματικό υποκείμενο. Για τούτο μάλιστα, αντί να μιλούμε για *την* εξουσία του κράτους, θα πρέπει να κάνουμε λόγο για τις διαφορές εν δυνάμει δομικές εξουσίες, (ή κρατικές δυνατότητες) στον πληθυντικό αριθμό, που εγγράφονται στο κράτος ως ένα θεσμικό σύνολο. Το κράτος είναι ένα σύνολο κέντρων εξουσίας που παρέχουν άνισες ευκαιρίες δράσης σε διαφορετικές δυνάμεις μέσα και έξω από αυτό και για διαφορετικούς πολιτικούς σκοπούς. Ώς ποιο βαθμό και με ποιους τρόπους οι εξουσίες τους (και οποιεσδήποτε συναφείς αδυναμίες ή τρωτά σημεία) δραστηριοποιούνται, εξαρτάται από τη δράση, αντίδραση και αλληλεπίδραση των συγκεκριμένων κοινωνικών δυνάμεων που βρίσκονται τοποθετημένες μέσα και έξω από αυτό το πολύπλοκο σύνολο. Εν ολίγοις, το κράτος δεν ασκεί εξουσία: οι εξουσίες του (πάντοτε στον πληθυντικό αριθμό) ενεργοποιούνται διά μέσου του φορέα προσδιορισμένων κοινωνικών δυνάμεων σε συγκεκριμένες συγκυρίες. Δηλαδή, δεν είναι το κράτος που δρα, μα πάντοτε ένα συγκεκριμένο σύνολο πολιτικών και αξιωματούχων που βρίσκονται τοποθετημένοι σε συγκεκριμένα μέρη κι επίπεδα του κρατικού συστήματος.

Έτσι, η στρατηγική-σχεσιακή προσέγγιση εμμένει στο ότι οι δομικές εξουσίες του κράτους, οι δυνατότητές του, καθώς και η πραγμάτωσή τους δεν μπορεί να γίνουν κατανοητές με το να εστιάζουμε μονάχα την προσοχή μας στο κράτος ως νομικό-πολιτικό μηχανισμό – ακόμα κι αν υποτεθεί ότι τα θεσμικά του όρια μπορούν να χαρτογραφηθούν με ακρίβεια και να παραμείνουν σταθερά. Αν κι ο μηχανισμός του κράτους διαθέτει τους δικούς του ξεχωριστούς πόρους και τις δικές του εξουσίες, που αποτελούν και τη βάση της σχετικής του αυτονομίας, το κράτος έχει επίσης και τις ιδιαίτερες αδυναμίες και τα τρωτά του σημεία και είναι εξαρτημένο από πόρους που παράγονται αλλού μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον του. Τούτος είναι ο λόγος για τον οποίο οι εξουσίες του κράτους εξαρτώνται από προϋποθέσεις και είναι σχεσιακές. Η φύση και ο βαθμός της πραγμάτωσής τους εξαρτάται από τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και στο πολιτικό σύστημα που το περικλείει, από τα στρατηγικά δεσμά ανάμεσα στους πολιτικούς, στους κρατικούς αξιωματούχους, σε άλλες πολιτικές δυνάμεις, καθώς κι απ' το πολύπλοκο πλέγμα δομικών αλληλοεξαρτήσεων και στρατηγικών δικτύων που συνδέουν το κρατικό σύστημα με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον. Διότι η αποτελεσματικότητα του κράτους επηρεάζεται πάντοτε από δυνατότητες και δυνάμεις που υφίστανται πέρα από αυτό.

ΤΟ ΧΩΡΟ-ΧΡΟΝΙΚΟ ΚΑΛΟΥΠΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Πάνω σ' αυτές τις γενικές παρατηρήσεις, ο Πουλαντζάς σχολίασε επίσης τη χωρο-χρονική επιλεκτικότητα του κράτους. Τα σχόλιά του σχετικά μ' αυτό το ζήτημα αφορούσαν πρωταρχικά το έθνος-κράτος, το οποίο είδε ως μια χαρακτηριστική μορφή του καπιταλιστικού τύπου κράτους. Ετούτη η πλευρά του έργου του

Σκίτσο του WIAZ.

οφείλει πολλά στα επιχειρήματα του Henri Lefêvre και, όσον αφορά την εθνική ταυτότητα, σ' εκείνα του Otto Bauer.

Ο Πουλαντζάς εξετάζει το ρόλο του κράτους στη σύσταση κι αναπαραγωγή των καπιταλιστικών μορφών των εθνοτήτων και του εθνικισμού. Η εθνότητα είναι ένα καίριο συστατικό στο θεσμικό καλούπι του καπιταλιστικού κράτους. Ιστορικά, το καπιταλιστικό κράτος τείνει να συμπερικλείει ένα σταθερό έθνος, ενώ τα σύγχρονα έθνη διαθέτουν μια αντίστοιχη τάση να εδραιώνουν τα δικά τους κράτη.[6] Το καπιταλιστικού τύπου κράτος, όπως ήδη παρατηρήθηκε παραπάνω, εδραιώνει κι αυτό μια ξεχωριστή εθνική γλώσσα και μορφές γραφής, ενώ αναπαράγει επίσης το διανοητικό-χειρωνακτικό διαχωρισμό της εργασίας μέσω τέτοιων θεσμών όπως είναι η παιδεία. Ως επί το πλείστον, αυτά τα στοιχεία τείνουν να αποκλείουν τις λαϊκές μάζες από την πλήρη κι αποτελεσματική συμμετοχή τους στην πολιτική εξουσία.[7] Γι' αυτό είναι απαραίτητο να διερευνηθεί η εθνική ιδιοτυπία του αστικού κράτους, συμπεριλαμβανομένων και των επιπτώσεών της πάνω στη σχέση ανάμεσα στη γνώση και στην εξουσία.

Συγκεκριμένα, το κράτος αυτού του τύπου εδραιώνει έναν προσδιορισμένο χώρο-χρονικό καλούπι μέσα στο οποίο η εδαφική ταυτότητα και η κοινωνικο-πολιτιστική παράδοση του έθνους αποκρυσταλλώνονται. Αν και ο Πουλαντζάς εμπεδώνει τις σύγχρονες έννοιες του χώρου και του χρόνου στην οργάνωση της καπιταλιστικής παραγωγής, ισχυρίζεται όμως επιπλέον ότι το σύγχρονο κράτος συστηματοποιεί τις αντιλήψεις αυτές και τις προεκτείνει στην πολιτική σφαίρα. Έτσι πραγματεύεται το ρόλο του κράτους στην οριοθέτηση των συνόρων, στην ολοκλήρωση του εθνικού χώρου μέσα σε αυτά τα σύνορα, στην ενιαιοποίηση της εγχώριάς του αγοράς και στην ομοιογενοποίηση του πληθυσμού που ζει μέσα στον εθνικό εδαφικό χώρο. Την ίδια στιγμή ο Πουλαντζάς παρατηρεί ακόμη ότι, αφ' ης στιγμής αυτά τα σύνορα, οι εσωτερικές αγορές και τα έθνη συσταθούν, μετατρέπονται σε κομβικά σημεία για τη διεθνοποίηση της παραγωγής, για εδαφικούς πολέμους επαναδιαίρεσης και, ακόμα, γενοκτονιών.[8] Αναφέρεται επίσης στο ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στη σύσταση του χρόνου και της ιστορικότητας και, συγκεκριμένα, παρατηρεί πως το κράτος εδραιώνει χρονικές περιόδους και τους ρυθμούς κοινωνικής ανάπτυξης, πως καταπιέζει τις παραδόσεις των υποδεέστερων εθνοτήτων, πως μονοπωλεί την εθνική παράδοση, πως χαρτογραφεί το μέλλον του έθνους κ.ο.κ.[9]

Τόσο για την διοργάνωση του χώρου όσο και του χρόνου, ο Που-

λαντζάς τονίζει πως το κράτος διαρκώς τροποποιεί τα, υποτιθέμενα «φυσικά» και προκαθορισμένα, στοιχεία της εθνότητας. Έτσι, ολοκληρώνει διαρκώς στοιχεία όπως την οικονομική ενότητα, το έδαφος, τη γλώσσα, την παράδοση κ.λπ., στον βασικό χώρο-χρονικό καλούπι του καπιταλισμού. Πράγματι, ο Πουλαντζάς μεριμνά ιδιαίτερα ώστε να αντιπαραθέσει τη διοργάνωση χώρου και χρόνου στις καπιταλιστικές κοινωνίες από εκείνην στα αρχαία και φεουδαρχικά συστήματα και διαχωρίζει τις επιπτώσεις που αυτή έχει πάνω στον σύγχρονο διαχωρισμό σε έθνη, από τον διαχωρισμό σε πολιτισμένους-βάρβαρους, και σε πιστούς-άπιστους στις προηγούμενες κοινωνίες αντιστοίχως. Υπό την έννοια αυτή, τονίζει πως το σύγχρονο έθνος υπήρξε πάντοτε προϊόν κρατικού παρεμβατισμού και γι' αυτό δεν θα πρέπει να θεωρείται ως προπολιτική ή αρχέγονη οντότητα.[10]

Ο Πουλαντζάς υπογραμμίζει ακόμα ότι η σύλληψη του χώρου, του χρόνου και της εθνότητας είναι προσδιορισμένα από την ταξική πάλη. Υπάρχουν, δηλαδή, αστικές και προλεταριακές παραλλαγές του καπιταλιστικού χώρο-χρονικού καλουπιού, καθώς και αντιπαρατιθέμενες ταξικές εκδοχές του έθνους. Έτσι, το σύγχρονο κράτος δεν είναι δημιούργημα μονάχα της αστικής τάξης, αλλά κατά βάθος αντικατοπτρίζει τη σχέση δυνάμεων ανάμεσα στις «σύγχρονες» κοινωνικές τάξεις. Παραμένει, ωστόσο, πρωταρχικά επισφραγισμένο από την ανάπτυξη της αστικής τάξης. Μάλιστα, ακόμα και καθώς ο καπιταλισμός υπόκειται τη διεθνοποίηση, η αστική αναπαραγωγή παραμένει εστιασμένη πάνω στο έθνος-κράτος. Έτσι, το σύγχρονο έθνος, το εθνικό κράτος και η αστική τάξη είναι στενά συνδεδεμένα, και όλα μαζί απαρτίζουν το ίδιο πεδίο των καπιταλιστικών σχέσεων. Ο Πουλαντζάς καταλήγει έτσι στο συμπέρασμα ότι «το σύγχρονο έθνος είναι εγγεγραμμένο μέσα στο κράτος και είναι αυτό το εθνικό κράτος που διοργανώνει την αστική τάξη ως την κυρίαρχη τάξη».[11]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Τούτη η εισήγηση επιχείρησε να διαγράψει τις επιπτώσεις του ισχυρισμού του Πουλαντζά πως το κράτος είναι κοινωνική σχέση. Ο ίδιος είχε ήδη υπογραμμίσει πως η εξουσία είναι σχεσιακή στο *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις* και συνέχισε να ισχυρίζεται μέσα από ολόκληρο το έργο του πως η ταξική εξουσία εξαρτάται από την ισορροπία των ταξικών δυνάμεων. Αυτή η άποψη όμως απέκτησε νέα σημασία μέσα από τις παρατηρήσεις του για την κρίση των δικτατοριών και το δημοκρατικό σοσιαλισμό.[12] Υποστήριξε εκεί πως το κράτος δεν είναι υποκείμενο που αποκτά εξουσία για τον εαυτό του, στερώντας τις διάφορες τάξεις από τη δική τους εξουσία. Υποστήριξε επίσης πως το κράτος δεν είναι ένα εργαλειακό δοχείο εξουσίας που κατέχει στα χέρια της μια τάξη η οποία βρίσκεται πάνω από αυτό. Αντίθετα, πρόκειται για ένα στρατηγικό πεδίο οργάνωσης της κυρίαρχης τάξης στη σχέση της με τις κυριαρχούμενες τάξεις.[13] Το τελευταίο κύριο έργο του αποτελεί μια προσπάθεια τόσο για τη διερεύνηση των επιπτώσεων αυτής της οπτικής πάνω σε ένα ευρύ φάσμα των μορφών της θεσμικής υλικότητας του κράτους, όσο και για την πραγμάτωση των προγενέστερων μελετών του πάνω στη σύγχρονη μορφή του καπιταλιστικού κράτους.

Τούτη η σχεσιακή προσέγγιση οδηγεί σε στρατηγικά συμπεράσματα. Ο Πουλαντζάς διαφωνεί με τον Φουκώ και τον Ντελέζ πως η αντίσταση είναι καταδικασμένη στην αποτυχία επειδή πρόκειται πάντοτε να απορροφάται τη στιγμή που αρχίζει να επεξεργάζεται μια γενική στρατηγική. Απορρίπτει επίσης τη ριζοσπαστική ελευθερόφρονη άποψη πως η αντίσταση πρόκειται να έχει επιτυχία μονάχα στον βαθμό που αυτή παραμένει εξωτερική, υποθάλποντας το κράτος από τα έξω. Διότι ο Πουλαντζάς ισχυρίζεται πως είναι αδύνατο να τοποθετήσει κάποιος τον εαυτό του έξω από την (κρατική) εξουσία, αφού οι λαϊκοί αγώνες έχουν επίδραση πάνω στο κράτος (και σε άλλους μηχανισμούς εξουσίας) ακόμα και όταν οι μάζες είναι σωματικά αποκλεισμένες από την (πολιτική) συμμετοχή. Ακόμη διατείνεται πως μια στρατηγική αποχής απλούστατα θα εκκένωνε για τα καλά το πεδίο προς χάρη ενός ακόμα πιο ενισχυμένου κρατισμού.

Αντιθέτως, ο Πουλαντζάς πρεσβεύει τη συμμετοχή στους μηχανισμούς της εξουσίας, ούτως ώστε να ενταθούν οι ενδογενείς αντιφάσεις και οι συγκρούσεις της.

Τούτο δεν προεξοφλεί απαραίτητα την πλήρη απορρόφηση της αντίστασης και την απώλεια της αυτονομίας της. Διότι το εάν θα απορροφηθούν οι κυριαρχούμενες τάξεις από τους μηχανισμούς αυτούς ή όχι, εξαρτάται περισσότερο από τις συγκεκριμένες στρατηγικές που αυτές θα επιδιώξουν, παρά από το απλό γεγονός της επιλογής τους να αναμειχθούν. Στον βαθμό που οι στρατηγικές αυτές έχουν προδιαγραφεί για την προάσπιση της αυτονομίας των μαζών, δεν πρόκειται ποτέ να υποστούν την απορρόφησή τους. Μα ο Πουλαντζάς προσθέτει ακόμα πως οι μάζες πρέπει να επιδιώξουν τον αγώνα τους επίσης και σε απόσταση από το κράτος, πως πρέπει να αναπτύξουν άμεση δημοκρατία οργανωτικής βάσης και να εισαγάγουν δίκτυα αυτοδιαχείρισης. Με τον τρόπο αυτό οι αντιστάσεις δύνανται να παράσχουν τις προϋποθέσεις για μια δημοκρατική μετάβαση προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό.[14]

Ανεξάρτητα όμως από τον βαθμό στον οποίο συμμερίζεται κανείς το συμπέρασμα αυτό ή όχι, θα υποστήριζα πως μονάχα μέσα από μια στρατηγική-σχεσιακή ανάλυση του κράτους μπορεί κανείς να αναπτύξει μια εναλλακτική στρατηγική ικανή να εξασφαλίσει τη δημοκρατική μετάβαση προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό μέσα στην παρούσα συγκυρία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλέπε τα σχόλιά του στις συνεντεύξεις: "La Crise de l' Etat", *France Nouvelle,* 1η Νοεμβρίου 1976, "Crise de capitalisme, crise de la societe, crise de l' Etat", *La Nouvelle Critique,* 101, σ. 5-11 (1977) και «Τα ιδεολογικά μέτωπα πρέπει να διευρυνθούν», *Διαβάζω,* 29 Ιανουαρίου 1980.
2. Bob Jessop, *Nicos Poulantzas: Marxist Theory and Political Stategy,* (Macmillan, 1985).
3. *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, σ. 32-3, 55-6. Για την κατοπινή του κριτική αυτού του κλασικού σφάλματος στη φιλελεύθερη πολιτική οικονομία, βλ. *Οι Τάξεις στο Σύγχρονο Καπιταλισμό*, σ.100-101 και *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός*, σ.15-20.
4. *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός,* σ. 14
5. Σχετικά με την στρατηγική του περίγυρου βλ. R. Stones "Strategy Context Analysis: Amew Research Strategy for Structuration Theory", *Sociology*, 25(4), 1991.
6. *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός,* σ. 95.
7. Στο ίδιο, σ. 56.
8. Στο ίδιο, σ. 99-107, 117.
9. Στο ίδιο, σ. 107-15, 119.
10. Στο ίδιο, σ. 94-96-103, 108-110, 113.
11. Στο ίδιο, σ. 117.
12. Στα, *Η Κρίση των Δικτατοριών* (1975) και *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός* (1978).
13. *Κράτος, Εξουσία, Σοσιαλισμός* (1978), σ. 146-8.
14. Στο ίδιο, σ. 153.

Ν. ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ ΚΑΙ Κ. ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ

Ένας διάλογος που δεν έγινε

του Βασίλη Κ. Δωροβίνη

Ένα από τα παράδοξα των ημερών μας είναι το τριήμερο που οργανώθηκε με την ευκαιρία της συμπλήρωσης είκοσι χρόνων από τον θάνατο του Ν. Πουλαντζά στο Παρίσι. Υποτίθεται ότι ήταν αφιερωμένο στη σκέψη του και στη συμβολή του στον τομέα των επιστημών με τον οποίο ασχολήθηκε, μάλιστα με την απόσταση είκοσι ετών – επαρκή και αναγκαία συνθήκη για μία νηφάλια προσέγγιση. Διότι, κατά τη γνώμη μου, ο στοχασμός του Πουλαντζά δεν βλέπω σε τι επηρέασε την πολιτική σκέψη, από την εποχή εκείνη μέχρι σήμερα, εννοώ με τρόπο (ας μην ξεχνάμε και κάποιους κλασικούς) που να παρέχει «κλειδιά» για τη συγκεκριμένη πολιτική δράση.

Αντί γι' αυτό, κυριάρχησε στο διήμερο μάλλον έκθεση ιδεών και στοχασμών με αφορμή τον Πουλαντζά, συχνά το πρόσωπο το ίδιο, σε σημείο που να του αποδίδονται ως «πρωτότυπες ιδέες» έννοιες διατυπωμένες εδώ και εκατόν είκοσι χρόνια, όπως εκείνη του Μαρξ για την κοινωνική τάξη (ότι δεν υφίσταται παρά μόνο μέσα από την ταξική πάλη). Θα έλεγα, μάλιστα, ότι για άλλη μια φορά παρατηρήθηκε το κλασικό ανθρωπολογικό φαινόμενο, βαθιά άλλωστε ριζωμένο στην ελληνική κοινωνία, της προσπάθειας προβολής ομιλούντων διά της αναφοράς τής όποιας σχέσης τους με πρόσωπα σημαντικά, στην προκειμένη περίπτωση με τον μακαρίτη τον Πουλαντζά. Έτσι, σημειώθηκαν αναφορές για το «τρανταχτό του γέλιο», μέσα στον κλειστό κύκλο των «δικών του», όπως και για άλλα χαρακτηρολογικά στοιχεία του.

Παράλληλα, σημειώθηκε (ή ήταν ήδη προσχεδιασμένη;) μία προσπάθεια ιδιοποίησης του Πουλαντζά από το κυβερνών κόμμα, και μάλιστα από τον ίδιο τον πρωθυπουργό, με την υπογράμμιση και για πρώτη φορά δημόσια «αποκάλυψη» της στενής σχέσης του με τον διανοητή, ενώ ταυτόχρονα γινόταν έντεχνη κίνηση ένταξης της σκέψης του Πουλαντζά λίγο-πολύ στον επ' εσχάταις διατυπωθέντα «τρίτο δρόμο προς τον σοσιαλισμό», αφού για ορισμένους ήδη από την αρχή της δεκαετίας του 1970 θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αντιμαρξιστής... Η προσπάθεια αυτή δεν αποκλείεται να πέτυχε τον στόχο της, αφού σε μέρες όπου η εντύπωση κυριαρχεί της ουσίας, ένα καλό πυροτέχνημα έχει πάντα τη δική του αξία και φαίνεται ότι ανεβάζει αφ' εαυτού τα ποσοστά δημοτικότητας.

Με τις συνθήκες αυτές θεώρησα ότι ήρθε, πια, ο κατάλληλος χρόνος να αναφερθώ στη σχέση του Ν. Πουλαντζά με τον Κ. Καστοριάδη, όπως φανερώθηκε στα τέλη του 1976 με αρχές του 1977. Μια τέτοια αναφορά εντάσσεται συνεπώς στον κύκλο του τριημέρου και στον τρόπο που τελικά διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκειά του οι διάφορες εισηγήσεις για τον Πουλαντζά. Δεν πρόκειται διόλου για στοιχεία μιας παραστοχαστικής (κατά το παραπολιτικής) προσέγγισης, αλλά αντίθετα και, σε τελευταία ανάλυση, για τον τρόπο πρόσληψης της σκέψης και της στάσης του Καστοριάδη, οκτώ χρόνια μετά τον Μάη του 1968, από τον Ν. Πουλαντζά.

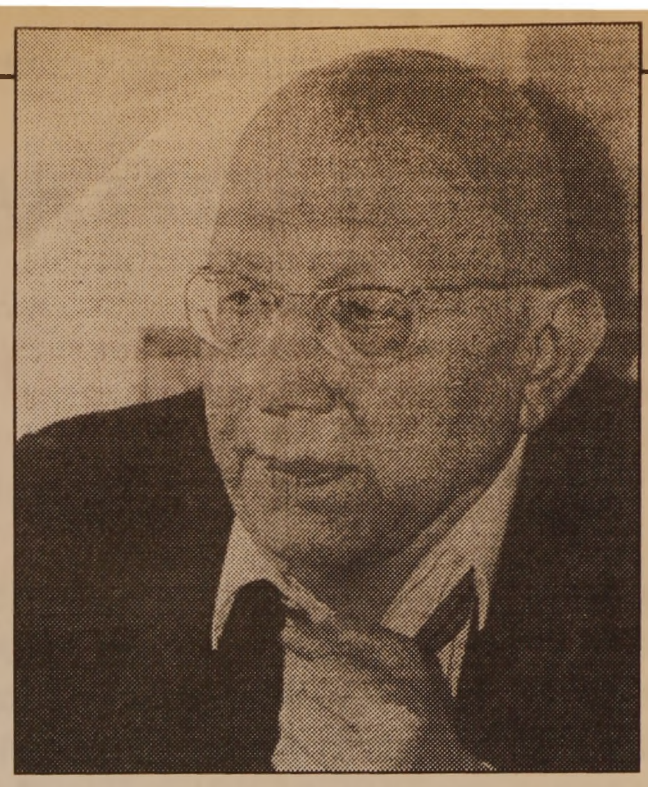
Αλλ' ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή, ξεκινώντας από μία χρήσιμη παρέκβαση. Ο Κ. Καστοριάδης ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με ευρύ και σχεδόν αποκλειστικά φοιτητικό ελληνικό κοινό στο Παρίσι, στις αρχές του 1976, λίγους μήνες μετά την πρώτη γαλλική έκδοση της *Φαντασιακής θέσμισης της κοινωνίας*. Από μέλη του Τμήματος Παρισιού της Ένωσης Ελλήνων Πανεπιστημιακών Δυτικής Ευρώπης είχε οργανωθεί αυτή η πρώτη συνάντηση και θέμα είχε το επαναστατικό πρόβλημα σήμερα. Στο τέλος εκείνου του χρόνου κυκλοφόρησε σε κείμενο η εισήγηση του Καστοριάδη, από ελληνικό εκδοτικό οίκο, και ήταν το πρώτο έργο του που κυκλοφόρησε στα ελληνικά.

Το ίδιο Τμήμα Παρισιού της ΕΕΠΔΕ είχε οργανώσει στις 17.5.1975 μία διάλεξη του Νίκου Πουλαντζά με θέμα την «Κρίση των δικτατοριών: Πορτογαλία-Ελλάδα-Ισπανία», τίτλο και της ομώνυμης μελέτης του που κυκλοφορησε στα γαλλικά λίγο αργότερα. Η ΕΕΠΔΕ είχε ιδρυθεί το 1970, αρχικά ως πυρήνας ελλήνων πανεπιστημιακών στη Δυτ. Ευρώπη, και έλαβε καταστατική μορφή στο Λονδίνο, τον Ιανουάριο του 1971. Βασική επιδίωξη είχε στο ξεκίνημά της τη συμπαράσταση και ενίσχυση του ελληνικού λαού και, ιδιαίτερα των πνευματικών ανθρώπων και της φοιτητικής νεολαίας, κατά της Δικτατορίας. Μετά τη Μεταπολίτευση στράφηκε προς την ενίσχυση του ελεύθερου διαλόγου και της ανταλλαγής ιδεών, με στόχο την εδραίωση σταθερών δημοκρατικών και ακαδημαϊκών ελευθεριών στην Ελλάδα. (Για τη δράση της ΕΕΠΔΕ είχε δημοσιευθεί στην Ελλάδα, στον *Οικονομικό Ταχυδρόμο* της 13.10.77, ένα κατατοπιστικό άρθρο των Γ. Βουδούρη, Ν. Ευσταθόπουλου και Κ. Καρούμπαλου.) Το Τμήμα Παρισιού, του οποίου ο γράφων έγινε μέλος στην αρχή του 1976, ήταν το πιο «ανήσυχο» και το λιγότερο, στη συνέχεια, τεχνοκρατικό, προωθώντας τον διάλογο για τα μεγάλα θέματα της εποχής μας και επιδιώκοντας να φέρει σε απευθείας επαφή με σημαντικούς διανοητές της Γαλλίας τους τότε πολυπληθείς έλληνες φοιτητές στην γαλλική πρωτεύουσα, δίχως αποκλειστικές προτιμήσεις και δίχως αποκλεισμούς. Την εποχή εκείνη αριθμούσε σαράντα τακτικά μέλη, μεταξύ των οποίων και τους Κ. Αξελό, Μ. Κρανάκη και Ν. Πουλαντζά (ο Καστοριάδης εργαζόταν ακόμα τότε στον ΟΟΣΑ). Μία από τις τελευταίες εκδηλώσεις της ΕΕΠΔΕ στην Ελλάδα, πριν ατονήσει η δράση της, ήταν εκείνη του τριημέρου 8-10.4.1982, σε συνεργασία με την Ελληνική Εκπομπή του BBC, και με το προδρομικό θέμα «Περιβάλλον, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής».

Η επιτυχία των συζητήσεων στο ακαδημαϊκό έτος 1975-76, το πολυπληθές ακροατήριο και οι έντονες συζητήσεις μάς ώθησαν να προγραμματίσουμε για το επόμενο πανεπιστημιακό έτος 1976-77 μία νέα σειρά εισηγήσεων-συζητήσεων με τους Κ. Αξελό, Γιάννη Ξενάκη, Κ. Καστοριάδη, Ανρί Λεφέβρ και Μ. Κρανάκη. Πρώ-

Νίκος Πουλαντζάς

Κορνήλιος Καστοριάδης

τος μίλησε στο αμφιθέατρο του Ζυσιέ ο Κ. Αξελός, με θέμα «Μετά τον Μαρξ και τον Χάιντεγκερ», και ήταν η πρώτη ομιλία του σε ανοιχτό ελληνικό κοινό μετά τον Εμφύλιο. Ακολούθησε η εισήγηση του Ξενάκη, στην οδό Σαιν Σαρλ, με θέμα «Μουσικές, συστήματα και επιστήμες», που γρήγορα τράπηκε σε φιλοσοφικές συζητήσεις. Κάποιοι θυμόμαστε τη βεβαιότητα που εξέφρασε, τότε, για το ότι ευτυχία είναι το να δημιουργείς και με πόνο και με μόχθο...

Από το τέλος του 1976 είχαν αναγγελθεί το πλήρες πρόγραμμα και οι ημερομηνίες των μελλοντικών εισηγήσεων. Έτσι, ήταν γνωστό ότι ο Καστοριάδης, σε τρεις συναντήσεις (12 και 19 Φεβρουαρίου 1977 και, τελικά, με αλλαγή ημερομηνίας, στις 15 Μαΐου) θα ανέπτυσσε κεφάλαια από τη *«Φαντασιακή θέσμιση...»* και θα επανερχόταν στο θέμα του επαναστατικού προβλήματος, ενώ στο μεσοδιάστημα ο Ανρί Λεφέβρ ανέπτυξε το θέμα «Ο Μαρξισμός σήμερα, προβληματισμοί και προοπτικές».

Στα μέσα Ιανουαρίου με έκπληξη μάθαμε ότι ο Πουλαντζάς είχε δημοσιεύσει άρθρο στην πρωτοχρονιάτικη *Αυγή,* με τον «ουδέτερο» τίτλο «Η χρονιά 1976 στον τομέα της επιστήμης και της διανόησης» και με κύριο αντικείμενο μία οξύτατη επίθεση κατά του προσώπου του Καστοριάδη. Τον «χρέωνε» με την τάση της «αντιμαρξιστικής αντεπίθεσης», όπου και κατέτασσε και κάποια έργα των Μ. Φουκώ και Ζ. Ντελέζ, δίχως να τα κατονομάζει!... Όμως στον Καστοριάδη επεφύλαξε την πιο χαμηλή αποστροφή, δηλώνοντας ότι η τάση αυτή «στον τόπο μας πήρε τη μορφή ενός εκλεκτικού φληναφήματος και εκλαϊκευμένου υποπροϊόντος του ευρωπαϊκού ιρασιοναλισμού, όπως τα γραφτά του συμπατριώτη μας Κορνήλιου Καστοριάδη, για τα οποία γίνεται πολύς λόγος τελευταία και που τόσο φαίνεται να εμπνέουν τον νεο-χριστιανό ορθόδοξο φιλόσοφο Χρήστο Γιανναρά». Για να συνεχίσει παρακάτω με τα εξής (τότε και ακόμα και τώρα) εκπληκτικά: «Εκτός όμως από τη χαμηλή ποιότητα του έργου αυτού, θα αναλάβω τη δυσάρεστη ευθύνη να σημειώσω πως σίγουρα δεν είναι τυχαίο το ότι τα γραφτά του "υπερεπαναστάτη" Καστοριάδη προέρχονται από έναν άνθρωπο που διατέλεσε επί χρόνια ολόκληρα μέχρι και πρόσφατα ένας από τους κορυφαίους διοικητές του διεθνούς οικονομικού οργανισμού ΟΟΣΑ, ενός από τους κύριους φορείς, με τη Διεθνή Τράπεζα, του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού στην Ευρώπη και που υπήρξε ο μόνος σχεδόν έλληνας διανοούμενος του εξωτερικού που αρνήθηκε συστηματικά και ρητά να έχει την παραμικρή έστω και συμβολική συμμετοχή (υπογραφή διαμαρτυρίας το 1967 ή μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου) στην αντίθεση ενάντια στη δικτατορία».

Από όσο συζητήσαμε τότε στο Παρίσι, φαίνεται ότι ο Πουλαντζάς δεν είχε υπόψη του συγκεκριμένα παρά το περιεχόμενο του μόλις μεταφρασμένου στην Αθήνα *«Επαναστατικού προβλήματος»*, αλλά σίγουρα δεν είχε παρά θολή ιδέα για τη θέση του Καστοριάδη στον ΟΟΣΑ, που κάθε άλλο παρά «διοικητής» και μάλιστα «κορυφαίος» ήταν, πράγμα που μπορούσε και μπορεί να πιστοποιηθεί ακόμα και από άλλους Έλληνες, διόλου «υπηρέτες του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού», οι οποίοι είχαν χρησιμοποιηθεί επαγγελματικά ή και έκαμαν καριέρα σε αυτό τον διεθνή οργανισμό.

Αλλά για όσα ανέφερε για την άρνηση υπογραφής διαμαρτυριών κατά της χούντας, απάντηση ήρθε από τις στήλες της *Ελευθεροτυπίας* (25.1.77), σε επιστολή του Χρ. Λουκόπουλου, που τότε είχε στενή επαφή με τον κύκλο του Καστοριάδη. Βεβαίωσε ότι τέτοια υπογραφή δεν του ζητήθηκε ποτέ και από κανέναν και ότι, αντίθετα από όσα του καταμαρτυρούσε ο Πουλαντζάς, υπήρχαν αψευδείς μαρτυρίες για τη στάση του Καστοριάδη, την περίοδο εκείνη.

Το άρθρο του Πουλαντζά αποτελούσε εντελώς αδέξια και χαμηλού επιπέδου επίθεση κατά στοχαστή του οποίου αγνοούσε το βασικό έργο, με ύφος που θύμιζε έντονα μεθόδους και τακτικές των χειρότερων ιδεολογικών αντιπάλων του ίδιου. Προκάλεσε στην Αθήνα αρνητικές αντιδράσεις, και στην ίδια την *Αυγή* (φύλλα της 30 Ιανουαρίου και 2 Φεβρουαρίου) ο Γ. Βέλτσος, σε άρθρο με τον τίτλο «Θεσμοί και κρατικοί ιδεολογικοί μηχανισμοί (από τον Ν. Πουλαντζά στον Κ. Καστοριάδη)» θέλησε να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα, πλέον, με τον γνωστό ποιητικό του τρόπο και εξυψώνοντας και τους δύο σε... «πρόσωπα-τέρατα της μεταδικτατορικής μας πνευματικής ζωής» (όταν τα κύρια έργα και των δύο ήταν ακόμα άγνωστα στην Ελλάδα). Τελικά, τότε τασσόταν προς το πλευρό του Πουλαντζά καταλογίζοντας, μεταξύ άλλων, στον Καστοριάδη το ότι «Για την Αλλαγή όμως οι οντολογίες και οι Άγγελοι περιττεύουν, ακόμη κι όταν είναι εξολοθρευτές» (φρέσκια ήταν τότε στην Ελλάδα η προβολή της ταινίας του Μπουνιουέλ *Άγγελος Εξολοθρευτής*), όπως και το ότι η ιστορία «δεν είναι ποίηση αλλά πράξη, όπως δέχεται και ο Κ. Δεσποτόπουλος. Πράξη, δηλαδή αγώνας και αγωνία». Αλλά και εδώ παρανοεί την έννοια της ποίησης (μάλιστα με το ελληνικό όνομα), που χρησιμοποιούσε ο Καστοριάδης στη *«Φαντασιακή θέσμιση»*, ενώ του στρέφει εμμέσως εναντίον και τον πάντα φίλο του από παλιά Κ. Δεσποτόπουλο...

Στο Παρίσι, πριν ξεκινήσει ο Ξενάκης την εισήγησή του (29.1.77), είδα να εμφανίζεται ο μακαρίτης ο Πουλαντζάς, ξέροντας βέβαια ότι είχαμε διαβάσει το άρθρο του και ότι ήμασταν ενήμεροι των αντιδράσεων που προκάλεσε. Τον πλησίασα και του ζήτησα ήρεμα να είναι παρών, όταν στις 6 Φεβρουαρίου θα ξεκινούσε ο Καστοριάδης τις εισηγήσεις του, να φέρει εκεί τις ουσιαστικές αντιρρήσεις του, να γίνει σοβαρός διάλογος και, επιτέλους, να ανατραπούν και οι κακές εντυπώσεις που είχε δημιουργήσει. Αντί για απάντηση, προτίμησε να φύγει και να μην παραστεί στην ομιλία του Ξενάκη.

Μία βδομάδα αργότερα (6 Φεβρουαρίου) δημοσιευόταν στην *Αυγή* νέο άρθρο του Πουλαντζά, με τον τίτλο «Η ευθύνη των δια-

νοουμένων», με το οποίο, και με αφορμή μία συντομότατη επιστολή της Εριφύλης Καρτάλη, στην ίδια εφημερίδα (12.1.77), αρνητική και απορριπτική του προηγούμενου άρθρου του, επανέρχεται στον Καστοριάδη, αφού ομολογήσει ότι είχε αναφερθεί σε αυτόν «με κάπως βίαιο τρόπο». Εκεί εμμένει στις κατηγορίες του για μη συμμετοχή του Καστοριάδη στον αντιδικτατορικό αγώνα και αποκαλύπτει ότι υπόψη του είχε την μπροσούρα του για το *«Επαναστατικό πρόβλημα σήμερα»*. Επανέρχεται με νέους χαρακτηρισμούς, του τύπου «ένας διανοούμενος με βαρύγδουπη σοβαροφανή πολιτική σκέψη», του καταλογίζει το ότι είναι ένας από τους κύριους εχθρούς κάθε γνήσιου επαναστάτη και στο σύγχρονο ιρασιαναλιστικό και επικίνδυνο ρεύμα τον κατατάσσει ως τελείως δευτερεύον στοιχείο του. Κατέληγε στο άρθρο του ότι προτίμησε μία μορφή πρόκλησης, για να ταράξει την κάποια αποτελμάτωση της ιδεολογικο-θεωρητικής ζωής στον τόπο μας και ότι ήλπιζε «να αναγκασθούμε κάποτε να οδηγηθούμε σε μια ουσιαστική αντιπαράθεση. Μέχρι τότε δεν πρόκειται να επανέλθω στο θέμα». Έτσι έκλεινε το άρθρο του και θέλησε να κλείσει το όλο θέμα, ελπίζοντας ότι... κάποτε θα άνοιγε, και ότι θα γινόταν μία ουσιαστική αντιπαράθεση, που ο ίδιος πάντως αρνήθηκε να την κάμει, και τότε και αργότερα. Φυσικά δεν έφερε τον αντίλογο σε καμία από τις τρεις συναντήσεις με τον Καστοριάδη, που ειδικά στο Ζυσιέ δημιούργησαν το αδιαχώρητο και στο διάλογο «έλαμψαν» οι παιδικές καταγγελίες τότε μαοϊκών. Στον ελληνικό Τύπο συνεχίστηκαν, όμως, οι αρνητικές αντιδράσεις, ακόμα και από τις στήλες του *Αντί* (λ.χ. της 19.2 και 19.3.77).

Απάντηση του Καστοριάδη δεν υπήρξε ποτέ στα άρθρα αυτά και είναι χαρακτηριστικό πως, παρά το ότι δεν χαριζόταν σε κανέναν και ήταν πάντα έτοιμος να ανταποδώσει τα κτυπήματα, στις τρεις συναντήσεις με τους έλληνες φοιτητές απέφυγε να κάνει την παραμικρή νύξη. Γεγονός είναι ότι αυτή η στάση του Πουλαντζά συνέτεινε στη δημιουργία ενός ιδιότυπου είδους εμπάργκο γύρω από τον Καστοριάδη, στον χώρο της «Ανανεωτικής Αριστεράς». Χρειάστηκε να περάσει μία ολόκληρη δεκαετία, να έρθει και να μιλήσει επανειλημμένα ο Καστοριάδης στην Ελλάδα, ώστε να σπάσει η προκατάληψη. Αλλά μέχρις εκεί. Θα έλεγα ότι εκτός από τη λέξη «πρόταγμα», που εισήγαγε ο ίδιος άλλωστε στις μεταφράσεις έργων του στα ελληνικά (απόδοση του γαλλικού προζέ), και την οποία πιπιλίζουν οι πάντες σήμερα, διάλογος και ουσιαστική αντιπαράθεση δεν υπήρξε.

Κατά τη γνώμη μου, ένα και μόνον άρθρο συζήτησε μέχρι σήμερα επί της ουσίας, και είναι εκείνο του Κωστή Παπαγιώργη, με τον τίτλο «Κορνήλιος Καστοριάδης, ένας σοφιστής» (στις *Τομές* του Σεπτ.-Οκτ. 1980). Πολύ σύντομα, άλλωστε, τα ΜΜΕ, που πολύ θα ήθελαν να σερβίρουν τον Καστοριάδη σαν «ατραξιόν», κατάλαβαν ότι μάλλον είχαν να κάνουν με επικίνδυνη και, πάντως, ενοχλητική περίπτωση. Βεβαίως, δεν λείπουν και όσοι ακόμα και το επικίνδυνο μπορούν και το σερβίρουν ως ατραξιόν, ιδίως μετά τον θάνατο προσώπων.

Ανάλογα ισχύουν και ως προς τον Πουλαντζά. Ό,τι το ανατρεπτικό έφερε η σκέψη του, παραμερίζεται με φροντίδα. Δεν αποκλείεται, τώρα με την προσπάθεια να καταταγεί στο «τρίτο ρεύμα», να γίνει ενσωμάτωσή του στις σημερινές κομματικές και πολιτικές εξελίξεις της ενδοχώρας μας. Ο «κάποιος» ουσιαστικός διάλογος και η αντιπαράθεση παραπέμπονται, ακόμα, στο μέλλον, μετά τριάντα δύο χρόνια. Η *Εποχή της ασημαντότητας* του Καστοριάδη, που σε λίγο κυκλοφορεί στα ελληνικά, ίσως προσφέρει μερικά «κλειδιά» για την κατανόηση και αυτού του φαινομένου...

ΞΕΝΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Τόνι Μόρισον

ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ

Η διαπάλη παλιού και καινούριου, η γυναικεία ταυτότητα και η γυναικεία μοίρα στον ανδροκρατούμενο κόσμο, η διαδικασία μέσα από την οποία κατακτάται η ιστορική μνήμη και η φυλετική συνείδηση είναι τα θέματα του νέου και πολυσυζητημένου μυθιστορήματος της Τόνι Μόρισον *Παράδεισος*.

Το πιο γοητευτικό και παράξενο έργο της συγγραφέως, που έγινε Best Seller στην Αμερική από την πρώτη κιόλας μέρα της έκδοσής του.

* * *

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

... η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093
e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Τρια Συνέδρια για τον Εμφύλιο

• Τριήμερο συνέδριο με τίτλο **«Πτυχές του Εμφυλίου»** έγινε στο Καρπενήσι από την Πέμπτη 23.9 μέχρι και το Σάββατο 26.9. Το συνέδριό συνδιοργάνωσαν το Ελληνικό Κέντρο Πολιτικών Ερευνών, ο Τομέας Πολιτικών Επιστημών του Πάντειου Πανεπιστημίου και ο Δήμος Καρπενησίου.

• Το απόγευμα στις 5.30 της επομένης Τετάρτης 20.10 αρχίζει στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στην Αίθουσα Σάκη Καράγιωργα (Νέο Κτίριο) και κλείνει το Σάββατο 23.10 συνέδριο με θέμα **«Ο ελληνικός εμφύλιος: Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο»**.

Το Συνέδριο συνδιοργανώνουν το ΠΜΣ Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του ΠαντείουΠανεπιστημίου και το Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου με τη συνεργασία της Ε.Δ.Ι.Α.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Τετάρτη 20 Οκτωβρίου 1999

Έναρξη **19.00**

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Πρόεδρος: Ηλίας Νικολακόπουλος.

JOHN O. IATRIDES, *The Greek civil war in its international setting: a reassessment.*

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΗΛΙΟΥ, *Η πορεία προς τον εμφύλιο: από την ένοπλη εμπλοκή στην ένοπλη ρήξη.*

Πέμπτη 21 Οκτωβρίου 1999

Έναρξη στις **9.30**

ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΜΝΗΜΑ

Πρόεδρος: Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου.

ΡΙΚΗ ΜΠΟΥΣΧΟΤΕΝ, *Προφορική μνήμη και εμφύλιος.*

ΣΤΑΘΗΣ ΚΑΛΥΒΑΣ, *Ο εμφύλιος μέσα από το πρίσμα της βίας.*

ΝΑΣΗ ΜΠΑΛΤΑ, *«Τότε με τα "χίτικα" δεν κόταγες να πεις ούτε τ' όνομά σου»: Μαρτυρίες για τον εμφύλιο.*

ΛΗ ΣΑΡΑΦΗ, *Λευκή Τρομοκρατία: ο μοχλός για τη σύνθλιψη του αντιστασιακού φρονήματος.*

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Πρόεδρος: Γιάννης Γιανουλόπουλος.

ΓΙΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΟΠΑΝΑΓΟΥ, *Προπαγάνδα και απελευθέρωση. Βρετανικές και Σοβιετικές πολιτιστικές ανταλλαγές στην Ελλάδα.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΚΚΑΣ, *Η διάψευση των ελπίδων και η πολιτική της ενσωμάτωσης: η στάση της βρετανικής εργατικής Αριστεράς στο ελληνικό ζήτημα.*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΦΕΤΑΣ, *Μεταξύ συνεργασίας και αμοιβαίας καχυποψίας. Οι σχέσεις ΚΚΕ και ΚΚΓ από τη ρήξη Τίτο-Στάλιν μέχρι το τέλος του εμφυλίου.*

Στις **17.00.**

ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Πρόεδρος: Ευάγγελος Κωφός.

ΙΑΚΩΒΟΣ Δ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, *Μοναρχοφασίστες και Σλαβομακεδόνες αγωνιστές: Ιδεολογικές και άλλες βεντέτες.*

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ, *ΕΑΜοβούλγαροι και Μακεδονομάχοι: ιδεολογικές και άλλες βεντέτες στη Μακεδονία.*

ΡΑΫΜΟΝΔΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ, *Πολιτισμική διαφορά και εμφύλια διαμάχη. Η μνήμη και η εμπειρία του εμφυλίου πολέμου σε δύο σλαβόφωνα χωριά .*

ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗΣ, *Εθνοτικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου: η περίπτωση των τουρκόφωνων Ποντίων καπεταναίων της Μακεδονίας.*

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πρόεδρος: Στέφανος Παπαγεωργίου.

ΧΑΓΚΕΝ ΦΛΑΪΣΕΡ, *Στενή η πύλη του «Ελεύθερου Κόσμου». Πολιτικοί περιορισμοί στην ελεύθερη διακίνηση προς και από την Ελλάδα, 1945-1952.*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΑΚΗΣ, *Η οικονομία του εμφυλίου.*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, *Ο εμφύλιος: από τους οικονομικούς στους πολιτικούς και στρατιωτικούς συσχετισμούς.*

Παρασκευή 22 Οκτωβρίου 1999. Στις **9.30**

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Πρόεδρος: Γιώργος Μαργαρίτης.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Βιώματα πολιτικών κρατουμένων μέσα από επιστολές της φυλακής και της εξορίας.*

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΖΟΥ, *Το Έκτακτο Στρατοδικείο Λαμίας, 1946-1950.*

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, *Πολιτικοί κρατούμενοι στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.*

ΟΥΡΑΝΙΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Από το επισκεπτήριο στα σκαλιά των Υπουργείων.*

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος: Χρήστος Λυριντζής.

ΜΑΡΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Κίνηση «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση».*

ΜΙΧΑΛΗΣ Π. ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, *Η μεταπολεμική διαμόρφωση των ιδεολογικών μετώπων και η εμφύλια σύγκρουση.*

ΛΙΑΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΥ, *Η πολιτική της σιωπής στην ελληνική μεταπολεμική ποίηση.*

Στις **17.00**

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος: Κώστας Κωστής.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΟΝΤΗΣ, *Το ζήτημα του εφοδιασμού και των εφεδρειών του ΔΣΕ στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.*

ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *«Το όπλο παρά πόδα»: λεκτική πολεμική ή πολιτική ανασυγκρότησης του ΚΚΕ;*

ΤΑΣΟΥΛΑ ΒΕΡΒΕΝΙΩΤΗ, *Οι «Μαχήτριες της Λευτεριάς» ή οι Γυναίκες στο ΔΣΕ.*

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Τα αρχεία του ΥΠΕΞ για τον Εμφύλιο: η περίπτωση του Έβρου*

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος: Κωνσταντίνος Τσουκαλάς.

LARS BAERENTZEN, *The failure of the political "Centre" 1945-1946.*

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΨΑΛΛΙΔΑΣ, *Η θεώρηση της διεθνούς πολιτικής κατάστασης από τους σοσιαλιστές (ΣΚΕΛΔ).*

ΘΑΝΑΣΗΣ Δ. ΣΦΗΚΑΣ, *Η «ειρηνοπόλεμη» διάσταση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.*

ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΑΡΙΔΗΣ,

-ΝΙΚΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ, *Πολιτικά και ιδεολογικά διακυβεύματα.*

ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

Σάββατο 23.10 , ώρα 10.00

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΠΟΡΕΙΕΣ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

Συμμετέχουν στρατιωτικοί. Συντονίζει ο Άλκης Ρήγος.

• Τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας του Άμστερνταμ, το Ινστιτούτο Φελτρινέλι (Μιλάνο) και το Κέντρο Μεσογειακών Σπουδών (Νάπολι) οργανώνουν Συνέδριο με θέμα **«Οι εμφύλιοι πόλεμοι στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο του 20ου αιώνα»**. Το Συνέδριο θα γίνει στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (Αίθουσα Σάκη Καράγιωργα) από τις 18 έως τις 20 Νοεμβρίου.

ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ:

"Ενα δόκανο ἀπό ὅπου κανένας δέ μποροῦσε πιά νά ξεφύγει

τοῦ Νίκου Γουλανδρή

«Στό Τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης προσπάθησα νά εἰκονίσω τήν κατάρρευση ἑνός ἑτοιμόρροπου κόσμου. [...] Ὕστερα μέ τούς Ἀνυπεράσπιστους θέλησα νά δείξω πώς εἶναι ἀδύνατο νά βροῦμε τήν εὐτυχία σ' αὐτόν τόν τόπο, μέσα σέ δοσμένες καταστάσεις, ὅσο κι ἄν κρυφτοῦμε σάν τόν καμπουράκο τοῦ Ἀηγιώργη μου σέ κάποιο δικό μας περιχαράκωμα, ὅσο κι ἄν τό προσπαθήσουμε, σάν ὁ μικρός ὁ Κωσταντῆς τῆς Φυρονεριᾶς. Δέν θά τό βροῦμε τό "τετράφυλλο τριφύλλι". Ἔτσι εἶδα καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο: ἕνα δόκανο ἀπό ὅπου κανένας δέ μποροῦσε πιά νά ξεφύγει. Στά δυό τελευταῖα διηγήματα τῆς σειρᾶς, στό Οὐσιῶδες μέ τήν ἐγκατάλειψη τῆς χίμαιρας τῆς εὐτυχίας καί στό Βάφτισμα μέ τήν ἐπίγνωση πιά τῆς ἀνάγκης μιά πνοή ἐλπίδας φαίνεται νά περνάει. Μακάρι, λέω, νά μποροῦσα νά τήν ἔδινα αὐτή τήν ἐλπίδα, μιά Ὑπεράσπιση. Δέν πέθανα ἀκόμα...» [Ἀπό ἐπιστολή τοῦ Δ.Χ., 1972]

Πενήντα χρόνια μετά τή λήξη του μέ τήν ἧττα ἐπισήμως τῆς μιᾶς παράταξης ὁ ἑλληνικός ἐμφύλιος πόλεμος ἀποτελεῖ πιά (καί εὐτυχῶς) μόνο ἀντικείμενο μελέτης τῶν ἱστορικῶν. Γιά τίς γενιές ὅμως πού ἔζησαν τή βία του καί τή σκιά του ἦταν πράγματι ἕνα δόκανο ἀπό τό ὁποῖο κανένας δέν μποροῦσε νά ξεφύγει, μία μακριά περίοδος χωρίς ἐλπίδα, μιά ἧττα ὅλων μας.

Γιά τόν Δημήτρη Χατζῆ (1913-1981) τό δόκανο ἄρχισε νά κλείνει τό 1947 καί διάρκεσε ὥς τό 1974. Τό 1947 τόν συνέλαβαν (ὅπως καί κάμποσες χιλιάδες ἄλλους ἕλληνες πολίτες) καί ἐξορίστηκε στήν Ἰκαρία. Ἀπολύθηκε δύο ἤ τρεῖς μῆνες ἀργότερα. Στά ἐρωτήματα «γιατί ἡ σύλληψη», «γιατί ἡ ἀπόλυση» καί σέ ἄλλα «γιατί» πού ἴσως προκύπτουν ἀπό τίς παραπέρα γραμμές, οἱ ἱστορικοί ἴσως ἔχουν ἀπάντηση, ἐδῶ θά περιοριστοῦμε μόνο στό «ἐπειδή αὐτές ἦταν οἱ δοσμένες καταστάσεις», ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Μέσα στίς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς οἱ προοπτικές τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ στράτευση μέσα σέ ἐκεῖνες τίς καταστάσεις καί ἡ ἐξορία στή Μακρόνησο. Τόν Μάρτιο 1948 παρουσιάστηκε στό στρατό, στήν Ἐθνοφρουρά. Λιποτάκτισε (ὁ ὅρος εἶναι τεχνικός) εἴκοσι μέρες ἀργότερα καί πέρασε στόν Δημοκρατικό Στρατό. Στό χρονικό *Μουργκάνα* [*Θητεία (Ἀγωνιστικα κείμενα 1940-1950)*, Κείμενα, Ἀθήνα 1979] μιά παράγραφος ἴσως ἐξηγεῖ κάπως αὐτή τήν ἀπόφαση.

«Δέν θά γράφεις καί σύ σάν τόν ἄλλο ἀπό τό ἀμπρί»
Ἀχρονολόγητη (Μάης 1948-Σεπτέμβρης 1948) φωτογραφία, Δημήτρης Χατζῆς

«Ἐκεῖνο πού λέμε ρωμέικο φιλότιμο κ' εἶναι μιά ἐθνική ἀρετή ὅταν δέν φτάνει στήν ὑπερβολή, εἶχε πάντα μεγάλη πέραση στό στρατό. Οἱ διοικητές τόν παλιό καιρό, λύνανε δύσκολα προβλήματα τῆς πειθαρχίας καί τοῦ στρατώνα, μονάχα μέ τό φιλότιμο τοῦ στρατιώτη. Πέρασα γιά δεκαπέντε μέρες ἀπό τούς στρατῶνες τῆς Ἐθνοφρουρᾶς. Καί μπορῶ νά βεβαιώσω πώς τώρα, οἱ Ἕλληνες πού στρατεύονται πρέ-

πει νά βγάλουν καί τό φιλότιμό τους μαζί μέ τό πολιτικό τους πουκάμισο: Οὔτε χρειάζεται, οὔτε ἐπιτρέπεται τό φιλότιμο στό μοναρχοφασιστικό στρατό» (σελ. 43/44). Τό δόκανο πιά ἔχει κλείσει. Στό Δημοκρατικό Στρατό (οἱ ὅροι πάντα τεχνικοί) ἡ παρουσία του, μέ καθήκοντα πολεμικοῦ ἀνταποκριτῆ, διάρκεσε μερικούς μῆνες, ἴσως ἕως τόν Σεπτέμβριο 1948, ὁπότε ἀντικαταστάθηκε καί στάλθηκε στό ἐξωτερικό. Ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἕνα ἀνέκδοτο ἀπό ἀφήγηση τοῦ ἀντικαταστάτη του. Ὅταν ἔφτασε πιά στή θέση του, πολεμικός ἀνταποκριτής καί αὐτός, σέ συνάντησή του μέ μεγάλο στέλεχος τοῦ ΔΣ ἡ ἀνάθεση τῶν καθηκόντων του ἔγινε μέ τά λόγια: «*Δέν θά γράφεις καί σύ σάν τόν ἄλλο ἀπό τό ἀμπρί. Θά φύγεις μπροστά στό τάγμα*». Σύμφωνα μέ ἀφήγηση τοῦ ὑπεύθυνου μετακίνησης πού παρέλαβε τόν «ἄλλο», πιθανόν στό Βελιγράδι (μεταφέρω ἀπό τίς σημειώσεις μου): Ἦταν «*ἄρρωστος [δέν ξέρει τί, τόν πέρασε ἀπό γιατρούς – ὄχι "πολεμίτιδα" (ἕνα εἶδος "ἐπιληψίας", ἀφροί)], καταπτοημένος (εἶχε δεῖ τό χαμό), ἴσως "νευρική κατάπτωση", "ἀσθενικά νεύρα"*». Ἂς σημειωθεῖ καί αὐτό, ἔστω καί ἄν δέν εἶναι γνωστό ἄν ὁ Χατζῆς τό ἔμαθε τότε (καί εἶναι πιθανότερο πώς τό ἔμαθε λίγο ἀργότερα), πώς στίς 27 Ἰουλίου 1948 ἐκτελέστηκε στά Γιάννινα ὁ ἀδελφός του Ἄγγελος Γ. Χατζῆς. Τόν Μάρτιο 1949 ὁ Δημήτρης Χατζῆς, πολιτικός πρόσφυγας πιά, βρίσκεται, πολιτικός συντάκτης, στόν παράνομο ραδιοφωνικό σταθμό «Ἐλεύθερη Ἑλλάδα» στό Βουκουρέστι. Τόν Δεκέμβριο 1949 ἡ διεύθυνση-καθοδήγηση τοῦ σταθμοῦ θεωρεῖ πώς αὐτός ὁ συνεργάτης «*τό καλύτερο νά φύγει γιατί ἔχει ἀρνητική ἐπίδραση στήν ὁμάδα*». Τόν Ἰανουάριο 1950 τό δόκανο πού ἀπό καιρό ἔχει κλείσει κόβει πιά κομμάτια συνείδησης: *Ἔκπτωσις Ἰθαγενείας Βουλγαρόφρονος ΧΑΤΖΗ Δημητρίου τοῦ Γεωργίου, «*[...] *Οὗτος ἦχθη εἰς τήν ἀπόφασιν νά ἐγκαταλείψῃ τό Ἑλληνικόν ἔδαφος ἄνευ προθέσεως ἐπανόδου, διότι κατά τήν Κατοχήν καί μετέπειτα ἠρνήθη τήν Ἑλληνικήν καταγωγήν καί ὑπηκοότητα, ἀνεγνώρισε ἑαυτόν ὡς ἀνήκοντα εἰς τήν Βουλγαρικήν Φυλήν καί τό Βουλγαρικόν Κράτος, ἔδρασε ποικιλοτρόπως ὑπέρ τῆς Βουλγαρίας καί ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καί τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει δέ προέβη εἰς πράξεις εἰδικῶς κατονομαζομένας εἰς τήν ὑπ' ἀριθ. 115/10/26/15 ἀπό 25-10-1945 Κοινήν Ἀπόφασιν τῶν Ὑπουργῶν Δικαιοσύνης, Στρατιωτικῶν καί Ἐσωτερικῶν, δι' ἃς ἡ ὑπό τῆς ἀποφάσεως ταύτης συγκροτηθεῖσα Εἰδική Ἐπιτροπή ὑπό τήν Προεδρείαν τοῦ οἰκείου Εἰσαγγελέως, ἔκρινεν αὐτόν ὡς στερούμενον Ἑλληνικῆς συνειδήσεως καί Βουλγαρόφρονα Ἀλλογενῆ δι' ὃ καί τόν κατεχώρησεν εἰς τάς καταστάσεις τῶν Βουλγαροφρόνων τῆς Κοινότητος* [...]». Τό δόκανο ἀπό ὅπου κανένας δέν μπορεῖ νά ξεφύγει, ἀπό χρόνια, σέ κίνηση ἀκρωτηριάζοντας ζωές καί συνειδήσεις θά κλείσει τόν κύκλο του γιά τόν συγκεκριμένο ἄνθρωπο τόν Ἰανουάριο 1952: «*Καταδικάζει τόν [κηρυχθέντα] ἔνοχον ἐρήμην [διά μέν] τήν λιποταξίαν εἰς τήν ποινήν τοῦ Θανάτου καί εἰς στρατιωτικήν καθαίρεσιν, διά δέ τήν ἐγκατάλειψιν θέσεως εἰς τήν ποινήν τῆς ἰσοβίου καθείρξεως †διαγράφονται ὀκτώ <8> λέξεις† ἥν καί συγχωνεύει εἰς τήν ποινήν τοῦ Θανάτου.*»

Θά χρειαστοῦν πάνω ἀπό 20 χρόνια ἀκόμα γιά νά ἐπανέλθει μετά πιά τό 1974 μιά ἰσορροπία στή ζωή τῶν ἀνθρώπων καί στή ζωή τοῦ τόπου, νά γίνει παρελθόν καί ἱστορικό ἀντικείμενο ἐκείνη ἡ ἦττα τοῦ ἔθνους.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΙΔΑΛΗΣ 1904-1946

Ο Κ. Βιδάλης από τον Α. Πρωτοπάτση.

Στα μέσα Αυγούστου του 1946, δολοφονήθηκε από τη συμμορία του **Σούρλα**, στη Θεσσαλία, ο δημοσιογράφος του *Ριζοσπάστη* **Κώστας Βιδάλης**. Σε δημοσιογραφική αποστολή στην περιοχή, ο Βιδάλης «συνελήφθη από αγνώστους», όπως ανέφερε η κυβερνητική ανακοίνωση, «μέσα στο τραίνο Λαρίσης-Βόλου». Η εξαφάνισή του θα ανακοινωθεί επίσημα από τον *Ριζοσπάστη* στις 17 Αυγούστου. Σύντομα οι ανησυχίες θα μεταφραστούν σε βεβαιότητα: «Φαίνεται ότι ο Κώστας Βιδάλης εκτελέστηκε από συμμορίτες του Σούρλα. Ολόκληρη η Θεσσαλία έχει μεταβληθεί σε κόλαση αίματος και φωτιάς» ήταν ο κύριος τίτλος του *Ριζοσπάστη* στις 20 Αυγούστου, το πρωτοσέλιδο του οποίου φιλοξενούσε και «την ανατριχιαστική αφήγηση αυτόπτη μάρτυρα».

Στις 21 του μήνα το πένθος της Αριστεράς για τον Κώστα Βιδάλη άρχιζε... Ο *Ριζοσπάστης* δημοσίευε το αυτοβιογραφικό σημείωμα που ο έγκριτος δημοσιογράφος είχε καταθέσει στην Κομματική Οργάνωση του ΚΚΕ.

Απ' αυτό δανειζόμαστε μερικές βασικές πληροφορίες.

Ο Κ. Βιδάλης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1904. Ο πατέρας του ήταν μαρμαράς και η μητέρα του ράφτρα. Δούλευε από 17 χρόνων ως δημοσιογράφος στον *Ριζοσπάστη*. Στρατεύθηκε το 1924. Την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας βρέθηκε στην Ισπανία, για να καλύψει τον εμφύλιο. Το 1937, όταν επέστρεψε, εξορίστηκε στα Κύθηρα. Αποκάλυψε την υπόθεση του σέρβου πρωθυπουργού Στογιαντίνοβιτς και με διαταγή του Μανιαδάκη πιάστηκε, αλλά αφέθηκε ένα μήνα πριν από τη λήξη του πολέμου και την κατοχή. Δούλεψε κυρίως στο οικονομικό ρεπορτάζ. Αποκάλυψε στην *Πρωΐα* το τραστ του Μποδοσάκη και το σκάνδαλο της αύξησης των δανείων στο Λονδίνο. Στρατολογήθηκε στο ΚΚΕ από τον Καραγιώργη το 1941. Δούλεψε στον παράνομο μηχανισμό και στο βουνό στην ΠΕΕΑ. Το σημείωμα κλείνει με τη φράση: «Δεν τιμωρήθηκα, ούτε παρατηρήθηκα ποτέ από το κόμμα».

Το κείμενο του Δημήτρη Χατζή *ΚΩΣΤΑΣ ΒΙΔΑΛΗΣ Ο ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ*, αναπαράγεται από την εφημερίδα *Ελεύθερη Ελλάδα*, Χρόνος Β' Περίοδος Β', Αρ. Φύλ. 589, Αθήνα, 23 Αυγούστου 1946, σελ. 2η.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΙΔΑΛΗΣ

Ο αγωνιστής και ο άνθρωπος

τοῦ Δημήτρη Χατζῆ

Ἡ ἀρετή καί ἡ τόλμη τῆς ζωῆς του πού μένει γιά μᾶς ἕνα ἀψηλό παράδειγμα – χαρακτηρίζουν τήν ἐντελῶς ξεχωριστή δράση του στήν περίοδο τῆς Κατοχῆς: Ἁπλότητα, ἐντιμότητα, ἀνδρεία, ἐπιμονή, δραστηριότητα καί ἀφοσίωση εἶνε τά θετικά στοιχεῖα τῆς πλούσιας ἀτομικότητάς του – στοιχεῖα πού ὅλοι γενικά ὅσοι ἔρχονται σέ συνάφεια μαζί του ἐκτιμοῦν καί ἀναγνωρίζουν. Δέν εἶνε ὅμως καθόλου ὑπερβολικό νά πεῖ κανένας ὅτι καί τά ἀρνητικά στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα του, ὄχι μόνο δέν μειώνουν τήν ἐκτίμηση τῶν ἄλλων, ἀλλά εἶνε ἴσως ἐκεῖνα ἀκριβῶς πού τόν κάνουν τόσο συμπαθῆ σ' ἐχθρούς καί σέ φίλους. Ὁλοκληρώνουν τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἀστείρευτη ζωτικότητα καί τήν ἀδιάφθορη ἐντιμότητα, σ' ἕνα χαρακτήρα ἀπό τούς πιό σπάνιους στούς κακούς καιρούς πού περνοῦμε. Ἀπ' αὐτό πηγάζει ἡ γοητεία πού ἀσκοῦσε σ' ὅλους ὁλόγυρά του: «Ἐν τῇ καρδίᾳ του οὐκ ἦν ὁ δόλος». Ὅπως καί σ' ὅλη του τή ζωή δέν ἦταν ποτέ καμμιά ἐπιτήδευση. Καμμιά ἰδιοτέλεια.

Ὑποστήριζε σέ κάθε περίπτωση ὅτι ὅλα εἶνε ἁπλᾶ. Καί ἦταν ὁ ἴδιος ὅσο μπορεῖ κυριολεκτικώτερα νά εἰπωθεῖ: ἁπλός. Πολλές φορές ἔφτανε στήν ἁπλοϊκότητα. Κι' ὅμως αὐτό ἀκριβῶς ἦταν ἐκεῖνο πού ἀσκοῦσε τήν καταπληκτική γοητεία του στούς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ μέ τούς ὁποίους τόσο εὔκολα μποροῦσε νά συνεννοηθεῖ: Στίς ἀγριότερες μέρες τῆς κατοχικῆς τρομοκρατίας, ὁ Βιδάλης πηγαίνοντας μέ τό τράμ ἀνοίγει κουβέντα μέ τόν ἄγνωστό του ὁδηγό ἤ τόν εἰσπράκτορα γιά τό κίνημα καί τίς ἀπεργίες. Εἶνε φυσικό ὅτι ἐκεῖνοι ἀποροῦν, ξαφνιάζονται καί τόν ὑποπτεύονται. Εἶνε ὅμως ἑκατό στά ἑκατό βέβαιο ὅτι ὡς τό τέλος τῆς διαδρομῆς ἔχει κερδίσει τήν ἀνεπιφύλακτη ἐμπιστοσύνη τους. Εἶνε γιά ὅλους τούς ἄγνωστους, ἀπό τήν πρώτη του ἐπαφή, ὁ καλός «συμπολίτης». Ὅσο εἶνε καί γιά τούς γνωστούς ὁ ἀγαπητός «συνάδελφος» καί γιά τούς συνεργάτες του ὁ ἀνεκτίμητος «συναγωνιστής».

Ἔντιμος στή ζωή καί στό λόγο του: Στήν ἀρχή τῆς Κατοχῆς, πρίν ἀκόμα ὀργανωθοῦν οἱ οἰκονομικές ὑπηρεσίες τοῦ ΕΑΜ διαχειρίζεται κάποιο ποσό γιά τόν παράνομο τύπο. Κάνει προμήθειες ὑλικῶν, ἀγοράζει χαρτιά, μεταφέρει, στό τέλος πρέπει νά ἀποδώσει λογαρισμό. Δέν ἔχει πάρει ἀποδείξεις ἀπό κανένα. Οὔτε εἶνε εὔκολο νά ξαναβρεῖ τούς ἀνθρώπους – πού πολλοί εἶνε ὁλότελα ξένοι στόν ἀγώνα. Καί εἶνε φυσικό ὅτι ἡ ἀκρίβεια τοῦ λογαριασμοῦ μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ. Ὁ Βιδάλης ἔχει ἕξη λίρες κληρονομιά ἀπό τή μάνα του. Εἶνε ὅλη του ἡ περιουσία. Καταγράφει τά ποσά πού ξόδεψε, καί στέλνει τό λογαριασμό στήν ὀργάνωση μαζί μέ τίς ἕξη λίρες του...

Ἡ εὐαισθησία του φτάνει κάποτε μέχρι τραχύτητας, πού ὡστόσο κανένα ποτέ δέν ἐπείραξε καί δέν ἐξαγρίωσε ἐναντίον του.

Παλληκάρι μέ ὅλη τή σημασία τῆς λέξεως αὐτῆς στή γλώσσα μας. Ἡ ἀνδρεία του φθάνει κάποτε τά ὅρια τοῦ παραλογισμοῦ. Κι' ὅμως αὐτό ἀκριβῶς ὄχι μόνο βοηθάει, ἀλλά καί τόν σώζει πολλές φορές. Ἀφοπλίζει συχνά τόν ἀντίπαλο. Ὁ Ράλλης καί ὁ Ταβουλάρης ξέρουν τήν ἀνάμιξή του στόν παράνομο τύπο καί τήν ἀπελευθερωτική κίνηση. Ἡ ἐντολή του ἀπό τήν ὀργάνωση εἶνε ρητή. Νά πάψει νά ἐμφανίζεται σάν δημοσιογράφος μπροστά τους. Αὐτός ὅμως παραβαίνει σχεδόν κάθε βράδυ τήν ἐντολή του καί εἶνε ἀλήθεια ὅτι πολύτιμες πληροφορίες ἀπό τό ἄμεσο περιβάλλον τῶν Κουΐσλιγκς, περνοῦν ταχτικά στήν ὀργάνωση...

Ὅσο εἶνε πραγματικό ὅτι οἱ μεταφορές ἦταν ἡ πιό δύσκολη καί ἐπικίνδυνη ἐργασία τῆς παρανομίας, ἄλλο τόσο εἶνε ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Βιδάλης καί ὁ Π. Κέντρος πού ἀπέθανε ἐδῶ καί λίγες μέρες στό «Ἱπποκράτειο», εἶνε οἱ ἄσσοι τῶν Ἑλλήνων μεταφορέων. Ἡ τελευταία του μεταφορά πρίν ἀνεβεῖ στό βουνό (1944) ἔπρεπε νά γίνει μέ τό σιδηρόδρομο ἀπό τό σταθμό Λαρίσης πού φρουρεῖται ἀπό τούς Γερμανούς αὐστηρά. Κανένας λογικός ἄνθρωπος δέν θά ἐνέκρινε τό σχέδιο τοῦ Βιδάλη. Αὐτός ἐπιμένει σ' αὐτό καί τό πραγματοποιεῖ: Μέ τό πιό εὐπαρουσίαστο ἀγοραῖο φορτηγό αὐτοκίνητο πού μπο-

Ὁ Νίκος Ζαχαριάδης στά γραφεῖα τοῦ «Ριζοσπάστη», Ἀθήνα 1945.

ἀπό τόν τόμο: *Εἰκόνες τῆς Ἑλλάδος 1944-1958*, Φωτογραφική συλλογή Ν. Ε. Τόλη, Β' ἔκδοση, Ἑξάντας, (Ἀθήνα, 1998), 44.

Ὄρθιοι ἀπό ἀριστερά: Κώστας Χαΐνογλου, Χριστόφορος Γκιζελής· καθιστοί ἀπό ἀριστερά: Δημήτρης Χατζῆς, Νίκος Ζαχαριάδης, δεξιά ὁ Κώστας Βιδάλης, σκυφτός ὁ Μιχάλης Κύρκος. Ἡ φωτογραφία πιθανότατα ἀπό συνέντευξη τύπου τοῦ Νίκου Ζαχαριάδη, μετά τήν ἀπελευθέρωση καί τήν ἐπιστροφή του. Τά πρόσωπα ταύτισε (τόν Ἀπρίλιο 1999) ὁ Ἀνδρέας Φραγκιᾶς.

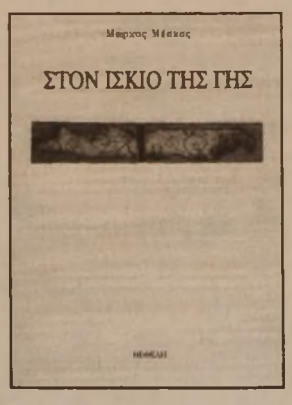
Ἡ φωτογραφία ἀναπαράγεται στήν ὑπό ἑτοιμασία δεύτερη ξαναδουλεμένη ἔκδοση τῆς ἐργασίας: Νίκος Γουλανδρής, 300 δελτία (1935-1975) γιά τόν Δημήτρη Χατζῆ Ἀπό τά «Ἀρχεῖα Σύγχρονης Κοινωνικῆς Ἱστορίας», τήν Ἐθνική βιβλιοθήκη Széchényi τῆς Οὐγγαρίας, δημόσιες καί ἰδιωτικές πηγές, πού θα κυκλοφορήσει ἀπό τίς ἐκδόσεις Μαύρη Λίστα.

1979 - 1999
ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

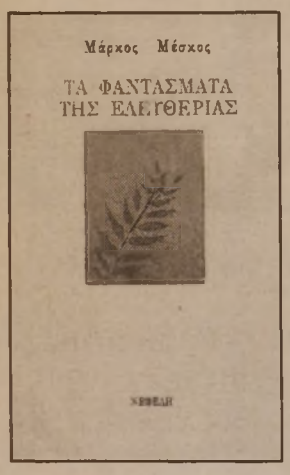
Μάρκος Μέσκος
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

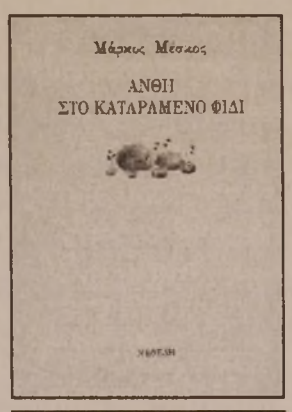
ΜΑΥΡΟ ΔΑΣΟΣ
(Ποίηση)

ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΗΣ ΓΗΣ
(Ποίηση)

ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
(Ποίηση)

ΑΝΘΗ
ΣΤΟ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟ ΦΙΔΙ
(Ποίηση)

ΚΟΜΜΕΝΗ
ΓΛΩΣΣΑ
(Νουβέλα)

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟΝ
ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ
(Νουβέλα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ροῦσε νά βρεθεῖ τότε στήν Ἀθήνα, φθάνει ἀνεβασμένος ὁ ἴδιος ἀπάνω στά κασόνια πού ἐπρόκειτο νά μεταφερθοῦν στήν κεντρική εἴσοδο τοῦ σταθμοῦ, κορνάροντας ἀπό μακρυά. Ὁ Γερμανός σκοπός εἶνε βέβαιος ὅτι πρόκειται γιά γερμανική μεταφορά, ἀνοίγει μόνος του διάπλατα τίς σιδερένιες πόρτες καί τό αὐτοκίνητο περνάει μεγαλοπρεπῶς μέ τό Βιδάλη ψυχραιμότατο στήν κορυφή τοῦ θανατηφόρου φορτίου.

Ἡ «Ἐλεύθερη Ἑλλάδα» τοῦ καιροῦ αὐτοῦ –ὅλο τό 1942 καί 1943– σαράντα παράνομα φύλλα εἶνε κατά κύριο λόγο ἔργο δικό του – ἀπό τήν ὀργάνωση τῶν τυπογραφείων ὡς τήν σύνταξή της. Εἶνε ἔργο τῆς δραστηριότητας, τῆς ἱκανότητας καί τῆς ἀφοσιώσεώς του στόν ἀγώνα.

Εἶνε κάποτε μονόπλευρος σ' αὐτή τήν ἀφοσίωσή του, ἐπίμονος καί φορτικός στήν ἄποψή του. Ὅμως οὔτε τότε δέν θά τά καταφέρει νά γίνει ἀντιπαθητικός σέ ὅσους διαφωνοῦν μαζί του. Ὅταν συνῆλθε τό Ἐθνικό Συμβούλιο, ὁ Βιδάλης συνέλαβε μιά ἰδέα: Ὅτι μόνο μέ εἰσαγωγή ὅπλων ἀπό τήν Νότιο Ἰταλία πού εἶχε ἀπελευθερωθεῖ μποροῦσε ν' ἀντιμετωπισθεῖ τό πρόβλημα τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ στρατοῦ. Ἀναπτύσσει τά σχέδια του σέ ὅλους, προπαγανδίζει, ἐπιμένει νά ὀργανωθεῖ ἡ εἰσαγωγή. Τοῦ προβάλλονται οἱ δυσκολίες. Ἐπιμένει ἀνένδοτος γιά τή δυνατότητα, ἐννοεῖ νά πείσει τούς ἀρχηγούς τοῦ κινήματος πού βρίσκονται ὅλοι συγκεντρωμένοι ἐκεῖ. Πραγματικά τούς φορτώνεται. Μά κανένας δέν θυμώνει μαζί του: Ἡ πίστη, ἡ καλή θέλησή του, εἶνε ἔξω ἀπό κάθε ἀμφιβολία. Καί ἀγλαΐζει κάθε προσπάθεια καί ἐνέργειά του. Ἀκόμα κι' ὅταν εἶνε ἀποτυχημένη.

Ἡ δραστηριότητά του εἶνε ἀκαταπόνητη. Φθάνει κάποτε νά εἶνε ἕνα πάθος ἐνεργητικότητας – μιά φλέβα ἀεικίνητη, ἕνα νεῦρο πού σπαρταράει ἀπό ζωή. Δέν εἶνει σπάνιο νά ἐγκαταλείψει τή «διατεταγμένη» μικρή ἐργασία του γιά κάτι σημαντικότερο πού τυχαῖα βρέθηκε μπροστά του. Νά γυρίσει τό βράδυ μέ ἄδεια χέρια γι' αὐτό πού ξεκίνησε, καταφορτωμένος ὅμως ἀπό τούς καρπούς μιᾶς πολύ δυσκολότερης προσπάθειας στήν ὁποία ξόδεψε τούς κόπους τῆς μέρας του. Ἔτσι ἐγκαταλείπει στό βουνό τή σύνταξη τῆς «Ἐλεύθερης Ἑλλάδας» γιά νά παρακολουθήσει ἀπό κοντά τή μάχη τοῦ θερισμοῦ στή Θεσσαλία, γιά τήν ὁποία καί ἔγραψε τό θαυμάσιο βιβλιαράκι του. Ἡ κλειστή ζωή τοῦ γραφείου τόν ἔπνιγε ὅταν γύρω του σάν ἡφαίστειο δονοῦσε τή χώρα ὁ ἀπελευθερωτικός παλμός ἑνός ὁλόκληρου λαοῦ ἀποδυμένου στόν ἔσχατον ἀγώνα.

* * *

Τό ἴδιο πού συνέβη μέ τόν Ἄρη Βελουχιώτη δέν εἶνε καθόλου περίεργο νά συμβαίνει τώρα μέ τό Βιδάλη: Ὑπάρχουν αὐτή τή στιγμή πολλοί ἄνθρωποι στήν ὕπαιθρο ἕτοιμοι νά ὁρκισθοῦνε ὅτι ὁ Ἄρης δέν πέθανε. Δέν ἦταν ἐκεῖνος πού σκοτώθηκε. Γύρω μας ὑπάρχουν πολλοί πού δέν μποροῦν νά συλλάβουν τήν εἰκόνα τοῦ Βιδάλη νεκροῦ. Μέσα μας, σ' ὅλους ὑπάρχει μιά αὐθόρμητη ἀντίδραση σ' αὐτή τήν εἰκόνα: τῆς ζωῆς ἐν τάφω.

Καί ὅμως ὁ Βιδάλης δέν ὑπάρχει πιά. Ἕνας πολύτιμος ἀγωνιστής μέ ἱκανότητες μεγάλες, μέ ἐντιμότητα καί δραστηριότητα ἔλειψε. Καί ἔλειψε μαζί ἕνας Ἄνθρωπος – ἕνας ἀκέριος γιομᾶτος ἄνθρωπος ἀπό κείνους τούς λιγοστούς πού δυναμώνουν μέσα μας τή πίστη για τή ζωή καί τήν ἀξία της, τό σεβασμό γιά τόν ἄνθρωπο καί τή συνείδησή του.

ΑΠΟΧΗ 1946: Πλειοψηφικό ρεύμα ή μειοψηφική τάση;

του Ηλία Νικολακόπουλου

«... Αι αναμενόμεναι γνήσιαι και αδιάβλητοι εκλογαί, που θα εκαθάριζαν οριστικώς τον τόπον από μίαν τρομεράν τριακονταετή εμφύλιον σύρραξιν μετεβλήθησαν εις ασύλληπτον χίμαιραν. Το 1935 επαναλαμβάνεται υπό πολύ απαισιωτέρους οιωνούς, (...) Οδηγούμεθα ραγδαίως προς μίαν εκλογικήν παρωδίαν τρομερούς εγκυμονούσαν κινδύνους (...)».

Γ. Καφαντάρης, 11.3.1946

Η συμφωνία της Βάρκιζας (12 Φεβρουαρίου 1945), με την οποία τερματίστηκε η πρώτη φάση της εμφύλιας σύγκρουσης, διαμόρφωσε το βασικό νομικό και πολιτικό πλαίσιο για την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Ειδικότερα ως προς τη διαδικασία εκλογικής νομιμοποίησης του μετακατοχικού καθεστώτος, το άρθρο 9 της συμφωνίας προέβλεπε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, ώστε να τερματιστεί *«οριστικώς το πολιτειακόν ζήτημα»*, και τη διενέργεια εκλογών για την ανάδειξη Συντακτικής Συνέλευσης. Το δημοψήφισμα θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί «το ταχύτερον δυνατόν» και οπωσδήποτε μέσα στο 1945, οι δε εκλογές να επακολουθήσουν *«ως τάχιστα»*.

Τον Σεπτέμβριο όμως του 1945, ύστερα από κοινή πρόταση των κυβερνήσεων της Μεγάλης Βρετανίας, των ΗΠΑ και της Γαλλίας την οποία αποδέχθηκε η ελληνική κυβέρνηση, αποφασίστηκε η ανατροπή της προκαθορισμένης σειράς, η πρόταξη δηλαδή των εκλογών και η αναβολή του δημοψηφίσματος έως το 1948. Μάλιστα ορίστηκε ότι οι εκλογές έπρεπε να διενεργηθούν το ταχύτερο δυνατό και για το σκοπό αυτό η κυβέρνηση του **Π. Βούλγαρη** προσδιόρισε ως ημερομηνία διεξαγωγής τους την 20ή Ιανουαρίου 1946. Η εν λόγω απόφαση προκάλεσε την αντίδραση όλων σχεδόν των πολιτικών κομμάτων, με αποτέλεσμα την παραίτηση της κυβέρνησης στις 8 Οκτωβρίου 1945.

Η συνακόλουθη κυβερνητική κρίση τερματίστηκε με την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον **Θεμ. Σοφούλη** στις 22 Νοεμβρίου και το σχηματισμό κυβέρνησης αποκλειστικά από κεντρώες πολιτικές δυνάμεις. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Σοφούλη πραγματοποιήθηκε ύστερα από ενεργό παρέμβαση του βρετανού υφυπουργού Εξωτερικών **Εκ. Μακνίλ** και βασίστηκε σε μια γενικότερη συμφωνία που προέβλεπε τη διενέργεια εκλογών το αργότερο ώς τα τέλη Μαρτίου 1946 και την αναβολή του δημοψηφίσματος για τον Μάρτιο του 1948.

Όπως προβλεπόταν και στη συμφωνία της Βάρκιζας, για τον έλεγχο των συνθηκών διεξαγωγής των εκλογών συγκροτήθηκε «Συμμαχική αποστολή για την παρακολούθηση των ελληνικών εκλογών» (Allied Mission to Observe the Greek Elections - AMFOGE), αποτελούμενη από αμερικανούς, βρετανούς και γάλλους παρατηρητές που ήρθαν για τον σκοπό αυτό στην Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 1946. Η παρουσία όμως της AMFOGE όχι μόνο δεν διασφάλισε τις απαραίτητες συνθήκες για μια σχετικά «ομαλή» διεξαγωγή των εκλογών, αλλά αντίθετα λειτούργησε ως βασικό νομιμοποιητικό στοιχείο του εκλογικού αποτελέσματος. Αυτό ήταν εξάλλου και το ουσιαστικό νόημα της έκθεσης της AMFOGE, περίληψη της οποίας δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες αμέσως μετά τις εκλογές (12.4.1946).

Η «ΛΕΥΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ»

Το πολιτικό πλαίσιο και η ιδιαίτερη βαρύτητα των πρώτων, έπειτα από δέκα χρόνια, βουλευτικών εκλογών καθοριζόταν αφενός από την εξέχουσα σημασία που είχαν προσλάβει στο πλαίσιο της νομιμοποιητικής διαδικασίας του μετακατοχικού καθεστώτος –γεγονός που τους προσέδιδε έντονο χαρακτήρα διαπαραταξιακής αναμέτρησης της Αριστεράς με το σύνολο των υπόλοιπων πολιτικών δυνάμεων– και αφετέρου, ύστερα από την απόφαση για αναβολή του δημοψηφίσματος, από τη διαμάχη σχετικά με το μέλλον του θεσμού της βασιλείας.

Το πολιτικό πλαίσιο των εκλογών καθοριζόταν επίσης από το κλίμα εκτεταμένης και συστηματικής «λευκής τρομοκρατίας» που επικρατούσε μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Η τρομοκρατία είχε βέβαια κύριο στόχο τις δυνάμεις της εαμικής Αριστεράς, συχνά όμως προσλάμβανε αμιγώς φιλοβασιλικό χαρακτήρα, θίγοντας άμεσα και τους οπαδούς των κομμάτων του Κέντρου. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Σοφούλη ελάχιστα μετέβαλε την προηγούμενη κατάσταση. Έτσι, στην προεκλογική περίοδο στις περισσότερες περιοχές της χώρας επικρατούσε κλίμα ανοιχτής φιλομοναρχικής τρομοκρατίας. Οι συνέπειες της κατάστασης αυτής επιτείνονταν από το γεγονός ότι η αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων είχε γίνει κατά τρόπο που δεν προσέφερε καμία απολύτως εγγύηση για την αποφυγή διπλοψηφιών (ή και πολυψηφιών), και μάλιστα σε εκτεταμένη κλίμακα.

Τα κόμματα της Αριστεράς, διαμαρτυρόμενα για τις συνθήκες προπαρασκευής των εκλογών, ζήτησαν, τον Φεβρουάριο του 1946, τη δίμηνη αναβολή τους, δηλώνοντας ότι σε αντίθετη περίπτωση ήταν αποφασισμένα να απόσχουν. Ανάλογο αίτημα αναβολής των εκλογών προέβαλαν επίσης τα κόμματα και οι ομάδες του Κέντρου που συμμετείχαν στην κυβέρνηση, καθώς και ο ίδιος ο πρωθυπουργός Θεμ. Σοφού-

ΜΙΑ ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΘΑ ΝΙΚΗΣΕΙ Ο ΛΑΟΣ!

ΣΗΜΕΡΑ ΤΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΣΤΙΣ 6

ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ

Ἀπ' τὸ θέατρο «ΒΡΕΤΑΝΙΑ» θὰ μιλήσει ὁ κ. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ἐκ μέρους τῶν ἑνωμένων δημοκρατικῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων

ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΠΟΧΗ!

ΟΧΕΣ
Η ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ!

Α
Π
ΟΧΗ!
ΑΝΤΙΒΟΗΣΕ ΧΤΕΣ
ΟΛΗ Η ΑΘΗΝΑ

ΟΙ
ΜΟΝΑΔΕΣ
ΚΗΔΕΣ!

Ένα από τα καλέσματα του *Ριζοσπάστη* για «αποχή» στις 30 Μαρτίου 1946.

λης. Αλλά η βρετανική κυβέρνηση, βασιζόμενη στη συμφωνία του Νοεμβρίου 1945, αρνήθηκε να συναινέσει, οπότε ο Θεμ. Σοφούλης αποφάσισε να προχωρήσει στη διενέργεια των εκλογών την προκαθορισμένη ημερομηνία και με τη συμμετοχή του Κόμματος Φιλελευθέρων. Η απόφαση αυτή προκάλεσε κυβερνητική κρίση και παραίτηση των υπουργών που ανήκαν στα υπόλοιπα κόμματα και ομάδες του Κέντρου, τα περισσότερα απ' τα οποία αποφάσισαν να απόσχουν από τις εκλογές. Έτσι, ενώ η κυβέρνηση που είχε σχηματιστεί τον Νοέμβριο του 1945 κάλυπτε όλο το φάσμα του «δημοκρατικού Κέντρου», την τελική ευθύνη για τη διεξαγωγή των εκλογών –μιας *«εκλογικής παρωδίας»*, κατά την έκφραση του Γ. Καφαντάρη– την ανέλαβε αποκλειστικά η περί τον Θεμ. Σοφούλη ομάδα του Κόμματος Φιλελευθέρων.

Η ΑΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Η αποχή των κομμάτων της Αριστεράς, καθώς και ορισμένων κομμάτων και ομάδων του Κέντρου, είχε άμεσο και κύριο στόχο να αμφισβητήσει εκ των προτέρων και να αποδυναμώσει δραστικά τη νομιμοποιητική αξία του εκλογικού αποτελέσματος. Ειδικότερα όμως όσον αφορά το ΚΚΕ, έχει ευρύτατα υποστηριχθεί ότι η απόφαση για αποχή δεν συναρτιόταν μόνο με τη συγκεκριμένη εκλογική συγκυρία, αλλά απέρρεε κυρίως από τον γενικότερο προσανατολισμό του προς την ένοπλη σύγκρουση. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι δύο κρίσιμες επιλογές –αποχή από τις εκλογές και ένοπλη σύγκρουση– οριστικοποιήθηκαν ταυτόχρονα, και κατά τρόπο αλληλένδετο, στη 2η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, στις αρχές Φεβρουαρίου 1946. Μάλιστα, η σύνδεση των δύο επιλογών θεωρείται πως εκφράστηκε κατά συμβολικό τρόπο με την επίθεση ανταρτών εναντίον τμήματος χωροφυλακής στο Λιτόχωρο Πιερίας, τη νύχτα της 30ής προς 31η Μαρτίου 1946, επίθεση που αργότερα αναγορεύτηκε σε σημείο έναρξης του εμφυλίου πολέμου. Οπωσδήποτε πάντως η αποχή του ΚΚΕ, εκφράζοντας την άρνηση συμμετοχής του στη νομιμοποιητική διαδικασία του μετακατοχικού καθεστώτος, του άφηνε τη δυνατότητα να επιλέξει αργότερα την ένοπλη σύγκρουση, επιλογή που στην αντίθετη περίπτωση θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να υιοθετήσει.

Την επιλογή της αποχής, εκτός από το ΚΚΕ, ακολούθησαν επίσης και οι εξής πολιτικές δυνάμεις:

α. *Ο Πολιτικός Συνασπισμός των Κομμάτων του ΕΑΜ*, το οποίο από το 1945 δεν αποτελούσε πλέον ενιαία οργάνωση, όπως στην περίοδο της Κατοχής. Στο συνασπισμό του ΕΑΜ συμμετείχαν: α) το *Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας* (ΚΚΕ), το οποίο αποτελούσε και τον κύριο κορμό του· β) το *Αγροτικό Κόμμα* με πρόεδρο τον **Κ. Γαβριηλίδη**, το οποίο συγκέντρωνε ένα τμήμα των στελεχών του προπολεμικού ΑΚΕ· γ) το *Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος*, με πρόεδρο τον **Ιωάν. Πασαλίδη**, το οποίο συσπείρωνε ένα μόνο τμήμα στελεχών του (πριν από τη διάσπαση του 1945) ΣΚΕ· δ) το *Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα* με πρόεδρο τον **Μιχ. Κύρκο**· και ε) η *Δημοκρατική Ένωση*, που την εκπροσωπούσε ο **Στ. Κρητικάς** (και η οποία συγκέντρωνε ορισμένους πολιτευτές του προπολεμικού Αγροτικού-Εργατικού Κόμματος).

β. Το *Κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων* (ΚΑΦ) με επικεφαλής τους **Στ. Χατζήμπεη** και **Νεόκ. Γρηγοριάδη**, το οποίο συνεργαζόταν στενά, από την περίοδο της Κατοχής, με το ΕΑΜ.

γ. Το *Σοσιαλιστικό Κόμμα-ΕΛΔ* (ΣΚ-ΕΛΔ) με πρόεδρο τον **Αλέξ. Σβώλο**, που ιδεολογικά ευθυγραμμιζόταν με τα σοσιαλιστικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης και επεδίωκε να εκφράσει τις αριστερές πολιτικές δυνάμεις οι οποίες ανήκαν στο ΕΑΜ της κατοχικής περιόδου και είχαν διαχωρίσει τη θέση τους από το ΚΚΕ ύστερα από τη δεκεμβριανή σύγκρουση. Το ΣΚ-ΕΛΔ ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1945 από τη συγχώνευση της *Ένωσης Λαϊκής Δημοκρατίας* (ΕΛΔ), με γενικό γραμματέα τον **Ηλ. Τσιριμώκο**, και του *Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος* (ΣΚΕ), με γενικό γραμματέα τον **Δημ. Στρατή**.

δ. Η *Ένωσις Δημοκρατικών Αριστερών* (ΕνΔΑ) με αρχηγό τον **Ιωάν. Σοφιανόπουλο**.

Οι παραπάνω πολιτικοί σχηματισμοί, σε συνεργασία και με τις Ενώσεις Δημοκρατικών Συλλόγων, παρουσίασαν κοινά αιτήματα για τις προϋποθέσεις διεξαγωγής των εκλογών και οργάνωσαν από κοινού την εκστρατεία για την προπαγάνδιση της αποχής.

Από τις εκλογές απείχαν επίσης, χωρίς όμως να συνεργαστούν με τα κόμματα της Αριστεράς:

ε. Το *Προοδευτικό Κόμμα* με αρχηγό τον **Γ. Καφαντάρη**.

στ. Η πλειονότητα των στελεχών του *Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος* που, διαφωνώντας με τη συμμετοχή του στις εκλογές, αποχώρησαν για να ιδρύσουν το Σοσιαλιστικό Αγροτικό Κόμμα.

ζ. Ορισμένοι μεμονωμένοι πολιτευτές που ανήκαν στη βενιζελική παράταξη (**Εμ. Τσουδερός** κ.ά.) και στις «μετριοπαθείς» ομάδες αντιστάσεως της κατοχικής περιόδου (**Γ. Καρτάλης** κ.ά.).

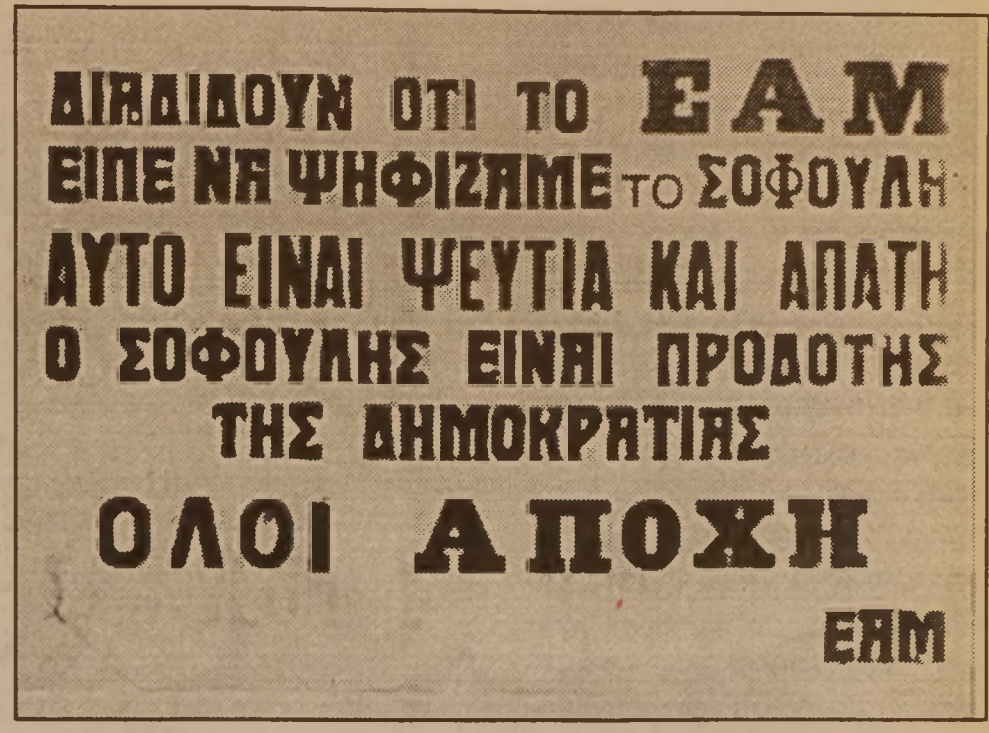
ΟΙ ΑΝΤΙΚΡΟΥΟΜΕΝΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Η έκταση της «πολιτικής αποχής» αποτέλεσε αντικείμενο αντικρουόμενων εκτιμήσεων και τοποθετήθηκε, αμέσως μετά τις εκλογές, στο επίκεντρο της πολιτικής διαμάχης.

Οι πολιτικές δυνάμεις της Αριστεράς και του Κέντρου χρησιμοποίησαν ως βάση για τον υπολογισμό της αποχής τον υπερδιογκωμένο αριθμό εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους που είχε ανακοινώσει, πριν από τις εκλογές, το υπουργείο Εσωτερικών (2.211.791). Υποστήριξαν έτσι πως η αποχή έφτασε περίπου το 50% και θεώρησαν ότι ολόκληρη, ή σχεδόν ολόκληρη, πρέπει να λογιστεί ως «πολιτική».

Τα κόμματα της Δεξιάς, αντίθετα, με δηλώσεις του νέου υπουργού Εσωτερικών **Ιωάν. Θεοτόκη**, ανακαλύπτοντας εκ των υστέρων ότι οι εκλογικοί κατάλογοι περιείχαν περίπου 500.000 άκυρες εγγραφές, περιόρισαν το ποσοστό της αποχής σε 34% και υποστήριξαν ότι πρέπει σχεδόν ολόκληρη να θεωρηθεί «φυσιολογική». Η έκθεση της AMFOGE, τέλος, υπολόγισε τον αριθμό των εγκύρως εγγεγραμμένων σε 1.850.000, δηλαδή το σύνολο της αποχής σε 40%, και παρέθεσε τρεις διαφορετικές εκτιμήσεις για το μέγεθος της «πολιτικής αποχής»: 9,3%, 15% και 20% του συνόλου των εγκύρως εγγεγραμμένων. Τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν, κατά περίπτωση, περίπου σε 170.000, 280.000 και 370.000 εκλογείς, γεγονός που σημαίνει ότι, αν συμμετείχαν στις εκλογές τα κόμματα που υποστήριξαν αυτήν την επιλογή, θα συγκέντρωναν αντίστοιχα, με τεκμήριο πάντα το μέγεθος της «πολιτικής αποχής», περίπου το 13,5%, το 20% ή το 25% των ψήφων.

Από τις τρεις εκτιμήσεις που περιείχε η έκθεση της AMFOGE προβλήθηκε και αξιοποιήθηκε πολιτικά από τους νικητές των εκλογών αποκλειστικά η πρώτη – το θλιβερά διάσημο 9,3%· η περίληψη της έκθεσης που δημοσιεύτηκε στις ελληνικές εφημερίδες ήταν, εξάλλου, διατυπωμένη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να ευνοείται αυτή η ερμηνεία. Η εκτίμηση του 9,3% προέκυψε από μια δημοσκόπηση που διοργάνωσε η AMFOGE αμέσως μετά τις εκλογές, ενώ οι δύο άλλες από την ανάγκη να εκτιμηθεί αντικειμενικότερα το πραγματικό μέγεθος της «πολιτικής αποχής», δεδομένου ότι ούτε η AMFOGE θεωρούσε αξιόπιστα τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης που είχε διοργανώσει. Γι' αυτό και στους υπόλοιπους υπολογισμούς που περιέχονται στην έκθεση (και στην περίληψή της) χρησιμοποιούνται, σχεδόν αποκλειστικά, οι εκτιμήσεις του 15% και 20% (κυρίως η πρώτη) και αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι *«εάν τα κόμματα, τα οποία εμποϋκοτάρησαν τας εκλογάς, είχον συμμετάσχει εις αυτάς, το κοινοβουλευτικόν σώμα, το οποίον εξελέγη, θα περιελάμβανε ήδη ποσοστόν ίσως 20%, αλλά βεβαίως ουχί περισσότερον των 25%, των αντιπροσώπων των κομμάτων τούτων»*. Η επιμονή εντούτοις της έκθεσης, και της περίληψής της, στην πρώτη από τις δύο εκτιμήσεις (15% των εγγεγραμμένων, που ισοδυναμεί με εκλογική δύναμη 20%), ερμηνεύεται ίσως από το γεγονός ότι με βάση την εκτίμηση αυτή οι ψήφοι των φιλοβασιλικών κομμάτων εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν, έστω και οριακά, την απόλυτη πλειοψηφία, συνυπολογιζόμενης και της «πολιτικής αποχής», ενώ αποτελούσαν αντίθετα μειοψηφία με βάση τη δεύτερη εκτίμηση.

Προεκλογικό τρυκ

Ο υπολογισμός του μεγέθους της «πολιτικής αποχής» με κάποια σχετική ακρίβεια παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες, με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε μέχρι σήμερα. Επιπλέον, το τεκμήριο της «πολιτικής αποχής» μόνο κατά προσέγγιση μπορεί να θεωρηθεί ως δείκτης για την πολιτική απήχηση των κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς εκείνη την εποχή για δύο κυρίως λόγους: πρώτον, γιατί οι συνθήκες τρομοκρατίας που επικρατούσαν στις περισσότερες περιοχές της χώρας την περίοδο των εκλογών εμπόδιζαν την ελεύθερη και φυσικά πολύ περισσότερο τη δημόσια και φανερή υποστήριξη της Αριστεράς που συνεπάγεται η πράξη της αποχής· και δεύτερον, γιατί είναι αδύνατο να εκτιμηθεί, εκ των υστέρων, η δυναμική που θα δημιουργούσε (ή ενδεχομένως δεν θα δημιουργούσε) η συμμετοχή στις εκλογές των κομμάτων της Αριστεράς. Με δεδομένες πάντως τις επιφυλάξεις που απορρέουν από τις προηγούμενες παρατηρήσεις, όλες οι διαθέσιμες αριθμητικές ενδείξεις οδηγούν στην εκτίμηση ότι η εκλογική δύναμη των κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς, όπως εκφράστηκε μέσω της «πολιτικής αποχής», ήταν της τάξης του 25% (ανερχόταν δηλαδή σε 350.000-400.000 εκλογείς). Προς την ίδια εκτίμηση συγκλίνουν επίσης και όλες σχεδόν οι σχετικές απόψεις που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί.

Πράγματι, πριν από τις εκλογές, η δύναμη της εαμικής Αριστεράς στις ανάλογες προβλέψεις κυμαινόταν μεταξύ 25% και 35%, όπως προκύπτει από τις εκτιμήσεις τόσο της βρετανικής πρεσβείας όσο και του ίδιου του ΕΑΜ. Όπως αναφέρει ο **Φ. Ν. Γρηγοριάδης**, η ηγεσία του ΕΑΜ, στις αρχές Φεβρουαρίου, υπολόγιζε σε 100 περίπου έδρες την ενδεχόμενη κοινοβουλευτική εκπρο-

σώπηση του ΕΑΜ, αν συμμετείχε στις εκλογές – εκτίμηση που επιβεβαιώνεται και από άλλες σχετικές μαρτυρίες.

Μετά τις εκλογές όμως, και με τεκμήριο πλέον την αποχή, το ποσοστό της εαμικής Αριστεράς, στις νέες εκτιμήσεις, κυμαινόταν μεταξύ 20% και 30%. Η έκθεση της AMFOGE, όπως προαναφέρθηκε, την υπολογίζει σε 20-25%. Κατά την αγγλική και την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα, το αποτέλεσμα των εκλογών έδειξε μια αντιβασιλική πλειοψηφία, διαπίστωση που συνεπάγεται ότι η εκλογική δύναμη όσων κομμάτων υποστήριξαν την αποχή ξεπερνούσε το 23%. Αντίστοιχη εκτίμηση (για ποσοστό 25%-30%), διατύπωσε εκ των υστέρων, έστω και έμμεσα, και ο τότε γραμματέας του ΚΚΕ **Ν. Ζαχαριάδης** μιλώντας το 1957 στην 7η Ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ: *«Η επιτροπή του ΟΗΕ μάς έδωσε στην αποχή 9,3%. Αν παίρναμε μέρος στις εκλογές θα μπορούσε να μας δώσει χουβαρντάδικα τρεις φορές πιο πολύ».*

Την εκτίμηση ότι η εκλογική δύναμη των κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς, όπως εκφράστηκε μέσω της «πολιτικής αποχής», ήταν της τάξης του 25%, την τεκμηριώνουν και ορισμένες σημαντικές αριθμητικές ενδείξεις που προκύπτουν από την ανάλυση των ίδιων των αποτελεσμάτων και την παραβολή τους με τα δεδομένα προηγούμενων και επόμενων εκλογικών αναμετρήσεων. Η κυριότερη σχετική ένδειξη είναι η αναλυτική σύγκριση, κατά περιοχή, των έγκυρων ψηφοδελτίων στις εκλογές του 1946 με εκείνα των εκλογών του 1936, του 1950, του 1951 και του 1952, υποθέτοντας πως, αν δεν σημειωνόταν «πολιτική αποχή», ο αριθμός των έγκυρων ψηφοδελτίων στις εκλογές του 1946 θα έπρεπε κυμαίνεται, σε κάθε περιοχή, μεταξύ των αντίστοιχων ορίων.

Μια δεύτερη αριθμητική ένδειξη, που συγκλίνει προς την ίδια εκτίμηση για το συνολικό μέγεθος της «πολιτικής αποχής», είναι η αναγωγή του αριθμού των ψηφισάντων σε ποσοστό του νόμιμου πληθυσμού (δηλαδή του συνολικού αριθμού δημοτών): στις εκλογές του 1946 ψήφισε το 15,49% του νόμιμου πληθυσμού, ενώ αντίστοιχα στις εκλογές του 1936 ψήφισε το 20,86%, στις εκλογές του 1950 το 20,45% (εξαιρώντας τις ψήφους των στρατιωτικών), στις εκλογές του 1951 το 21,0% (εξαιρώντας επίσης τις ψήφους των στρατιωτικών) και στις εκλογές του 1952 το 21,61%. Αν υποθέσουμε λοιπόν ότι στις εκλογές του 1946 θα ψήφιζε φυσιολογικά –αν συμμετείχε και η Αριστερά– το 21% περίπου του νόμιμου πληθυσμού, τότε η «πολιτική αποχή» αντιστοιχεί στο 5,5% του νόμιμου πληθυσμού, δηλαδή περίπου 400.000 εκλογείς, που αντιπροσωπεύουν εκλογική δύναμη της τάξης του 26%.

Ας σημειωθεί, τέλος, επικουρικά, ότι στο δημοψήφισμα της 1ης Σεπτεμβρίου 1946 ψήφισαν, βάσει εκλογικών καταλόγων, περίπου 1.480.000 εκλογείς (δηλαδή σχεδόν 360.000 περισσότεροι από ό,τι στις

εκλογές) και τα λευκά ψηφοδέλτια, που χρησιμοποιήθηκαν κυρίως από τους οπαδούς του ΕΑΜ, ήταν περίπου 350.000.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΟΧΗΣ

Εξετάζοντας, με βάση τις αριθμητικές αυτές ενδείξεις, τη γεωγραφική κατανομή της «πολιτικής αποχής», διαπιστώνεται αβίαστα ότι τα υψηλότερα ποσοστά της καταγράφηκαν σε νησιωτικές περιοχές, οι οποίες βρίσκονταν μακριά από τους κατ' εξοχήν χώρους της (λανθάνουσας) εμφύλιας σύγκρουσης και στις οποίες δεν είχε επεκταθεί η «λευκή τρομοκρατία». Κορυφαία παραδείγματα η Λέσβος και η Ικαρία (όπου η «πολιτική αποχή» κυμάνθηκε από 55% έως 60%), αλλά επίσης η Σάμος, η Θάσος και η Λευκάδα (με ποσοστά από 40% έως 45%) καθώς και η Κρήτη (πάνω από 30%), η Κέρκυρα, η Κεφαλονιά και η Χίος (περίπου 25%).

Στην ηπειρωτική Ελλάδα, τα σημαντικότερα ποσοστά «πολιτικής αποχής» σημειώθηκαν στη Θεσσαλία (περίπου 35%), τη Μακεδονία (περίπου 30%) αλλά και στην Ήπειρο (μεταξύ 20% και 25%) παρά την εκεί παρουσία και δράση των ομάδων του **Ζέρβα**. Αντίθετα, στη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο και τη Θράκη το ποσοστό της «πολιτικής αποχής» εμφανίζεται εξαιρετικά χαμηλό και ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές, όπου επικρατούσε η «λευκή τρομοκρατία», σχεδόν μηδενικό.

Κατά κανόνα, πάντως, η «πολιτική αποχή» ήταν αισθητά μεγαλύτερη στα αστικά κέντρα και κυρίως στις πόλεις μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, όπου, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις ξεπέρασε το 30% και ορισμένες φορές μάλιστα και το 50%.

Έτσι, η «πολιτική αποχή» ξεπέρασε (ή άγγιξε) το 50% σε όλες τις πόλεις της Θεσσαλίας (Βόλος 70%, Λάρισα 65%, Τρίκαλα 60%, Καρδίτσα 52%, Τύρναβος 68%), στις δύο μεγαλύτερες πόλεις της Κρήτης (Ηράκλειο 50%, Χανιά 57%), στη Μυτιλήνη (60%) καθώς και σε ορισμένες πόλεις της Μακεδονίας (Νάουσα 78%, Βέροια 50%, Κιλκίς 58%).

Σημαντικά ποσοστά «πολιτικής αποχής», πάνω από 30%, παρατηρήθηκαν επίσης σε όλες σχεδόν τις υπόλοιπες, μεσαίες ή μεγάλες, πόλεις της Ηπείρου της Μακεδονίας και της Θράκης, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τη Θεσσαλονίκη (35%-40%), την Καβάλα (40%), τις Σέρρες (38%), τη Δράμα (31%), την Αλεξανδρούπολη (33%), την Ξάνθη (31%), την Έδεσσα (47%), την Κοζάνη (31%), τα Γιάννενα (44%) και την Πρέβεζα (40%).

Αντίστοιχης τάξης, μεταξύ 30% και 40%, ήταν επίσης τα ποσοστά της «πολιτικής αποχής» και στις περισσότερες πόλεις της υπόλοιπης Ελλάδας: στην Πάτρα, την Τρίπολη, την Κόρινθο, τη Χαλκίδα και τη Χίο περί το 30%, στη Λαμία, τη Λιβαδειά, το Αγρίνιο και την Κέρκυρα περί το 35%.

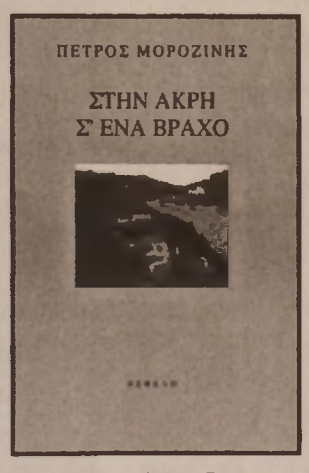
Από την απαρίθμηση αυτή προκύπτει ότι από τις 16 πόλεις μεσαίου μεγέθους της εποχής εκείνης (με πληθυσμό από 20.000 έως 65.000 κατοίκους) μόνο σε δύο (Καλαμάτα, Κομοτηνή) το ποσοστό της «πολιτικής αποχής» έπεσε κάτω από 30%. Η μαζική συμμετοχή στις εκλογές της μουσουλμανικής μειονότητας, σε συνδυασμό και με την αναιμική παρουσία του ΕΑΜ στον χριστιανικό πληθυσμό, εξηγεί το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό «πολιτικής αποχής» στην Κομοτηνή (περίπου 5%) ενώ, αντίθετα, στην πόλη της Καλαμάτας, η «πολιτική αποχή», έφτασε το 25%, παρά την τρομοκρατία που ασκούσε η συμμορία **Μαγγανά** και η οποία αποτυπώθηκε στα σχεδόν μηδενικά ποσοστά «πολιτικής αποχής», σε όλον τον υπόλοιπο νομό Μεσσηνίας.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, μπορεί να εκτιμηθεί ότι στο σύνολο των αστικών κέντρων, εκτός από την περιφέρεια της πρωτεύουσας, το μέγεθος της «πολιτικής αποχής» κυμάνθηκε από 35% έως 40%, είναι δηλαδή απολύτως συγκρίσιμο με το αντίστοιχο που συγκέντρωσε, στις ίδιες αυτές περιοχές, η ΕΔΑ το 1958.

Εξαίρεση ώς ένα βαθμό, με ιδιαίτερη όμως βαρύτητα από πολιτική άποψη, ως προς την απήχηση που είχε η επιλογή της αποχής στα αστικά κέντρα, αποτέλεσε η περιφέρεια της πρωτεύουσας, όπου, ανάλογα με τις εκτιμήσεις, το ποσοστό της «πολιτικής αποχής» κυμάνθηκε από 25% έως 30%.

Η απόκλιση αυτή της πρωτεύουσας σε σχέση με τα άλλα αστικά κέντρα της χώρας φανερώνει μια σημαντική διαφοροποίηση στο βαθμό αποδοχής που συνάντησε η γραμμή της αποχής στα διάφορα τμήματα της λαϊκής βάσης της Αριστεράς. Ένα ερμηνευτικό στοιχείο είναι ίσως η σχετικά πρόσφατη στρατιωτική ήττα της εαμικής Αριστεράς στην πρωτεύουσα, τον Δεκέμβριο του 1944. Ο κυριότερος όμως εξηγητικός παράγοντας θα πρέπει να αναζητηθεί στο γεγονός ότι η αναίρεση της μυστικότητας, την οποία συνεπάγεται η αποχή, λειτούργησε ανασταλτικά εκεί ακριβώς όπου η αρχή της μυστικότητας δεν ήταν τελείως κενή περιεχομένου – δηλαδή στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο. Και πρέπει οπωσδήποτε να συνυπολογιστεί ότι στην πρωτεύουσα υπήρχαν σημαντικά στρώματα πληθυσμού των οποίων η απασχόληση ήταν άμεσα ή έμμεσα εξαρτημένη από το κράτος. Η σχετικά περιορισμένη απήχηση που είχε η γραμμή της αποχής αποτελούσε πάντως σαφή ένδειξη ότι ορισμένα τουλάχιστον τμήματα από τη δυνάμει εκλογική βάση της Αριστεράς στην περιοχή της πρωτεύουσας δεν ήταν διατεθειμένα να αποδεχθούν μια πορεία προς νέα εμφύλια σύγκρουση.

Το τμήμα αυτό του εκλογικού σώματος φαίνεται λοιπόν ότι στράφηκε προς το Κόμμα Φιλελευθέρων του Θεμ. Σοφούλη (το οποίο ξεπέρασε το 20% στην περιοχή της πρωτεύουσας, δηλαδή παρουσίασε μια επιρροή της τάξης του 15%, αν συνυπολογιστεί και η «πολιτική αποχή»). Και είναι χαρακτηριστικό ότι μόνον αν συναθροίσει κανείς τα δύο αυτά ποσοστά –το 25% έως 30% της «πολιτικής αποχής» και το 15% του Κόμματος Φιλελευθέρων– ξαναβρίσκει, σχεδόν με απόλυτη ακρίβεια, την επιρροή που εμφάνισαν, στην περιφέρεια της πρωτεύουσας, στις εκλογές του 1950, η ΕΠΕΚ και η Δημοκρατική Παράταξη (19% και 25% αντίστοιχα), αλλά και το εντυπωσιακό ποσοστό της ΕΔΑ το 1958 (42%).

Πέτρος Μοροζίνης

ΣΤΗΝ ΑΚΡΗ Σ' ΕΝΑ ΒΡΑΧΟ

(ΠΟΙΗΣΗ)

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Ο κόσμος εντός των τειχών

ΟΙ ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ

της Δήμητρας Λαμπροπούλου

Ο κόσμος των πολιτικών κρατουμένων δεν είναι ένας κόσμος ακίνητος εντός των τειχών του εκλεισμού· είναι, αντίθετα, ένας κόσμος όπου βιώνεται με ιδιαίτερο τρόπο η ατμόσφαιρα του Εμφυλίου, ενώ οι εκτελέσεις συνιστούν μιαν από τις πιο δραματικές μορφές εκδήλωσής του. Αυτού του είδους ο θάνατος γίνεται τελικά μια εμπειρία η οποία επιδρά καταλυτικά στο σύνολο των πολιτικών κρατουμένων, συμβάλλει στη διαμόρφωση της συνείδησής τους και ανακαλείται, στην πορεία τους, ως μια από τις τραυματικές στιγμές της μνήμης. Σ' αυτή τη διαπίστωση συνηγορούν οι αναμνήσεις των εκτελέσεων στα αυτοβιογραφικά κείμενα. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η τότε ανήλικη κρατούμενη θυμάται την εκτέλεση της δασκάλας της στη φυλακή ως στιγμή σημαντικής ανατροπής στη ζωή της, κατά την οποία η εσωτερίκευση του θανάτου οδηγεί και στη βίαιη ενηλικίωσή της:

Την άλλη μέρα τα ξημερώματα ήρθε μια κλούβα από τις αντρικές φυλακές. Είχε δυο παλικάρια συγκατηγορουμένους της. Την έβαλαν στη μέση, τους πρόσφερε λουκούμι, κι έφυγαν αγκαλιασμένοι και οι τρεις...

1948, 26 Αυγούστου, κι αυτή είκοσι οχτώ χρόνων μονάχα!

Την άλλη μέρα το πρωί, στη θέση που λίγες ώρες πριν ήταν το κρεβάτι της, βάλαμε ένα μαγκάλι με χώμα, ανάψαμε κεριά και τα κοιτούσαμε σαστισμένες, βουβές και δακρυσμένες...

Το πρώτο βράδυ μετά την εκτέλεση θαρρούσα πως δεν είχε αέρα ο θάλαμος. Με ανοιχτά μάτια έβλεπα εφιάλτες. Προσπαθούσα να θυμηθώ ποια είμαι. Είχα ξεχάσει και τ' όνομα της μάνας μου, το κεφάλι μου ήταν μια τρύπα μεγάλη, γεμάτη σκοτάδι. Πίστευα πως δε θα ξαναγελάσω, αλλά ούτε να κλάψω μπορούσα. Μας πήραν τη δασκάλα, τουφέκισαν τη φίλη μας. Μέσα μου είχε μπει ο θάνατος...

Δεν βγαίναμε οι μαθήτριές της στο προαύλιο τις πρώτες μέρες. Δεν μπορούσαμε. Δεν μπορούσα να δω την αυλή, την ένιωθα άδεια, κι όμως δε με χωρούσε. «Πώς μεγάλωσαν αυτές οι μικρές ξαφνικά, και πόσο σοβάρεψαν μέσα σε μία βδομάδα...», είπαν οι γυναίκες όταν μας είδαν ξανά στο προαύλιο, ντυμένες τη μαύρη μαθητική ποδιά χωρίς το άσπρο μας γιακαδάκι...[1]

***

Οι καταδικασμένοι σε θάνατο κρατούμενοι τοποθετούνταν σε ξεχωριστούς θαλάμους ή κελιά στο χώρο των φυλακών. Στις περιγραφές των χώρων των μελλοθανάτων, τις οποίες συναντάμε στα αυτοβιογραφικά κείμενα, ένα από τα σταθερά μοτίβα είναι και η ανάμνηση των ατελείωτων νυχτερινών ωρών, κατά τις οποίες οι κρατούμενοι περίμεναν να πάρουν κάποιο σύντροφό τους για εκτέλεση:

Με τον παραμικρό θόρυβο της νύχτας ήμαστε στο πόδι γιατί καθένας περίμενε τη σειρά του. Συχνά τις νύχτες άνοιγαν με θόρυβο τις σιδερένιες μπάρες οι φύλακες και προσποιούνταν πως ανοίγουν κελιά...

Η διεύθυνση έπαιζε συνέχεια με τις εκτελέσεις βάζοντας τους φύλακες να λένε δήθεν εμπιστευτικές πληροφορίες, πως η υπόθεση του ενός ή του άλλου προωθείται, ότι επίκειται η εκτέλεσή του κ.λπ. Έτσι, επί τόσα χρόνια που μείναμε μελλοθάνατοι, η αγωνία μας ήτανε συνεχής.[2]

Η ζωή του μελλοθάνατου έχει ένα δικό της τρόπο να μετράει το χρόνο. Μετά τις τρεις τα μεσάνυχτα μέχρι το βραδινό κλείσιμο αρχίζει και τελειώνει η «σιγουριά». Από τις πέντε το απόγευμα μέχρι τις τρεις τη νύχτα περνάει διάφορες φάσεις. Αναμονή. Αγωνία. Ετοιμότητα. Προσοχή. Ο ύπνος λιγοστός, διακεκομμένος. Τα όνειρα πότε ευχάριστα και κάποτε ε-φιάλτες. Κάποιος παραμιλάει γεμάτος αγωνία.[3]

Η αναμονή συνθέτει αυτή την ιδιαίτερη υφή του χρόνου των μελλοθανάτων, το μέτρημα της αγωνίας τους αλλά και την εξοικείωσή τους με την αβεβαιότητα. Μ' άλλα λόγια, η αναμονή συνιστά έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής που αναπτύχθηκε στους θαλάμους και στα κελιά όπου έζησαν άνθρωποι περιμένοντας την εκτέλεσή τους. Έναν τρόπο ζωής που περιλάμβανε την αγωνία για το ποιος θα είναι ο επόμενος ή η επόμενη, τον πόνο για τον αποχωρισμό από αυτούς που φεύγουν, τον τρόμο μπροστά στο θάνατο, αλλά και εντελώς κοινές καθημερινές δραστηριότητες. Χαρακτηριστική αυτών των εντάσεων είναι η εικόνα του μελλοθανατείου των Γυναικείων Φυλακών Αβέρωφ, όπως μας τη δίνει η Τούλα Μάρα στο βιβλίο της *Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ. Αθήνα 12-13 Απριλί-*

Χίος, 1948

Το κείμενο αυτό προδημοσιεύεται από το βιβλίο της Δήμητρας Λαμπροπούλου *Γράφοντας από τη φυλακή*, που θα κυκλοφορήσει σύντομα από τις Εκδόσεις Νεφέλη.

ου 1949[4]: Παρακολουθώντας τις κινήσεις των γυναικών στο θάλαμο, έβλεπε άλλες από αυτές να διαβάζουν, άλλες να κεντούν και να πλέκουν κι άλλες να γελούν. Λίγη ώρα αργότερα, οι γυναίκες αποχωρίστηκαν δύο συντρόφισσές τους. Όταν η πόρτα έκλεισε πίσω τους, οι υπόλοιπες έμειναν βουβές. «Δεν κλαίγαμε», θυμάται η συγγραφέας, «ένας θυμός αβάσταχτος μας είχε κυριέψει. Οι μελλοθάνατες είχαν ξαναζήσει αυτές τις στιγμές και περίμεναν κάθε μέρα τη σειρά τους». Καθώς η ώρα περνούσε, η ζωή ξαναγυρνούσε στο θάλαμο. «Κοντά μου», συνεχίζει, «ήταν η Μπεάτα Κιτσίκη. Πριν πέσει για ύπνο την είδα να βάζει κρέμα. Φαίνεται πως την κοίταξα απορημένη. Πώς μπορούσε εκείνη τη νύχτα; Μου 'πε: "Μα γιατί με κοιτάς έτσι; Επειδή βάζω κρέμα; Παιδί μου, τόσο καιρό που είμαι εδώ μέσα μελλοθάνατη, θα 'χα τρελαθεί χίλιες φορές αν δεν τα 'κανα αυτά. Κι εγώ θέλω να ζήσω"».[5] Λίγη ώρα αργότερα, η Τούλα Μάρα βρέθηκε στο μικρό δωμάτιο απ' όπου οι μελλοθάνατες οδηγούνταν στο εκτελεστικό απόσπασμα, για να συντροφέψει εκεί τις δύο γυναίκες στην τελευταία τους νύχτα· θυμάται τη μία από αυτές να της λέει: «Ησύχασα τώρα. Δέκα μέρες περιμένοντας πέθαινα κάθε λεπτό. Επιτέλους τώρα ξέρω».[6]

Αν και οι ώρες της αναμονής εμφανίζονται ως διαρκής κατάσταση για το μελλοθάνατο, συνοδεύονται από μεγαλύτερη βεβαιότητα όταν, κατά τη διάρκεια της ίδιας ή της προηγούμενης ημέρας, έχουν προηγηθεί σημάδια που προμηνύουν εκτελέσεις. Τέτοια σημάδια μπορούσαν να είναι η κατά βήμα παρακολούθηση από τους δεσμοφύλακες εκείνων που επρόκειτο να εκτελεστούν, αναπάντεχες κλήσεις κρατουμένων στα γραφεία των διευθύνσεων, ακόμα και ανακοινώσεις ιερωμένων για τον υποτιθέμενο τερματισμό των εκτελέσεων. Πολύ συχνά συνέβαινε να καλούν κρατουμένους με το πρόσχημα της μεταγωγής, ενώ ουσιαστικά επρόκειτο για μεταφορά τους στον τόπο των εκτελέσεων. Με τον τρόπο αυτό, οι αρχές επιδίωκαν να αποφεύγονται οι αντιδράσεις από την πλευρά των κρατουμένων, οι οποίοι επιχειρούσαν να εμποδίσουν τις μαζικές εκτελέσεις φωνάζοντας με χωνιά από τα παράθυρα της φυλακής. Μάλιστα υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες η αντίδραση των κρατουμένων επέφερε το άμεσο αποτέλεσμα της ματαίωσης εκτελέσεων, όπως, για παράδειγμα, στις φυλακές Αβέρωφ τον Σεπτέμβριο του 1951, όπου τα γεγονότα διαδραματίστηκαν ως εξής: όταν από τα μεγάφωνα της φυλακής κλήθηκαν αίφνης οκτώ θανατοποινίτες να παρουσιαστούν στη γραμματεία της φυλακής «διά υπόθεσίν τους», έγινε φανερό πως οι οκτώ συγκεκριμένοι θα οδηγούνταν για εκτέλεση. Οι κρατούμενοι κινήθηκαν γρήγορα προς δύο κατευθύνσεις. Η μία ήταν να αντιδράσουν στο κλείσιμό τους στα κελιά και στους θαλάμους, και η άλλη να συγκροτήσουν ομάδες, οι οποίες θα φώναζαν εκ περιτροπής συνθήματα προς τον αθηναϊκό λαό. Τα συνθήματα έλεγαν: «Λαέ της Αθήνας, δημοκράτες πατριώτες και πατριώτισσες... Παίρνουν οκτώ αγωνιστές για εκτέλεση. Κινητοποιηθείτε δραστήρια κι απαιτήστε να σταματήσει το έγκλημα που οργανώνουν οι αμερικάνοι ιμπεριαλιστές και οι ντόπιες δυνάμεις της ανωμαλίας. Φράχτε το δρόμο ενός νέου αιματοκυλίσματος. Σώστε τους αγωνιστές. Σώστε την ομαλότητα του τόπου. Όχι άλλο αίμα». Ανάλογα ακούγονταν και από τις γυναικείες φυλακές, ενώ ταυτόχρονα οι γυναίκες φώναζαν ως επωδό σε κάθε σύνθημα το επιτακτικό: «Απόψε, απόψε, αύριο θα είναι αργά».[7] Αυτού του είδους οι αντιδράσεις των κρατουμένων επέφεραν την άμεση κινητοποίηση των οργανώσεων αλληλεγγύης που δρούσαν έξω από τις φυλακές και αποτελούσαν ένα δείγμα άμεσης και απτής επικοινωνίας των μέσα με τους έξω.[8]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

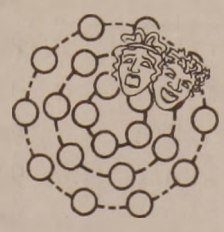
1. Παγώνα Στεφάνου, *Των Αφανών...*, σ. 84-85.
2. Ανδρέας Κουκουλιέρος, «Μνήμες», στο Βαρδής Βαρδινογιάννης-Παναγιώτης Αρώνης, (επιμ.), *Οι μισοί στα σίδερα*, εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα 1996, σ. 299-300.
3. Σταμάτης Σκούρτης, *Αυτοί που ντρόπιασαν το Θάνατο*, σ. 224.
4. Δήμητρα Μάρα-Μιχαλακέα, *Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ. Αθήνα, 12-13 Απριλίου 1949. Ελεγεία*, Άγρα, Αθήνα 1995.
5. Στο ίδιο, σ. 15.
6. Στο ίδιο, σ. 17.
7. Το περιστατικό περιγράφεται λεπτομερώς στο: Βασίλης Παπαγιαννόπουλος, «Πώς ματαιώθηκε η εκτέλεσή μας», στο Βαρδής Βαρδινογιάννης-Παναγιώτης Αρώνης, ό.π., σ. 344-350. Κατά τον ίδιο τρόπο είχε ματαιωθεί και η εκτέλεση των 16 Επονιτών το 1949. Βλ. Ολυμπία Παπαδούκα, ό.π. σ. 90-92 και Μαρία Καρρά, *Εμείς οι απ' έξω. ΠΕΟΠΕΦ 1948-1954. Μια "μικρή" εποποιία*, Κωσταράκης, Αθήνα 1995, σ. 49-50.
8. Για την οργάνωση του δικτύου αλληλεγγύης και ιδιαίτερα για την περίπτωση της Πανελλήνιας Ένωσης Οικογενειών Πολιτικών Εξορίστων και Φυλακισμένων (ΠΕΟΠΕΦ), βλ. Ourania Papadopoulou, *Femmes et politique dans le années de répression en Grèce. Le cas de la PEOPEF* (1948-1954).

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ, ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΗΜΕΡΙΔΑ

"Ψυχόδραμα Παιδιῶν καί Ἐφήβων"

* Εἰσηγήσεις
* Συζητήσεις Στρογγυλῆς Τραπέζης
* Ὁμάδες Ἐμπειρίας Ψυχοδράματος

Ἀθήνα, 6 Νοεμβρίου 1999

Χαραλάμπη 1 & Μαυρομιχάλη, 114 72 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 64.47.533, 64.35.980, FAX : 64.45.140
e-mail: igas-opc@otenet.gr

δια λογος αναγνωστων

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

Τα κείμενα που καλύπτουν θέματα του εμφυλίου συνεχίζουν να προκαλούν το ενδιαφέρον αναγνωστών και χαρακτηρίζονται από ποικιλία απόψεων. Παρακαλούμε μόνον να είναι σύντομα, άλλως θα αδυνατούμε να τα δημοσιεύσουμε.

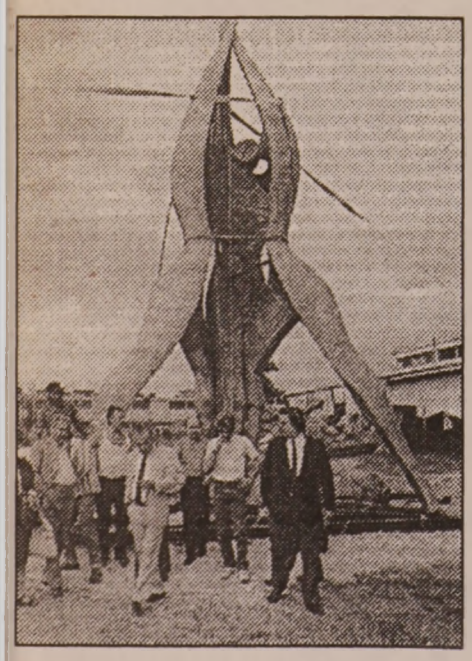
•

Από τον Μ. Παπαδόπουλο:

Αγαπητό *Αντί*,

Τα τεύχη σου για τον Εμφύλιο Πόλεμο μου έφεραν στο νου το Μνημείο Εθνικής Συμφιλίωσης που έστησε ο δήμαρχος –τότε– κ. Μιλτ. Έβερτ στην πλατεία Κλαυθμώνος.

Η κακογουστιά του αποτελεί μια βάναυση επέμβαση στην πόλη. Κατά τη γνώμη μου μνημεία αυτής της σημασίας πρέπει να στήνονται μετά από προσεκτική μελέτη. Ίσως η κοινωνία μας να μην μπορεί να δώσει ακόμη το σωστό έργο. Μήπως θα πρέπει να ξεκινήσετε καμπάνια για την κατεδάφισή του και την αντικατάστασή του –γιατί τέτοιο μνημείο πρέπει να υπάρχει– με κάποιο άλλο; Σοβαρότεροι από τον εκάστοτε δημαρχεύοντα θα μπορούσαν να αποτελέσουν την επιτροπή ενός νέου διαγωνισμού.

Το μνημείο του κ. Έβερτ.

Φιλικά,

Μάριος Παπαδόπουλος

•

Από τον Β.Ν. Κουκούτση:

Κύριε Διευθυντά,

Για τα 50 χρόνια από τη λήξη του τετραετούς πολέμου (1946-1949) έγραψα ένα μικρό βιβλίο, το οποίο και σας το αφιερώνω, με τον τίτλο *1946-1949 Έννοια και Χαρακτήρας μιας ελληνικής τραγωδίας*, το περιεχόμενο του οποίου, σπεύδω να σας πληροφορήσω είναι εκ διαμέτρου αντίθετο με όσα υποστηρίζετε στο πολυσέλιδο τεύχος 694-695 του περιοδικού σας με τον τίτλο «Εμφύλιος Πόλεμος - 50 χρόνια μετά».

Διατηρώ την ελπίδα ότι από τις σελίδες του περιοδικού θα ακουστεί και η δική μου φωνή. Ότι δεν θα σπεύσετε να το απορρίψετε a priori. Και τούτο διότι δεν αρμόζει σ' έναν υπεύθυνο πολίτη που διεκδικεί την άσκηση των δύο κυριαρχικών του δικαιωμάτων, του «Βουλεύεσθαι» και του «Κρίνειν» η εκ των προτέρων αντιγνωμία, κακολογία και αποδοκιμασία.

Δεν γνωρίζω εάν με το μικρό αυτό βιβλίο συνέβαλα στην ιστορική έρευνα του πιο κρίσιμου ερωτήματος της ταραγμένης περιόδου 1946-1949. Ποια, δηλαδή, είναι η έννοια και ο χαρακτήρας του πολέμου αυτού. Ανυπόκριτος όμως είναι ο σκοπός. Η αναζήτηση της αλήθειας. Η αξιολόγηση των γεγονότων. Η εξαγωγή συμπερασμάτων και η άντληση διδαγμάτων. Η αξιοποίηση της ιστορικής εμπειρίας.

Τέλος, να μου επιτρέψετε, κ. Διευθυντά, να σας υπενθυμίσω τον στίχο του Γκαίτε από την πρώτη πράξη του Φάουστ, στη σκηνή του φοιτητή:

«Γκρίζα ακριβέ φίλε, είναι κάθε θεωρία,
και πράσινο το χρυσό δένδρο της ζωής».

Θα επιχειρήσω να απαντήσω σε ένα θέμα του πολυσέλιδου τεύχους με συντομία. Δυσχερές το εγχείρημα.

1. Γνωρίζετε ότι η κριτική κάθε βιβλίου ή περιοδικού αρχίζει από το εξώφυλλο.

Στον πόλεμο, σε κάθε πόλεμο υπάρχουν δύο τουλάχιστον αντίπαλοι.

Διαφωνώ με τον τίτλο «Εμφύλιος πόλεμος - 50 χρόνια μετά» και τούτο διότι διαπίστωσα ότι διάσπαρτες είναι και κατ' αποκλειστικότητα οι φωτογραφίες από τη ζωή των ανδρών του Δημοκρατικού Στρατού. Ότι μονομερώς από το Α έως το Ω προβάλλετε τις θέσεις και τις απόψεις του Δημοκρατικού Στρατού. Ανέμενα ότι χάριν της αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας του περιοδικού θα προβάλλατε και τις θέσεις και απόψεις του Ελληνικού Στρατού. Ότι θα υπήρχε έστω και μία φωτογραφία από τη ζωή των ανδρών του Ελληνικού Στρατού. Έτσι, ο τίτλος του εξωφύλλου δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Υπάρχει διάσταση μεταξύ του εξωφύλλου και του περιεχομένου. Με αυτές τις σκέψεις δικαιούμαι να παρατηρήσω ότι ο τίτλος του τεύχους αυτού έπρεπε να ήταν «ο δημοκρατικός στρατός: 50 χρόνια μετά».

Στο εξώφυλλο υπάρχει και μία φωτογραφία 6 ανδρών. Ο ένας δεν φαίνεται. Οι 3 τραγουδούν με ενθουσιασμό όπως προκύπτει από το άνοιγμα του στόματός των και άλλοι 2 απλώς χαμογελούν. Επιδοκιμάζουν ή αποδοκιμάζουν;

Στρατιώτες στο Κάμενικ.

Ιδού η απορία.

Σας αποστέλλω μία φωτογραφία από τη ζωή των ανδρών του Ελληνικού Στρατού σ' ένα ύψωμα ακριβώς απέναντι από το Κάμενικ.

Στη φωτογραφία αυτή εικονίζονται περισσότεροι των 6 ανδρών – μαζί είναι και ο διμοιρίτης. Εκεί οι άνδρες αυτοί βλέπουν ψηλά και ατενίζουν με αισιοδοξία το μέλλον αλλά δεν τραγουδούν. Γιατί; Γνωρίζετε ότι σ' όλους τους στρατούς του κόσμου από την πρώτη ημέρα της εισόδου των νεοσυλλέκτων εις το κέντρον εκπαιδεύσεως επιδίωξη των εκπαιδευτών είναι η προσαρμογή των στρατιωτών στο περιβάλλον και στη συνέχεια η ψυχολογική και ιδεολογική προπαρασκευή των. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται και με τα διάφορα τραγούδια, τα οποία υποχρεώνονται να τραγουδούν οι στρατιώτες όσο διαρκεί η εκπαίδευση.

Τι προκύπτει απ' τη συγκριτική έρευνα της συμπεριφοράς προ της μάχης μεταξύ των ανδρών «του δημοκρατικού στρατού» και του Ελληνικού στρατού; Θα απαντήσω. Με τα τραγούδια στα βουνά προ της μάχης επιδιώκεται η ψυχολογική και ιδεολογική υποστήριξη των ανδρών του δημοκρατικού στρατού. Αντίθετα, οι άνδρες του ελληνικού στρατού δεν τραγουδούν. Και τούτο διότι οι αξιωματικοί των διαπιστώνουν ότι οι άνδρες των δεν έχουν ανάγκη ψυχολογικής, ούτε ιδεολογικής υποστηριξε-

ως προ της μάχης. Οι άνδρες των γνωρίζουν την πραγματική φυσιογνωμία του αντιπάλου. «Ότι μισεί θανασίμως τη Δημοκρατίαν και κραυγάζει αναισχύντως υπέρ αυτής. Απεργάζεται την στυγνοτέραν δουλείαν και δημοκοπεί εν ονόματι της Ελευθερίας. Περιφρονεί τον άνθρωπον, προς τον οποίον συμπεριφέρεται με τερατώδη σκληρότητα και ομιλεί περί Ανθρωπισμού. Υποκρίνεται τον πονούντα διά τα δεινά του λαού και οραματίζεται μια κοινωνία κατέργων». (Ημ. προς τις ένοπλες δυνάμεις του πολέμαρχου Πρωθυπουργού και αρχηγού του κόμματος των Φιλελευθέρων Θεμιστοκλή Σοφούλη). Διότι οι άνδρες των γνωρίζουν ότι «η κατεδάφιση είναι εύκολη, η ανοικοδόμηση είναι δυσχερής» και ότι «οι Έλληνες δεν κάνουν επιλογή τυράννων, αρνούνται την τυραννίαν» κατά την επιγραμματική διατύπωση του Γ. Παπανδρέου.

Β.Ν. Κουκούτσης

•

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Σε σχόλιο συνεργάτη του περιοδικού σχετικά με το συνέδριο για τον Νίκο

Πουλαντζά (29.9 έως τις 2.10) αναφέρεται η επιστολή που ακολουθεί:

Από την Μαρία Σάκκουλα:

Αγαπητό *Αντί*,

Με στενοχώρια διάβασα τα σχόλια του Μάνου Στεφανίδη στο προηγούμενο τεύχος σχετικά με τον Νίκο Πουλαντζά. Όσο θυμάμαι, ο Ν. Πουλαντζάς ήταν συνεργάτης του *Αντί*, και εσείς έχετε εκδώσει και βιβλίο του για τον Γκράμσι.

Στο συνέδριο που οργανώθηκε 20 χρόνια μετά το θάνατό του δεν συμμετείχαν μόνον οι κεντροαριστεροί εκσυγχρονιστές αλλά και άλλοι έλληνες και ξένοι διανοούμενοι που δεν έχουν σχέση με ευκαιριακά πολιτικά παιχνίδια. Και μάλιστα ανάμεσα σ' αυτούς πιστεύω ότι είναι και ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης, τον οποίο σέρνει στο χορό ο κ. Στεφανίδης.

Στο κάτω-κάτω, ο Πουλαντζάς ήταν ένας μαρξιστής διανοητής που αξίζει να τον θυμόμαστε και να ανατρέχουμε στο έργο του. Πειράζει που κάποιοι τον θυμήθηκαν και οργάνωσαν το συνέδριο; Γιατί τόση μικροψυχία;

Μαρία Σάκκουλα

•

Ο Μάνος Στεφανίδης απαντά:

Αγαπητή κυρία Σάκκουλα,

Ελπίζω πως θα συμφωνήσετε μαζί μου τουλάχιστον στην άποψη ότι σήμερα όλα είναι πολιτική. Πόσο μάλλον ένα πολιτικό συνέδριο για έναν οξύ πολιτικό διανοητή όπως υπήρξε ο Ν. Πουλαντζάς. Και ότι όλα παίζουν μοιραία στο πολιτικό marketing. Για μένα λοιπόν αυτό που καταγράφτηκε απ' το συνέδριο στη συνείδηση των πολιτών ήταν η εναρκτήρια ομιλία του κ. Σημίτη, η οποία μεταδόθηκε ευρέως από τα ΜΜΕ και η οποία αναφερόταν στην γυμνασιακή φιλία των δύο ανδρών. Επίσης έμειναν οι πολυάριθμες δηλώσεις του κ. Τσουκαλά αναλόγου –συναισθηματικού– περιεχομένου... Τι διαβάζουμε λοιπόν πίσω από τις γραμμές; Πως ο Πουλαντζάς υπήρξε φίλος και ομοϊδεάτης μας και πως άρα εμείς ακριβοδίκαια είμαστε οι εγκυρότεροι διαχειριστές της (αριστερής) πολιτικής του διαθήκης. Και δεν είναι έτσι, κ. Σάκκουλα!

Ο κ. Σημίτης είναι σήμερα ο αποτελεσματικότερος –και ίσως ο πιο συνεπής– εκφραστής της δεξιάς πολιτικής στον τόπο και αυτός που έχει βυθίσει την Ν.Δ. στην πιο αδιέξοδη αμηχανία.

Και βεβαίως δεν έχει ουδεμία σχέση με την Αριστερά. Όπως δεν είχε καμιά σχέση με την Αριστερά ο προκάτοχός του, ο οποίος απλώς χρησιμοποιούσε κατά το δοκούν τ' αριστερά συνθήματα ή έστηνε ανέξοδες κεντροαριστερές φάμπρικες, εκ του πονηρού.

Ο λόγος του Πουλαντζά υπήρξε μαρξιστικός και γι' αυτό ανατρεπτικός και βαθύτατα κριτικός της κυρίαρχης αντίληψης περί την άσκηση της εξουσίας. Είναι λοιπόν τουλάχιστον οξύμωρο να μιλάνε για τον Πουλαντζά οι έμμεσοι ή άμεσοι φορείς της εξουσίας αυτής. Εκτός κι αν το συνέδριο στήθηκε ως ένας ακόμη κεντροαριστερός δούρειος ίππος εντυπώσεων και μια εισέτι ευφυής προεκλογική καμπάνια. Και προς τούτο χρησιμοποιήθηκε ως νομιμοποιητικό άλλοθι, υπό την προεδρία του καθηγητού κ. Ιωάννη Μεταξά, η παρουσία ευάριθμων έντιμων και συνεπών αριστερών. Η δική μου μάλιστα πληροφορία λέει ότι η όλη ιδέα ξεκίνησε από τον Άγγελο Ελεφάντη αλλά σταδιακά πέρασε σε άλλα χέρια και κυρίως σε άλλες «τσέπες».

Και, βέβαια, υπήρξαν μερικές εξαιρετικές ανακοινώσεις στο συνέδριο, μόνο που κάποιοι είδαν τον σοσιαλισμό ως πάρτυ παλαιών συμμαθητών. Αλλά η παρουσία του κ. Πάγκαλου λ.χ. –κι αυτός παλαιός «φίλος»– υποβίβαζε την όλη εκδήλωση σε πάρτυ παλαιών συμμαθητών. Εκτός κι αν οι ομιλητές προσήλθαν στο συνέδριο χωρίς την προσωπική τους ιστορία. Και χωρίς την προσωπική τους εμπλοκή στην παρούσα πολιτική κατάσταση του τόπου. Καταλογίστε λοιπόν αλλού μικροψυχία και καιροσκοπισμό. Σ' αυτούς μάλλον που θέλουν να οικειοποιηθούν την συναισθηματική μνήμη του Πουλαντζά αλλά όχι τις ιδέες του. Να από πού απορρέει η πικρία μου, κυρία Σάκκουλα. Από το γεγονός ότι άνθρωποι που αγαπήσαμε ως νέοι, πανεπιστημιακοί δάσκαλοι υψηλού κύρους, σήμερα γίνονται οι κεκράχτες ενός κομματικοποιημένου κρατικού μηχανισμού που έχει ως έμβλημά του την «ευφορία» του Χρηματιστηρίου και την αναξιοκρατία. Ίσως να θεωρούν οι ανωτέρω καθηγητές τους προικισμένους εαυτούς τους εκπροσώπους ενός νεόκοπου Διαφωτισμού που καθοδηγεί μιαν πεφωτισμένη δεσποτεία, όπως ο Hegel τον Φρειδερίκο τον μέγα! Αν ήταν όμως έτσι τα πράγματα θα είχαν στοιχειωδώς παρέμβει στην παιδεία και τον πολιτισμό, εκεί δηλαδή που τα πάντα βουλιάζουν από την ευήθεια και την ανικανότητα, και θα είχαν ευθαρσώς διαμαρτυρηθεί για την κατάντια του τόπου. (Μην ξεχνάτε ότι ο κ. Τσουκαλάς είναι ο διορισμένος πρόεδρος του Δ.Σ. του υπό ίδρυση Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στην Αθήνα.) Αυτό θα ήταν το καλύτερο μνημόσυνο του Πουλαντζά. Αρκούνται όμως ν' αποκαλούν «ποιητή» τον τέως υπουργό Πολιτισμού κατά την παρουσίαση του βιβλίου του, υπακούοντας στη λογική της πολιτικής διαφήμισης «φίλων», αλλά και ν' αρνούνται τη συνεργασία τους στα αφιερώματα που έκανε το *Αντί* στον διακεκριμένο στοχαστή (συγκεκριμένα οι κ. Κ. Τσουκαλάς ή Κ. Βεργόπουλος στα τεύχη 185, 588 και 589) λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «δεν μπορούν να μιλήσουν για τον Πουλαντζά». Περισσότερη γενναιότητα, λοιπόν...

Μάνος Στεφανίδης

ΥΓ: Ειδικά πάντως για τον Κ. Ψυχοπαίδη δεν νομίζω ότι υπήρξα υπερβολικός· υπήρξα άδικος.

επισημαίνουμε

Ο ΑΛ. ΞΥΔΗΣ ΚΑΙ Η ΔΩΡΕΑ ΤΗΣ ΣΥΛΟΓΗΣ ΤΟΥ

Την περασμένη Πέμπτη στις 7 Οκτωβρίου, ο Αλέξανδρος Ξύδης και η σύζυγός του Δωροθέα σε σεμνή εκδήλωση στο σπίτι τους ανακοίνωσαν τη δωρεά 216 έργων σύγχρονης ελληνικής και διεθνούς τέχνης στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Ο Αλέξανδρος Ξύδης, παλαιός φίλος και διακεκριμένος συνεργάτης του *Αντί* και με τις δύο ιδιότητές του και αυτή του πρέσβη και εκείνη του τεχνοκρίτη, προέβη σ' αυτή την γενναιόφρονα εκδήλωση, επιστεγάζοντας έτσι ολόκληρη την δημιουργική του πολιτεία. Η πληθωρική αυτή δωρεά μάλιστα ενέχει κι έναν περαιτέρω συμβολισμό. Ο ίδιος, ως πρόεδρος του Συλλόγου για την ίδρυση Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στην Ελλάδα, προσφέροντας τη συλλογή του στο Μ.Μ.Σ.Τ., αποδεικνύει έμπρακτα πως ένα Μουσείο Τέχνης δεν εκπορεύεται από τις αποφάσεις κάποιων κρατικών μανδαρίνων, αλλά γεννιέται από την ιδιωτική πρωτοβουλία και στηρίζεται σ' έναν πυρήνα μικρών συλλογών, όπως συνέβη με το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και τις δωρεές Αλέξανδρου Ιόλα και Αλέξανδρου Ξύδη.

Ο Αλέξανδρος Ξύδης (1917) με την παιδεία και την οξυδέρκειά του ήδη από τον Μεσοπόλεμο μάχεται για την διάδοση και το κύρος της νεοελληνικής δημιουργίας και στηρίζει αφενός τους εκπροσώπους της γενιάς του '30 (Γ. Τσαρούχη, Ανδ. Βουρλούμη, Γ. Μαυροΐδη) και αφετέρου τους νεότερους μοντερνιστές όπως είναι ο Δανιήλ, ο Ηλίας Δεκουλάκος, ο Θόδωρος Καλούτσης, ο Κοκκινίδης, ο Κεσσανλής, ο Γ. Μπουτέας, η Μπία Ντάβου, ο Π. Ξαγοράρης κ.ά. Από την συλλογή του επιβλητικές είναι οι ενότητες έργων του Θεόφιλου (9), του άγνωστου αλλά σημαντικού ρομαντικού φιλέλληλα Klaus Vrieslander (3), του Δανιήλ (11), του Κ. Κουλεντιανού (15), του Μαυροΐδη (9), της Φρόσως Μιχαλέα (4), του Τσαρούχη (15), του Σπυρόπουλου (1), κ.ά. Ο Αλ. Ξύδης και με την πυκνή κριτικογραφία του –στο *Αντί*– ξεπέρασε τα είκοσι χρόνια συνεργασίας– και με τις εκθεσιακές του προτάσεις –π.χ. τα Europalia το 1982 τις Βρυξέλλες– και με το βιβλίο του «Προτάσεις για μιαν ιστορία της νεοελληνικής τέχνης» (εκδ. Ολκός 1976), συνέβαλε αποφασιστικά στην καταγραφή και τοποθέτηση της νεότερής μας δημιουργίας.

Με αυτή τη δωρεά του μάλιστα συμβάλλει στο περαιτέρω κύρος τού μόνον υπαρκτού και μεθοδικά αναπτυσσόμενου Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στον τόπο μας. Για τον φίλο Αλέκο η ζωή του εξακολουθεί να είναι συνεχής προσφορά και η δωρεά του μπορεί να χαρακτηρισθεί ως η προσφορά μιας ζωής.

Χ.Γ.Π.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• **Περιπλανηθείτε:** Στον κόσμο της φωτογραφίας του **Νίκου Οικονομόπουλου**· φωτογραφίες από μια μακρά δημιουργική πορεία στα Βαλκάνια, στους τσιγγάνους, στη Θράκη, στην ελληνική διασπορά και παντού στον κόσμο. Φωτογραφίες της πρώτης περιόδου (1979-1984) μιας ήδη διαμορφωμένης διαπεραστικής ματιάς που δεν κυνηγά την επικαιρότητα αλλά διεισδύει στο ουσιαστικό της κάθε στιγμής. Ελληνοαμερικανική Ένωση (Μασσαλίας 22) ώς τις 27 Οκτωβρίου. Υπενθυμίζω μια θαυμάσια έκδοση της ΔΕΗ με έξοχες φωτογραφίες του Νίκου Οικονομόπουλου και θέμα του Λιγνιτωρύχους (εκδ. Ίνδικτος, 1998).

• **Διαβάστε:** Οι δύο πρώτοι τόμοι της *Ιστορίας της Ελλάδας του 20ού αιώνα* μόλις κυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις Βιβλιόραμα. Ένα εξαιρετικό επιτελείο συνεργατών επιχειρεί ένα μεγαλόπνοο έργο. Με τους δύο πρώτους τόμους τις «Απαρχές», που καλύπτουν την περίοδο ώς το Μεσοπόλεμο, έχουμε το μέτρο της συστηματικότητας και της σοβαρότητας της έκδοσης.

• **Δείτε:** Εκθέσεις ζωγραφικής - γλυπτικής φωτογραφίας στην γκαλερί Bernier/Eliades (Επταχάλκου 11, Θησείο) ώς τις 20 Νοεμβρίου: Γιώργος Λάππας, Juan Munoz, Thomas Schütte, James Casebere, Thomas Struth, Yan Pei-Ming, Moshekwa Langa, Cordy Ryman. Από την Ελλάδα στην Ισπανία, τη Γερμανία, την Αμερική, τη Νέα Ζηλανδία, την Κίνα, τη Νότια Αφρική, μια περιπλάνηση στον σύγχρονο κοσμοπολιτισμό μας.

• **Επισκεφθείτε:** «Το Μπλε» των ελλήνων ζωγράφων είναι η πρώτη από μια σειρά εικαστικών εκδηλώσεων που θα οδηγήσουν στον Μάη του Λαυρίου του 2000. Ένα γεγονός που μόλις αρχίζει στο Τεχνολογικό Πάρκο Λαυρίου και θα μπορείτε να απολαύσετε τα Σαββατοκύριακα που ακολουθούν ώς τις 24 Οκτωβρίου: Σάββατο 4-7 μ.μ. και Κυριακή 12-4 μ.μ. Κι αυτό, γιατί «το μπλε ταξιδεύει».

• **Δείτε:** Την εικαστική εκπομπή Video Gallery από την ΝΕΤ κάθε Κυριακή στις 18.15 με επιμέλεια της Κατερίνας Ζαχαροπούλου. Μπορεί η τέχνη να χωρέσει στο αδηφάγο τηλεοπτικό εκράν; Η σειρά φιλοδοξεί να αποτελέσει τομή στην ελληνική τηλεόραση, διότι μ' έναν τρόπο άμεσο και τελικά τηλεοπτικό παρεμβαίνει στην παραδοσιακή λειτουργία της τηλεοπτικής εικόνας προτείνοντας μία άλλη, εναλλακτική θέαση.

Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ ΚΑΙ Η ΛΕΡΟΣ

Στις 20 Οκτωβρίου 1969, εν πλήρει δικτατορία, οι 450 εξόριστοι στο Παρθένι της Λέρου βάδισαν ελεύθεροι από το στρατόπεδο του εγκλεισμού τους από τη χούντα ώς την εκκλησία της Αγ. Κιουράς, για να παραστούν στα εγκαίνια της εκκλησίας που είχαν αγιογραφήσει οι εξόριστοι ζωγράφοι **Κυριάκος Τσακίρης, Αντώνης Καραγιάννης και Τάκης Τζανετέας**. Εκείνη τη μέρα ενώθηκε το χριστιανικό με το αντιστασιακό πνεύμα. Η Δημοτική αρχή, ο κλήρος κι οι κάτοικοι του νησιού γιόρτασαν μαζί με τους εξόριστους. Λίγα χρόνια αργότερα, μια εκστρατεία καταστροφική ξεκίνησε, που οδήγησε στη μερική καταστροφή της εικονογράφησης.

Η καταγγελία από μέρους του *Αντί*, τ.χ. 140 (7.12.79), και αργότερα από άλλες εφημερίδες και πολιτιστικούς φορείς, έκανε δυνατή την ελαχιστοποίηση της καταστροφής και την κήρυξη της Αγ. Κιουράς σε διατηρητέο μνημείο τον Ιούνιο του 1982 με την παρέμβαση της **Μελίνας Μερκούρη**.

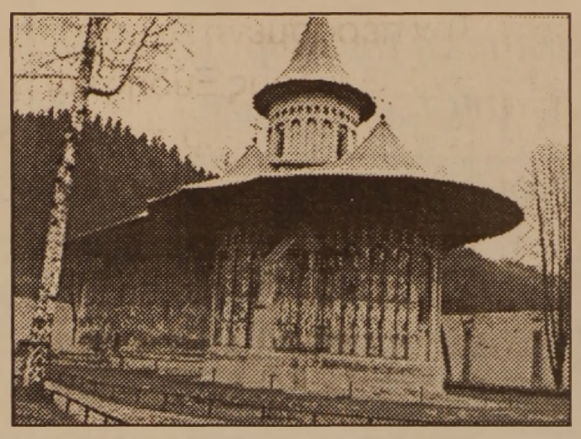
Σήμερα δεν ζει πια κανένας από τους τρεις ζωγράφους που άφησαν εκεί ένα κομμάτι της ζωής τους. Ο Τσακίρης, μάλιστα, φρόντισε, πριν πεθάνει, να δωρήσει στο νησί μια αντιπροσωπευτική συλλογή από τα έργα που είχε εμπνευστεί και δουλέψει εκεί στη διάρκεια της πολύχρονης εξορίας του: ακουαρέλλες με τοπία της Λέρου, έργα με πενάκι και σινική μελάνη, ζωγραφικές συνθέσεις σε ξύλο ελιάς, σχέδια με μολύβι, τις εμπνευσμένες δημιουργίες του πάνω σε πέτρα, καθώς και τα προσχέδια των εικόνων της Αγ. Κιουράς.

Το Πνευματικό Κέντρο της Λέρου, τιμώντας την προσφορά του Τσακίρη, έστησε έναν εκθεσιακό χώρο για τα έργα του στον πύργο του Μπελένη, όπου στεγάζεται σήμερα το πλούσιο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο της Λέρου. Τα εγκαίνια της αίθουσας που αφιερώνεται στον Κυριάκο Τσακίρη γίνονται την Κυριακή, 17 Οκτωβρίου '99, τριάντα χρόνια από την εικονογράφηση της Αγ. Κιουράς.

Ν.Ρ.Κ

ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Στις 6.10, ο **Τάσος Ψαρράς** παρουσίασε σε συνέντευξη Τύπου ένα αντιπροσωπευτικό αλλά και εντυπωσιακό δείγμα από τα 12 αυτοτελή ντοκυμανταίρ παραγωγής της ΕΤ3 με τίτλο: *Οι λαοί των Βαλκανίων,* τα οποία παρακολουθούν την ιστορία των λαών της Βαλκανικής από τη στιγμή της εμφάνισής τους ώς τις μέρες μας.

Η μονή Βορονέζ, στην Μπουκοβίνα της Ρουμανίας.

Έλληνες καθηγητές, βαλκανιολόγοι, σλαβολόγοι και ιστορικοί απ' όλες τις χώρες των Βαλκανίων υπογράφουν τα κείμενα της σειράς στην οποία εμφανίζονται με σύντομες παρεμβάσεις πολιτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες των βαλκανικών κρατών. Το μακρύ αυτό τηλεοπτικό οδοιπορικό με στόχο την καταγραφή της ιστορίας των λαών της ταραγμένης και πολύπαθης περιοχής ξεκίνησε λίγο πριν από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς της Σερβίας (10.3.1999).

Οι έλληνες και ξένοι τεχνικοί του συνεργείου ταξίδεψαν στη Γιουγκοσλαβία, στη Βουλγαρία, την Τουρκία, τη Ρουμανία, τη FYROM, την Αλβανία, την Κροατία και μετά τους βομβαρδισμούς ξανά στη Σερβία, καλύπτοντας μιαν απόσταση 17.000 χλμ., διασχίζοντας, συχνά με το αυτοκίνητο, δύσβατες περιοχές, σε αντίξοες καιρικές συνθήκες ή και ακούγοντας τους κρότους των βομβαρδισμών. Ακολουθώντας τα χνάρια των πρώτων ηγεμόνων και αναζητώντας τα τεκμήρια περασμένων πολιτισμών σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, σε μοναστήρια και εκκλησίες, το νήμα που ξεκινά από τις πρώτες εγκαταστάσεις των διαφόρων φυλών της χερσονήσου του Αίμου και καταλήγει στα σημερινά εθνικά κράτη έφερε το συνεργείο μέχρι τους σημερινούς προσφυγικούς καταυλισμούς.

Ένα τμήμα της σειράς που αναφέρεται στα πρώτα χρόνια του αιώνα της κάθε χώρας προέρχεται από κινηματογραφικά αρχεία. Η διεύθυνση της πολύ καλής φωτογραφίας ανήκει στον **Αλ. Γρίβα**. Οι προβολές από την ΕΤ3 αναμένεται να αρχίσουν το Νοέμβριο.

Δ. Χαρίτος

ΤΑΣΟΣ ΣΤΟΦΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: «ΣΤΟΝ ΠΑΛΜΟ ΤΟΥ ΧΡΩΜΑΤΟΣ»

Τελειώνει αυτές τις μέρες στην γκαλερί Χάρητος, η πρώτη ατομική έκθεση ενός νέου πολύ ενδιαφέροντος καλλιτέχνη, του **Τάσου Στοφορόπουλου**. Δημοσιεύουμε απόσπασμα από το προλογικό κείμενο της παλιάς μας συνεργάτιδος **Ντόρας Ηλιοπούλου-Ρογκάν**:

«Με μεγάλη χαρά και συγχρόνως συγκίνηση προλογίζω την τωρινή –πρώτη– ατομική έκθεση του Τάσου Στοφορόπουλου. Παρουσίαση που ενεθάρρυνα τον πολύ νέο ακόμη –μόλις 21 ετών– καλλιτέχνη να αποφασίσει αφού είχα λόγω φιλίας την τύχη και συνάμα τη δημιουργική για μένα εμπειρία να εντοπίσω το δυναμικό και "ενδιαφέρον" ταλέντο του από τα προσχολικά κιόλας χρόνια.

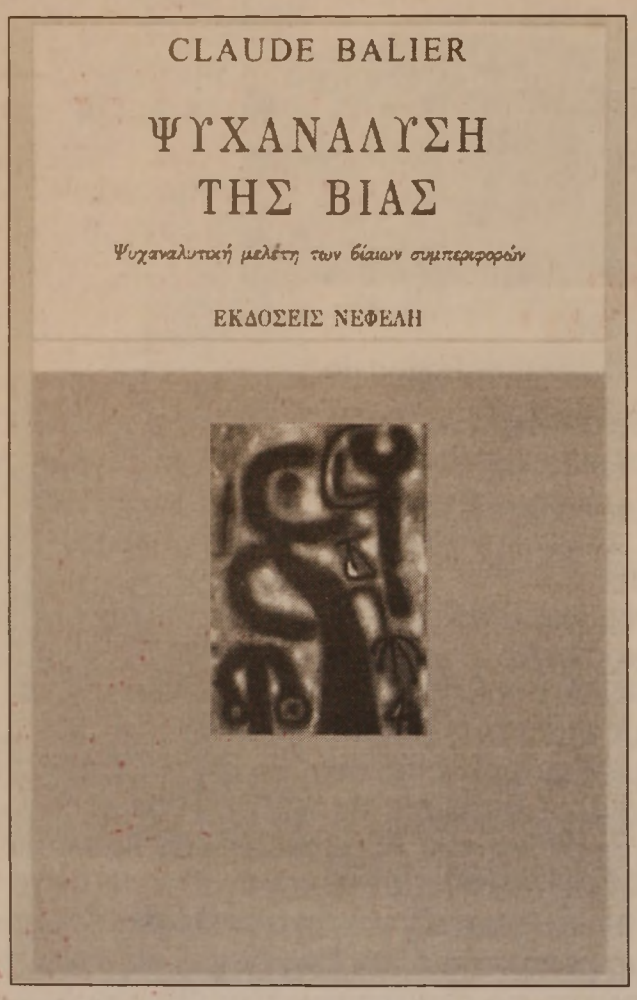
Κι από ένα ευχάριστο ξάφνιασμα ήταν για μένα η καθεμιά από τις δημιουργίες του Τάσου –είτε στο χώρο της ζωγραφικής, είτε της γλυπτικής, είτε των κατασκευών– που επέμενα να μου δείχνει κάθε φορά που τον συναντούσα. Διέκρινα σε αυτές από την αρχή και εν τη γενέσει: Το πάθος του αυθεντικού καλλιτέχνη. Το εύρος της ολότελα προσωπικής και στο έπακρον δημιουργικής φαντασίας, την ενστιχτώδη, χαρισματική ευαισθησία σε ό,τι αφορά το χρώμα, το στήσιμο της σύνθεσης, τη ζωντανή, νευρώδη θωριά και το δυναμικό παράστημα των όσων απεικόνιζε. Γνωρίσματα που σε συνεχή, δημιουργική και εμπνευσμένη εξέλιξη στη μέχρι τώρα δουλειά του αποκαλύπτουν ακόμη και στον λιγότερο ευαισθητοποιημένο στην τέχνη θεατή ένα πλούσιο και με μεγάλες δυνατότητες ταλέντο. Και το κυριότερο: Ένα ταλέντο αμόλευτο και ανεπηρέαστο από όποια ακαδημαϊκή γνώση, επιταγή ή συστηματική προπαίδεια»...

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Διεύθυνση: Κώστας Μπαζαρίδης

Κλωντ Μπαλιέ
ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΣ

Ψυχαναλυτική μελέτη των βίαιων συμπεριφορών

Ο συγγραφέας, με το βιβλίο του αυτό, προσπαθεί να αποκαλύψει το ψυχικό νόημα των εγκληματικών πράξεων, με γλαφυρό και επαγωγικό τρόπο, καταθέτοντας μια πρωτότυπη υπόθεση για την ψυχική οργάνωση των ανθρώπων που η βία τους φαντάζει τρομακτική και απροσπέλαστη και ίσως οδηγήσει τον αναγνώστη να αισθανθεί κάτι απ' την απροσμέτρητη οργή, το φθόνο, το φόβο και την ανεπίγνωστη απελπισία που κατοικούν στην ψυχή ενός βίαιου παραπτωματικού, αλλά και την πικρία, την απογοήτευση, το μόχθο που περιμένουν έναν ψυχαναλυτή αν θελήσει να ασχοληθεί με τόσο δύσβατες περιοχές του ψυχισμού. Ταυτόχρονα προτείνει πολύ ενδιαφέρουσες θεραπευτικές στρατηγικές, αλλά και τρόπους οργάνωσης των ψυχιατρικών υπηρεσιών των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.

* * *

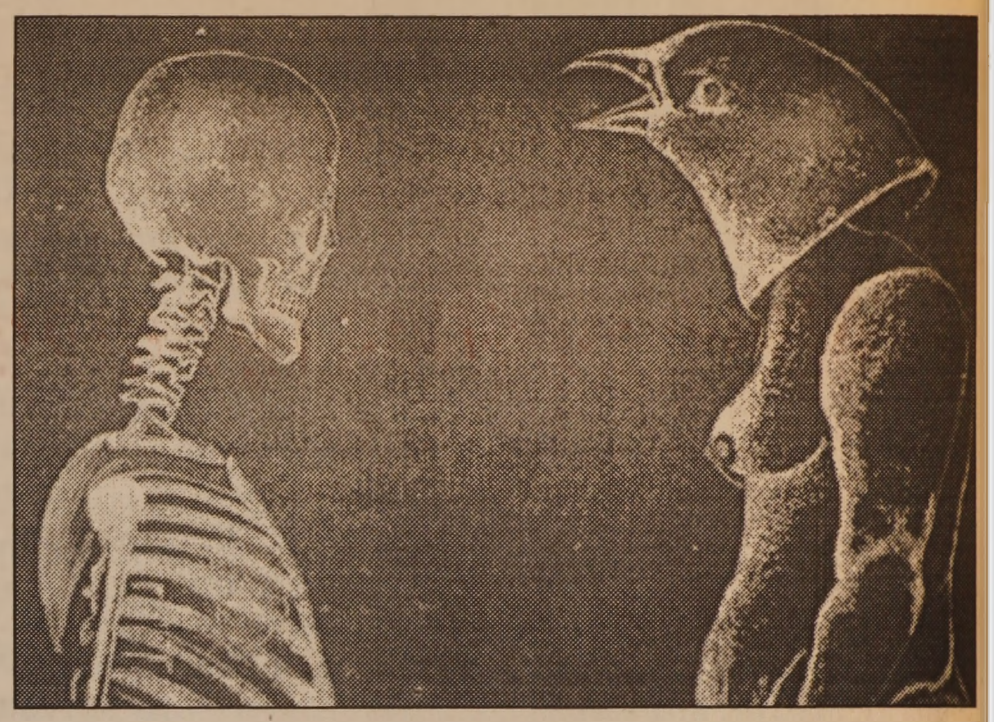
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Victor Cartagena - Χρησμοί

Ο **Victor Cartagena** έρχεται από πολύ μακριά. Από έναν τόπο βαθύτατα πληγωμένο από πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις, αλλά και μοναδικά ικανό στη μετάπλαση του καθημερινού τραυματικού βιώματος σε έκρυθμο, παροξυσμικό και ζωτικής φλόγας μήνυμα συνέχειας.

Ο «μαγικός ρεαλισμός», κοινός τόπος της λογοτεχνικής παραγωγής της Λατινικής Αμερικής, βρίσκει στις στιβαρές μονοτυπίες του Cartagena ένα εικαστικό ισοδύναμο σ' έναν τόνο ίσως πιο μελαγχολικό.

Αιωρούμενες και ταυτόχρονα καλπάζουσες φιγούρες εμφανίζονται ως πολλαπλό είδωλο μιας οριακής πλην καθαγιασμένης εκτροπής από τα ανθρώπινα. Αναχρονιστικά –για μας τους δυτικούς– σύμβολα θρησκευτικής λατρείας ακινητοποιούνται από το βάρος του μυστικού τους φορτίου. Ζωόμορφα όντα αναπαύονται. Γυναίκες και άντρες συνυπάρχουν δοκιμάζοντας μια σχεδόν βλάσφημη ανατροπή των φυλετικών τους χαρακτηριστικών, ορίζοντας και υπαγορεύοντας μια «φυσική» τάξη ριζικής μεταμφίεσης και μεταμόρφωσης.

Σιβυλλικός, διφορούμενος, γεννημένος στη σκιά ενός χρησμού ο κόσμος των σωμάτων, μαζί κι εκείνος των πνευμάτων του Cartagena ανακλώμενος στην επιφάνεια των έργων του σαν σε κάτοπτρο, αντεστραμμένος και κρυπτικός, ανασαίνει στις μονοτυπίες του, ακροβατεί, μετεωρίζεται και ξαναβρίσκει τη θέση του σ' ένα σύμπαν δονούμενο από αναρίθμητα, άλυτα μυστήρια.

Ζωή και θάνατος συμπλέκονται εισερχόμενη η μία στην επικράτεια του άλλου· αναπνοή και ρόγχος συνθέτουν τη συμφωνία ενός επιτεινόμενου δράματος του οποίου η ένταση καταλήγει σχεδόν ανακουφιστική καθώς φιλτράρεται από μιαν αίσθηση συνοχής και συνέχειας.

Είμαι *Εδώ* για να μπορώ να βλέπω *Εκεί* χωρίς φόβο, αφού το βλέμμα μου είναι αθώο και τα χρώματά μου λυπημένα μα ήσυχα, μοιάζει να λέει ο Cartagena αφήνοντας το βλέμμα του να καταδυθεί ξανά.

Θάλεια Στεφανίδου

• Την Τρίτη 19 Οκτωβρίου 1999 στις 20.00 στην αίθουσα Τέχνης «ΖΕΥΞΙΣ» (Ζεύξιδος 7, τηλ.& fax 278 220) εγκαινιάζεται έκθεση μονοτυπιών του Victor Cartagena, εικαστικού δημιουργού από το El Salvador που ζει και εργάζεται από το 1985 στο San Francisco. Διάρκεια έκθεσης ώς τις 30 Οκτωβρίου.

Δεν είναι καθόλου σπάνιο ένα σημαντικό έργο τέχνης να συνυπάρχει με τις αντιφάσεις του ή, να το πούμε αλλιώς, οι πολυπρισματικές του επιφάνειες να μην είναι όλες λείες και διαυγείς. Η τέλεια «πλαστογράφηση» της πραγματικότητας –με τους τρόπους της τέχνης– παραμένει ουτοπία. Ίσως και να μην είναι το ζητούμενο. Συχνά ο δημιουργός με το έργο του επιδιώκει πρώτα να «παρηγορηθεί» ο ίδιος και κατόπιν εμείς, δίχως αυτό να μειώνει την αξία του έργου ή του δημιουργού.

Μόνο το ήθος της αισθητικής...

του Δημήτρη Χαρίτου

Υστερα από δώδεκα ολόκληρα χρόνια σιωπής, ο **Στάνλεϋ Κιούμπρικ**, ένας από τους πιο προσωπικούς και πιο αυθεντικούς δημιουργούς του κινηματογράφου, που με την «τελειομανία» τους δικαίωσαν την προσωνυμία του ως 7ης Τέχνης, επέστρεψε, αντλώντας ξανά έμπνευση από την λογοτεχνία, παρουσιάζοντάς μας τη δέκατη τρίτη –και τελευταία– ταινία του *Eyes wide shut* [με την αδόκιμη ελληνική μετάφραση: *Μάτια ερμητικά* (sic) *κλειστά*].

Αυτή τη φορά βασίστηκε σε μια νουβέλα του ξεχασμένου Βιεννέζου Άρθουρ Σνίτσλερ (κάποιοι θα τον θυμούνται από την έξοχη μεταφορά στην οθόνη της άλλης νουβέλας του *La Ronde* (*Ερωτικό γαϊτανάκι*) που έκανε ο Μαξ Όφυλς το 1950). Ποιος ξέρει γιατί αυτή η επιλογή και όχι (θεματικά) κάτι άλλο, πιο ώριμο. Από τα πιο απαιτητικά που περιέχει η ατζέντα της εποχής μας. Τριάντα επτά, λοιπόν, χρόνια μετά τη *Λολίτα* του Ναμπόκωφ, επιστρέφει για δεύτερη φορά στον ερωτισμικό κόσμο και των φαντασιώσεων που τον κυριαρχούν. Τις δεσμεύσεις της κοινωνικής σύμβασης και τα απωθημένα αδιέξοδα που τον βασανίζουν, τις καταβυθισμένες αναταράξεις των πόθων και τα ενάρετα προσωπεία των ισορροπιών. Με τη βοήθεια του σεναριογράφου **Φρέντερικ Ράφαελ** μετέφεραν το λογοτέχνημα από τη Βιέννη του 1920 στη σημερινή Νέα Υόρκη. Άξονες, ήρωες της ταινίας, το απόλυτα ιδανικό ζευγάρι: ο γιατρός Μπιλ Χάρφορντ (**Τομ Κρουζ**) και η γυναίκα του Άλις (**Νικόλ Κίντμαν**) πρώην γκαλλερίστα. Νέοι, όμορφοι και εύποροι. Στη χοροεσπερίδα που δίνει στο εντυπωσιακό του μέγαρο ο ζάπλουτος και πανίσχυρος Ζίγκλερ (τον υποδύεται ο σκηνοθέτης **Σύντνεϋ Πόλλακ**) πρώτος θα είναι ο γιατρός που θα αποφύγει σεξουαλική παρασπονδία και στη συνέχεια η (έτοιμη να ενδώσει) γυναίκα του. Στο σπίτι του πια το ζευγάρι θα έχει έναν παρατεταμένο και οξύ διάλογο (από τα καλύτερα μέρη της ταινίας) γύρω από τα «κενά» της συζυγικής πίστης. Οι ανικανοποίητες φαντασιώσεις που θα αποκαλύψει η πανέμορφη γυναίκα θα κλονίσουν τον μέχρι τότε γαλήνιο συζυγικό ορίζοντα. Ο γιατρός, ο οποίος καταδιώκεται από τους εφιάλτες που του προκάλεσαν οι εξομολογήσεις της γυναίκας του, θα μπλεχτεί σε δυο ολονύχτιες περιπλανήσεις στους χώρους των ερωτικών «γεύσεων» και των διαστροφικών «μυήσεων» της Νέας Υόρκης. Η οικονομική του άνεση του επιτρέπει να φλερτάρει με τις αναζητήσεις και τον ανυποψίαστο κίνδυνο. Παρ' ότι ο ...Φρόιντ και ο θάνατος έχουν αναλάβει την ξενάγηση, τίποτα δεν ολοκληρώνεται. Οι ίντριγκες και οι (σεναριακοί) από μηχανής θεοί συμβολοποιούνται. Το πρωί το ζευγάρι ξανασμίγει, ανακουφισμένο από τις ψυχοκτόνες φοβίες του. Άλλωστε συμφωνούν από κοινού ότι η απάντηση σε όλα είναι ένα γερό «πήδημα»! Σαρκασμός; Αυτά τα «διάπλατα κλειστά» μάτια της ψυχής στον πλούσιο, ολιστικό χαρακτήρα της ζωής και ο ασφυκτικός –αντίθετα– περιορισμός του στις γενετήσιες ορμόνες είναι, άραγε, το «μήνυμα» της ταινίας; Ή, μήπως –όπως έκανε και ο Αντονιόνι στο *Πέρα απ' τα σύννεφα*– «καταχράστηκε» τη δυνατότητά του ως δημιουργού να «ανασυστήσει» το όραμα «εκείνων των ευτυχισμένων ημερών» της δικής του άλκιμης νεότητας;

Τι σημασία, όμως, έχουν όλα αυτά; Οι ιστορίες και τα σενάρια αυτού του κόσμου είναι γνωστά. Την τέχνη –απαράβατα– την ενδιαφέρουν οι τρόποι που θα ειπωθούν. Και είναι εδώ που ο Κιούμπρικ μεγαλουργεί. Είναι η μέχρι την έσχατη λεπτομέρεια έμπνευση και η δημιουργική φροντίδα όσα θα ειπωθούν και θα δειχτούν (κυρίως αυτό) να είναι με τρόπο άφθαρτο, υποβλητικό, φινιρισμένο. Τα μάτια και η ακοή του θεατή να μπορούν να μεταφέρουν στο πνεύμα την παρέμβαση και το μεράκι του δημιουργού που ανασυντάσσει τις διαδικασίες της καθημερινότητας, επανελέγχει την κούραση που βγάζει η επανάληψη και το συνηθισμένο, επαναβαπτίζοντας σε ολόφρεσκους τρόπους βλέμματος, ακούσματος και ρυθμού. Είναι πραγματικά εκπληκτικό, αλλά έτσι έκανε αυτός ο μεγάλος καλλιτέχνης· προσέδωσε στην ταινία του –που παρ' ότι αφορά και περιγράφει την απόλυτα σύγχρονη ζωή– μια πατίνα διαχρονική μέσα από ένα ύφος κλασικής, κινηματογραφικής γραφής αλλά με τη σοφή πρόσμειξη μπαρόκ στοιχείων. Ακόμα και το από διάφανο κρύσταλλο (ή μήπως από σιλικόνη;) ζευγάρι των πρωταγωνιστών –επιλογή απρόσμενη, λόγω της εφήμερης φήμης του– λειτουργεί στην ίδια χρηστική λογική που έχουν και οι άλλοι συμπληρωματικοί ρόλοι και χώροι της ταινίας. Ο βιρτουόζος δημιουργός θέλησε την υπέρβαση όχι στα επιμέρους αλλά στο τελικό άθροισμα. Ίσως η πιο σημαντική επιταγή της τέχνης να είναι το ήθος της αισθητικής της. Και αυτό μας το άφησε σαν είδος διαθήκης ο Στάνλεϋ Κιούμπρικ.

Ο Τομ Κρουζ και η Νικόλ Κίντμαν, το «άσηπτο» ζευγάρι της ταινίας του Στάνλεϋ Κιούμπρικ.

Η λογοτεχνία βραβεύεται

ΤΑ ΕΤΗΣΙΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΔΙΑΒΑΖΩ»

του Βασίλη Ρούβαλη

Η θεσμοθέτηση λογοτεχνικών βραβείων στη χώρα μας αποτελεί μια παλιά όσο και συζητήσιμη υπόθεση. Οι ερωταποκρίσεις σχετικά με τη λογοτεχνία δεν θα πάψουν να υφίστανται, διότι τα προβλήματα και οι διέξοδοι που πρέπει να αντιμετωπιστούν και που απαιτούνται για την ευρύτερη προβολή της όσο και για την περαιτέρω ανέλιξή της απαιτούν συνεχείς αναζητήσεις και καίριες μεθόδους. Έτσι, η θέσπιση βραβείων είναι εν πολλοίς αμφισβητήσιμη, επιλήψιμη και ίσως αναποτελεσματική για το στενό ελληνικό πλαίσιο λογοτεχνών, εκδοτών, αναγνωστικού κοινού. Γι' αυτούς τους προφανείς λόγους δεν έχουν ευτυχήσει οι κατά καιρούς δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες ως προς αυτό. Πάραυτα, τα λογοτεχνικά βραβεία που εξαγγέλλει εδώ και τέσσερα συναπτά έτη το περιοδικό Διαβάζω *βρίσκουν τουλάχιστον σύμφωνους τους, ως επί τω πλείστον, σχετιζόμενους με τα εκδοτικά πράγματα ότι πρόκειται για μια διάφανη - τόσο στην πρόθεση όσο και στη διεκπεραίωση - διαδικασία. Μια πενταμελής επιτροπή κριτικών υποβάλλει γραπτώς και τεκμηριωμένα τις επιλογές της από την εκδοτική κίνηση της χρονιάς. Μένει να κριθεί από τον χρόνο η αξιοπιστία και η αντοχή του θεσμού, καθόσον επιβεβαιώνεται με τις εκάστοτε επιλογές των βραβευθέντων. Πάντως, τα ερωτήματα για το πολύτιμο ή ολιγότιμο τέτοιων διαδικασιών, την πιστοποίηση ή όχι του πραγματικά άξιου μεταξύ αμιλλόμενων, τη ματαιοδοξία, την επίφαση ή ακόμη τη χρησιμότητα όλων αυτών παραμένουν. Το* Αντί, *θέλοντας τινί τρόπω να συντρέξει σ' αυτή την υπόθεση, δημοσιεύει εν συντομία τις ενδιαφέρουσες απόψεις τριών εκ των φετινών βραβευθέντων.*

ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΠΟΙΗΣΗΣ

• *Λέγεται ότι η ποίηση σήμερα υποχωρεί υπέρ του πεζού λόγου και ότι το κοινό της μειώνεται. Είστε μεταξύ εκείνων που πιστεύουν ότι η αναστροφή αυτής της εξέλιξης θα επέλθει σε δεδομένο χρόνο;*

– Θα έλεγα ότι ολόκληρος ο 20ός αιώνας είναι αντιποιητικός. Η επιστήμη και η τεχνική δέσποσαν σε όλη του τη διάρκεια. Την παράσταση έκλεψε η πολιτική –υπαρξιακή– γλωσσολογική σκέψη και η ψυχανάλυση. Η λογοτεχνία εξέφρασε μια κρίση. Κρίση που αφορούσε την περιθωριοποίησή της και τη συνακόλουθη αυτοαμφισβήτηση που της προκάλεσε ο συγκλονισμός της από την επικράτηση της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής καπιταλιστικής κοινωνίας. Στο τέλος του αιώνα, δεν νομίζω ότι η λογοτεχνία ευτυχεί. Το βιβλίο έγινε προϊόν. Ο καταναλωτής αντικατέστησε τον αναγνώστη. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη είναι φυσικό ό,τι γράφεται σε πεζό να είναι πιο καταναλώσιμο, αφού θεωρείται ευκολότερα αναγνώσιμο. Η ποιητική έκφραση, ευτυχώς, τρομάζει. Δεν είναι και δεν μπορεί να γίνει εφήμερη, καταναλωτική. Οι λίγοι όμως αναγνώστες που έχει είναι αληθινοί αναγνώστες. Από την άλλη, φοβούμαι πως η πεζογραφία, μένοντας μόνη, χωρίς την ποίηση, θα αυτοακυρωθεί.

Παρ' όλα αυτά, πιστεύω κι εγώ πως την άμπωτη που βλέπουμε σήμερα στο κοινό της ποίησης θα τη διαδεχθεί, φυσιολογικά, η πλημμυρίδα. Ας ελπίσουμε αυτό να σημαίνει μια ποιητική άνθηση κάτω από νέους, άγνωστους μέχρι τώρα, οιωνούς, και όχι μια καταναλωτική ζήτηση για ένα ακόμη προϊόν.

• *Η φωνή της ποίησης έχει χώρο ν' ακουστεί στην πολυβουία του σήμερα;*

– Η κοινωνία δεν περνά την ποιητικότερη φάση της, το βλέπουμε παντού γύρω μας, και γι' αυτό δεν θα 'πρεπε να υπερηφανεύεται. Ο εσώτερος άνθρωπος που, όταν είναι ζωντανός και υγιής, αναζητεί το πέταγμα, νοσεί. Είτε προστρέχει στα νόμιμα ή παράνομα παραισθησιογόνα είτε βουλιάζει στη νάρκη είτε ασφυκτιά μέσα σε χίλια δυο κουτά αδιέξοδα. Σε τέτοιες περιόδους η ποίηση, κάπου κρυμμένη, κρατά ζωντανή τη σπίθα που θ' ανάψει την πυρκαγιά του αύριο.

• *Υπάρχει, τελικά, καλή και κακή ποίηση;*

– Υπάρχει αληθινή και ψεύτικη ποίηση. Θα 'λεγα, με μια δόση υπερβολής, ότι προτιμώ μια ποίηση «κακή» αλλά αληθινή από μια ποίηση «καλή» αλλά ψεύτικη. Η σημερινή ποίηση μαστίζεται από έναν εγωκεντρικό και αυτάρεσκο μικροαστισμό (δεν μπορώ να πω αλλιώς) που υπονομεύει και μικραίνει την εμβέλεια της έκφρασης. Λείπει αυτό το

απροσδιόριστο *κ ά τ ι*.

• *Ποια τα σημεία που κατά τη γνώμη σας χαρτογραφούν τη σύγχρονη ελληνική ποίηση;*

– Σήμερα δεν μπορούμε να χαρτογραφήσουμε τίποτε. Όλα είναι ρευστά. Γι' αυτό και είναι τεχνητές, βεβιασμένες, για να μην πω εκ του πονηρού, οι ομαδοποιήσεις που επιχειρούν κατά καιρούς κάποιοι. Ο μοναχικός δρόμος είναι όσο ποτέ η μόνη πραγματικότητα. Δύσκολη όσο και τρομερά ενδιαφέρουσα. Γιατί, ακολουθώντας ο κάθε ποιητής, πιστά κι ευσυνείδητα, το δικό του μονοπάτι, μπορεί απροσδόκητα να συναντηθούμε όλοι μαζί μια μέρα σ' ένα ξέφωτο, στα βάθη του ανεξερεύνητου δάσους που είναι η Ποίηση.

• *Η ρήση του Γιώργου Σαραντάρη «να διαβάζει κανείς ποίηση, να γράφει κανείς ποίηση, να ζει μέσα στην ποίηση, να ζεις ποιητικά» αφορά, εν τέλει έως σήμερα, τους ποιητές;*

– Δεν θα μπορούσε να μην τους αφορά. Η ποίηση είναι κυρίως βίωμα. Δεν είναι μόνο είδος έντεχνου λόγου. Η ψυχή ζητεί να ζήσει μια υπέρβαση, την πραγμάτωση της πιο πνευματικά εννοούμενης ερωτικής επιθυμίας, έξω από κάθε σύμβαση και λογική. Ο ποιητής, στο όνομα των άλλων, τη ζει και την προσφέρει. Λειτουργία που τον απολυτρώνει. Η πεζότητα της σημερινής εποχής βοηθά την ποιητική φύση να δοκιμαστεί σε απαιτητικότερες και ουσιωδέστερες υπερβάσεις.

ΕΛΙΑΝΑ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΟΥ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

• *Τι προσδοκίες απορρέουν για έναν νέο συγγραφέα από την εκδοτική άνθηση των τελευταίων χρόνων τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό;*

– Οι προσδοκίες μου ανταποκρίνονται καταρχάς σε μία κατοχύρωση του επαγγέλματος του συγγραφέα. Ανεξάρτητα από το αν ο συγγραφέας ζει από τα βιβλία του, είναι απαραίτητο να αντιμετωπίζεται ως επαγγελματίας: να αμείβεται για ό,τι γράφει, όχι μόνον από τους εκδότες αλλά και από κάθε άλλο πρόσωπο ή φορέα που ζητεί συνεργασία μαζί του. Ο συγγραφέας δεν πρέπει να θεωρείται ούτε ερασιτέχνης ούτε εθελοντής. Όσο για την έξοδο της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό, ιδίως της πεζογραφίας, είναι μία προσδοκία, αλλά φοβάμαι ότι τα αποτελέσματα παρόμοιων προσπαθειών θα είναι αναιμικά, αν δεν περιοριστεί κάπως η εθνική μας εσωστρέφεια. Είναι αλήθεια, βέβαια, πως ούτε σε άλλες χώρες η αυξημένη παραγωγή έχει ανταποκριθεί στην προσδοκία της επιστροφής του αντίστοιχου «μεγάλου μυθιστορήματος». Ίσως γιατί οι όροι «εθνικό» ή «ευρωπαϊκό» δεν υπάρχουν πια παρά μόνο στη φαντασία μας, ενώ η πληθωρική έννοια του «οικουμενικού» στρέφει την προσοχή μας στον τρόπο που εμείς, ως μονάδες, αντιλαμβανόμαστε έναν κόσμο από τον οποίο η αντιδιαστολή μεταξύ τού εντός των συνόρων χώρου και του εξωτερικού τείνει να εκλείψει.

• *Βιωματικός θεματικός πυρήνας, γνώριμες αφηγηματικές οδοί, μυθοπλασία και σκηνικός διάκοσμος απ' το πελώριο –και σχετικώς προβλέψιμο– μυθιστορηματικό corpus της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας. Κατά τη γνώμη σας, τι είναι αυτό που προτείνεται ή που οφείλεται να προταθεί από τους έλληνες λογοτέχνες ώστε το αναγνωστικό κοινό να προσελκυστεί και να «τοποθετηθεί»;*

– Μια ματιά που δεν θα παίρνει τον κόσμο ως δεδομένο. Που θα θέτει υπό αμφισβήτηση τις κοινές αντιλήψεις για την πραγματικότητα. Δεν θεωρώ απαραίτητα κατακριτέο το μυθιστορηματικό υλικό που έχει βιωματική προέλευση. Μερικά από τα σπουδαιότερα μυθιστορήματα που γράφτηκαν ήταν βιωματικά: ο Προυστ, ο Τζόυς στο *Πορτραίτο του καλλιτέχνη*. Απλώς αυτοί οι συγγραφείς γεφύρωσαν το χάσμα ανάμεσα στο βίωμά τους και στις ανησυχίες τους, που αποτελούσαν κοινό τόπο για πάρα πολλούς άλλους ανθρώπους. Διερεύνησαν σε βάθος το βίωμά τους, δεν περιορίστηκαν σε μία εύκολη επιφανειακή καταγραφή του, όσο κι αν αυτή φαινόταν μυθιστορηματικά ενδιαφέρουσα. Πάντως, ως προς την προσέλκυση και την τοποθέτηση του κοινού είμαι μάλλον απαισιόδοξη. Όλοι ξέρουμε τι είδους βιβλία προσελκύουν το ευρύ κοινό: ασφαλώς όχι εκείνα με τα λεγόμενα «βαθιά νοήματα». Αυτό το πρόβλημα, πριν το λύσουν οι συγγραφείς, θα πρέπει να αντιμετωπίσουν οι ιθύνοντες για την πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

• *Ο συγγραφέας καθορίζει την ποιοτική στάθμη των αναγνωστών του ή το αντίθετο; Σε κάθε περίπτωση, τι είναι λυσιτελές και τι επικίνδυνο;*

– Υποθέτω ότι αυτό εξαρτάται από τον συγγραφέα ή μάλλον από τους στόχους του. Θέλει να τον διαβάζουν οι πάντες; Τότε πρέπει να ακολουθήσει κάποια από τις γνωστές αποδοτικές συνταγές. Σε μία ιδεατή περίπτωση ο συγγραφέας δεν ενδιαφέρεται για το ποιος θα τον διαβάσει. Απλώς γράφει, χωρίς να έχει κατά νου ένα συγκεκριμένο target group, προσπαθώντας να κάνει το γραπτό του αναγνώσιμο, κατανοητό και ελκυστικό και συγχρόνως παραμένοντας πιστός στη συγγραφική του πρόθεση. Από αυτή την άποψη ο συγγραφέας ίσως καθορίζει άθελά του το κοινό του.

• *Πρέπει τα λογοτεχνικά βραβεία να προβάλλονται ως θεσμός καταξίωσης και εκτίμησης προς τους «εργάτες» της γραφής, παρότι το επιδιωκόμενο συχνά είναι η (σύντομη) εμπορική προβολή και μόνο ενός τίτλου στα εκδοτικά καλλιστεία;*

– Η εμπορική ώθηση που δέχεται ένα βιβλίο στην Ελλάδα εξαιτίας της βράβευσής είναι ακόμα αμελητέα. Προσωπικά είμαι υπέρ των βραβείων για δύο πολύ απλούς λόγους: Ο πρώτος είναι ότι κατά κανόνα οι δημιουργοί έχουν, για να το πω πολύ απλά, την κακή συνήθεια να προσδοκούν την επιβράβευση στο έργο τους. Ο δεύτερος έχει να κάνει με την ελλιπή κατοχύρωση, όπως είπα και πριν, αυτού του επαγγέλματος, η οποία έχει συχνά ως αποτέλεσμα τις δυσανάλογα μικρές απολαβές του συγγραφέα σε σχέση με το τι παράγει. Τουλάχιστον για τους βραβευμένους αυτή η αδικία κάπως διορθώνεται. Όλα αυτά, βέβαια, είναι άσχετα με την ποιότητα του βραβευμένου έργου. Θα θέλαμε πάντα το βραβείο να

αντανακλά το καλύτερο. Ίσως αυτό να μη συμβαίνει πάντα, άλλωστε είναι δύσκολο να συμφωνήσουν όλοι ως προς το τι είναι το «καλύτερο». Κατά τη γνώμη μου είναι υπερβολικό να ζητούμε από έναν θεσμό να παίξει το ρόλο του απόλυτου αξιλογικού κριτή. Είναι προτιμότερο να αντιμετωπίσουμε τα βραβεία ως στοιχήματα με το μέλλον.

• *Εχετε αποφασίσει να εκδράμετε εκ νέου στην παλαίστρα της συγγραφής ενός μυθιστορήματος; Ποια είναι η ικανή συνθήκη που θα σας ωθήσει σε μια νέα «περιπέτεια» και πώς πιστεύετε ότι θα προάγετε επί της ουσίας τη λογοτεχνική σας ταυτότητα;*

—Έχω ήδη ξεκινήσει, αν και προς το παρόν το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς το έχω κάνει στο μυαλό μου και όχι στο χαρτί. Πάντα έχω κίνητρα για να ξανακαθίσω μπροστά στον υπολογιστή μου. Η λογοτεχνική ταυτότητα όμως είναι κάτι που αισθάνομαι ότι δεν επιδέχεται προγραμματικές δηλώσεις, αφού δεν είμαι πολιτικός και δεν θέλω να γίνω. Δεν ξέρω καν αν υπάρχει «μία» λογοτεχνική ταυτότητα. Μου φαίνεται μάλλον ότι αυτό που υπονοείτε με τον όρο «λογοτεχνική ταυτότητα» αναθεωρείται κάθε τόσο από τον ίδιο τον συγγραφέα.

ΝΙΚΗ ΑΝΑΣΤΑΣΕΑ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΠΡΩΤΟΕΜΦΑΝΙΖΟΜΕΝΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

• *Τι απαιτείται για έναν πρωτοεμφανιζόμενο συγγραφέα στις μέρες μας ώστε να αποφύγει την ευκαιριακή - πρόσκαιρη περιδίνηση στις προθήκες της δημοσιότητας;*

—Η ερώτησή σας έχει κάποια παγίδα, αφού εύκολα μπορεί να αρχίσει να μιλάει κανείς από καθ' έδρας ή ως ειδικός. Δεν ξέρω τι πρέπει να κάνει κάποιος άλλος, ξέρω τι έκανα εγώ όταν αποφάσισα να φτιάξω το βιβλίο. Ξεκαθάρισα τι ήθελα να πω και με ποιον τρόπο ήθελα να το πω και μετά έμαθα να σβήνω. Να σβήνω χωρίς να φοβάμαι ότι χάνω χρόνο.

• *Τα κριτήρια κάθε εποχής παραλλάζουν, συνάμα και τα λογοτεχνικά. Πιστεύετε ότι η σύγχρονη μυθιστοριογραφία αποτυπώνει την αντίληψη της εποχής μας, οπότε η όποια σύγκριση με τα παρελθόντα λογοτεχνικά πρότυπα να ξενίζει τόσο πολύ;*

—Αν ως μυθιστοριογραφία εννοείται πιο συγκεκριμένα το μυθιστόρημα, θα προτιμούσα αυτά που χαρακτηρίζετε παρελθόντα έργα να τα λέγαμε κλασική λογοτεχνία. Προσωπικά δεν νομίζω ότι τα κλασικά ξενίζουν, τα θεωρώ αξεπέραστα και πιστεύω ότι όσο πιο δεμένος, δηλαδή όσο πιο πολύ κατέχει ο σύγχρονος πεζογράφος την κλασική λογοτεχνία, τόσο καλύτερα θα ανταποκρίνεται και στα αιτήματα της εποχής μας.

• *Τι απήχηση μπορεί να προσδοκά ένας συγγραφέας ότι θα έχει ο λογοτεχνικός λόγος του στην καθημερινότητα του αναγνώστη;*

—Στην καθημερινότητα; Μα δεν είναι παυσίπονο. Είναι μόνο μία από τις πολλές συνιστάμενες που στόχο έχουν να ξανατοποθετήσουν το αίνιγμα της ύπαρξης, στην καλύτερη περίπτωση να το φωτίσουν λίγο και μαζί με όλα τα άλλα: παιδεία, τέχνη, πολιτική. Και να συμβάλουν σε μια ευρύτερη, μια πιο ελεύθερη σκέψη. Είναι εκηβόλο όπλο το βιβλίο. Αλλιώς θα διαβάζαμε τους *Αδελφούς Καραμαζώφ* και την άλλη μέρα θα ξυπνούσαμε άγγελοι.

• *Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η ελληνική λογοτεχνία έχει τα φόντα όχι να συναγωνιστεί μα συνάμα να διαμορφώσει μια ιδιαίτερη ταυτότητα, αναγνωρίσιμη και εξελίξιμη;*

—Παρακολουθώντας την ξένη αλλά και την ελληνική πεζογραφία, νομίζω ότι και ισάξια έργα υπάρχουν και συγγραφείς που είναι ικανοί να διατηρήσουν την ελληνική ιδιαιτερότητα αλλά και να προβάλουν σ' ένα ευρύτερο πεδίο αυτά που είναι αφενός βαθιά ελληνικά αλλά ταυτοχρόνως θίγουν και θέματα οικουμενικού ενδιαφέροντος. Το θέμα είναι πώς μπορούν αυτά τα έργα να προβληθούν και γενικότερα να προωθηθούν στο εξωτερικό.

• *Πώς χαρακτηρίζετε τη διαδικασία των λογοτεχνικών βραβείων; Προσδίδουν άραγε κάτι περισσότερο από μια εκδήλωση εκτίμησης του έργου ή έστω μια δημοσιότητα;*

—Δεν νομίζω ότι έχει άλλο στόχο ένα βιβλίο πέρα από αυτόν που προσδιορίσατε. Να ξεχωρίσει μια δουλειά, να την επισημάνει στο κοινό και να τιμήσει τον δημιουργό της. Τι άλλο να κάνει; Εξάλλου, όλοι για τα «ανεκτίμητα εύγε» δεν νοιαζόμαστε;

Χάρης Βρόντος
Για τον
ΝΙΚΟ ΣΚΑΛΚΩΤΑ

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Νίκη Λοϊζίδη

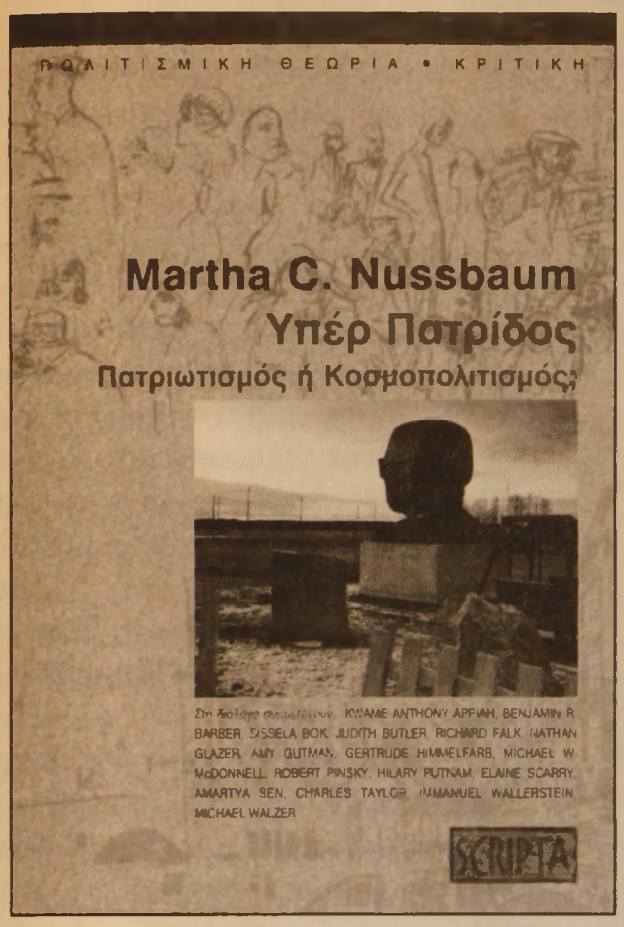
ΟΙ ΜΕΤΑΜΦΙΕΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΝΕΦΕΛΗ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ • ΚΡΙΤΙΚΗ

MARTHA C. NUSSBAUM

ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Πατριωτισμός ή Κοσμοπολιτισμός

ΤΟ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ αποτελεί μια ερεθιστική συζήτηση, μεταξύ μερικών από τους πιο εξέχοντες διανοούμενους, σχετικά με το που θα έπρεπε να στηρίζονται οι βασικές αρχές μας ως προς αυτό το ζήτημα.

Στο επίκεντρο αυτού του ζωντανού, ενδιαφέροντος διαλόγου, βρίσκεται το παθιασμένο επιχείρημα της Martha Nussbaum υπέρ του «κοσμοπολιτισμού». Καθώς οι δεσμοί μας με τον υπόλοιπο κόσμο δυναμώνουν, υποστηρίζει, θα πρέπει να αμφισβητήσουμε τον συμβατικό πατριωτισμό, ως τοπικιστικό ιδεώδες, και αντ' αυτού να δούμε τον εαυτό μας ως «πολίτη του κόσμου».

Δεκαέξι συγγραφείς και στοχαστές (KWAME ANTHONY APPIAH, BENJAMIN R. BARBER, SISSELA BOK, JUDITH BUTLER, RICHARD FALK, NATHAN GLAZER, AMY GUTMAN, GERTRUDE HIMMELFARB, MICHAEL W. McDONNELL, ROBERT PINSKY, HILARY PUTNAM, ELAINE SCARRY, AMARTYA SEN, CHARLES TAYLOR, IMMANUEL WALLERSTEIN, MICHAEL WALZER) απαντούν στο κείμενο της Nussbaum με σύντομα επιθετικά δοκίμια, αναγνωρίζοντας την δύναμη του επιχειρήματός της, αλλά υπερασπίζοντας συχνά τον πατριωτισμό και άλλες δεσμεύσεις τοπικού χαρακτήρα.

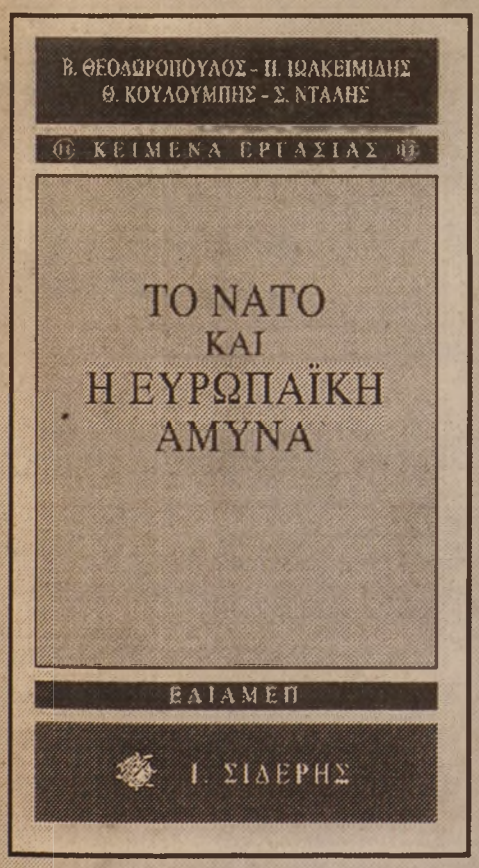
SCRIPTA

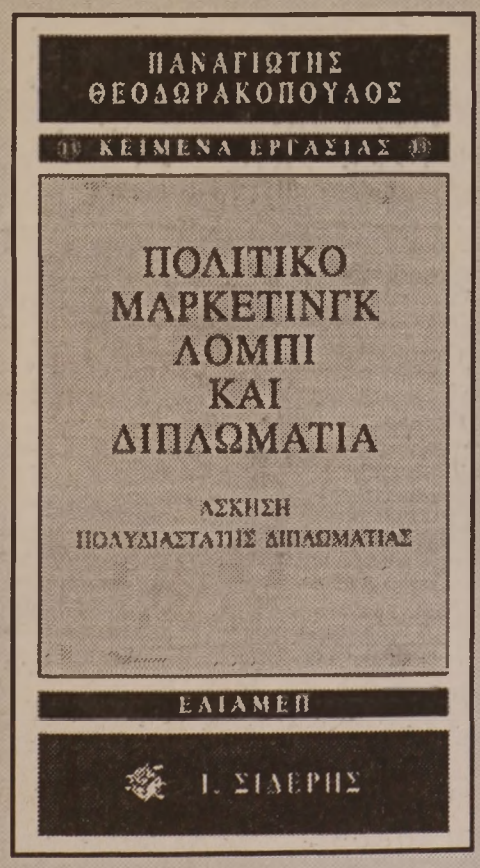
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

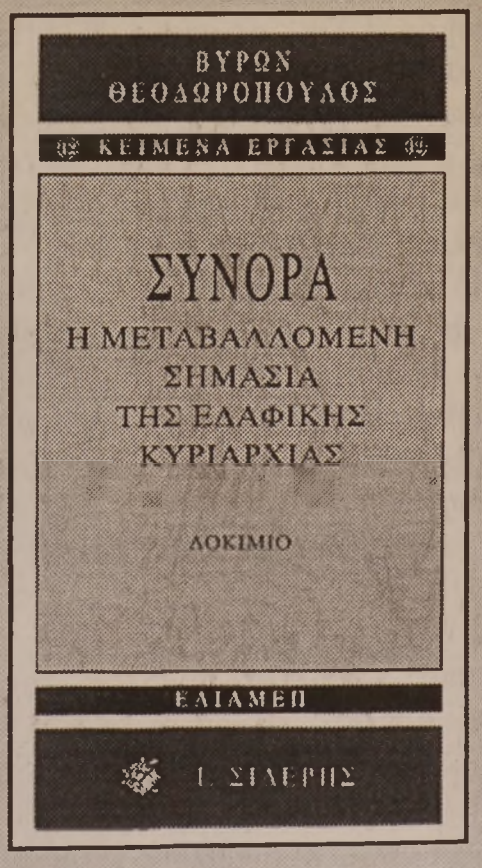
ΝΕΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ

Από τις Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Από 1η Νοεμβρίου στη νέα μας διεύθυνση: Σόλωνος 116

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Τηλ. 32.29.638, Fax:32.45.052

Η πρόσφατη πώληση της αμαρτωλής ΑΓΕΤ ξανακάνει επίκαιρο ένα έργο τέχνης. Ποιος είπε πως η Τέχνη δεν μπορεί να προλάβει προφητικά τη ζωή; Ποιος αρνείται να καταλάβει τη μοντέρνα τέχνη; (Με αφορμή το επεισοδιακό τέλος της έκθεσης Κανιάρη)

Τσιμέντο να γίνει!

του Μάνου Στεφανίδη

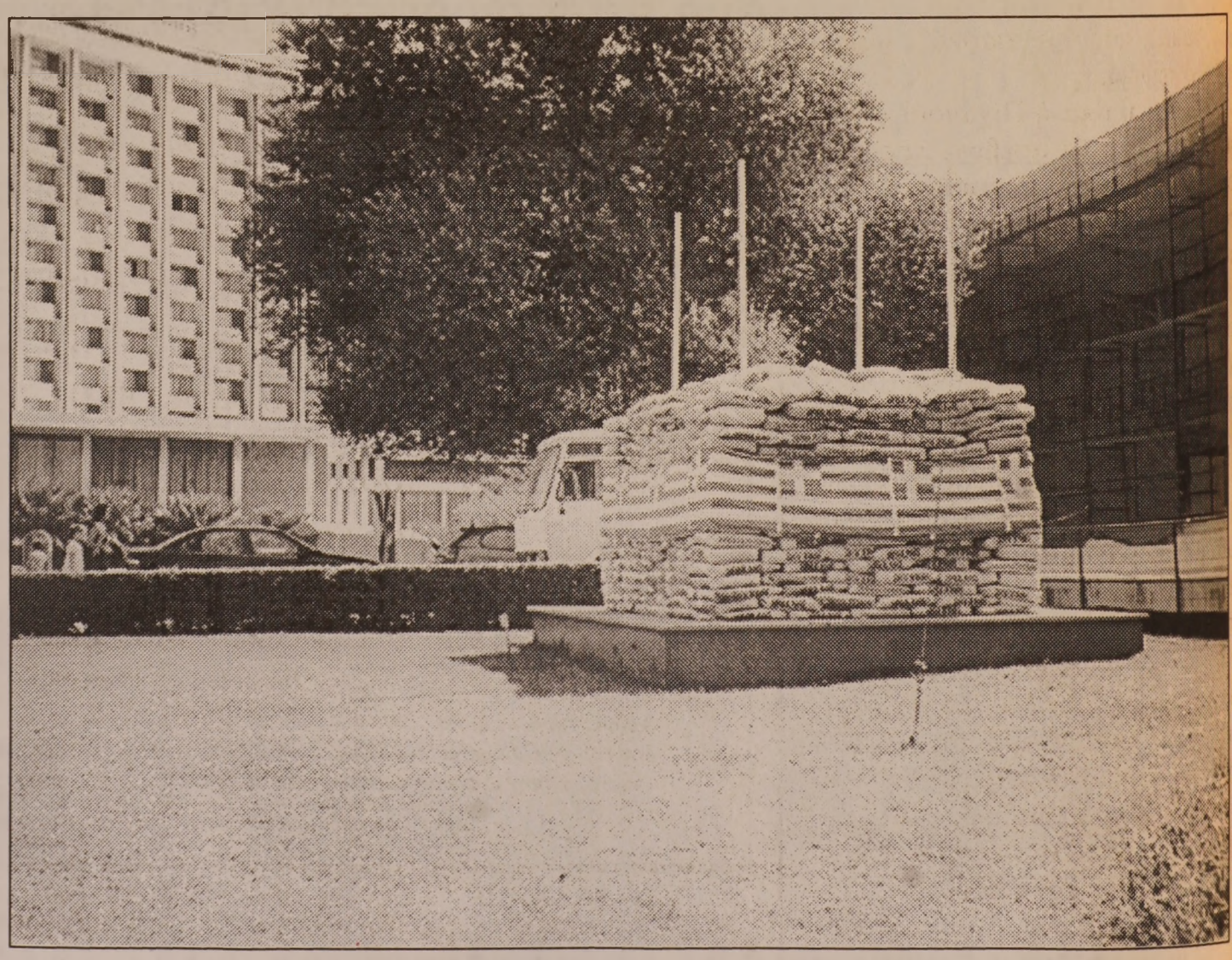
Η αναδρομική του Βλάση Κανιάρη τελείωσε πρόωρα και άδοξα στην Εθνική Πινακοθήκη. Κάτι ο σεισμός, κάτι η προκατάληψη, μια ιστορική έκθεση πέρασε σχεδόν απαρατήρητη από το ευρύ κοινό. Έμεινε μόνο ως «σκάνδαλο» ο σωρός με τσιμέντα στην είσοδο του Μουσείου και τα συνακόλουθα σχόλια περαστικών, που είτε απορρούσαν είτε χλεύαζαν. Στη συζήτηση μάλιστα μπήκαν και «σοβαροί» αρθρογράφοι κυριακάτικων φύλλων για να καταδείξουν για μιαν εισέτι φορά την απόσταση που μας χωρίζει απ' ό,τι ονομάζουμε «μοντερνισμό». Το μοντέρνο στην καθημερινότητά μας σχετίζεται μάλλον με την άνεση της διαβίωσης ή με την τεχνολογική εξέλιξη και πολύ λιγότερο με πρωτοποριακές ιδέες ή ρήξεις. Κι όμως. Αυτό το τσιμεντένιο «περιβάλλον» του Κανιάρη κατέστη εξαιρετικά επίκαιρο λόγω των πρόσφατων τραγικών γεγονότων. Και εδώ βρίσκεται η κωμικοτραγική λεπτομέρεια: απαιτούμε από την τέχνη να χειρίζεται με φαντασμαγορικό τρόπο ψευδαισθητικές καταστάσεις και μας ξενίζει όταν καταπιάνεται με την πραγματικότητα καθαυτή.

Είναι γνωστό ότι η μεγάλη προσφορά του Κανιάρη έγκειται στο ότι από πολύ νωρίς, στη δεκαετία του '50, έκανε κύριο υλικό της δουλειάς του τη σύγχρονη κοινωνικοπολιτική μας ιστορία, το δράμα του τόπου από τον Εμφύλιο ώς την στρεβλή ανάπτυξη του '60 και από τις στρατιές των μεταναστών ώς την γελοιότητα της Δικτατορίας. Ο Κανιάρης δεν αντιμετώπισε ποτέ τα φτωχά υλικά, τα ράκη, τα παλιά αντικείμενα ως φορείς ενός θεατρικού μελοδραματισμού, αλλά ως μέσα για να ειπωθούν πράγματα βαθύτερα που ν' αφορούν και στον τόπο και στα προβλήματά του. Τον Κανιάρη τον ενδιαφέρει η τέχνη μόνον όταν η τελευταία εκβάλλει στη ζωή. Ο ίδιος πιστεύει ότι φτιάχνει έργα που μπορεί να καταστούν έργα τέχνης στο μέλλον. Και να που έρχεται το μέλλον και δικαιώνει τις δυσοίωνες προφητείες των έργων του.

– Τι λοιπόν δεν κατάλαβε ο «απλός» θεατής;

Τίποτα περισσότερο από το να δει την πραγματικότητα ως πραγματικότητα. Αλλοιωμένος από την τηλεοπτική μετάλλαξη και την γραμμική ροή των «τρομοκρατικών» πληροφοριών των ειδήσεων στις 8, αρνείται να συνθέσει ο ίδιος το αυτονόητο που βλέπει και να περάσει από την θέαση στην ανάγνωση. Παραμένουμε, μ' άλλα λόγια, αμετανόητοι θεατές και καταναλωτές εικόνων, ενώ η μοντέρνα τέχνη απαιτεί συνενόχους και συνεργάτες. Στην Ελλάδα της τσιμεντοποίησης, της λαθροχειρίας των εργολάβων, της αγοραπωλησίας των μεγάλων τσιμεντοπαραγωγών εταιρειών –εννοώ τον ΗΡΑΚΛΗ–, της δυστυχίας λόγω των ελλειμματικών οικοδομών, επώνυμοι και ανώνυμοι αδυνατούσαν να συλλάβουν το «μήνυμα» ενός σωρού τσιμεντόσακων τυλιγμένων με την ελληνική σημαία. Τσιμέντο να γίνει!

Το τσιμέντο στον τόπο έχει, ανέκαθεν

Βλάσης Κανιάρης, *Χωρίς Λόγια*, Εθνική Πινακοθήκη Σεπτέμβριος 1999.

χε, συμβολική σημασία. Ισοδυναμούσε την βίαιη ισοπέδωση, με την άρον-άρον τατροπή του φυσικού σε μικροαστικό πίο. Σημαίνει ευρύτερα τον άνευ όρων συγχρονισμό, το εύκολο δέλεαρ προς τα ϊκά στρώματα, τον πολιτικό λόγο, εν τέι, που καταλήγει στην διαπλοκή. Οι θεας αρνούνται να δουν τη ζωή τους. Ο νευρισμένος οδηγός στο φανάρι του ilton αδυνατεί να κατανοήσει τι θέλουν σακιά του τσιμέντου έξω απ' την Πινα-θήκη, έστω κι αν μεταφέρει κι ο ιος στο πορτ μπαγκάζ του μερικά ικιά με άμμο για το αυθαίρετο στη χφήνα.

Ναι, αλλά το αυθαίρετο δεν είναι γο τέχνης! Ιδού η πρώτη παρανόη-. Έργο τέχνης είναι ό,τι προτείνει ως έργο τέχνης. Ασχέτως μεγάλης μικρής «αξίας», ασχέτως ιστορικής οοπτικής. Ας το πούμε ξανά: τα έρ-τα καθιστά έργα τέχνης ο χρόνος· όχι βέβαια ο απληροφόρητος «ειγγελέας» του πεζοδρομίου. Απ' ν άλλη πλευρά, ο καθένας κουβαλά ο μυαλό του το «ιδανικό έργο» που ποτε τον συγκίνησε και συνεχώς ίνει συγκρίσεις. Είναι όμως λάθος συγκρίνεις τα τσουβάλια με την οκόντα. Είναι σφάλμα προθέσεων. Κανιάρης με το έργο του καταγρά-ι, διαμαρτύρεται, σαρκάζει, προλεί σκέψεις.

Αλλά και η ίδια η Πινακοθήκη συεριφέρθηκε με ασέβεια προς τον λλιτέχνη και το δημιούργημά του. τοδεικνύοντας ότι ούτε και οι επίμοι θεσμοί γνωρίζουν πώς να χειρούν τη μοντέρνα τέχνη. Τα έργα ως περισσότερο από αντικείμενα. νιστούν ιδέες. Έτσι, μέσα στον Αύυστο, το περίφημο «Ουρητήριο της τορίας», ένα περιβάλλον του 1980 έναν τοίχο και φιγούρες που ουύν εμπρός του, μεταφέρθηκε κάια μέτρα μακρύτερα γιατί εν τω μεξύ γίνονταν οικοδομικές εργασίες ο Μουσείο! (Πάλι το τσιμέντο).

Συχνά οι εργάτες συνυπήρχαν με υς επισκέπτες, ενώ το «Ουρητήριο» τερδευόταν στον κήπο της Πινακοκης με τα υπόλοιπα γλυπτά σαν να τρόκειτο για ομαδική. (Σοβαρό ράλμα της επιμελήτριας που εξέθεστο ύπαιθρο έργα που προορίζοαν για κλειστό χώρο.). Άρα, η ακαννοησία συνεχίζεται.

Εν ολίγοις, λίγοι κατάλαβαν ελάχιστα από ένα έργο που ανέταξε με διεισδυτικότητα την νεότερη ιστορία μας, την κοινωνική μας υποκρισία, την πολιτική μας ανεπάρκεια, που δούλευε με τον ιστορικό μας χρόνο ως εικαστικό γεγονός (τοίχοι της Αθήνας του 1940-9, Γύψοι και Γαρύφαλλα το 1969, Μετανάστες το 1972 κ.λπ.) τη στιγμή που άλλοι εξαντλούσαν την επινοητικότητά τους σε φορμαλιστικές επαναλήψεις).

Σήμερα, έξω από την Πινακοθήκη υπάρχουν πανιά και σκαλωσιές, δηλαδή κατασκευές που είναι σαν τα έργα του Κανιάρη. Επίσης υπάρχει μια αφίσα με μια γλυκερή Μαντόνα, προάγγελο της επερχόμενης –διά μίαν εισέτι φορά– έκθεσης του Γκρέκο.

Διερωτώμαι, αλήθεια, τι είναι πιο σπαραχτικά οικείο και δραματικά αληθινό για τον σημερινό θεατή: Η μαντόνα ή το τσιμέντο; Όσοι σεισμόπληκτοι δώστε την απάντηση...

20 ΧΡΟΝΙΑ 1980-2000

ERRORES ET LITIGIA

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν συνεργασίᾳ μέ
τήν ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,
τό ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ,
τό ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΟΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ καί
τό ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Μέλη: τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνωσης Ἰνστιτούτων Ὁμαδικῆς Ἀνάλυσης (E.G.A.T.I.N.),
τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑταιρείας Ψυχοθεραπείας (E.A.P.) καί
τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ὁμοσπονδίας Ψυχαναλυτικῆς Ψυχοθεραπείας (E.F.P.P.)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Ὁμαδική Ψυχοθεραπεία
- Ψυχολογική Ἀξιολόγηση
- Κοινωνική Ψυχιατρική - Κοινωνικοθεραπεία
- Δυναμική τῆς Οἰκογένειας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

- ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
- ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ
- ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πληροφορίες-Ἐγγραφές

Ἀθήνα: *Γραμματεία τοῦ Α.ΨΚ. 9.00 πμ. - 9.00 μμ.*
Ἰωάννινα: *κ. Γεωργία Μοιροπούλου 0651 75487, κ. Τζένη Τόλη 0651 27034,*
Θεσσαλονίκη: *κ. Φραντζέσκα Μπασιάλα 031/450.850, Δευτέρα 10.00 - 12.00 πμ.*
κ. Ἀσπασία Παπαδοπούλου 031 / 435.919, Δευτέρα & Τετάρτη: 6.00-8.00 μμ.
κ. Λάμπη Σιδηρόπουλο 0351/38465, Τρίτη 10.00 -1.00 πμ. & Τετάρτη 5.00-8.00 μμ.

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ * ΤΗΛ. 6447.533-6435.980-
FAX 6445.140 e-mail: igaa-opc@otenet.gr

Η νέα ενότητα στη δουλειά του γλύπτη Χάρη Κοντοσφύρη, που αφορά την έννοια της κατολίσθησης, και το κλίμα του καλοκαιριού, με την έξοδο των Αθηναίων, τον οδήγησαν σε εφαρμογές στο ύπαιθρο. Οι πρόσφατοι σεισμοί υπογραμμίζουν το γεγονός.

Κατολισθήσεις και πολεμικές πρακτικές

του Θανάση Μουτσόπουλου

Χάρης Κοντοσφύρης, Κατολίσθηση στα Φυρόγια της Σίφνου, 1992.

Στο 10ο βιβλίο του, ο Βιτρούβιος αντιμετωπίζει τον αρχιτέκτονα ως δημιουργό Μηχανών – ανυψωτικών μηχανών, αναρριχητικών μηχανών, υδάτινων μηχανών... Στο τέλος του 12ου κεφαλαίου του 10ου βιβλίου ανακεφαλαιώνει προσθέτοντας αυτά που υπολείπονται: *«Μου απομένει να εξηγήσω για το θέμα των πολιορκιών πώς οι στρατηγοί μπορούν να πετύχουν νίκες και οι πόλεις να προστατευθούν (αμυνθούν) με το μέσον των Μηχανών»*. Το επόμενο κεφάλαιο λέγεται «Πολιορκητικές Μηχανές». Εδώ περιγράφονται πολλές ιστορίες γύρω από εκστρατείες και πολιορκίες στις οποίες οι πολεμικές μηχανές, κατασκευασμένες αλλά και κατεστραμμένες από αρχιτέκτονες, παίζουν ένα σημαντικό ρόλο. Η ιδιαιτερότητα αυτών των τμημάτων βρίσκεται στο γεγονός ότι οι αρχιτέκτονες έπαιζαν έναν ενεργό ρόλο στα στρατιωτικά πράγματα του πρώτου προ Χριστού αιώνα τόσο στην κατασκευή, όσο και στην «εμφάνιση» αυτών των μηχανών. Με έναν τρόπο πολύ παρόμοιο με αυτόν με τον οποίο περιγράφει την κατασκευή ναών και θεάτρων στα προηγούμενα κεφάλαια, ο Βιτρούβιος υπογραμμίζει τις πρέπουσες αναλογίες ύψους και πλάτους της «Χελώνας» –ενός αργοκίνητου πύργου με ρόδες– η οποία ήταν μάλλον και η παλαιότερη μορφή τεθωρακισμένου οχήματος.

Αιώνες αργότερα και έπειτα από μια αλληλουχία αλλαγών στην πολεμική τεχνολογία (πολιορκητικές μηχανές-υγρό πυρ-πυρίτιδα-κανόνια-βιομηχανική επανάσταση) η ιδέα της κινητής (πολεμικής) αρχιτεκτονικής επανέρχεται. Στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο τα τανκς και τα λοιπά τεθωρακισμένα οχήματα είναι ένα γεγονός. Απέχουν όμως αρκετά από το να χαρακτηριστούν *αρχιτεκτονική*. Όμως τα επιστημονικά περιοδικά ή η εκλαϊκευμένη φαντασία έχουν ήδη από τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα καταθέσει το αίτημα για τη χρήση κινούμενης αρχιτεκτονικής στους πολέμους. Πολλές φορές τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά.

Η ουτοπική (;) προσπάθεια του Buckminster Fuller να επιβάλλει μαζικά το Dymaxion House, μια προκατασκευασμένη κατοικία με πολύ μικρό κόστος –σύμφωνα με τον ίδιο– με τον «οριστικό τέλειο σχεδιασμό» δεν απέδωσε. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η διαδικασία τοποθέτησής του: Ένα zeppelin βομβάρδιζε τον χώρο που επρόκειτο να τοποθετηθεί το σπίτι, ώστε να «καθαρίσει» το τοπίο και να ανοίξει μια τρύπα. Ύστερα από αυτή την ιδιαίτερα «πολεμική» ενέργεια, το ίδιο το zeppelin μετέφερε το κτίριο και το τοποθετούσε στη θέση του. Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον του αρχιτεκτονικού προβληματισμού γύρω από αυτό το θέμα έχει μεγαλώσει. Αλλά και η σύγχρονη αρχιτεκτονική πρακτική (τι περίεργο;) κυρίως γερμανικής (germanic) καταγωγής έχει υιοθετήσει τη λογική του κτιρίου-οχυρού και πιο ειδικά της κατοικίας-bunker. Τόσο οι (Αυστριακοί) Coop Himmelblau στο *Open House* του Malibu (μεταξύ άλλων), όσο κυρίως ο (Γερμανός) Günther Domenig στην *Οικία Stein* στο Steindorf, εισάγουν την οχυρωματική λογική του bunker στον προβληματισμό τους: υπόσκαφη τοποθέτηση, σχισμές παραθύρων, μεγάλα τυφλά τμήματα, «πολεμική» στάση του κτιρίου.

Ο γλύπτης **Χάρης Κοντοσφύρης**, έχοντας διανύσει μια πορεία με συνεχείς προβληματισμούς και μεγάλες αλλαγές στη δουλειά του, πρόσφατα μελετάει το θέμα της κατολίσθησης. Εκτελεί μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεις στο ύπαιθρο, σε βουνά, γκρεμούς, βράχους. Το 1992 στη Θάσο μελετάει την εκπόνηση ενός έργου όπου ένας ογκώδης σχεδόν ορθοκανονικός βράχος θα βρεθεί σε μια δυναμική ισορροπία στην ακμή ενός γκρεμού. Το έργο ποτέ δεν ολοκληρώνεται. Επτά χρόνια μετά εγκαθιστάει στα Φυρόγια της Σίφνου, έναν μεγάλο τεχνητό βράχο στην πλαγιά ενός βουνού. Το θέαμα είναι υποβλητικό, η αίσθηση αγωνιώδης με τον τρόπο που συχνά ο κινηματογράφος δράσης γίνεται αγωνιώδης. Δεν βλέπουμε τον βράχο ν' αποκολλάται, να πέφτει, να θρυμματίζεται. Βλέπουμε μόνο μια στιγμή δυναμικής στάσης. Λίγο πιο πέρα, στο μοναστήρι των Φυρογίων, ο Κοντοσφύρης τοποθετεί μια βίντεο εγκατάσταση, όπου παρακολουθούμε μια τρισδιάστατη προσομοίωση της κατολίσθησης σε αληθινό χρόνο. Η ίδια η εγκατάσταση στο κελί του μοναστηριού αναδίδει μια ανισόρροπη αίσθηση. Τις ημέρες αυτές που η Αθήνα έζησε τις καταστροφές και τις κατεδαφίσεις του σεισμού η δουλειά του Κοντοσφύρη μοιάζει να θίγει θέματα πολύ κοντά στη συνειδητοποίηση ότι η ζωή του ανθρώπου επί της Γης δεν είναι μόνον συνδεδεμένη με τη δημιουργία αλλά και με την καταστροφή. Οι πρόσφατες βομβιστικές επιθέσεις στη Ρωσία προσθέτουν μερικές ακόμη παραστάσεις πάνω στο θέμα. Αν ο ζωγράφος Caspar David Friedrich στον πίνακα *Το Ναυάγιο του Χόφνουνγκ* απεικόνιζε μια απόλυτη στιγμή διάλυσης και καταστροφής, ο Κοντοσφύρης μελετάει τις διαδικασίες της αποδόμησης της ύλης, επικεντρώνοντας στη στιγμή *Αμέσως Πριν...*

Στο περασμένο τεύχος είχαμε υποσχεθεί ότι θα συμπληρώναμε την περιδιάβασή μας στη φετινή δραμινή διοργάνωση με αναφορά στις σπουδαστικές ταινίες και τις ταινίες του πληροφοριακού τμήματος. Το ευχάριστο είναι ότι και στις δύο αυτές περιοχές υπήρξε ενδιάφερον υλικό. Ειδικότερα, οι ταινίες των σπουδαστών του εσωτερικού διέθεταν συχνά ένα επίπεδο το οποίο όριζαν (ανεξάρτητα από ταλέντο) η διαφαινόμενη γνώση του αντικειμένου και η προσπάθεια να αφηγηθούν μια ιστορία που να μπορεί να μετατραπεί σε αποδεκτό κινηματογραφικό αποτέλεσμα. Δεν βλάπτει να ξαναλέγεται: στον κινηματογράφο, το ταλέντο από μόνο του δεν αρκεί. Τα χρόνια των πιονιέρων σκηνοθετών τελείωσαν.

Σπουδαστικές και Πληροφοριακό

του Δημήτρη Χαρίτου

Επειδή για χρόνια περίσσεψε η (δικαιολογημένη) γκρίνια για την συχνά άθλια εικόνα των ημεδαπών σπουδαστικών ταινιών, να πούμε ότι φέτος παρακολουθήσαμε μία από τις καλύτερες –αν όχι την καλύτερη– χρονιές του δραμινού φεστιβάλ. Εγχώριες και σχολών του εξωτερικού σπουδαστικές ταινίες «συναγωνίσθηκαν» πολλές από τις ταινίες του κύριου διαγωνιστικού τμήματος. Ακόμα ένα επιχείρημα –τώρα μάλιστα με την επερχόμενη «θύελλα» αλλαγής του εκπαιδευτικού συστήματος!– που θα δικαιολογούσε τη συγχώνευση των δύο τμημάτων.

Δεκατέσσερις ταινίες, λοιπόν, σπουδαστικές – και από σύμπτωση, επτά «ντόπιες» και επτά από σχολές του εξωτερικού. Με απόσταση από τις υπόλοιπες δεκατρείς, η ασπρόμαυρη ταινία του **Ανέστη Χαραλαμπίδη** *Μη σας ξεφύγει ο δολοφόνος*. Γεννημένος στην Αγία Πετρούπολη και σπουδαγμένος στο Πανρωσικό Ινστιτούτο Κινηματογράφου, «τίναξε στον αέρα» τη δραμινή αίθουσα με την πυρετικού ρυθμού, νεύρου και σαρκασμού απεικόνιση της αχαλίνωτα ελευθεριάζουσας σύγχρονης ζωής στη Ρωσία. Η καταδίωξη ενός δολοφόνου από άλλους συνομοταξίτες του αλλά και από την αστυνομία, όπου στόχοι και μέθοδοι δεν διαφέρουν. Γι' αυτό και... η σουρρεαλιστική κατάληξη υποδηλώνει τον καθολικό των πάντων σουρρεαλισμό. Αναμφισβήτητο ταλέντο ο... νεοφερμένος. Από κοντά και ο **Νίκος Λερός** με την... «αγγλική» φίνα κωμωδία *The car is fine*. Η καλή μέρα από το σενάριο φαίνεται. Και στην ταινία του Λερού φάνηκε σ' όλο το μεγαλείο του. Ιδέα, χιούμορ, χειρισμός, απολαυστικά. Εντυπωσιακός ο κινηματογραφικός χειρισμός των χώρων και οι σκηνοθετικές ιδέες του **Σπύρου Διαμαντή** στις *Αψίδες* του, αλλά –επιεικώς– ενοχλητικό εύρημα ο θάνατος παιδιού, δίκην ποντικού σε παγίδα. Τόσο η *Σβούρα* του **Άρη Μπαφαλούκα**, όσο και *Ο Ντάνι Μάιλς φεύγει από το σπίτι του* του **Βαρδή Μαρινάκη** διέθεταν, θα 'λεγε κανείς, μια κοινή υφολογική συγγένεια –ίσως η αγγλική σπουδαστική επίδραση– ενός χαλαρού, άνευρου, ποιητικίζοντος ρυθμού, παρά την άψογη κατασκευή. Αλλά μόνο κατασκευή, δίχως αυτό να σημαίνει ότι είναι λίγο. Γι' αυτό και χαρήκαμε την πληθωρική ελληνικότητα που διέθεταν τα *Κουκιά* της σπουδαγμένης στο Οχάιο **Κωνσταντίας Κονταξή**. Βέβαια, έπειτα από μερικά χρόνια, θα δει μόνη της τα –συγγνωστά– λάθη της ταινίας της. Κουκιά μετρημένα η καλή δουλειά. Χαριτωμένο το *Day out* της *Χριστίνας Ιωακειμίδη*.

Οι νέοι σκηνοθέτες που «διδάχτηκαν» κινηματογράφο στις ελληνικές σχολές κέρδισαν τη συμπάθειά μας γιατί η δουλειά τους «ανάσαινε» ελληνικά. Μ' όλα τους τα τρωτά, χαρήκαμε τη γλώσσα μας, χαρήκαμε τους δικούς μας χώρους, τους δικούς μας ερμηνευτές. Απολαύσαμε τη δουλειά του **Δημήτρη Πρίφτη** *Λες και τρώγαμε στην Πομπηία* με μιαν έξοχη **Βάνα Ραπότα**, τη στρωτή αφήγηση και τη συγκίνηση της ταινίας του **Παναγιώτη Φαφούτη** *Η ζωή είναι βραχεία* και τον, έστω υπερβολικό, νευρωτισμό του **Νίκου Γεωργάκη**, που εντούτοις δικαίωνε το νεύρο της ταινίας της **Όλγας Πανοπούλου** *Βγαλμένο απ' τη ζωή*. Μας εντυπωσίασε η προσπάθεια αποτύπωσης υπαρξιακών αναζητήσεων στο *Κρικάλεφ* του **Βασίλη Γιάτσεφ**. Καλές οι αφαιρετικές ιδέες και η προσπάθεια πειραματικής «γραφής», αλλά για κάνα δυο γενιές πιο πίσω. Ματαιόδοξος και επιδεικτικός ο σχοινοτενής τίτλος της ταινίας του Αναστάση **Πατσιλινάκου**: *Το ιαπωνικό συμβολόγραμμα για τον φθόγγο «Α»... κ.λπ., κ.λπ.*

Είναι μέσα στο φυσιολογικά προσδοκώμενο, κάποιες ταινίες που διαγωνίσθηκαν να «πέρασαν» με επιεικά κριτήρια, όπως και κάποιες του πληροφοριακού να «έμειναν» με αυστηρότερα κριτήρια. Όλα αυτά στην παραδεκτά υποκειμενική αίσθηση που δικαιολογεί ένα συμβατικό συν-πλην. Αλλά να «καταδικάζεις» την *Παταγωνία* του **Ηλία Γιαννακάκη** και το *Θα ταΐσεις το ψάρι μου;* του **Πιέρρου Ανδρακάκου** στο Πληροφοριακό, μόνο ομαδική νάρκωση την ώρα της πρόκρισης το δικαιολογεί. Έξοχο ψυχογράφημα, εντυπωσιακά γυρισμένο το πρώτο, σπαρταριστή στην συναισθηματική αμηχανία της κωμωδία η δεύτερη. Πολύ κοντά τους και το *Πόθοι στην καυτή άμμο* της **Καλλιόπης Λεγάκη**. Αξιοπρόσεκτα, σκηνοθετικά στοιχεία είχε και το *Κύκνειο άσμα* του **Νικ. Σπανού**, έστω και αν θεματικά θύμιζε το ανάλογο του Βέγγου στο *Όλα είναι δρόμος*.

Πιέρρος Ανδρακάκος: *Θα ταΐσεις το ψάρι μου;*

Ένας εκδοτικός οίκος δεν είναι μια οποιαδήποτε επιχείρηση. Οι εκδόσεις «Εντός» απ' την Καισαριανή αποδεικνύουν την κοινωνική τους ευαισθησία, προσφέροντας βιβλία στους αποφοίτους των λυκείων της πόλης που πέτυχαν στις φετινές πανελλήνιες εξετάσεις. Με τη συνεργασία της Δημοτικής Αρχής και της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας του Δήμου Βύρωνα. Επιβραβεύεται η προσπάθεια των μαθητών. Θα πρέπει, ωστόσο, να σκεφτούμε και όσους απέτυχαν στις εξετάσεις. Ίσως αυτοί οι μαθητές να χρειάζονται περισσότερο τη στήριξή μας.

Ζωντανή η παρουσία του περιοδικού *Ελλέβορος*, επεκτείνεται τώρα και σε εκδόσεις. Τα πρώτα βιβλιαράκια με ποιήματα έφτασαν κιόλας απ' το Άργος: 1. **Φώτης Μότσης,** *Το μικρό απέραντο*, 2. **Γιώργος Δάγλας,** *Το μαύρο χιόνι*, 3. **Γιάννης Ρηγόπουλος,** *Το κακό σπυρί*, καθώς και τα αξιοπρόσεχτα σύντομα κι ευθύβολα πεζά του **Λευτέρη Μπαρθάκου,** *Έι, Λούντβιχ*. Καλοτάξιδα...

Η *Ισπανοαμερικανική Λογοτεχνία*. Ένα συνοπτικό σχεδιάγραμμα (εκδ. Διώνη, 1999). Είναι ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο που καταπιάνεται με τη λογοτεχνία γραμμένη στην ισπανική γλώσσα στην περιοχή ανάμεσα στο Ρίο Γκράντε

Στόχοι και τακτικές στην Ε.Ε.

Σ. Περράκη - Ν. Κοτζιά,
Στόχοι και τακτικές στη Διακυβερνητική Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 1996-1997. Η αναθεώρηση των συνθηκών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης
Εκδ. Α. Σάκκουλα 1999

Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια τρία κείμενα θεσμικού χαρακτήρα η «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη» (17.2.86), η «Συνθήκη του Μάαστριχτ» (7.2.92) και η «Συνθήκη του Άμστερνταμ» (2.10.97), μετέβαλαν σε βάθος το θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης. Επίσης, η δρομολόγηση της ενιαίας αγοράς και η πορεία προς την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) επαναπροσδιόρισαν τους στόχους και τα μέσα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε ένα σημαντικό στάδιο στην οικοδόμηση της Ενωμένης Ευρώπης κι έφερε την Ε.Ε. πιο κοντά στην πολιτική προοπτική.

Οι εξελίξεις που ακολούθησαν είναι λίγο πολύ γνωστές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναζήτησε το απαραίτητο πλαίσιο εντός του οποίου θα προωθούσε ορισμένες διορθώσεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Το θεσμικό πλαίσιο για τη διαπραγμάτευση μιας νέας Συνθήκης της Ε.Ε. αποτέλεσε η Διακυβερνητική Διάσκεψη 1996-1997, με τυπική αφετηρία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τορίνο, τον Μάρτιο του 1996.

Το θεματολόγιο της διαπραγμάτευσης χωρίστηκε σε τρεις κύκλους, σημειώνουν οι Σ. Περράκης και Ν. Κοτζιάς στο βιβλίο: *«Ο πρώτος θεματικός κύκλος αναφερόταν στον πολίτη και την Ένωση, καθώς και σε ζητήματα του τρίτου πυλώνα. Ο δεύτερος σε ορισμένες θεσμικές αλλαγές, κυρίως στην Επιτροπή (αριθμός μελών), στο Συμβούλιο (ομοφωνία - ειδική πλειοψηφία, στάθμιση ψήφων, λειτουργία του οργάνου), στο ρόλο των Εθνικών Κοινοβουλίων και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και στο πρόβλημα της ευελιξίας.*

Τέλος, ο τρίτος θεματικός κύκλος συμπεριλάμβανε τα προβλήματα της διεθνούς παρουσίας της Ένωσης, κυρίως την ΚΕΠΠΑ, την απόκτηση ή μη από την Ε.Ε. της δικής της ιδιαίτερης νομικής προσωπικότητας, καθώς και τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της Ε.Ε./ΕΚ».

Η Διακυβερνητική Διάσκεψη μέχρι την ολοκλήρωση των εργασιών της, όταν παρουσίασε το τελικό σχέδιο της νέας Συνθήκης που υποβλήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ στις 16 Ιουνίου 1997, λειτούργησε σε τρία διαφορετικά επίπεδα: σε επίπεδο αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών και σε επίπεδο αντιπροσώπων των υπουργών Εξωτερικών.

Το πρώτο εξάμηνο του 1997 την Προεδρία στην Ε.Ε. άσκησε η Ολλανδία, η οποία παρουσίασε πέντε σχέδια Συνθήκης του Άμστερνταμ μέχρι να φθάσουμε στο έκτο και τελικό κείμενο. Η νέα Συνθήκη της Ε.Ε. διαμορφώθηκε στη βάση όσων διατυπώνονταν σε αυτά τα κείμενα της Ολλανδικής Προεδρίας, κι όπως αναλύεται στο βιβλίο των Περράκη-Κοτζιά, επιφέρει ορισμένες σημαντικές αλλαγές στο κείμενο της Συνθήκης της Ε.Ε.

Σύμφωνα με τους δύο συγγραφείς, «οι αλλαγές που επιφέρει η νέα Συνθήκη αναφέρονται καταρχάς σε δύο κρίσιμα θέματα της διαπραγμάτευσης, τα όργανα της Ε.Ε. και την ευελιξία. Για τα μεν πρώτα, δεν υπήρξαν ουσιαστικές καταλήξεις, πλην της σχετικής αναβάθμισης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Όσον αφορά στο θέμα της ευελιξίας, υπήρξε ένας συμβιβασμός στη διαδικασία έγκρισής της, ο οποίος δεν είχε προταθεί μέχρι τη Σύνοδο του Άμστερνταμ από πλευράς Ολλανδικής Προεδρίας».

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, αν και προϊόν συμβιβασμών, αποτελεί βήμα ενίσχυσης των πολιτικών της Ένωσης και της διεθνούς της παρουσίας, υποστηρίζουν εύστοχα οι Περράκης-Κοτζιάς. Όσο για την περίφημη ρήτρα της ευελιξίας, τονίζουν ότι αυτή εμφυτεύεται

στη Συνθήκη στον πρώτο και τρίτο πυλώνα και όχι συνολικά και με τρόπο που αφήνει πολλά περιθώρια στους υποστηρικτές της να την προωθήσουν πολύπλευρα στο μέλλον, χωρίς, όμως και να τους παρέχει το ελεύθερο για τους σχεδιασμούς που κάνουν για μια «Ευρώπη του σκληρού πυρήνα».

Στη μελέτη των Σ. Περράκη και Ν. Κοτζά, με εύληπτο λόγο, καταγράφεται η πορεία της διαπραγμάτευσης στη Διακυβερνητική Διάσκεψη και αξιολογούνται τα αποτελέσματά της, ενώ παράλληλα αναλύονται και οι στρατηγικές των χωρών-μελών της Ε.Ε. Κι εδώ αξίζει να υπογραμμίσουμε την ταξινόμηση που επιχειρούν οι δύο συγγραφείς.

Σ' ένα πρώτο επίπεδο τοποθετούν τη στρατηγική των ιδρυτικών μελών με κύρια αιχμή την ευελιξία.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο ταξινομούν τη στρατηγική των πολυπληθέστερων κρατών με κύρια αιχμή την αναδόμηση του θεσμικού συστήματος και, τέλος, τη στρατηγική των κρατών-μελών που επεδίωκαν την ενίσχυση της ενοποιητικής διαδικασίας και τον εκδημοκρατισμό της Ε.Ε.

Στις τρεις θεματικές ενότητες της μελέτης εξετάζονται διεξοδικά: Οι Γενικές Τάσεις στη Διαπραγμάτευση της Διακυβερνητικής (Μέρος πρώτο), οι Διαπραγματεύσεις κατά κύκλο θεμάτων (Μέρος δεύτερο) και τα αποτελέσματα της Διαπραγμάτευσης (Μέρος Τρίτο).

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και στην επιλογή των συγγραφέων να ενσωματώσουν στη μελέτη τους ένα πολυσέλιδο τμήμα τεκμηρίωσης, στο οποίο περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων τα επίσημα κείμενα υπομνήματα της Ελληνικής Κυβέρνησης που κατατέθηκαν στη Διάσκεψη, η Ενδιάμεση Έκθεση της Ιταλικής Προεδρίας και το Σχέδιο Αναθεώρησης που παρουσίασε στο Δουβλίνο η Ιρλανδική Προεδρία τον Δεκέμβριο του 1996. Τα κείμενα τεκμηρίωσης που παρατίθενται στη μελέτη δίνουν την ευκαιρία στον ενδιαφερόμενο μελετητή της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας να εξετάσει τις εναλλακτικές πολιτικές που διατυπώθηκαν στη διάρκεια της διαπραγμάτευσης από την πλευρά των κρατών-μελών.

Σωτήρης Ντάλης

Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ

Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ. Αποτίμηση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης και Ανάλυση της Νέας Συνθήκης της Ε.Ε.,
επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης, εκδ. Ι. Σιδέρης, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαικών Μελετών, Αθήνα 1997

Η διαδικασία αναζήτησης των σύγχρονων ιδιοτήτων της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης όπως αυτές διαμορφώνονται λίγο πριν αοί το τέλος της δεκαετίας εξελίσσεται πλέον με αξιοσημείωτη ένταση. Η υπογραφή στο Άμστερνταμ στις 2 Οκτωβρίου 1997 της νέας Συνθήκης της Ε.Ε. αποτελεί μία ακόμα ευκαιρία για την ανίχνευση της φυσιογνωμίας του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και για την αξιολόγηση της πολιτικής δυναμικής που το τελευταίο φαίνεται να εκφράζει.

Στην Ελλάδα, η επιστημονική συζήτηση και η έρευνα δεν έχουν αναπτυχθεί στον βαθμό που θα περίμενε κανείς, δεδομένης της σημασίας που έχει αποδοθεί στην επιτυχή εξέλιξη του ενοποιητικού φαινομένου για την προοπτική εκσυγχρονισμού και την ασφάλεια της χώρας. Η συλλογή κειμένων που επιμελήθηκε ο Σωτήρης Ντάλης αποτελεί την πρώτη και μοναδική, έως τώρα (σχετικά πάντως), ολοκληρωμένη αποτίμηση και ανάλυση της νέας συνθήκης. Πρόκειται για μία εμπλουτισμένη με αναλύσεις για την νέα Συνθήκη έκδοση ενός εκτεταμένου αφιερώματος που είχε φιλοξενήσει το περιοδικό *Αντί* (τεύχος 637, 13 Ιουνίου 1997) με αντικείμενο την συζήτηση για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Ο τόμος είναι διαρθρωμένος σε έξι μέρη και προσπαθεί να καλύψει, όπως επισημαίνει ο επιμελητής «τις βασικότερες θεματικές ενότητες γύρω από τις εξελίξεις που απασχολούν σήμερα την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και την χώρα μας».

Τα κείμενα του πρώτου μέρους υπογράφουν οι Κώστας Σημίτης, Ζακ Σαντέρ, Χιλ Ρόμπλες, Θεόδωρος Πάγκαλος και Κώστας Καραμανλής. Πρόκειται για πολιτικά κείμενα, με έντονο διακηρυκτικό χαρακτήρα, όπου επανεπιβεβαιώνονται πρώτον η ανάγκη συνέχισης της ενοποιητικής διαδικασίας και δεύτερον η σημασία παγίωσης της στρατηγικής ενεργού ελληνικής συμμετοχής στα διεθνή και ευρωπαϊκά δρώμενα.

και τη Γη του Πυρός: Προβληματισμοί για τις αυτόχθονες καταβολές, για τις επιδράσεις του ισπανικού πολιτισμού, για τη συμβολή της στην παγκόσμια λογοτεχνία. Ο συγγραφέας του εξαιρετικού αυτού πονήματος **Βίκτωρ Ιβάνοβιτς** γνωρίζει πολύ καλά το θέμα του και κατορθώνει να μας κοινοποιήσει με τρόπο εξαιρετικά διαυγή ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της παγκόσμιας γραμματείας.

Θητεία και μάλιστα στρατιωτική είναι *Το ημερολόγιο ενός φαντάρου και οδηγός επιβίωσης για νεοσύλλεκτους*, ένα βιβλίο του **Στέφανου Διανέλλου** που τιτλοφορείται με τον αριθμό που αντιστοιχεί στις μέρες της θητείας του: *500... τόσες και σήμερα* (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999): από το «ψάρωμα» και τη «θολούρα» των πρώτων ημερών, στη μοναξιά και τη «λούφα» κατά τη διάρκεια των 500 ημερών που μετριούνται μία μία. Αυτή η υποχρεωτική παρένθεση στη ζωή ενός νέου πολίτη είναι σίγουρα μια διακοπή στη δημιουργική φάση της ζωής ενός νέου· συγχρόνως, όμως, είναι μια στάση που βοηθά στην ωρίμανση και δημιουργεί τις προϋποθέσεις προσαρμογής στην ελληνική κοινωνία – ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον

παρουσιάζει το αφήγημα του **Μιχάλη Παπακωνσταντίνου,** *Το χρονικό της μεγάλης νύχτας* (εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1999). Πρόκειται για το τρίτο μέρος της τριλογίας του για την ιδιαίτερη πατρίδα του την Κοζάνη. Ξεκινώντας από πραγματικά γεγονότα και υπαρκτά πρόσωπα, ο συγγραφέας προσπαθεί να αποτυπώσει τη δραματική δεκαετία του '40, φωτισμένη, βέβαια, από τη δική του εμπειρία και οπτική, όπως την έζησε όχι αποκλειστικά στην Κοζάνη αλλά σε όσα μέρη της Ελλάδας βρέθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου στη Θεσσαλονίκη, αλλά και στρατευμένος στην Αθήνα, την Πελοπόννησο, τη Ρούμελη, τη Θεσσαλία. Από τον πόλεμο στην κατοχή, την Ανάσταση και τον εμφύλιο, τα ματωμένα χρόνια περιγράφονται με αμεσότητα και ειλικρίνεια. Ένα βιβλίο που αξίζει να διαβαστεί ακόμη κι αν διαφωνεί κανείς με τις θέσεις του.

«**Κ**αίνε τα χόρτα πριν αρχίσουν οι βροχές / και στο δρασκέλισμα του χρόνου / από βουνό σε ποτάμι ο σπόρος πεθαίνει / χώμα ελαφρύ θα σκορπίσουν τ' αστέρια / να ξαναπλάσεις σύντροφο / στο αργό μεσαίο ύψος της ζωής»: **Αλεξάνδρα Πλαστήρα,** *Τόπος για να ζεις* (εκδ. Άγρα, 1999).

Το δεύτερο μέρος αποτελεί μία επετειακού χαρακτήρα αποτίμηση της ενοποιητικής διαδικασίας από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης μέχρι σήμερα. Τα κείμενα αυτού του μέρους –με την εξαίρεση αυτού που υπογράφει ο Σωτήρης Ντάλης– είναι εξαιρετικά σύντομα και ως εκ τούτου δεν διεκδικούν δάφνες επιστημονικής-αναλυτικής συνεισφοράς. Η χρησιμότητά τους όμως δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί, αφού όλα μαζί συγκροτούν έναν σχετικά ολοκληρωμένο προβληματισμό για τις προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι συμμετέχοντες (και κυρίως η Ελλάδα) στο εν εξελίξει ευρωπαϊκό πείραμα όπως αυτές προσδιορίζονται μέσα από την συσσωρευμένη ιστορική εμπειρία.

Στο τρίτο μέρος, τα κείμενα που υπογράφουν οκτώ έλληνες ευρωβουλευτές και ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Ομάδα Προβληματισμού της Ε.Ε. πρέσβης ε.τ. Στέφανος Σταθάτος, επιχειρείται ο σχολιασμός των βασικών θεμάτων της Διακυβερνητικής. Πολύ χρήσιμα είναι τα κείμενα του Δημήτρη Τσάτσου για την προβληματική της «ευελιξίας», του Γιάννη Θεωνά, όπου αναπτύσσεται μια μαρξιστική ερμηνεία της στρατηγικής και των στόχων της διαπραγμάτευσης, αλλά και του Ευθύμιου Χριστοδούλου για την προοπτική της διεύρυνσης. Τα σχόλια είναι (και πάλι) σύντομα αλλά σαφή. Οι προσσεγγίσεις χαρακτηρίζονται από κριτική διάθεση, αλλά την ίδια στιγμή είναι προφανής η αποσπασματικότητα των επιμέρους επιχειρημάτων, γεγονός που υπονομεύει την πληρέστερη κατανόηση των προβλημάτων της διαπραγμάτευσης.

Το τέταρτο μέρος περιλαμβάνει αναλύσεις για τα θέματα και τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η Ε.Ε. στους τομείς της Οικονομίας, της Κοινωνικής πολιτικής και Απασχόλησης και της Δημόσιας Διοίκησης. Με την εξαίρεση των σχολίων των Ντελόρ και Βάιγκελ, όλα τα υπόλοιπα κείμενα αγγίζουν κρίσιμες πτυχές της διαδικασίας σε μικροεπίπεδο. Εδώ, ξεχωρίζουν οι αναλύσεις των Χρήστου Ροκόφυλλου για το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και η πρόκληση της προσαρμογής, του Σάββα Ρομπόλη για την κοινωνική πολιτική της Ένωσης, του Ναπολέοντα Μαραβέγια για την μετερρύθμιση της ΚΑΠ και τις επιπτώσεις της στην ελληνική γεωργία και του Αντώνη Μακρυδημήτρη για την ελληνική διοίκηση και τα προβλήματα εκσυγχρονισμού. Η συζήτηση εξελίσσεται με σαφήνεια και αν και λείπει το υπό κανονικές συνθήκες προσδοκώμενο «βάθος», ο αναγνώστης μπορεί να διαμορφώσει ένα στοιχειώδες υπόβαθρο για τα ζητήματα πολιτικών επιλογών και στρατηγικών προτιμήσεων που αντιμετωπίζει η ελληνική κοινωνία και οικονομία.

Το επόμενο (πέμπτο) μέρος περιλαμβάνει κείμενα που –με την εξαίρεση αυτών που υπογράφουν οι Ριχάρδος Σωμερίτης και Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος– σαφέστατα επιχειρούν –και σε μεγάλο βαθμό καταφέρνουν– να ξεφύγουν από το γενικότερο ύφος και δομή των υπολοίπων (κειμένων) του βιβλίου. Ο Νίκος Μουζέλης επιχειρεί να θέσει την συνολική προοπτική της ενοποίησης στο ευρύτερο πλαίσιο της συζήτησης που σηματοδότησε η άνοδος κεντροαριστερών κυβερνήσεων σε Ελλάδα, Ιταλία, Μ. Βρετανία και Γαλλία και η απόρριψη τουλάχιστον σε αυτές τις χώρες του «νεοφιλελεύθερου τύπου εκσυγχρονισμού: ενός εκσυγχρονισμού όπου η λογική της παραγωγικότητας/ανταγωνιστικότητας κυριαρχεί απόλυτα πάνω στη λογική της κοινωνικής αλληλεγγύης». Ο Μιχάλης Τσινισιζέλης προσφέρει μία σύντομη αλλά εξόχως περιεκτική προσέγγιση της θεσμικής μετεξέλιξης της Ένωσης, ο Βασίλης Πεσμαζόγλου εύστοχα αναλύει το δίλημμα «διεύρυνση vs εμβάθυνση», ενώ ο Jerome Vignon αναδεικνύει την διαλεκτική σχέση «μεταξύ της προόδου προς την ευρωπαϊκή υπερεθνικότητα και της εθνικής αυτοεπιβεβαίωσης».

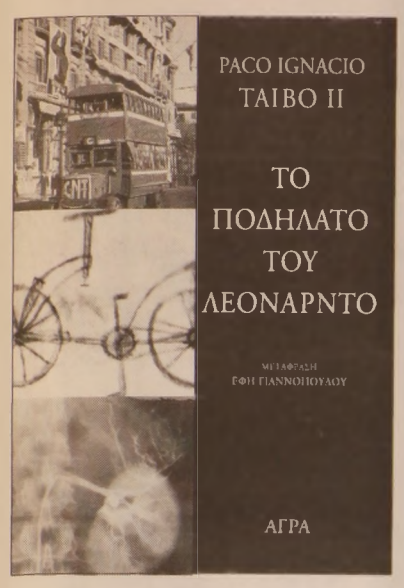
Το έκτο και τελευταίο μέρος του βιβλίου περιλαμβάνει κείμενα τα οποία εγράφησαν σχεδόν με την ολοκλήρωση της Δ.Δ. Πρόκειται ουσιαστικά για κείμενα που επιχειρούν μία πρώτη αποτίμηση των αποτελεσμάτων και ως εκ τούτου είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Τα κείμενα των Γιώργου Παπανδρέου και Στέλιου Περράκη αποτελούν κατά βάση περιγραφικές αξιολογήσεις των συμφωνηθέντων και κινούνται στην λογική του «κέρδους-απώλειας», με σημείο αφετηρίας τις εθνικές προτεραιότητες και επιδιώξεις των κρατών-μελών. Ο Γιώργος Παπαδημητρίου επισημαίνει την καθοριστική σημασία της «συνταγματικής πολιτικής» της Ε.Ε. στον προσδιορισμό, σε υπερεθνικό επίπεδο, του σχεδιασμού και της διαμόρφωσης των καταστατικών κειμένων της. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, ο «διάλογος» Πάνου Καζάκου και Παναγιώτη Ιωακειμίδη για την αλλοίωση και σε ποιο βαθμό του κοινοτικού προτύπου της υπερεθνικότητας στην νέα Συνθήκη.

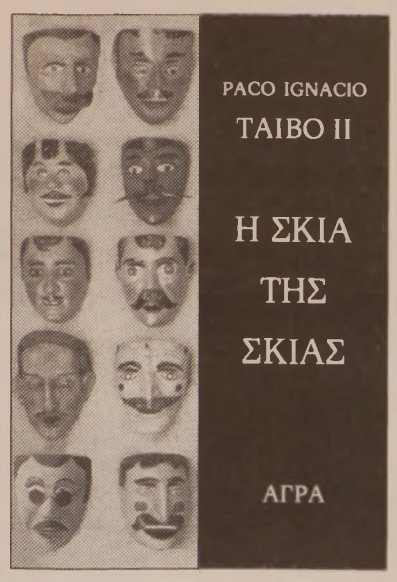
Συμπερασματικά, το βιβλίο αποτελεί μια εξαιρετικά χρήσιμη εισαγωγή –και ως τέτοια θα πρέπει να ειδωθεί– στην συζήτηση για την θεσμική και πολιτική «γεωγραφία» της Ε.Ε., λίγο μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της τελευταίας Διακυβερνητικής Διάσκεψης. Πέρα από την ενημέρωση που προσφέρει, ένα συμπέρασμα βγαίνει αβίαστα, όπως επισημαίνει ο Πάνος Καζάκος: «Ο επερχόμενος νέος γύρος διαπραγματεύσεων θα αποδειχθεί αναμφίβολα πολύ δυσκολότερος από τον προηγούμενο».

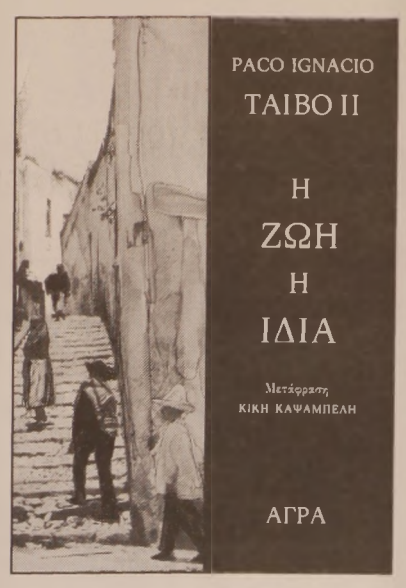
Κώστας Υφαντής

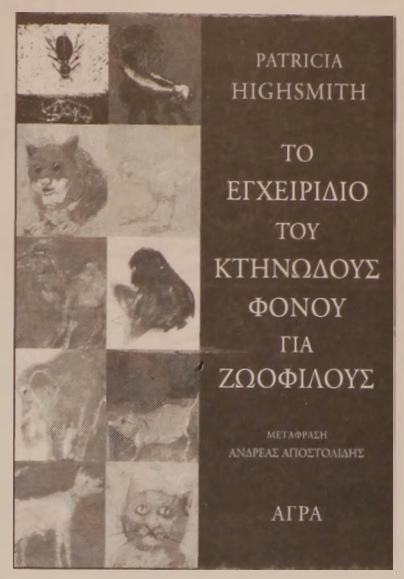
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΓΡΑ

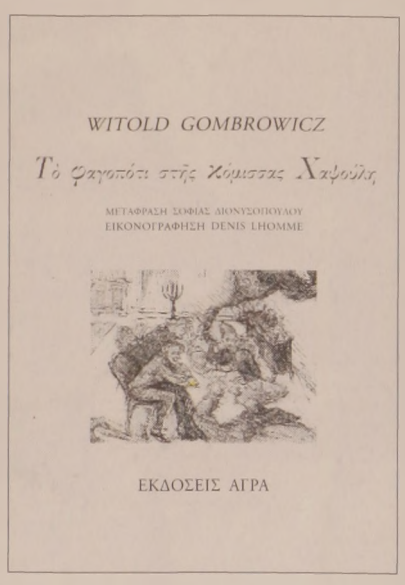

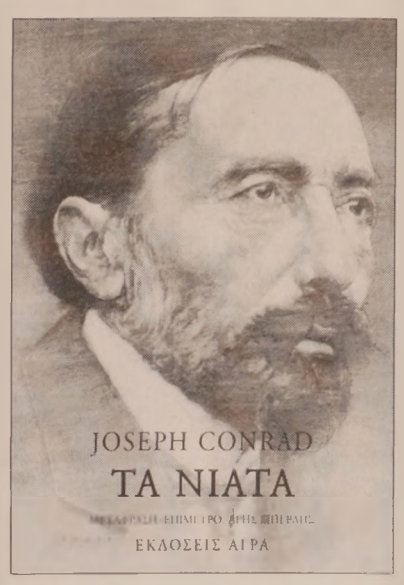

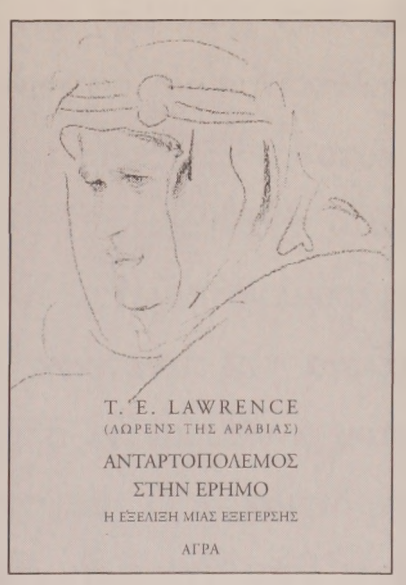

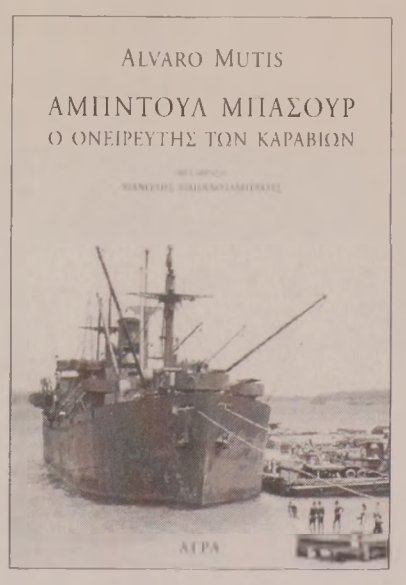

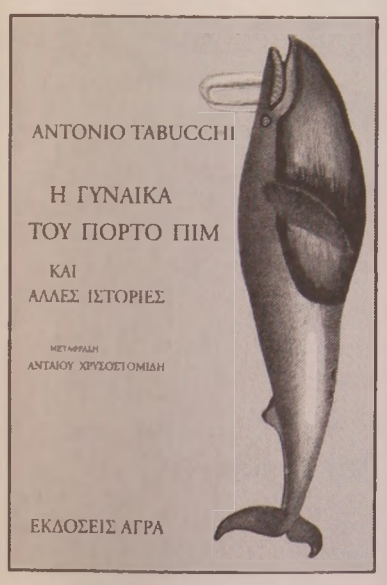

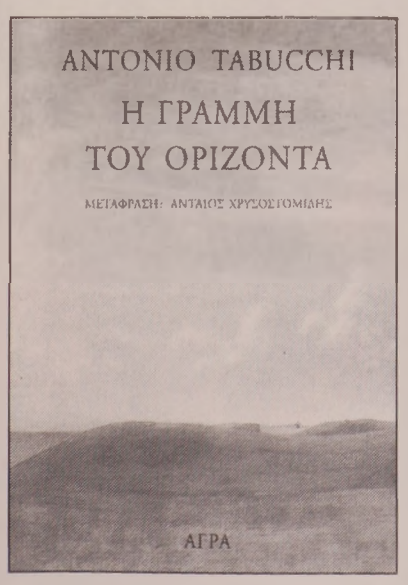

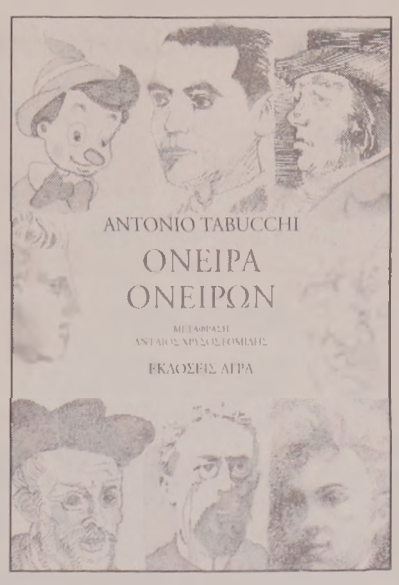

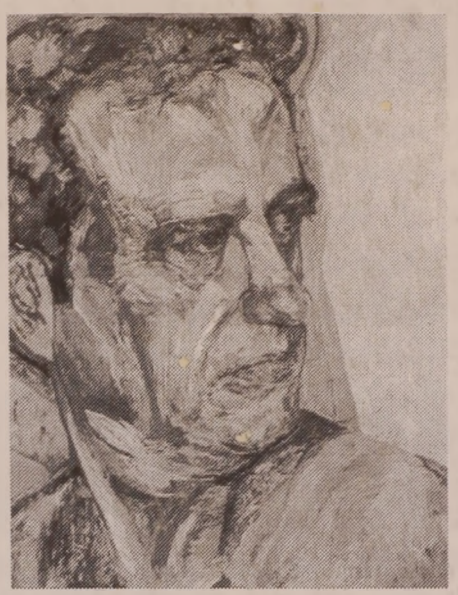

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ

ΚΟΣΜΑΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ

Κανόνες και αντινομίες στην πολιτική

Υπάρχουν κανόνες στην πολιτική που αν εφαρμοστούν σωστά θα οδηγήσουν στο καλό όλων ή η πολιτική είναι το πεδίο σύγκρουσης συμφερόντων και αυθαίρετης δράσης; Σε αυτό το ερώτημα και στις αντινομίες που οδηγεί προσπαθεί να απαντήσει το βιβλίο του Κοσμά Ψυχοπαίδη, που αφορά όχι μόνο τον ειδικό αλλά και τον ενδιαφερόμενο πολίτη. Στο βιβλίο ερευνώνται ορισμένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της πολιτικής θεωρίας και τίθενται υπό επανεξέταση καίρια ερωτήματα που αναφέρονται στην τύχη της διαλεκτικής σκέψης στη σημερινή εποχή, στη δημοκρατία και στην πολιτική παιδεία στον σύγχρονο κόσμο. Ο αναγνώστης έχει έτσι την ευκαιρία να' ρθει σε επαφή με μερικούς από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της πολιτικής (Μακιαβέλλι, Χομπς, Λοκ, Ρουσσώ, Καντ, Χέγκελ, Μαρξ και τους νεότερους Σουμπέτερ, Χορκχάιμερ, Αντόρνο, Μπένγιαμιν, Κ.Σμιτ, Χ.Άρεντ, Πολάνι, Χάμπερμας, Λούμαν) και να γνωρίσει και να συνειδητοποιήσει τη σημασία της σκέψης τους.

ΟΜΗΡΟΥ 32, ΤΗΛ. 36 43 382, FAX 36 36 501, e-mail: polis@ath.forthnet.gr